Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag

til

EN DANSK PRÆSTE OG SOGNEHISTORIE

(Kirkelig geografi)

1849–1949 (1964)

Samlet og udgivet af

PAUL NEDERGAARD

Sognepræst

VII

AARHUS STIFT

Hefte 4. (Hefte 59)

Meddelelserne paa bagsiden bedes venligst læst!

KØBENHAVN 1964

Sognepræst

Indt 1859: a) 71 rug, 158 byg, 155 havre, b) 5 byg, 55 rdl, c) naturalier, d) 550 rdl, e) 91 td ld, 5 td ld skov, 9 td hartkorn. Meget stor, god firelænget pgd med kvist, opf 1770. Tegltag. Stor gaardsplads, 3 td ld meget smuk have. – 1870: Regul ???? kr, netto ???? kr. – 1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd fra 1770 Meget smuk have, 2 ha, anlagt af ksstrd C. Begtrup. Sjældne hække, dam, bro. (Johs. Tholle i Aarh aarb 1925).

13. 14. nov 1845–22. juni 51 (sp Rye 6. aug 28): **Frederik Vilhelm August Kjerrumgaard,** * 20. aug 89 Kbhvn. Stud Randers 09, c okt 20 (1), † 22. juni 51. ~ 3. april 21 Elise Leth Schnidker, * 94 (enke e grosserer Peter Frederik Løve), † marts 51.

Hjælpepræst hos pastor Kjerrumgaard

1847–51: **T. A. Jespersen,** se Hundslund.

14. 10. nov 1851–25. april 55 (sp Hinge-V 26. aug 41): **Mathias Lindhard,** * 30. okt 97 Gylling. Forældre: Stiftsprovst, Aarhus dk, Mogens L, † 45, og Dorthea Sophie Sommer af Gosmer-H. Stud Randers 16, c juli 25 (h), sp Endelave 28. jan 29, † 25. april 55. ~[1] 25. juni 34 Frederikke Elisabeth Wellejus, * 14, † 17. maj 40. Forældre: Toldembedsmand i Bandholm Ludvig Sofus W og Eggertine Nørager. ~[2] 18. juli 42 Friboline Christine Kornerup, * 21. sept 08, † 26. aug 91. Forældre: Kbmd Jacob K og Marie Elisabeth Bruun.

15. 24. sept 1855–20. juli 70 (sp Vejlby v Aarhus 5. juni 46): **N. J. Wagtmann,** fl t Besser, se der.

16. 12. nov 1870–25. jan 87 (sp Sjelle-S 8. juni 53): **Frederik (Fritz) Christian Begtrup,** * 27. okt 13 Fredensborg. Forældre: Krigsraad, løjtnant, pagehovmester og bibliotekar hos dronning Juliane Marie: c phil Jens Worm B af Vistoft, og Anne Elisabeth Schwartz. Stud Frborg 31, c juli 38 (h), hjpr Mørke-H 14. april 40, hjpr Randlev-B 47, pastor vik Sjelle-S 2. okt 51, afsk 25. jan 87, † 15. dec 91. ~[1] 4. sept 52 Andrea Marie Louise Hartvigsen, * 1. nov 29 Haarlev, † 15. sept 53. Forældre: Lærer Hans Vilhelm H og Ane Cathrine Damm. ~[2] 23. sept 56 Clara Marie Jensine Fischer, * 15. jan 25 Valdemarslund, † 15. okt 03. Forældre: Forstraad, skovrider Henrik Georg Frederik F og Meta Elisabeth Petersen. – Brødre: Birkerød og Sennels. Søstre ~ Matthiesen, K Helsinge-D, og Hansen, Tersløse-S. Brodersønner: Højskoleforst Holger B, Frborg og Holtug. Søstersønner: Begtrup-Hansen, Aalborg, Matthiesen, Reerslev-V. Stamt 7.

Navnet Begtrup nævnes i Astrup med en egen pietetsfølelse. Mindet om Fritz Begtrup lever endnu.

Holger Begtrup giver i sine livserindringer (1929, s 120) et billede af sin onkel Fritz i Astrup: Jeg har aldrig truffet et saa livligt og elskværdigt menneske som onkel Fritz Begtrup. Jeg kan ikke sige om hans kristelige forkyndelse blandt Bjørnbakkerne bar synderlig frugt, skønt den visselig var ærlig ment. Derimod havde han ry som udmærket havemand og havde i det hele arvet sin faders praktiske anlæg. Han var høj og mager, og skønt han stadig rystede paa hovedet, var han dygtig til alskens idræt, en ivrig fisker, en utrættelig fodgænger og en udmærket kroketspiller. (Provst Mogensens børn fandt senere i et buskads en veltjent kroketkugle, som blev kaldt en »Begtrupper«, da den stammede fra Bs tid). Da han tillige var meget livlig og elskværdig, var det os en fryd, naar han kom paa besøg. Efter sin afsked flyttede han til Fredensborg. Hjemmet var præget af godt familiesind. Der var megen sans for læsning, litteratur og boglig dannelse. Hans 2. hustru var en retskaffen og karakterfuld dame. Men hendes ældre søster, der havde været gift med en hofpræst i Athen (Lüth), var jeg unægtelig bange for. Hun brugte især sin kritiske forstand til at tale spydigt om de grundtvigske højskolefolk (paa Testrup) og Bjørnbakkerne (i Viby). Alligevel kom en dattersøn af Begtrup til møder paa Testrup højskole. Ved Sjelle præstegaards brand 30. juni 53 reddedes B og hustru i sidste øjeblik ud over det nedstyrtende straatag. (HF, I 53).

17. 9. april 1887–17. jan 94 (kst sp Vejby-S 2. sept 78): **Bertel Christian Henriksen,** * 11. april 37 Torsager. Faderen: Sp Gerrild-H, † 61, se der. Stud priv 60, c 68[2] (h_2), hjpr Aarslev-H 1. aug 70–30. nov 72, † 17. jan 94. Ugift.

Under henvisning til Vejby-S (bd V 516 f) oplyses følgende:

Pastor H var i en aarrække en af de mest lidenskabeligt beundrede og mest lidenskabeligt bekæmpede præster i Aalborg stift.

Bertel Chr. Henriksen var svagelig, da han kom til Vejby sammen med sine 3 ugifte søstre. Den høje, mørke magre mand med det dybe blik talte langsomt, slog sætningerne fast med løftet pegefinger. Hans profetiske skikkelse virkede betagende paa tilhørerne. *Thomas Larsen* fandt ham sygelig og sær, *Holger Begtrup* siger, at han »af Grundtvig havde lært, at aanden virker kun i ordet, det bedste værn mod sværmeri«. Nogle fandt ham aparte, andre fandt, at han endog overgik Grundtvig. Han voldte dyb splittelse i det grundtvigske liv i Vendsyssel. Men højskoleforstander *Arne Brandt Pedersen* skriver, at »næppe nogen anden præst i Vendsyssel har efterladt sig saa dybe spor i grundtvigske kredse, og det har ingen kritik kunnet afkræfte«. Folk strømmede til hans kirker og blev dybt grebne. Skovkirsten var begejstret for ham, *Jørgen Terkelsen,* Stenum højskole var skeptisk. Henriksen havde maattet søge afsked som hjpr 1872 paa grund af sygdom. Han var kun kst i Vejby, og han var vist aldrig rigtig rask. Han var syg, da han kom til Astrup-T, nogle sagde, at han tillige var udbrændt, til sidst egentlig en tragisk skikkelse. Ovenfor omtales hans skæbne i Astrup-T. Om en skikkelse som H danner der sig let myter. Efter sigende skal han i Astrup kirke have holdt en pinseprædiken, der i al sin korthed lød: »Guds rige bestaar i retfærdighed, fred og glæde i Helligaanden! Ja, ja! Danmarks rige bestaar i retfærdighed, fred og glæde i den danske folkeaand. Ja, ja!« Dette turde være den korteste pinseprædiken, der er holdt i nogen dansk kirke. – Det siges, at da biskoppen spurgte, hvad han ville gøre, hvis han blev sat fra sit embede, svarede han: »Den Gud, som sørger for himlens fugle, vil ogsaa nok sørge for mig«.

Det kan nævnes, at H er identisk med præsten i forfatterinden *Thyra Jensens* novelle »Vendelboer« (i samlingen: »Præstens jomfruer«, Hagerup 1940), men Hs tragiske livs-

afslutning er her blevet til en opbyggelig solstraalehistorie.

Thyra Jensen skriver:

»Kom til Vendsyssel, og du vil i levende kredse støde paa hans navn, og naar du spørger, da vil du høre om den mærkelige mand, der gik egne, sære ubanede veje, – veje, der ved ham blev mange sjæle til kongeveje, – den folkefører, der ikke brød sig om at behage, men som dog tvang de mange til beundring, – denne præst, der aldrig studerede over, hvad og hvorledes han skulle tale, som ikke bekymrede sig, om det var noget, folk kunne forstaa, men som dog saa sin ensomme, fattige landsbykirke fyldt af en levende, begejstret skare fra nær og fjern«.

Men saa bliver præsten forflyttet til »langt mod syd«, til en tom kirke og stor pgd, hvor han fortæres af lidenskabelig længsel efter sine gamle venner, fordi ingen har forstaaet ham. Og saa maa han lide den tort, at der klages over ham paa højeste sted, og situationen tilspidses i bispevisitatsen:

»Der var ualmindelig mange i kirke den dag, nysgerrigheden drev, hvad ville bispen gøre ved den maalløse præst? Han stod for alteret og læste med besvær den hellige lektie, men alt som han læste, hørte han, at kirkedøren gik op, og han saa, at op ad kirkegulvet kom en stor skare af mænd og kvinder, som han havde kendt et langt liv. Han greb sig til panden, var han da virkelig syg, hvorfra kom dette syn, var det sendt ham af Gud? Nej, det var sandhed, de stod derinde, tredive mænd og tredive kvinder, rejst de mange, mange mile til ham.

Men som han saa dem paa deres stilfærdige vis glide ind i stolene, da følte han med jubel sin tunge løst, og hurtigt gik han frem til prædikestolen. Den prædiken glemtes aldrig af dem, der hørte den. Og aldrig havde biskoppen paa nogen visitatsrejse hørt saadant vidnesbyrd, og han tænkte: »Jeg stakkels gamle mand, der er kommen herud for at afsætte denne mand, præst af Guds naade«.

Men hvor skønt det end her er genfortalt, kan det ikke ændre ved fakta, at Hs forkyndelse ikke mere ejede den gamle kraft. Han var en svækket og nervenedbrudt mand, og hans død kom sikkert som en befrielse.

Søren Petersen skriver i Dansk Kirketidende 1960, s 207:

»Jeg var i pinsen en tur paa Mors. Det er altid berigende at komme dér. Det synes, som denne ø's befolkning er mere interesseret og vaagen, end tilfældet er de fleste steder. Pinsedag deltog saaledes c 500 mennesker i gudstjenesten i den grundtvigske frimenighedskirke i Ø Jølby. Dagen efter red en stor flok karle fra Bjergby »sommer i by«. Og om aftenen samledes c 150 unge og et halvt hundrede ældre til fest i forsamlingshuset. Og de kunne synge!

Og saa er der et navn, man bliver mindet om, naar man taler med ældre mennesker paa Mors. Det er *Bertel Chr. Henriksens*. »Dér i den gaard boede der henriksenianere – og dér – og derovre«! hedder det, og saa følger en lovprisning af den aandens tale, denne præst evnede at føre, og som gjorde, at mennesker flokkedes om hans talerstol og prædikestol. Hans virkefelt var Vendsyssel, Thy og Mors.

Allerede medens han var præst i Randersegnen, vakte han opmærksomhed ved sin tale. *V. Brücker*, der i sine studenteraar tog til Aarslev for at høre Henriksen, skriver: »Han gjorde unægtelig stærkt indtryk. En meget stilfærdig mand var han, men hvert ord, han sagde, røbede selvtænken og dyb myndig personlighed«.

Ogsaa de to brødre fra Randers, højskoleforstander *Alfred Povlsen* og valgmenighedspræst *Karl Povlsen*, var i studenteraarene stærkt betagne af Henriksen. Karl Povlsen skrev: »Ville han kaste sig ind i den daglige strid og fylde aviser, tidsskrifter osv, ville han sikkert vække stor opmærksomhed; men han er saa lidt forfængelig«. Og i et brev til vennen, *Morten Pontoppidan* hævder *Karl Povlsen*, at hverken de kendte grundtvigske præster *C. J. Brandt, Vilh. Birkedal* eller endog *C. Hostrup* kendte folkelivet saa nøje som Henriksen«.

Det var dog først, da Henriksen blev præst i Vendsyssel, at han blev kendt i videre kredse og vandt skarer af tilhængere i Vendsyssel, i Thy og paa Mors. Som et vidnesbyrd om, hvor kendt hans navn blev, kan nævnes følgende: I et lille hefte, der for et halvt aar siden solgtes ved stationerne her og omhandlede, hvad man saa fra toget paa strækningen Aarhus–Grenaa, oplyses i det kortfattede stykke om Thorsager, at her fødtes lederen af den henriksenske bevægelse i Vendsyssel, Bertel Chr. Henriksen, i 1837.

1959 erhvervede c theol *Anders Pontoppidan Thyssen* doktorgraden ved Aarhus universitet for en afhandling om »Den nygrundtvigske bevægelse«. I denne omfangsrige og meget læseværdige bog omtales ogsaa *Bertel Chr. Henriksen*. Og der fremdrages her et forhold, der giver en forestilling om den autoritet Henriksen sad inde med.

Ved præsten Rasmus Lund var der skabt et aandeligt røre paa Mors, der lagde grunden til den grundtvigske frimenighedsdannelse. Bertel Henriksen var imod denne bevægelse. Under en omtale af den sagde han: »Saa længe Guds aand vil være til stede i folkekirken, kan vi ogsaa være der; men bliver det vor overbevisning, at dette ikke længere er tilfældet, da skal han vide, at vi ogsaa er rede til at forlade folkekirken«.

Pontoppidan Thyssen skriver efter en omtale af røret paa Mors, at det trak op til en almindelig grundtvigsk frikirkedannelse, og fortsætter: »Men udviklingen tog en overraskende vending. Den tidligere omtalte præst, Bertel Henriksen, havde sidst i 70'erne skabt et stort røre i Vendsyssel, og fra omkr 1880 var han stadig oftere kommet til Thy og Mors. Adskillige ivrige valgmenighedsfolk, og navnlig thyboerne, var blevet betaget af hans ejendommelige, næsten ekstatiske forkyndelse, som krævede aandslydighed i alle forhold. Men da aanden efter hans mening skulle udrette alt, saa han meget kritisk paa saavel den kirkelige som den politiske frihedsbevægelse . . ., og da han skarpt fordømte menighedens stilling i sagen, blev hans tilhængere betænkelige, og 24 af medlemmerne i Thy og c 5 paa Mors trak

sig derfor tilbage fra Lund. Dette var et haardt slag for kredsen, og særlig bittert, fordi det netop var dem, der havde presset stærkest paa, som svigtede. Endog højskoleforstander Povlsen Dal, der havde hovedansvaret for menighedens dristige svar til biskoppen, meldte sig kort efter fra. Den resterende menighed kom nu til at lægge vægt paa samhørigheden med den øvrige kirke, tilføjer Pontoppidan Thyssen.

Gudstjenesteformen i Ø Jølby frimenighedskirke er endnu den dag i dag ikke forskellig fra folkekirkens. Det skyldes altsaa Bertel Henriksen, skønt hans virke dér paa øen ligger 80 aar tilbage i tiden.

Efter alt, hvad der foreligger om Bertel Henriksen, vil det næppe være urimeligt at antage, at han paa den tid var den præst i landet, der formaaede at samle de fleste mennesker om sin forkyndelse. Folketingsmand og præst i Taars, *Evald Kristensen*, har om Henriksen skrevet: »Naar alt er sagt, saa er der næppe nogen anden præst i Vendsyssel, hvis virksomhed har efterladt saa dybe spor«.

Og saa er det nok alligevel saadan, at det er faa præster, der er blevet talt saa ilde og misvisende om efter deres død som Henriksen. En nervesygdom, han angrebes af, satte rygterne i omløb. Pastor *V. Brücker*, Aagaard, der som nævnt i sin ungdom var stærkt optaget af Henriksen, har ydet sit bidrag hertil. Han fortæller i sine erindringer, at myndighederne som følge af hans sygdom tog embedet i Vendsyssel fra ham, og andet embede kunne han ikke faa. Dette er usandfærdigt. Og en præst paa Samsø udtalte engang – i 1912 –, at *Henriksen* døbte børnene i »Faderens og Sønnens og den danske folkeaands navn«. Denne udtalelse blev af præsten og højskoleforstander *Jens Bertelsen*, Vraa, erklæret for »usandhed fra ende til anden«. Og *Bertelsen* beklagede, at en præst kunne anvende »slige ondskabsfulde sladderhistorier om en mand, der var saa grundalvorlig som kun faa, og som ikke mindst overfor pagtens ord ved daaben havde en klarhed, som mange i vore dage saa haardt mangler og derfor forvirrer og forvrøvler fremfor at klare«.

Nej, Henriksen, skrev højskoleforstander *Holger Begtrup*, var »ingen vild sværmer, for han havde tilegnet sig Grundtvigs lære om, at aanden kun virker i Guds ord. Han holdt fast ved, at Kristi ord, hvori aanden lever, baade maa begynde og fuldende hele Guds gerning i os mennesker«.

Ogsaa paa anden vis er der handlet ilde mod Henriksen efter hans død. Han blev begravet i familiegravstedet paa Gjerrild kirkegaard i 1894. Nogle af hans venner fra Vendsyssel, Thy og Mors rejste en mindesten paa hans grav med bl a følgende indskrift:

Den jydepræst for alterbord
med kors paa messekaaben,
han skrifted for os sandheds ord
om Gud og barnedaaben.

Gud glæde din sjæl i Himmerig.
REJST AF VENNER I VENDSYSSEL

Da Henriksens gravsted i Gjerrild for nogle aar siden blev sløjfet, var stenen truet af at blive slaaet til skærver. Men pastor H. L. Birch Andersen greb ind og fik den opstillet paa Astrup kirkegaard (foranlediget af Søren Petersens artikel).

I Vejby i Vendsyssel, hvor Henriksen var præst, har man værnet om hans minde ved at anbringe en mindetavle i kirken, der bl a citerer følgende vers af Grundtvig:

»Manden, naar han er i aande,
er som fugl i luften fri,
staaes i velmagt og i vaande
kraftelig af aanden bi,
saa paa aandedrættets vinger
let i sky han sig opsvinger«.

Se iøvr Ask Højskoles aarsskr 1960, s 9 f.

Hjælpepræst hos pastor Henriksen 1892–94: J. A. Jensen, se Bjerregrav-Aa.

18. 9. april 1894–23. febr 1912 (sp Nimtofte-T 4. april 89): Provst **M. K. Mogensen,** provst Hads-Ning herr 27. april 05, fl t Gislev-E, se der.

19. 26. juni 1912–28. juni 23 (sp Henne-I. 19. dec 03): **F. S. Bendix,** fl t sp Skive-R, se der.

20. 26. juni 1923–7. maj 29: **S. Nyegaard,** fl t Knebel-R, se sp Thisted-T.

21. 23. juli 1929–30. juli 62 (sp Salling-O 4. dec 23): **Herman Laurids Birch Andersen,** * 28. maj 95 Sørup ved Svendborg. Forældre: Forpagter Niels Johan A og Maren Kirstine Larsen. Stud Svendborg 14, c 21^1 (h_1), højskolel Høng, afsk 30. juli 62. ~ 4. april 24 Agnes Fiig, * 1. maj 97 Feldballe. Forældre: Møller Laurs Mikkelsen Fiig og Kirsten Lange. – Hustrus søster ~ Fiig-Pedersen, sp Skive-R.

I Aarhuus Stiftstidende 25. juli 1962 (optrykt i Ask Højskoles aarsskrift 1962) skrives:

Skolegerningen har altid haft Birch Andersens store interesse, og det har ogsaa givet sig udtryk i hans virke i Astrup-Tulstrup sogne, hvortil han blev kaldet 1929 efter i nogle aar at have været præst i Salling-O.

Paa en stilfærdig beskeden maade har Birch Andersen og hustru, Agnes, været med til at præge forskellige sider af sognenes liv.

I kirkerne har hans prædikener hjulpet mennesker, der trængte til evangeliets trøst, og selv om der vel for en sognepræst er en vis bitterhed i at konstatere, at kirkegangen her, som saa mange andre steder, i løbet af denne menneskealder er stagneret, vil der dog være mennesker i menigheden, der er inderligt taknemlige for pastor Birch Andersens ord i kirken, baade ved de forskellige kirkelige handlinger og i søndagens gudstjenester.

Fra sine første aar i sognet har Birch Andersen været en skattet lærer og medarbejder paa Ask Højskole, hvor han, samtidig med at han har været skolens tilsynsførende, hver vinter har holdt verdenshistoriske foredrag for eleverne. Gennem mange aar har han været formand for foredragsforeningen, der har sit hjemsted paa Ask Højskole, og sørget for, at gode talere kom til egnen, og derved er en værdifuld tradition i det folkelige liv blevet bevaret.

Som formand for skolekommissionen og i børneværnet har Birch Andersen virket for den opvoksende ungdom, og gennem aarene har unge og ældre beboere været indbudt til møder

og samvær i præstegaarden. Her har fru Birch Andersen været en utrættelig medhjælp for sin mand, ikke mindst i de senere aar, da præstens helbred har været mindre godt.

Det skal ogsaa nævnes, at Østerlandsmissionens kvindekreds har haft regelmæssige møder i præstegaarden, og ogsaa her har præsteparret været gæstfri værtsfolk, samtidig med at præsten har ledet møderne og arrangeret basarer og lignende.

Ved de kirkelige møder, der i de senere aar har været afholdt paa Ask Højskole, har Birch Andersen bragt bemærkelsesværdige indlæg i diskussionerne.

En ikke ringe poetisk aare har præsten faaet i vuggegave, og han har ved forskellige lejligheder – bl a efter befrielsen – skrevet smukke digte, der ved deres indhold og form har talt til mennesker udover den snævre menighedskreds.

Pastor Birch Andersens historiske interesse har givet sig forskellige udslag, bl a i artikler om kirkernes og præstegaardens historie. Men ogsaa med hensyn til restaurering og vedligeholdelse af de gamle kirkebygninger har han ydet en kyndig indsats.

For en del aar siden blev præstegaarden, en af de skønneste bindingsværksbygninger paa egnen, frilagt, og netop nu, da præsteparret forlader deres hjem for en menneskealder, vil præstegaarden blive underkastet en gennemgribende restaurering. En del af den lange hovedbygning vil blive inddraget til menighedslokaler – og man kunne godt ønske for pastor Birch Andersen og familie, at de kunne have faaet lov at nyde godt af den forandring og modernisering, der vil blive resultatet.

Birch Andersen har i de senere aar haft et skrøbeligt helbred med mange hospitalsophold, og kun en stor viljestyrke har gjort det muligt for ham at gennemføre sit arbejde. Det vil heller ikke være urimeligt at antage, at fru Birch Andersen, der med stor dygtighed har passet sit store hjem og samtidig støttet præsten i hans gerning, efterhaanden er ved at være træt.

Det har nemlig ikke alene været de ydre rammer i præstegaarden, der har vakt beundring; præsteparret har forstaaet at faa de indre rammer, de mange store stuers indretning og møblering i overensstemmelse hermed, ligesom ogsaa den udstrakte have har været genstand for omhyggelig pleje, saa hele hjemmet har været præget af pietetsfølelse for de gamle traditioner i præstegaardens historie.

Af præsteparrets fire børn er tre gaaet lærervejen, og en søn studerer teologi. En datter og en søn bor i Højbjerg, hvor ogsaa pastor Birch Andersen og hustru om kort tid flytter til.

G. R.

Lærer Ask højskole fra 30.

Kaldskapellan i Astrup-Tulstrup-Hvilsted

(Oprettet 12. april 1856, nedlagt 9. jan 1872).

1. 12. april 1856–24. okt 59: **G. N. Bugge,** fl t Omø, se Torrild-V.

2. 22. jan 1860–19. april 63: **N. Friis Hansen,** fl t Tunø, se der.

3. 25. juli 1863–24. sept 70 (hjpr Todbjerg-M 7. sept 59): **V. S. Stilling,** fl t Andsager, se Vejerslev-A-T.

4. 21. febr 1871–9. jan 72 (højskoleforst Uth 67): **C. E. Otterstrøm,** fl t sp Hvilsted, se Tyrsted-Uth.

Litt: Khst saml 1891–93, s 749 f. H. Birch Andersen: ovenn afhandlinger i Østj Hj 1946 og »Præstegaardsliv« IV, Khst Saml 6 r V, 215. Johs. Tholle: Omkr A pgd, Aarh Aarb 1925, 87 f. Ask højskole brændte 1963. Om skolen, se dens aarsskrifter og Østj hj 1949, 73 f. Om Østergaard, der 1447 skænkedes til Øm Kloster, se Aarh Aarb, 1945, 74 f.

HVILSTED

(Hvilsted var anneks til Astrup-Tulstrup indtil det ved kgl res af 9. jan 1872 udskiltes som selvstændigt sognekald. 1933–43 var Hvilsted anneks til Tiset).

Hvilsted sogn, 991 ha, er højtbeliggende, bakket østjysk natur, frugtbart, nogen skov. Byerne: H med fh fra 1939, sportsplads, bibl; – og Onsted, Kanne. Hg Rantzausgave (udstykket 1910, 20 husmandsbrug oprettedes). Mange smaaejendomme. Sognet i *Hads* herred.

Hvilsted sogn har, skønt det ligger i det frugtbare Østjylland, haft en noget afsondret karakter, fordi det omgives af skove, moser og søer, samt en amtsgrænse, der skiller meget. Kirkeligt hører sognet til Hads herred, men verdsligt overførtes det i 19. aarh til Ning herred, og man har i befolkningen fra Hads herred set lidt ned paa Ning herred (De »Ning klodser«, hvortil man svarede »De Hads tosser«), og Hvilsted ligger midt imellem! Kirkeligt har livet udfoldet sig stille, uden særlige vækkelser eller begivenheder. Sammenlægningen med Tiset skete uden befolkningens ønske, og den blev til begge parters tilfredshed ophævet 1943. Kirkegangen har været svingende, de allerfleste er uden partipræg, en foredragsf og ungdomsf har gjort et godt arbejde. Ganske enkelte familier til IM. De fleste præster her har været uden partipræg. Præsteslægten *Balslev* er særlig knyttet til Hvilsted, idet pastor Th. C. Balslev var sp her 1880–89 (en fredens mand, som ville udjævne modsætninger). Den politiske strid var stærk, og i kampen mellem Bjørnbak og Nørregaard stod Balslev paa Nørregaards side. 1895–1911 var Balslevs svigersøn H. Wegener sp her, og 1933–43 var Bs søn sp her.

Om pastor *R. Baden* (1911–32) se ndf.

Pastor *Urban Schrøder* (1943–50) blev senere en af den højkirkelige bevægelses førende præster, pastor *Per Aagaard* har virket her siden 1950.

Pastor Aagaard skriver: Et udpræget landsogn uden industri eller særlige forretninger. Alle kender alle, og mange er i familie med hinanden. For fremmede kan det maaske være lidt svært at »komme ind« i sognet, men er man først kommet ind, møder man megen trofasthed og gammeldags landsbyfællesskab. De sociale modsætninger er ikke store, og alle er jævne og ligefremme. I de senere aar er der begyndt en tendens til at nedlægge mange af de smaaejendomme, der opstod i aarhundredets første halvdel. Stuehusene på de nedlagte ejendomme sælges eller udlejes til byboere, som

stadigt beholder deres arbejde i Aarhus eller Odder. Disse har ofte svært ved at indgaa i sognefællesskabet og vil derfor formentligt efterhaanden ændre sognets karakter. I det hele taget maa Hvilsted sogn vist siges at være døende som sogneenhed betragtet. Sognets tre skoler nedlægges i 1965 til fordel for ny centralskole i *Solbjerg*, og ogsaa nedlæggelse af præsteembedet har været drøftet. Denne udvikling maa beklages, for Hvilsted har været et af de typiske, gammeldags landsogne. Selv om kirkegangen ikke er overvældende, maa den alligevel kaldes ret god i forhold til egnen som helhed, og det samme gælder tilslutningen til møder. Det er et sogn, hvor man føler, at man kommer hinanden ved, og nabofællesskabet betyder en del. Befolkningen er gennemgaaende gemytlige og hyggelige mennesker, men kristendommen gaar dybere, end det paa overfladen kan se ud til. Hvilsted er et eksempel paa, at sogne, hvor der aldrig har været vækkelse, ikke behøver at være ukirkelige, men at en hel del af den gamle vanekristendom har overlevet og stadigt trives, men blot uden retningspræg og derfor ogsaa uden skel i befolkningen.

Pastor *R. Baden* har skrevet om lærer *Rasmus Bach* i Østj Hj 53. Centralskole fælles med Astrup-T og Tiset.

1923 oplyses: Uregelmæssig kkg, vel 7 pct, intet særligt, ungdomsm i pgd. 1931: Kkg 3 pct, intet særligt, sognet ligger i »en død egn«, afsides. 1947: Kkg 8–10 pct, rolige forhold, ringe aandelig sans, men velvilje, verdslig ungdomsf, uden partipræg. 1963: Kkg svingende 3–8 pct, de fleste søger kirken, men ikke ofte, velvilje, foredragsf og ungdomsf, aftenhøjskole, mgh- og ungdomsm i pgd. 2 til valgmgh, uglt sykreds for damer (lærerinden) gør et godt lille kulturarbejde, bl sangkor.

Hvilsted kirke er lille og kullet. Skib og kor er romanske af raa kamp med hjørnekvadre. Norddøren og et par vinduer er bevaret. Et taarn blev 1777 efter delvis nedstyrtning nedrevet til skibets højde. Kamgavl mod vest. Hvælvinger. Vaabenhus mod syd. Prædikestol og renæssancealtertavle rest 1938, romansk granitfont. Rigt udskaaren epitafium fra 1641. Dørindfatningssten fra den nedrevne Rindelev kirke, Fruering sogn. 100 sd. Orgel. Lille, sengotisk krucifix. Smaa barok-alterstager (c 1750).

Folketal: 1850: 486, 1901: 488, 1921: 480, 1960: 461.
Altergæster: 1922: 145, 1930: 90, 1942: 160, 1954: 200, 1962: 200.
Menighedsraad: U p.
Kommunalt sammen med Astrup-Tulstrup (fra 1962 i Solbjerg kommune).

Sognepræst

1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd opført 1872.

1. 9. jan 1872–4. maj 76 (kkp Astrup-T-Hvilsted 21. febr 71): **C. E. Otterstrøm,** fl t Nordby, Samsø, se Tyrsted-U.

2. 22. juli 1876–22. marts 80 (hjpr Sværdborg 19. april 72): **J. H. von Leunbach,** fl t Lidemark-B, se Hesselager.

3. 31. maj 1880–30. aug 1889 (hjpr Haarslev 11. nov 72): **T. C. Balslev,** fl t Tiset, se der.

4. 3. nov 1889–20. april 95: **F. C. C. Melbye,** fl t As-K, se der.

5. 2. juli 1895–14. sept 1911 (hjpr Skaarup 2. nov 92): **H. E. D. Wegener,** fl t Radsted, se der.

6. 27. dec 1911–2. febr 32 (kkp Skelund-V-Hadsund 5. febr 07): **Rasmus Boertmann Tikjøb Baden,** * 8. febr 75 Beder. Forældre: Gdjr, lærer i Seldrup Niels Rasmussen B og Johanne Margrethe Lorentzen Tikjøb. Stud priv 93, c 00[1] (1), huslærer Hjortholm, Langeland, og Haraldslund, afsk 2. febr 32. ~ 11. sept 19 Harriet Hansen, * 19. febr 91 Nyborg. Faderen: Barber. – Broderdatter ~ Blume, Barløse.

Mange udenlandsrejser, 1910 i Palæstina. Udg 14 (sm m S. Christensen): Adventismens lære og forventninger, 19: Bibelske sæder, 27: Sagn og virkelighed i det gl test, 21: En pilgrimsfærd til Mekka, 36: Hvor Abraham, Moses og Jesus færdedes, 57: Urverdenen og Gud, 58: Gud, et forsøg paa at tænke sig til Gud, ikke som en person, men i udvidelse af nutidens fysiske verdensbillede, tillæg 58 og 62. – Skrev talr artikler og afhandlinger. Skr om H sogn i Østj Hj 1959.

Pastor R. Baden skriver hertil:

»*Hvilke linier jeg selv har villet følge som præst.* Paa Pastoralseminariet sagde Paulli, at vi hver gang skulle prædike om syndsforladelse i Jesu blod, fordi tro paa det er betingelse for salighed. Det troede jeg bestemt ikke. Men jeg følte mig dog forpligtet til at være en tro tjener i den lutherske kirke. Derfor talte jeg ogsaa om forsoning. Men jeg lagde mærke til, at folk tog det som en overleveret teori uden betydning for almindelige mennesker.

Jeg gik over til nærmest kun at tale om det, som har været hele mit eget livs religion, bøn til Gud og ærbødighed for Gud og for hans vilje. Jeg har søgt at virke for det ved eget eksempel. Derfor har jeg altid lagt vægt paa virkelig selv at bede, ja, hengive mig i bøn i kirken. Livet med Gud er den linie, jeg har fulgt.

Siden jeg blev kandidat har jeg arbejdet paa en bog om Guds væsen. Maj 41 holdt jeg foredrag om det i det grundtvigske konvent her i Aarhus. Min arbejdskraft har været nedsat hele mit liv, fra min studentertid meget nedsat. Men nu er den nærmest bedre.

I min bog »Gud« (1958) har jeg, efter at jeg som gammel har faaet mere arbejdskraft end før paa grund af livsvarig sygdom, nedlagt mit livs tanker. Mit livs bedste tankearbejde er nedlagt i den. Den er bygget paa naturvidenskab og viser at Guds underfulde ufattelige visdom ligger i verdens urgrund. Jeg er vis paa, at lignende tanker vil indgaa i den form for religion, som overlever teologiens og kirkens nuværende krise«.

1933–43; sammenlagt med Tiset (hvor en søn af pastor *T. C. Balslev, L. C. Balslev* efterfulgte sin fader, saa han blev præst i begge sin faders embeder) se Tiset.

7. 10. juni 1943–6. juni 50 (hjpr Christians k, Lyngby 13. febr 42): **U. Schrøder,** fl t Varnæs.

8. 5. sept 1950 (hjpr Sct Markus k, Aarhus 17. dec 48): **Per Henning Aagaard,** * 21. okt 20 Vejle. Forældre: Direktør Anders Nielsen Aa, og Arabella Nathalie Andersen. Stud Vejle 40, c Aarhus juni 48 (1-87). Ugift.

Undervisningsass Aarhus univ 55–57 fmd Aarhus studenterkreds 49–50, BM Teol foren 42–47, herredsrepr DKU 50. Uofficiel kollegiepræst i Aarhus 58–59, leder Teologisk Oratoriums præstegruppe 60.

Medudg 53: Ugens tidebønner, (Teol oratorium) 61: Dsk Tidebog, skrev aarsoversigt i Dsk kirkeliv, 59–62. Art og afh i Dsk kirkeliv, Sv kyrkors årsbok, svensk »Gudstjänstliv«, medred: Under Guds ord 61.

Sabro-Vester Lisbjerg-Framlev herreders provsti

Sabro herred, 121 kvadratkm, 21 km fra NV til SØ, 8 km fra V til Ø, omfatter 8 sogne, 4 pastorater, 8 kirker (Skød, Houlbjerg herr, medr her) er ret højtliggende, overvejende jævne, frugtbare jorder, mest frugtbart mod syd. Meget skovrigt. (En del af Frijsenborgskovene.)

Vester Lisbjerg herred, 78 kvadratkm, omfatter 8 sogne, 4 pastorater, 8 kirker, et lille herred, 11 km fra N til S og 11 km fra Ø til V, er ret højtliggende og bakket, frugtbar jord. Ikke megen skov. Lisbjerg er regnet under Hasle herr.

Framlev herred, omfatter 11 sogne, 5 pastorater, 11 kirker (Lyngby i Hasle herr medregnet under Framlev herr), 113 kvadratkm, 13 km fra N til S, 11 km fra Ø til V, er meget højtliggende, dels bakket, dels ret fladt, lerede eller sandede jorder. Nogen spredt skov.

Dette provsti har lave kirkegangs- og altergangsprocenter, men der er dog flere steder, hvor de kirkelige forhold betegnes som gode efter østjyske forhold. Hverken grundtvigianisme eller IM har kunnet slaa rigtigt igennem. Vækkelserne gik disse egne forbi. Befolkningen er dygtig, velvillig, mere fagligt og politisk end kirkelig interesseret. Der har været en lille højskole i Elev, og høj- og efterskolen i Klank har betydet en del. Provst *K. B. Hillgaard,* Skivholme, har været en af lederne i KS og det folkelige arbejde. Kirkeminister *Th. Povlsen* var sp i Elsted-E 1898–1906. Pastor *N. O. Jensen,* Faarup, har været en af Tide-

Kirkelig statistik

	Folketal 1960	Kkg %	Altergæster 1926	%	1942	%	1957	%	1961	%	Mh	Fh
Lyngaa	697	4–5	183	23	213	29			250	35		1
Skød	770		164	28	153	27			160	25		
Vitten	330		120	31								1
Haldum	1484		285	20								1
Hadsten	775		150	20							1	
Lading	897	5	150	15	200	21			200	21		3
Faarup	748	3–4	200	28								1
Sabro	486	2	150	30								
			Gnsn	26,9							1	7
Grundfør	663	5	100	13			150	21	100	16	1	1
Spørring	524	5	100	20			135	26	110	21		
Søften	525	2–3	200	33			80	16				1
Folby	1043	4	250	22			336	33				2
Trige	829	4	90	13					100	12		1
Ølsted	235	7	30	12					25	11		1
Elsted	800	4	105	19	100	19						
Elev	223	8	60	21	120	46						
			Gnsn	19							1	6
Sjelle	425	5	225	43								2
Skjørring	372	4	200	52								1
Skivholme	619	4	195	28								2
Skovby	483	4	152	30								1
Borum	573	5	140	23	58	11	200	33	211			1
Lyngby	174	5	80	35	27	12	48	28	45			
Harlev	672	5	288	45	270	42						1
Framlev	961	5	293	32	214	27						2
Storring	464	8	203	37								1
Stjær	432	12	231	48							1	1
Galten	1087	7	278	28								1
			Gnsn	36,6							1	13

Menighedsraad 1961	IM	Gr	Soc	U p
Lyngaa, Skød	1		4	7
Vitten, Haldum, Hadsten	3	4	7	5
Lading		2	2	2
Faarup	1			5
Sabro				6
	5	6	13	25
Grundfør				6
Spørring				6
Søften				6
Folby				7
Trige				6
Ølsted				6
Elsted				6
Elev				6
				49
Sjelle				6
Skjørring				6
Skivholme, Skovby	1	6		5
Borum, Lyngby	1	3	2	6
Harlev, Framlev		5	5	2
Storring, Stjær, Galten	5	3	2	9
	7	17	9	34

hvervs kendte ordførere. Framlev herred er nok det mest aandeligt vaagne. Pastor *H. P. Christensen,* Harlev, var i mange aar den grundtvigske fører paa egnen, provst *C. A. Jensen, Storring,* havde ogsaa indflydelse gn mange aar. I Borum-L har KFUMs senere generalsekretær, *Orla Møller,* været sp, og nys afd, sp i Borum, *Jens Lund,* var en af Blaa Kors førende mænd i Danmark. Der er tre store stationsbyer, Hinnerup og Hadsten og Galten, smaa IMsmf i Hinnerup, Borum, Stjær. Enkelte IM i andre sogne. En del af IMs arbejde udøves af Aarhus IMs oplandsarbejde. – Faarup-S udskiltes 1903 fra Lading. Embedet som sp Elsted-E oprettedes 1874, Laasby var anneks til Sjelle-S til 1853.

Provster

23. juni 1850–7. maj 52: **L. C. J. L. Thygesen,** Søften-F.

20. febr. 1858–4. okt 84: **H. F. F. Kieler,** Søften-F.

18. febr 1885–22. jan 89: **E. H. Seidelin,** Storring-S-G.

19. febr. 1889–30. april 1912: **L. J. Jensen,** Lyngaa-S.

20. dec 1912–9. marts 31: **C. A. Jensen,** Storring-S-G.

30. juni 1931–30. sept 63: **K. B. K. Hillgaard,** Skivholme-S.

18. dec 1963: **L. B. S. Tranæs,** Vitten-H-H.

Litt: Jysk saml 5 r II, 1936, 209, 288, 310, 5 r II, 94–95, Østj hj 1950, 50 f, Thorkild Gravlund: Herredsbogen, Jyll 1930, 28 f, Evald Tang Kristensen, Aarh Kult 1898, Østj hj 1940, 48 f, 1948, 61 f, 1949, 89 f, 1950, 88 f, 1951, 113 f.

Sabro herred

LYNGAA—SKØD

Lyngaa sogn, 2224 ha, er naturskønt, højtliggende, noget bakket, skovrigt, lermuldede eller sandede jorder. Voermølleaa løber gn den smukke Lyngaadal. Ogsaa andre smukke dale med skove paa skrænterne. Voermølle søgt udflugtssted. Byerne: L med fh fra 1896, Vivild og Svejstrup. Hg Faurskov er udstykket. Hovedbygn benyttes som optagelseshjem for drenge.

Ved Dalsgaard skal have staaet en kirke, som skal være sunket i jorden (J. M. Thiele: Folkesagn II, 169, 202). – Ved Mosegaard har været en hellig kilde, som besøgtes endnu i 1890'erne. Om Faurskov Birk, se Trap.

Lokalhistorikeren, lærer *P. Ladefogeds* bog om L sogn (1947) er værdifuldt kildestof.

Skød sogn, 1711 ha, ligger i Houlbjerg herred, Viborg amt, og er egen kommune. Højtliggende, særligt mod nord og vest med bakkede, lerede eller sandmuldede jorder. Granslev aa i smuk, smal, skovklædt dal. Pøt mølle søgt udflugtssted. Naturskønt. En del skov. Byen S med fh fra 1923 samt Brundt, Kvolbæk. Sølvsten (et fh fra 1916 er nedlagt) og Helstrup.

Ved Skød har været en hellig kilde, Sct Heins kilde (Skivebogen, 1923, s 38). Oldtidsminder, genforeningssten 1928. Rester af gl diger.

Fra den ældre præstehistorie

Den første lutherske sp var *Peder Poulsen* († 1570), han var magister. Dette embede i det smukke bakkeland med Frijsenborgskovene, og med sin gamle, store bindingsværkspræstegaard har været et »slægtsembede«, hvor præsterne gennem mange aar var i slægt med hinanden. Provst *Søren Madsen Ørsted* (1641–84) efterfulgtes af sin søn *Mads Sørensen Lyngaa,* (1684–1713). Han blev ogsaa provst og skulle være efterfulgt af sin søn Søren Madsen Lyngaa, der var successor, men døde 1707. Mads Lyngaas datter Inger blev gift med Mads Lyngaas efterfølger *Jørgen Nielsen Hjersing* (1713–54), der var stifter af det Hjersingske

legat. Biskop Hygum var utilfreds med ungd her. Hjersing skal være omkommet ved en kørselsulykke paa hjemturen fra Svejstrup. Han »faldt ned mellem hestene paa bakken nord for byen og tilsatte ynkeligt livet«. Hans datter blev gift med eftermanden *Peder Ebbesen Gimlinge* (1754–75). Man hører intet om pietistisk vækkelse her. Præsterne var altsaa af samme slægt 1641–1775. Provst *David Clausen Borgen* (1775–97) var en begavet og nidkær provst. Af hans 10 børn blev en søn sp i Hvorslev-G. – Provst *Hans Høgsbro* (1797–1809), broder til pastor H, Rødding, Sdj, ombyggede præstegaarden smukt og satte sig derved et varigt minde. Han var oplysningsmand, anset. Han forestod den store udskiftning i Lyngaa 1803. – *Jacob Zacharias Hyphoff* (1809–26) af gl præsteslægt, var en mand af »aand og kundskaber og med en ædel karakter, indsigtsfuld landmand« (N. 278, W. II, 340). Han kom hertil fra Ølsted, udg mindetale over Chr. VII, skrev om den off gudstjenestes værd, (oversætt af C. G. Ribbecks bog) om forsynet, om Virgils Æneide m m i »Minerva«, og var i det hele en mand, der ragede op over flertallet. – Provst *B. Magnussen* (1826–49) var den første sp, der efter ref forflyttedes herfra. Han var en af stiftets mest ansete præster, var 26. maj 38–13. okt 38 kst biskop, en dygtig, livlig og kærlig mand, meget veltalende, stod venligt over for de gudelige forsamlinger, som dog ikke mærkedes meget her. En prædiken af ham er optaget i Brammers lejlighedstaler, 3. saml, III. Han deltog ivrigt i det offentlige liv og var meget interesseret i sognenes vel. Ogsaa han omkom ved en kørselsulykke, ved en løbskkørsel paa en stejl bakke ved Følleslev paa Sjælland, hvor han blev præst. Et mindeskrift om ham er udgivet af pastor *Borup*, Skamstrup.

Kirkelivet siden 1850 har ikke været berørt af vækkelser eller særlige begivenheder. Præsterne *R. S. Schmidt* (1849–62), *H. C. V. Knudsen* (1862–80), *J. J. Erlandsen* (1880–83) og *P. R. A. Herskind* (1883–87) var ikke retningsprægede. De to sidste flyttede herfra, da embedet var blevet beskaaret ved store pensionsbyrder. Herskind var særligt skoleinteresseret. Provst *L. J. Jensen* (1887–1912) var en myndig, samvittighedsfuld mand, solid og ægte, omgivet af ærbødighed. Han var svag de sidste aar. Hans hjpr, pastor *C. Haugaard* (1910–12) skriver: »Det var en overgang at komme hertil fra det travle Odder. Her var tid til at færdes i den skønne natur, her var hyggeligt og roligt baade i præstegaarden og i sognene. Provsten havde kontorarbejdet, mens jeg havde de fleste gudstjenester og husbesøg. Befolkningen var præget af gammeldags respekt for kirken, og provst *Jensen* havde ved sin retlinede færd styrket denne respekt gennem sin lange præstetid. Der var jævnt god kkg, enkelte foredrag i forsamlingshusene, faktisk intet retningsvæsen, flinke og dygtige lærere, mange gode hjem.« Pastor *M. Hansen* (1912–21) var en dygtig prædikant, sluttede sig til IM. Af de senere præster var *J. Vindel* og *C. Bay* KC, *V. J. Fibiger-Erlandsen* (1935–42) og *G. Mølgaard* (1942–51) var fætre, begge dattersønner af pastor Erlandsen. Pastor *G. Mølgaard* gav ved sin fratræden et lille indblik i forholdene i pastoratet (Kr Dbl 1. maj 1951). Man havde gerne beholdt ham, men nu kaldte DKU paa ham. Han havde sans for det folkelige arbejde, søgte mange kontakter i sine sogne, var lærer paa Hadsten højskole og satte »Dagligstueaftener« i gang for at modvirke mødetræthed: Sammenkomster i forsamlingshusene, hvor mændene kom med deres piber, kvinderne med deres strikketøj, skønt sognene politisk var meget splittede. Der var sang, musik, foredrag, »20 spørgsmaal til professoren,« skiftende arrangementer. Mange var interesseret i dygtiggørelse og studiekredse, men ogsaa mange droges ogsaa af biografen i Hadsten. – Sognene er stadigt præget af nogen gammeldags kirkelighed, især blandt de ældre og gaardmændene. Arbejderne og husmændene kommer kun sjældent i kirke. Kirkegangen er stagnerende (ungdommen mangler!) IM kreds, 2 gode kvindekredse for sømandskirken.

Blandt lægfolk: Af betydelige lærere ved Lyngaa skole kan nævnes *Michel Christian Sørensen Tandrup* (lærer v Lyngaa skole 1870–1906). Lærer Ladefoged skriver bl a om ham: Han var rigt begavet og i besiddelse af en betydelig arbejdsevne. Stor regnemester og fænomenal evne til at huske tal. Fik mange tillidshverv: Sogneraadsformand i 3 aar, var med til at oprette sparekassen i Lyngaa og dennes formand og regnskabsfører i 5 aar. Ligeledes med til at oprette Lyngaa brugsforening, dennes formand og regnskabsfører. Formand for lærerstandens brandforsikring. – Livlig og selskabelig, skattet gæst i hjemmene.

En datter blev gift med bageren i Lyngaa. Deres søn er nu lærer ved Skød skole og har været der ca 25 aar. Ogsaa en betydelig og afholdt lærer.

Poul Andreas Jensen Ladefoged (lærer ved Lyngaa skole 1906–1946). En overordentlig dygtig og vellidt lærer. Samlede igennem 25 aar stof til sin bog: Lyngaa Sogn. Et betydeligt arbejde, som blev modtaget med megen glæde og interesse. – Gjorde meget for sognets aandelige liv. Stiftede ungdomsforeningen, hvis formand han var igennem mange aar. Den er nu gaaet ind. Virkede som organist ved Lyngaa kirke.

Gdjr *Jens Tangdal*, L, var sogneraadsfmd og har til dato været kirkeværge i mange aar, næstfmd i mgh.

1921 oplyses: Kkg kan i L være ret god, i S ofte daarlig. De aandelige forhold som paa egnen, ikke megen kristelig interesse, velstillet gaardmandsstand, en del skovarbejdere og husmænd. Enkelte IM. 1927: Kkg 10 og 7 pct, ingen partistrid, gr ungdomsf, velvilje. 1934: Kkg god efter egnens forhold, mgh- og ungdomsm i pgd, ØM, gr og KC. 1943: Kkg 5–6 pct, selskabelig og livlig befolkning, ungdomsm, bibell, kirkeblad, hørelyst. 1957: Kkg 6 og 5 pct, gldags kirkelighed, især bl gaardmændene, ungdomsm i pgd, IM samtalekredse. 1963: Kkg 4–5 pct, velvilje, som ovf, sociale skel især i L, mange statshuse. Lyngaa har skoleforbund med Hadsten. Skød har skoleforbund med Hammel.

Lyngaa kirke (Vor Frue). Skib og kor er romanske, opført af granitkvadre, paa skraakantsokkel. Korbuen, norddøren og flere vinduer er bevaret.

Anselig taarn med firsidet afvalmet sadeltag senere tilføjet, taarnrummet er forhal. Et vaabenhus blev nedbrudt 1868. Sengotiske hvælvinger. Vinkeldekorationer paa ribberne. Altertavle med 4 søjler og prædikestol i renæssancestil fra 1630–40, genopmalet i de gl farver 1905 og 1907. Romansk granitfont med dobbeltløver, sjælden malmdaabskumme med minuskelindskrift fra 1481. Malmlysekrone. Smuk egetræskiste. Gravminder. Series pastorum. kirken restaur 1955 af kunstmaleren Harald Borre, Aarhus, da der fandtes farverige ornamenter paa hvælvingerne. 160 sd. Orgel fra 1903.

Mackeprang, s 66, 234 f, 241, 246, 248, C. Heilskov: Jysk saml, 3 r, VI, 408.

Skød kirke, midt i sognet, skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraakantsokkel. Senere er kirken udvidet mod vest, et taarn blev nedbrudt til skibets højde. 1871 opførtes et nyt taarn med 4 kamgavle og firsidet spir, taarnrummet er forhal. Et bindingsværksvaabenhus blev nedbrudt 1871. Bjælkeloft. Altertavle fra 1909–62: (Jesus med kalken) opsat i st f en gl altertavle fra Sall kirke, der stod her. Renæssanceprædikestol fra 1595. Granitfont med løvefigurer. Kirken hovedrestaureret 1961–62, nyt muret alterparti (fresko af Ernst Trier), ny stole, meget smuk. 90 sd. Orgel.

Mackeprang, s 277.

Folketal: 1850: 508 og 454, 1901: 663 og 629, 1921: 654 og 601, 1960: 697 og 770.

Altergæster: 1922: 173 og 188, 1930: 216 og 170, 1938: 233 og 157, 1946: 250 og 175, 1957: 250 og 160.

Menighedsraad: 1922: 12 gr og u p, 1930: 4 soc, 8 u p, 1938: 2 IM, 4 soc, 6 u p, 1945: 2 IM, 4 soc, 6 u p, 1961: 1 IM, 4 soc, 7 u p.

Kommunevalg: Lyngaa: 1943: S 82 (2), K 26 (0), V 145 (5), 1962: S 100 (2), BF 166 (4), Husm 67 (1), fmd gdjr **N. Pedersen.** – Skød: 1943: S 56 (1), V 150 (4), Husm 27 (0), 1962: Arb og Husm 88 (1), Borgerl 159 (4), fmd gdjr **Højgaard Terkelsen.**

Sognepræst

Indt 1859: a) 47 rug, 90 byg, 121 havre, b) 3 dobb tiende af anneksgd, 5 havre, 5 byg, 5 rug, 12 rdl, c) 24 lpd ost, 64 sn æg, 32 par kyllinger, d) 200 rdl, e) 200 td ld, 11 td hartk. Meget god bindingsværkspgd. opf 1799. 1870: Regul: 2256 kr, netto 4686 kr. 1913: 2. kl, 1958: 12. kl. Pgd fra 1799.

14. 26. dec 1826–23. april 49 (sp Tunø 19. maj 24): Provst **B. Magnussen,** provst her 4. juni 32, fl t Føllenslev-S, se der.

Amtsraadsmedlem her.

15. 15. maj 1849–15. jan 62 (sp Haurum-S. 16. marts 39): **Rasmus Malling Schmidt,** * 26. jan 05 Aarhus. Forældre: Kbmd Peter Larsen S. og Sophie Dorothea Schmidt. Stud Aarhus 23, c juli 30 (h), hjpr Søften-F 2. nov, † 15. jan 62. ~ 19. okt 39 Henriette Cathrine Worm, * 1. okt 16 Flødstrup, † 20. juni 77. Faderen: Sp Flødstrup-U, † 51, se der. – Hustrus broder: Søndersø.

Pastor Schmidt var meget musikalsk og underviste i musik. En alvorlig mand, der med nidkærhed varetog sin embedsgerning.

Biskop *Brammer* skriver i embedsbogen 18. okt 1859: »Fuldkommen med glæde og tilfredshed visiterede jeg i Lyngaa kirke.«

Døden var en hyppig gæst i præstegaarden. S var selv brystsvag, og ingen af hans slægt blev gamle. Paa kirkegaarden vedligeholdes endnu hans familiegravsted for renterne af et legat stiftet efter hans død. Gravstedet rummer 12 grave, idet foruden pastor S og hans hustru 10 børn har fundet hvile der. Paa de smaa børns grave er der ingen sten, men kirkebogen fortæller, saa man næsten røres til taarer derved, at saa er det og saa er det lille barn blevet kaldt bort. 6 børn døde i alderen fra 2 maaneder til 8 aar. Da pastor S var død, flyttede enken til Aarhus med sine endnu levende 4 børn. Men tuberkulosen havde vel allerede dengang fat i dem, for det varede ikke længe, før kiste efter kiste kom fra Aarhus for at lægges til de andre paa Lyngaa kirkegaard. (P. Ladefoged).

16. 26. marts 1862–19. okt 80 (sp Alling–T 4. febr 51): **Henrik Christian Vilhelm Knudsen,** * 18. juli 08 Kbhvn. Forældre: Kammerrd, toldkontrollør, sidst i Aarhus, Vilhelm K og Elisabeth Christine Børling. Stud Aarhus 29, c maj 36 (h). Lærer Trinitatis skole, Kbhvn, 36, lærer Opfostringshuset 37, overlærer smst 43, uord kat Holmens k 2. nov 46, 2. ord kat smst 6. sept 50, afsk 19. okt 80, † 3. febr 93. ~ 7. dec 50 Gjertrud Kirstine Rømer, * 23. sept 12 Kbhvn, † 2. jan 93. Forældre: koffardikpt Hans Hansen R og Cathrine Marie Brandt. (Faderen var vestindiefarer i 50 aar, senere inspektør ved Knippelsbro). – Søstersøn: Rosenstand, Frederikssund. Fætter: Knudsen, Eltang-SV, hvis søn var Knudsen, Vammen-L-B. Fasters sønnesøn Wittrup, Vejle-H.

17. 21. dec 1880–1. juni 83 (sp Kg Tisted-B 9. dec 72): **J. J. Erlandsen,** fl t Vestenskov, se der.

18. 8. aug 1883–26. sept 87 (sp Veerst-B 24. maj 71): **P. R. A. Herskind,** fl t Tranebjerg, se der.

19. 8. dec 1887–30. april 1912 (sp Laurbjerg –L 7. marts 78): Provst **Ludvig Julius Jensen,** * 13. dec 42 Atterup, Ø Egede. Forældre: Lærer Andreas Outzen Vilhelm J. og Louise Emilie Larsen. Stud priv 62, c 69[1] (h_1), timelærer Kbhvn, hjpr Karise–A (hos sin senere svigerfader) 19. nov 70, hjpr Spjellerup–S 7. okt 77, provst Sabro-V Lisbjerg-Framlev herr 19. febr 89, r af Dbg 00, † 30. april 12. ~ 11. nov 77 Olivia Jacobine Erica Mynster, * 8. maj 39 Valløby, † 12. april 17. Faderen: Sp Karise-A, † 77 (se der). – Fætter: Jensen, Søllerød. Farbroder: Jensen, Ebeltoft–D, Hustrus farbroder: Biskop J. P. Mynster. Faster ~ Bergenhammer, Maribo–H. Stamt 30.

Provst J fandt sin hustru i Karise pgd hos den meget aristokratiske pastor Mynster, som kom til at betyde meget for J. I Laurbjerg oplevede de, at præstegaarden brændte. Det skete om natten, og straatækt som huset var, varede det ikke længe, før hele bygningen var nedbrændt. Derfor blev der næsten intet af indboet reddet. Det fortælles, at man saa pastor Jensen komme ud med en kirkebog under hver arm. Det var vistnok det eneste, som ikke blev flammernes bytte.

Naturligvis har denne uhyggelige oplevelse virket stærkt og længe. Dog kan man ikke skønne, at det var derfor, præsteparret søgte til nabosognene Lyngaa–Skød, for præstegaarden her var ogsaa straatækt og gammel. Men i hvert fald bevirkede branden i Laurbjerg, at pastor Jensen sørgede for, at straataget paa Lyngaa præstebolig blev fjernet, da han blev præst her, og der blev lagt fast tag paa i stedet for.

De sidste 2–3 aar af sit liv havde provst Jensen hjælpepræst paa grund af sygdom. Han døde i præstegaarden den 30. april 1912 og blev begravet paa Lyngaa kirkegaard, hvor beboerne rejste en granitsten paa hans grav. 5 aar efter døde provstinden og blev begravet

ved siden af sin mand. Kort forinden blev der oprettet et legat paa 1000 kr, som bærer navnet: Provst Jensens gravstedslegat og bestyres af menighedsraadet.

Provst Jensen sluttede sig ikke til nogen bestemt kirkelig retning, han ønskede at være præst for hele sognet og var sikkert paa sin vis en dygtig præst. Dog kom han ikke meget ud blandt folk. Derimod var han omhyggelig (og omstændelig) med sin embedsførelse. Han opholdt sig meget paa kontoret. Folk fortæller, at der var lys hos ham til sent ud paa natten. Alt skulle gøres med omhu og sirlighed, hvad kirkebøgerne ogsaa vidner om. Naar folk kom til ham i embedsmedfør, medens han sad ved sine skriverier, fik de lov til at staa henne ved døren, indtil provsten havde fuldført en sætning.

Denne hans punktlighed kom ogsaa til udtryk i hans embede som provst. Intet blev forsømt her. Regelmæssigt har han foretaget rejser rundt i provstiet. Det foregik med manér i herskabelig landauer og med kusk paa bukken.

Imedens gik provstinden herhjemme og syslede i de mange stuer med de ligesaa mange kakkelovne, som der hver dag blev fyret i – eller hun foretog lange vandringer ud i sognene. For hvis provsten ikke var flittig til husbesøg, saa var hans kone det. Hun holdt meget af naturen og nød paa sine vandringer den smukke og særprægede egn. Hun var en jovial og venlig præstekone.

Ægteskabet var barnløst, men som saa mange andre barnløse hustruer kastede hun sin kærlighed paa dyrene. Hun arbejdede saaledes meget for Foreningen til Dyrenes Beskyttelse.

Lærer P. Ladefoged skriver:

»Provst Jensen var præst og provst, da jeg i 1906 kom til Lyngaa. Han var ikke med paa, at jeg, der var saa ung, skulle have embedet frem for saa mange ældre ansøgere, men sagde dog: Men selvfølgelig, hvis De faar det, skal jeg ikke have noget imod Dem. Vi blev meget gode venner. Han var en mand af den gamle skole og holdt paa sin værdighed, men retsindig i alle maader. Han kunne være barsk, og folk holdt vist ikke af ham, men agtede ham. En nidkær præst og provst var han, og alt, hvad han havde med at gøre, blev gjort punktligt. Lærerne i provstiet var han en god tilsynsmand for, men hvor han saa sløseri, var han ikke bange for at paatale det. En helstøbt karakter.«

Hjælpepræst hos provst Jensen

1910–12: **C. A. L. Haugaard,** se Kerte.

20. 24. aug 1912–19. sep 21 (sp Sejerslev 26. maj 04): **M. Hansen,** fl t Vejlby, Fyn, se der.

21. 14. dec 1921–17. april 29 (sp Snedsted 20. aug 17): **J. A. M. H. J. Vindel,** fl t Starup–G, se der.

22. 18. juli 1929–18. nov 34 (hjpr. Stouby–H 20. nov 25): **C. Bay,** fl t rkp Risskov, se domprovster Aalborg.

23. 1. marts 1935–17. juli 42 (hjpr Skuldelev–S 17. nov 33): **V. J. Fibiger-Erlandsen,** fl t rkp Sct Thomas k, Frederiksberg, se Gjesing–N.

24. 29. okt 1942–13. juni 51 (lærer den udvidede højskole, Haslev 32): **G. V. Mølgaard,** afsk, landssekretær, DKU, se Dronningborg, Randers.

25. 27. okt 1951 (Dsk sømandspræst og legationspræst Gent 46): **Christian Sønderby,** * 12. marts 13, Tvis. Forældre: Gdjr Peder S og Ane Kathrine Nielsen. Stud Rønde 37, c 43² (1–78), hjpr Lindholm 23. aug 43, kst sp smst 45, ~ 18. aug 46 Anne Margrethe Nørkjær, * 20. maj 22 Hjørring. Forældre: Direktør Peder N og Rigmor Margrethe Jensen. – Hustrus broder: Karby (nu seminariel, Hjørring)

BM. Dsk. understøttelsesf i Belgien 46, rejsepræst for Dsk. sømandskirke i fremmede havne 50–51, kredssekretær Dsk. sømandskirke 51.

Litt: Ovenn bog om L sogn af P. Ladefoged. Samme: Udskiftningen i L Sogn, 1802–03, Østj Hj 1936, s 128–63. Khst Saml, 7 r, II, 240, 243, Lkm V, 249.

VITTEN—HALDUM—HADSTEN

Vitten sogn, 766 ha, er højtliggende, noget bakket, ret jævne jorder, frugtbart, nogen skov mod syd. Byen V med fh (fra 1896), genforeningssten.

I præstegaards skov er den fredlyste Dagmars kilde, hvoraf dronning Dagmar skal have drukket vand paa en rejse til Skanderborg. Statsraad Thor Lange rejste 1906 et mindesmærke her for dronning Dagmar, en kampestensdysse med granitstøtte, der ender i et Dagmarkors og med indskrift. Sagnet fortæller, at børnene blev døbt i kilden, før kirken byggedes.

Haldum sogn, 1551 ha, er som Vitten højtliggende, bakket. Lilleaa i en bred dal med skovklædte skrænter, frugtbare jorder, en del skov mod syd. Byerne: H med fh, Sandby, Haar, *Hinnerup stationsby* (937 indb) med alle slags butikker, realskole, hotel med sal, mh. Hinnerup ligger smukt ved skov og er søgt udflugtssted. Om sommeren holdes der folkemøder her. I et lille anlæg er mindesmærke med bronzebuste af Fr VII, og genforeningssten.

Hadsten sogn, 841 ha, er højtliggende, ret jævne jorder, frugtbart, enge ved Lilleaa med delv skovklædte skrænter. Lidt skov. Byerne: Over og Neder Hadsten, samt en del af *Hadsten stationsby* paa sognegrænsen mod nordøst. 538 af stationsbyens beboere bor i H sogn, medens 1987 bor i Galten sogn, 197 bor i Hadbjerg sogn, begge i Galten herred, Randers amt. (Se Galten-V). Om Hadsten som foreningernes by, se Galten-V.

I sognet har der været 3 hellige kilder. Flere oldtidsminder i Haldum og Hadsten sogne.

Fra den ældre præstehistorie

Dette pastorat hørte til de ret store. Ingen sp er forflyttet herfra fra reformationen og indtil 1916. 1639–47 var den »berømmelige« *Niels Henriksen Blichfeld* sp her. Han drog til udlandet herfra. Han efterfulgtes af sin søn *Frants Henriksen Blichfeld* (1647–81), hvis 3 sønner blev sp her paa egnen (i Ødum, Søften–F og i Vellev). Magister *Esajas Ulriksen Helt* (1709–30) var en lærd og anset mand,

forfatter. Provst *Chr. Jensen Høst* (1730–52) var gift med en datter af pastor Hjersing, Lyngaa.

Biskop Hygum: »1741, 23. oktober, prædikede Hr Chr. Høst for og forklarede sin text (Johs 13, 17) meget ordentlig, grundig og gudelig, opbyggelig, thi han ej aleneste har til Ordets Prædiken meget gode Naturens Gaver, men har endog, siden jeg kom hertil Stiftet, begyndt at lægge sig efter de bedste Naadens Gaver, saa de, som kende ham, maa tilstaa, at han er bleven en anden Mand. Hans Ungdom var allesammen i temmelig god Stand, men kand endnu næst Guds Bistand komme i en bedre.«

»Mandag 6. November 1747 prædikede Hr. Chr Høst (1. Cor 4) ganske ordentlig grundigt og vel, saa intet blev forglemt af det, som i Anledning af Texstens Ord skulde og burde siges, hvortil han desuden var færdig og velbegavet. Ungdommen fandtes her i lige maade i noget bedre Stand end paa forrige Sted, Lyngaa og Skjød, ihvorvel, formedelst den Skjødesløshed og Ringeagtelse af det ene fornødne, som, desværre, der i Egnen hersker blandt Almuen, og hvorved de ligesom er Antipoder af Indbyggerne paa Samsø, endnu fattes meget. Degnen er ellers tillige Skoleholder i Hovedsognet, ogsaa Annexerne er forsynede med en anden, som ved megen Modstand dog arbejder daarlig.«

Efter *Hans Dons* (1752–97) kom *Jens Høst Birch* (1797–1832), søn af birkedommeren paa Frijsenborg. 1833–49: *H. B. Blicher*.

Tiden siden 1850

Den skelsættende ydre begivenhed siden 1850 er aabningen af den vestjydske længdebane, som skabte de to store stationsbyer *Hinnerup* og *Hadsten*. I pastor *J. H. Valeurs* tid (1850–75) mærkedes Bjørnbaks indflydelse, og siden da har flere præster betegnet befolkningen som »dygtige landmænd og forretningsfolk, politisk meget vaagne, men ikke meget kirkeligt interesserede.« Ingen vækkelser er gaaet over sognene. Fra IM's side er pastoratet betegnet som »dødt«, og IM har haft meget vanskeligt ved at vinde indpas, bortset fra en lille kreds om missionshuset i Hinnerup. Pastor *J. J. A. Schwartz* (1876–90) efterfulgtes af pastor *N. Hofman Bang* (1890–1910), han var IM, (havde været præst i Vilhelm Becks Ørum-G), en flittig og kultiveret mand, men han selv skrev, at hans »gerning her tilsyneladende var uden frugt«. Der kom kun faa i kirkerne. Folk var »enten Bjørnbakker eller socialister«. I missionshuset i Hinnerup kom der kun faa. Derimod kunne folk nok samles til foredrag i forsamlingshusene. Pastor *A. H. Becker* (1910–16) skriver, at han havde nogle gode aar her. Han sluttede sig til IM og havde en udmærket støtte i sin begavede og flittige hustru (hun var forfatterinde). De var meget flittige til husbesøg, og den gamle, rummelige præstegaard fyldtes af børn til søndagsskole, af unge til ungdomsmøder og af ældre til andre møder, ofte med fremmede talere. *Peder Pedersen* (senere Auning) skriver, at Becker var den sp, der har haft bedst kirkegang her. B var »en smuk og betydelig mand, som folk gerne ville høre, ogsaa fra nabosognene. og man følte det som et tab, da han af helbredshensyn maatte søge bort«. Pastor *Christoffer Pedersen* (1916 39) var ogsaa en alvorlig og flittig mand; »men han kunne slet ikke samle folk. Det blev smaat med kirkegangen«. Provst *Sigurd Tranæs* har været sp siden 1939.

Missionshuset i Hinnerup indviedes 1. dec 1904 af provst *O. V. Boeck*. Her er holdt mange møder. Ved 50 aars festen 1954 talte pastor *Chr. Bartholdy*. En del fra andre sogne kommer ogsaa til møderne i Hinnerup mh. Der er et meget lille IM smf i Hinnerup, ledet af skræddermester *Christensen* og *E. Gylling*. 2 fh, selskabelig ungdomsf, mange arbejdere.

Blandt ledende lægfolk nævnes:

Gdjr *Peder Pedersen*, V (* 77). Uddeler *Alfred Bentzen*, V, kirkeværge. Lærer *N. Friis Sørensen*, † 58, lærer i V i over 30 aar. Førstelærer *And. K. Grønbæk*, lærer i Hinnerup 03. Skrædderm *Niels Juhl Hulgaard*, Hinnerup, fmd f IM fra 14. Sogneraadsfmd *Hans Ingemann Jensen*, Hinnerup. Førstelærer *A. C. Juncher*, Hadsten, lærer i H fra 1915, har skrevet H bys historie, virksom for folkebiblioteket, menighedsraadsmdl, gdr *Thomas Thomsen*, V, fmd Den danske Andelsbank.

Indremissionærer i Hinnerup: *J. Christensen*, *Sv. P. Jensen* († 49), *H. Klink*, *H. Rafn*.

Landmanden og politikeren *Jørgen Blach*, var født i Hadsten 1797.

En mand, som antag nu er glemt af de fleste, skal nævnes: *Sørensen Mikkelsen* (* 1791, † 1843). Hans landbrug blev kendt rundt om i Jylland.

(Landhusholdningsselsk beretn 1840–43, D. E. Rugaard: Fremragende bønder, 1871, s 191 f, DBL, XV, 603). Han blev begravet i Haldum.

Thomas Thomsen (* 87 i Vitten), gdjr i Vitten 10–52, paa Frederiksborg Højskole og Dalum Landbrugsskole, mghsmedl, sogneraadsmdl 37–43, fmd Hadsten Andelsslagteri, medstifter Andelsbanken, fmd 54–57, æresmedl 57.

Centralskole opf 1956 mellem Haldum og Hinnerup. Leder: *Svend Hansen*. Den private realskole i Hinnerup oprettet 1886, nedlægges 1964. Leder: cand theol *Karl Vejlby*.

1916 oplyses: God kkg, megen materialisme, men ogsaa muligheder. Lille IM smf, møder i pgd. Ret stor stationsby. Velstillede bønder og mange arbejdere. 1927: Kkg 6–8 pct, intet særligt, selsk ungdomsf, lidt IM. Ret skarpe sociale skel. 1935: Kkg ikke god, som i Aarhus opland, fh og sale, mh, ikke retningspræg. 1947: Kkg 7–2–5 pct, udpræget materialistisk egn, ringe kirkelig sans, meget lille IM smf, sdsk, ungdomsf, fh. 1963: Lille IM smf, 2 fh, selsk ungdomsf. Mange arbejdere. Velstillet befolkning.

Vitten kirke er romansk, skib og kor af granitkvadre paa skraakant. Et spinkelt taarn med kamgavle opførtes 1867, da et vaabenhus mod syd blev brudt ned. Taarnrummet er forhal. Fladt loft. Altertavle fra 1938 (Himmelfarten, malet af Axel Aabrink, skænket af gdjr A. S. Bech) og prædikestol fra 1896, malet 1911. Kalk og disk fra 1738. Romansk granitfont med løvefigurer. 150 sd. Orgel.

Mackeprang, s 52, 62, 277 f.

Haldum kirke, ved Randers landevej, er anselig. Skib og kor er romanske, af fraadsten og limsten med rundbuefrise under gesimsen. Spor af de oprind døre og vinduer. Anseligt taarn senere opført

med højt spir. Taarnrummet er forhal. Sengotiske hvælvinger. 1865 blev kirken mindre heldigt restaureret og et vaabenhus mod syd blev nedbrudt. Hvælvingerne har dekorationer. Stor sengotisk firsøjlet baldakinaltertavle fra 1599 med bibelske billeder i storfelterne. Rest 1937, da alt inventar maledes. Svære tinalterstager. Romansk granitfont, pragtfuld, med evangelistsymboler, løvehoveder osv. Renæssancepræd ikestol fra 1615 (som Lyngaa). Flere gravsten. Kirken er smukt nyrestaureret. 250 sd. Orgel.

Mackeprang, s 55, 234, 243, 246, 249. C. Heilskov: Jysk saml, 3 r, VI, 413.

Hadsten kirke er saa godt som helt nybygget 1872 (arkitekt Kiilsgaard) ved Randers landevej. Den gamle romanske kirkes indvendige mure er delvis benyttet. Bestaar af skib, kor, med kamgavle, højt taarn med spir over 4 kamgavle, taarnrummet er forhal. Fladt kasseteret loft. Den gl altertavle fra renæssancetiden og som en tid tjente som series pastorum i Vitten, genopstilledes 1907. 1949 erstattedes storfeltets nadverord m oliemaleri af den tornekronede Kristus (kopi), kalk og disk fra 1738. Senromansk smuk font af Gullandskalksten. Kalk og disk fra 1733. Moderne prædikestol. 100 sd. Orgel. Ligkapel 1928.

Mackeprang, s 384 og 413.

Folketal: 1850: 286 og 498 og 276, 1901: 405 og 1039 og 451, 1921: 391 og 1311 og 667, 1960: 330 og 1484 og 775.
Altergæster: 1922: 120 og 250 og 150, 1930: 120 og 250 og 125, 1938: 95 og 250 og 90.
Menighedsraad: 1922: 3 gr, 2 IM, 6 soc, 8 up, 1934: 1 gr, 2 IM, 8 soc, 8 up, 1945: 2 IM, 6 soc, 11 up, 1961: 3 IM, 4 gr, 7 soc, 5 u p.
Kommunevalg: 1943: S 414 (4), K 143 (1), V 381 (4), 1962: S 587 (4), Fællesl 460+173 (5). (Fmd: Fabrikant **Sig. Nysten).**

Sognepræst

Indt 1859: a) 85 rug, 128 byg, 150 havre, b) 6 rug, 6 byg, 6 havre, c) 25 lpd ost m m, d) 305 rdl, e) 70 td ld og 5 td ld skov, god pgd fra 1840, 1870: Regul 2440 kr, netto 5348 kr. 1913: 1. kl, 1946: 2. kl, 1958: 12. kl. Pgd fl t Haldum 1926.

12. 13. febr 1833–24. dec 49 (sp Haurum–S 30. maj 23): **Hans Brøchner Blicher,** * 28. juli 97 Søften, Forældre: Niels Gudme B, † 32, sp Gaverslund-V (af Gaverslund-V) og Anna Marie Brøchner af Spentrup-G. Stud Kolding 16, c april 22 (h), † 24. dec 49. ~ 25. okt 32 Georgine Ulricca Ulrich, * Kbhvn, † 10. dec 68. (Adoptivdt af propr Riegels, Snoghøj. – Brødre: Hjpr Kregme-V, og sp Ø Starup–VN. Farbrødre: Randlev-B (fader til St. St. B, Spentrup-G), Vorning-K-H, Borup, PD B, Spentrup-G. Søster ~ Raaschou, Søborg-G. Stamt 10.

13. 17. marts 1850–7. dec 75 (sp Stauning 6. juni 40): **Johannes Meller Valeur,** * 23. juni 98 Elling. Forældrene: Sp i Karlby-V Christian V, † 36, og Kirstine Rafn af Volstrup-H. Stud Aalborg 20, c juli 26 (h), hjpr Smidstrup-S 21. febr 27, sp Sdr Felding-Assing 31. jan 34, † 7. dec 75. ~ 27. juli 34 Ane Nicolette Brorson Lund, * 22. maj 10 Starup, † 31. jan 80. Forældre: Ksstrd Ludvig Michael L, sp Nr Vedby-NA, † 43, og Elisabeth Christine From. – Sønner: Elmelunde, Paarup, Ledøje-S, Langaa-T-V. Datter ~ Davidsen, Ø Velling-H-G. Broderdt ~ Villtoft, Hunseby. Stamt 92. Hustrus brødre: Lund, Korup-U og Udby-Ø. Brodersøn: Borre.

Hjælpepræst hos pastor Valeur

1870–75: **F. S. Aagaard,** se Glud-H.

14. 25. febr 1876–20. april 90 (sp Vistoft 23. april 70): **Julius Christian August Schwarz,** * 18. dec 18 Slagelse. Forældre: Musiklærer, stadsmusikant, bedemand Johan Frederik Ernst S og Sara Nesser. Stud Slagelse 37, c maj 43 (* 1), ord kat Aalborg 20. marts 54, † 20. april 90. ~ 22. okt 54 Louise Amalie Thorsen, * 16. sept 27 Kbhvn, † 22. marts 92. Forældre: Fabrikant, finerskærer Ole Nicolai T og Louise Amalie Soldan. – Søstre ~ von Prangen, Nørbæk-S-L, og Nielsen, Vesterborg-B. Søstersøn: Tostrup-R, søstersøns søn: Schwarz-Nielsen, Sundby k, Kbhvn.

15. 22. aug 1890–8. jan 1910 (sp Ørum–G 25. febr 84): **Niels Hofman-Bang,** * 4. marts 42 Norup. Faderen: Sp i Lunde, Fyn, † 68, se der (dattersøn af gehejmeraad Ove Malling). Stud Odense 61, rekreationsrejse til Brasilien, c 68^{1} (h_1), hjpr Ønslev-E 11. nov 68, sp Hirtsholmene 22. april 73, sp Vorde-F-R 13. sept 75, afsk 8. jan 10, † 23. febr 10. ~ 1. juni 72 Elisabeth Cathrine Petronelle Andersen, * 4. febr 46 Margrethenlund, Mariamagdalene † 15. maj 03. Forældre: Proprietær, c phil Peter Ludvig A og Mariane Fabricius. – Farfader: Etrd, stamhusbesidder Niels H-B, Hofmansgave (kendt botaniker).

Pastor N Hofman–Bang havde som student et skrøbeligt helbred, bl a daarlige nerver. Derfor boede han ½ aar hos sin onkel paa hg Hofmansgave, og efter embedseksamen var han med et sejlskib paa en lang rekreationsrejse til Sydamerika. Skibets fører blev hans ven for livet. Pastor H–B var en sagtmodig og stilfærdig mand, tilhørte egentlig ikke nogen kirkelig retning, men var venligt indstillet over for IM. Da han var i Ørum, kom Vilhelm Beck, hans forgænger, hvert aar til Ørum, boede i præstegaarden, prædikede i kirken, og der var gensidig sympati. Børnene huskede især Ørum for de mange jordbær i præstegaardshaven. Vilh. Beck, som holdt meget af jordbær, havde anlagt et jordbærbed paa ½ td ld. I Ørum maatte H–B i øvrigt bekæmpe ungdommens drukkenskab (se der). H–B var en ret dygtig prædikant. For øvrigt var han og hans hustru ikke gode økonomer. De var godgørende, og hjemmet var ofte i pengetrang. Fru H–B var meget musikalsk, havde en smuk sangstemme, komponerede flere melodier, hvoraf nogle endnu er bevaret. Ofte bad H–B sin hustru spille og synge, naar han skulle forberede sin prædiken – det virkede inspirerende. I Vitten HH kunne han nok føle sig trykket af den ringe kirkelige interesse, og i sine beretninger taler han om megen materialisme, men ogsaa om venlighed. De sidste aar her var han svag. Se iøvr Aarh Amtstid 24. febr og 3. marts 10.

Hjælpepræst hos pastor Hofman Bang

1906–10: **N. J. Ginnerskov,** se Hasle-S–L.

16. 13. maj 1910–13. juli (kkp Korsør–T 18. marts 05): **A. H. Becker,** fl t rkp Assens, se der.

17. 4. dec 1916–5. juli 39 (sp Hassing–V 26. febr 10): **Christoffer Pedersen,** * 12. dec 73 Udby v Vrdbg. Forældre: Husm Rasmus P og Karen Pedersen. Stud Mariboes sk 92, c 98^{1} (1), hjpr Skyum-H 11. nov 98, rkp Varde 1. sept 03, † 5. juli 39. ~[1] 3. nov 03 Ida Sørensen, * 14. juni 79 Irup, Hørdum, † 8. jan 07. Forældre: Proprietær Anders S og Ane Sophie Bendsen. ~[2] 16. april 09 Mary Christine Louise Trautner, * 5. febr 81 Sorø. Forældre: Garvermester Nicolai T og Christine Florentine Skog.

Næstfmd børneværnsf Aarhus amt. – Pastor P var en jævn og brav mand, ikke særligt retningspræget, han var en trofast og venlig natur, afholdt, men kirkegangen var ringe. (Overlæge, dr H. P. Stubbe-Teglbjærg). Se iøvr ovf.

18. 6. nov 1939 (sp Brenderup 8. jan 31): Provst **Lorenz Sigurd Brodersen Tranæs,** * 19. maj 03 Mejlby, Lintrup, Sdj. Forældre: Gdjr Laust T og Anna Brodersen. Stud statens kursus 24, c 30^2 (h_2), provst her 1. jan 64. ~[1] 27 Gudrun Willadsen, * 28. dec 05, Græsted, † 25. nov 56. Forældre: Mejeribestyrer Olaf W og Mette Fuglsang. ~[2] 59 Svanhild Thorgeirsson, * 25. aug 23 Færøerne. Forældre: Købmand Thorstein T og Susanne Olsen.

Sogneraadsmedl 37–39 og fra 43. Fmd socialudvalget.

Udg 43: Hvad slægter led (hørespil), 46: Kættermunken fra Wittenberg, opført som hørespil i radioen, 47: Sankelmark, skuespil, urpremiére paa Odense Teater, provinsturne 48, 49: Frihed, skuespil, opført; provinsturne 49, 50: Anna Helene, skuespil, opført paa Aalborg Teater, provinsturne og i radio, 53: Jørgen Carsten, hørespil, opført 53. Artikler i dagspressen.

Litt: Østj hjemstavn, 1941, s 107 f (Om en slægtsgaard, Bundgaard, i V.) Khst Saml, 7 r, II, 76, 677. Aug. F. Schmidt, Hadsten, Aarh amt III, 1949, 99–102. P. Svend Rasmussen: Blæsborg i Haldum, 1731–1941, udg 1943. A. C. Juncher: Hadsten bys historie.

LADING—FAARUP—SABRO

Faarup–Sabro udskiltes som selvstændigt pastorat 3. juli 1903.

Lading-F-S omtales først som eet pastorat.

Sabro synes at have været selvstændigt pastorat 1573, men nævnes 1591 som anneks til Lading.

Af den ældre præstehistorie

Den gamle præstegaard laa i Skjoldelev, og fra den ældre præstehistorie har dr. H. F. Rørdam i Khst. samlinger 3. r, IV, 109 f givet et interessant indblik i præstegaardsliv i Skjoldelev præstegaard i 17. aarhundrede. Heraf skal citeres nogle uddrag af sogne- og kulturhistorisk interesse.

Provst **Niels Sørensen Torup** (1591–1625) fik 1619 en borgersøn fra Aarhus, **Niels Poulsen Brandt,** valgt som sin successor og medhjælper. Han var sp her 1625–64, blev provst. Og paa grundlag af optegnelser i kirkebøgerne giver dr Rørdam en skildring af livet i Skjoldelev præstegaard.

Niels Brandt blev valgt til hr Niels Torups fremtidige efterfølger. Da alt var i orden, blev han den 4. august ordineret af biskoppen, og tiltraadte saa embedet snart efter. Endnu skal det bemærkes, at han den 11. juni 1620 ægtede den gamle provsts 16-aarige datter, Karen, og dermed havde vi maaske berørt det, der ved siden af andre gode egenskaber hos den unge mand, har været det mest afgørende, da valget traf ham ved besættelsen af et af de største kald i Aarhus Stift. Det havde maaske ligget nærmere for provsten at ønske sin søn Hans, der var en ualmindelig dygtig Academicus, til efterfølger. Men ved forordningen af 10. august 1597 var der lagt præsterne svære hindringer i vejen med hensyn til at faa deres sønner til kapellaner og efterfølgere (Ny kirkehist. Saml V, 43). Ganske vist gjaldt forbudet ogsaa svigersønner. Men naar vedkommende var valgt, i n d e n han – idet mindste offentlig – var bekendt som vordende svigersøn, synes den g e j s t l i g e øvrighed, i hvis smag den nævnte forordning næppe nogensinde var falden, at have lukket øjnene for, at der ganske vist efter forordningens strenge ordlyd kunne rejses indvendinger. Nok er det, at den unge mand her, som det synes, faktisk straks kom til at fungere som sognepræst og efter sit giftermaal ogsaa overtog præstegaarden, medens svigerfaderen væsentlig synes at have indskrænket sig til provsteforretningerne, der ikke kunne være meget omfattende i det lille, kun af tre pastorater bestaaende Sabro herred, og forøvrigt er gaaet paa aftægt hos svigersønnen, idet en vis del af embedets indtægter er bleven ham forbeholdt, saa længe han levede.

Ville vi spørge, hvorledes Niels Povlsen Br var udrustet til præstegerningen, da er det ikke saa let at give svar paa dette spørgsmaal. Nogle vink har vi dog i hans haandskrevne optegnelser i Univ Bibl, addit 33, 8vo, hvoraf man ser, at han med flid har indsamlet adskilligt brugbart stof, f eks med hensyn til den alvorlige formaning, som efter den tids skik skulle lyde i kirken to gange om aaret (advent og palmesøndag) til de ubodfærdige, om at de skulle afholde sig fra Nadverens sakramente, indtil de havde omvendt sig (efter et skrift af M. Niels Lavritsen Arctander, biskop i Viborg, de excommunicatione); ligeledes stof til en række bibelske betragtninger over ægtestanden, tjenlige ved brudevielser; samling af eksemplar, hentede især fra Bibelen, paa de straffe, hvormed utugtssynder hjemsøges; o lign. – I aaret 1622 holdt biskop **Jens Gødesen** visitats i Sabro kirke. Om den kirkelige handlings gang ved vi vel intet nærmere, derimod har vi saa meget desto speciellere efterretninger om visitatsmaaltidet i Skjoldelev præstegaard, ved hvilket adskillige af nabopræsterne og andre var til stede. Hr **Niels Povlsen Br's** omhyggelige optegnelser sætter os nemlig i stand til at oplyse, hvorledes gæsterne blev trakteret; »det Randersøl i kande« var i rigeligt maal til stede tilligemed den gode jyske mjød, men af rinskvin gaves der kun omtrent et glas til mands. Efter maaltidet holdt værten en vel stiliseret latinsk »Gratiarum actio ad convivas« om dagens aandelige og legemlige bespisning, hvilken tale vi skulle have meddelt, dersom vi ikke havde nogen mistanke om, at de fleste læsere hellere skænkede hr Niels Br hans vel valgte ord, end de ville »bryde deres hoved med latinen«. Slige formularmæssige taksigelser til gæsterne med bevidnelse af værtens og værtindens beredvillighed »til at vise gentjeneste, naar de herom blive anmodede, og deres skæbne det formaar«, hvilke endnu jævnlig høres ved bøndernes gilder, var den gang skik blandt de højere stænder, og hvor hædersgæsterne var studerede mænd, maatte talen være paa latin, selv om flertallet af de andre tilstedeværende ikke forstod noget deraf. Niels Brandts optegnelser indeholder da ikke blot ovenomtalte taksigelse til gæsterne ved bispevisitatsen, men ogsaa prøver af lignende latinske taksigelser baade ved bryllupper og begravelser. Lad omtalen af disse prøver paa den gæstfri familiefaders veltalenhed da være overgangen til de familiebegivenheder i Skjoldelev præstegaard, som har været nærmeste anledning til, at vi har gjort hin præstegaard med dens beboere til genstand for dette lille studie.

Aaret efter de unge præstefolks bryllup fødes deres første barn, en datter. Men det gaar her som i saa mange familier, at det første barn beholder forældrene ikke. Bedrøvede staar de ved den lille piges kiste; hun var endnu deres eneste. Dog snart smiler atter livshaab til dem. Faderen, som nu af erfaring kender forholdenes alvor, indskriver i sin lille bog, der siden fyldes med saa mange anteg-nelser om glædelige og sørgelige familiebegivenheder, følgende bønner:

Precatio Mariti pro uxore gravida.

O almægtige, evige Gud og barmhjærtige Fader, du som haver skabt al Ting, du som naadeligen har velsignet Mand og Kvinde, og sagt: Værer frugtsommelige og formerer eder! Og saa haver du gjort alle gudfrygtige Kvinders Barnefødsel til et helligt Kors ved din kjære Søn Jesum Christum, som naadeligen haver forløst os fra Lovens Forbandelse og Synden. Jeg beder dig, i naadige Fader, Herre og Gud, at du naadeligen vilde som din egen Gjerning opholde og bevare den Livsfrugt, med hvilken du haver min Hustru velsignet, og ikke lade den fordærves udi Fødselen, men naadelig den udi rette Tid med Glæde forløse ved Jesum Christum, din Søn, vor Herre. Amen!

Endelig kommer det med ængstelig forventning imødesete øjeblik. En søn fødes, og glæden er stor. Barnet hjemmedøbes af en nabopræst en dagstid eller to efter fødselen; thi i de tider døber en fader ikke selv sit barn, naar ikke den højeste nød udkræver det. Det hjemmedøbes, ikke fordi det er sygt, men fordi loven byder, at barnet skal døbes

inden otte dage efter fødselen. Forældrenes ønske er det imidlertid, at venner og frænder i en vid kreds skulle dele deres glæde, og dertil kræves forberedelser, som ingenlunde kunne fuldendes i de otte dage. Moderen maa jo ogsaa først paa benene igen. Endelig kan dagen, da barnet skal i kirke, bestemmes; det er altid en søndag. Husfaderen kører til Aarhus for at gøre indkøb. Godt øl, mjød og vin (det sidste dog kun i smaa kvantiteter) maa der frem for alt til. Glas laanes hos købmanden, mod at de ituslaaede betales, og sædvanlig faar han halvdelen afsat. Mange slags krydderier er der brug for, men kun et pund sukker, eller to – ventelig til at søde den syrlige vin – thi til the og kaffe behøver man ikke denne artikel, efter som disse vor tids nødvendighedsgenstande endnu ikke kendtes i Skjoldelev præstegaard i det tidsrum (1620–70), hvorfra optegnelser foreligger. Tobak (gult og sort Thuback) med de tilhørende kridtpiber forekommer først fra aaret 1664 som en bestanddel af beværtningen ved festlige lejligheder. – Imidlertid strømmer gaver og fødevarer ind fra sognet og omegnen. Herregaardsfolkene i pastoratet sender raadyr, harer, stegegrise m m; beslægtede præstefamilier sender kalkuner og andre gode sager, bønderne møder med æg, høns, smør, lam og »bøster«. Kokken fra Skanderborg eller kokkekonen fra Aarhus har travlt med at tillave alle disse herligheder. Saa kommer da den bestemte dag. Nabopræsten, som døbte barnet (»Døbefaderen«), møder atter for at »læse over det« i kirken; en stor skare faddere og andre indbudte gæster indfinder sig; hvem der ikke kan møde selv, sender en af sine nærmeste i sit sted, i ethvert tilfælde fremskikker han sin faddergave. Lensmanden fra Skanderborg er indbudt; nogle af omegnens adelige – særlig fra herregaardene i pastoratet, Lyngballe og Ristrup – en stor mængde præster, købmænd og andre borgere fra Aarhus, en del af sognets mest ansete bønder med deres koner, ridefogder og andre bestøvlede herrer fra nabolaget giver møde. Fremfor alt gælder det om at faa familien samlet, og dennes medlemmer udebliver nødig, selv om de har en lang vej at færdes. Der bliver spist og drukket rundelig, 10 tønder øl kan knap forslaa, og det skulle være underligt, om ikke en eller anden, maaske endog hæderlig og velfærd hr Peder eller hr Jens, fik sig »et godt rus« at køre hjem med. Men hvorledes det end gaar, maa hver af gæsterne frem med sin faddergave – gerne en eller to daler – som den forsynlige husfader nøjagtig fører til bogs. Undertiden løber summen op til saa meget, at hans direkte udlæg til gildet rigelig kunne være dækkede.

Det er dog ikke ved ethvert af de saa jævnlig indfaldende barseler i Skjoldelev præstegaard, at det gaar saa flot til. En svær tid indtræder med den kejserlige krig, da fjendtlige tropper 1627–28 besatte Jylland. Hvilken skæbne præstegaarden i Skjoldelev har været underkastet i denne tid, ved vi vel intet nærmere om: men at tiderne har været haarde, ses deraf, at et barn, som fødes i præstegaarden i aaret 1628, kirkedøbes søndagen efter fødselen, og barselet er i al tarvelighed med nogle faa faddere fra den nærmeste kreds. Men der kommer atter fred i landet og dermed bedre tider. Præstefamilien forøges stadig; til sidst er der syv sønner og to døtre. Præsten ser med alvor paa sin store flok, og i sin lille bog, der bærer vidne om, hvorledes sorg og glæde de vandrer til hobe, nedskriver han følgende bøn:

O Herre, naadige Gud og trofaste Fader, vis mig og min Hustru og Børn i denne Dag og altid dine Veje, styr vores Gang, Hjærte, Sind og Tanker efter dit hellige Bud, Vilje og Behagelighed, paa det Synden eller nogen Ulykke skal ikke faa Magt eller regjere over os. Før vores Trin i dine Fodspor, paa det at vore Fjed ikke skulle afvige fra Sandheds Vej. Bevar mig, min kjære Hustru, Børn og ganske Hus og Folk for al Ulykke og Skade. Lad dine hellige Engle, de himmelske Drabanter og Livsvægtere, altid vaage over os, bevar os fra Synd, Sorg og al Ulykke og skadelig Tilfald. Bønhør mig, naadige Fader, ved din kjære Søn Jesum Christum, qvi tecum vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen.

Da det sidste barn fødtes (1644), saa det atter svært ud for præstefamilien i Skjoldelev; thi fjendtlige tropper hærgede Jylland, der nu som altid »sad næst og værst ved gryden«. Men ogsaa denne tid blev gennemgaaet ved Guds beskærmelse. Det første stadium i familielivet, som vi kunne kalde barslernes tid, er tilbagelagt. Saa gaar der nogle aar. Da mærker vi, at »ungerne blive flygge«. Sønnerne forlader hjemmet. I aaret 1647 drager de to ældste sønner, Hans og Povl, fra Aarhus skole til universitetet. To yngre, Peder Nielsen og Peder Pedersen, indtræder i deres plads i skolen, og Niels, som ikke er oplagt til studeringer, går til Norge. Kun den lille treaarige Jens er nu hjemme, og saa de to døtre, Anne og Gertrud. Men Anne er allerede en voksen pige, og snart begynder det andet hovedstadium i familielivet, brylluppernes tid.

Et bryllup havde der forresten været nogle aar tidligere (1641) i præstegaarden, da præstekonens eneste søster var blevet gift derfra. Efter sin faders, den gamle provsts, død (1625) blev hun, som det synes, hos moderen, der blev boende i præstegaarden og først døde 1649. Ventelig var hun tillige gaaet søsteren til haande ved børnenes pleje; og moster Anne har sagtens været en vigtig person i huset. Hun var ikke bleven gift i den alder, hvori kvindernes ægteskab i hin tid sædvanlig foregik, nemlig før det 20. aar, og nu var hun snart blevet 30 aar gammel. Saa blev det ikke forsmaaet, da en anseelig bonde der fra pastoratet tilbød hende sin haand. Men fordi hun saaledes ligesom traadte et skridt nedad standsstigen, skulle det dog ingenlunde mærkes ved brylluppet. Man skyldte hende, at hendes »bryllupskost« i alle maader skulle være hæderlig, og det blev den. Den »store stud« blev slagtet, 13 lam, 21 gæs, 4 fede svin, 1 kalv, 5 kalkuner, 11 harer og utallige høns maatte lade deres liv, 16 gedder og 40 brasen maatte søerne levere, og 24 flæskebøster maatte frem fra røgkammeret. En hel side flæsk blev alene anvendt til at spække med. Ti tønder Aarhusøl og 6 tønder af præstens eget, samt 11 kander vin blev holdt rede for at bringe »1 tønde kringler og hvedebrød«, samt 24 hvedekager til at glide glat ned. Efter dette tør man vel nok antage, at de 61 gæster, som frembar deres »brudeskjænk«, ikke gik sultne eller tørstige fra bords, selv om bryllupsgildet, som det er at antage, har varet »tre hellige dage til ende«. Forøvrigt er det rimeligt, at de fattige i præstegaardens nærmeste omegn ogsaa har nydt godt af den store overflødighed, efter den smukke skik, som endnu er gængs ved bøndernes gilder, i alt fald paa mange steder her i landet.

Skønt det maatte synes, at der ikke godt kunne lægges noget til festligheden, med mindre den tids lidet yndede, men vistnok ret fornødne luksusforordninger skulle overtrædes paa en alt for iøjnefaldende maade, saa lader det dog til, at da præstens egen datter, Anne, 1650 havde bryllup med den unge præst i Borum, hr Michel Lambertsen, havde gildet, om muligt, en endnu festligere karakter, navnlig ogsaa ved de ret talrige adelige gæster og de endnu rigeligere brudegaver. Ved denne lejlighed lærte vi det udstyr at kende, som en præst midt i det 17. aarhundrede – men rigtignok i et af de større kald – kunne medgive sin datter. Det var ikke luksusgenstande, men desto flere nyttige og værdifulde ting, navnlig en god besætning til Borum præstegaard af heste, køer og »færdige øksne«, sengeklæder af bolster og olmerdug, samt bænkedyner, et par nye æskeskiver til borde – stole forekommer ikke –, en seng med himmel over, en ny ege, jernbunden, malet kiste, tinfade og tintallerkener – porcellæn omtales ikke, saa lidt som knive og gafler –, et par nye, store messingstager og andet kobber- og messingtøj. Brudens garderobe var ikke stor, men hvad der nævnes var solidt og kostbart: En klædeskaabe til 33 daler; en sort grofgrins klædning, hvortil tøjet alene kostede 26 daler, skrædderløn, dræt, silke, lærred, kammerdug og kniplinger dertil 20 daler; et rødt kirseye skørt 12 daler. Disse tre klædningsstykker kostede tilsammen 91 dlr paa en tid, da en tønde byg kun kostede lidt over 2 daler, og da en stor stud vurderedes til 8 daler.

Selvfølgelig har præstefamilien ogsaa ved denne lejlighed faaet rigelig »send« til hjælp ved gæsternes beværtning. Da nogle blade mangler i optegnelserne, kunne vi dog ikke levere nærmere oplysninger i saa henseende. Men selv om det efter vore forhold har været meget betydeligt, hvad var det dog imod de overdaadige gaver, som sendtes biskoppen i Aarhus, D. Jakob Matthiesen, da han et par aar efter gjorde sin datters bryllup! Til denne fest fremsendtes nemlig af adelspersoner og præster i stiftet følgende: 4 hjorte, 16 raadyr, 42 harer, en ung kvie, 22 kalve, 62 lam, 14 grise, 1 vildgaas, 2 urhøns, 92 kalkunske høns og haner, 24 gæs, 37 høns, 64 duer, 8 laks, 64 brasen, 105 gedder, 30 karper, 2380 karusser, 60 aborrer, 4950 æg, henved 2 tønder fersk smør, 3½ tønde fint mel og 2 tønder Samsing øl. (Danske Mag. I, 224).

Aaret efter det ovenomtalte bryllup i Skjoldelev præstegaard var husets ældste søn, Hans Nielsen

Br, allerede saa vidt, at han blev succederende sognepræst i det nærliggende Trige og Ølsted, og et par aar senere (1654) blev den anden søn, Povl Nielsen Br, succederende præst i Vinding, Bryrup og Vrads, der laa længere borte fra hjemmet, men dog indenfor stiftet. Faderen selv, hr Niels Povlsen Brandt, var siden 1640 provst i Sabro herred.

Om Sabros kirkes lukning 1628, se s 243.

To besværlige krigstider havde familien i Skjoldelev gennemgået, men den sidste og haardeste stod tilbage, og dermed kommer vi ogsaa til det tredie og sidste stadium i familielivet, begravelsernes tid.

Hvad ondt præsten og hans familie har gennemgaaet 1657 og de følgende aar, da først de svenske hære og siden de endnu strengere gæster, de allierede magters tropper, særlig de raa og vilde polakker, oversvømmede Jylland, derom kunne vi ikke fortælle noget, da de foreliggende optegnelser ikke dvæler ved disse forhold; men saa meget er vist, at husmoderens kræfter udtømtes under disse sørgelige forhold, som ikke syntes at ville tage nogen ende. Ved juletid 1658 stedtes hun til jorde i Sabro kirke, der, skønt den ikke var den, som laa nærmest ved præstegaarden, dog synes at have været betragtet som pastoratets hovedkirke, maaske fordi den var gammel »herredskirke«. En begravelse, særlig af en af familiens hovedpersoner, var ellers i den tid forbunden med stor højtidelighed og tilsvarende begravelsesgilde; men under de forhaandenværende trange forhold maatte det ske i større tarvelighed. Dog blev det en »hæderlig« begravelse, hvor baade ligdragten og ligkistens udstyring var sømmelig, og hvor beværtningen af ligfølget var bedre, end man skulle tro, den kunne tilvejebringes under de vanskelige tidsforhold, da der nemlig baade var kalkuner, harer, gæs, grise, høns, flæskebøster, saltgrøn groffenbrad og ferske gedder fra Brabrand sø paa bordet; selv vin manglede ikke ganske, lige saa lidt som de talrige, den gang brugelige krydderier.

Kort efter at krigen med Sverrig var begyndt, blev hr Niels Povlsen Brandts fjerde søn, **Peder Nielsen,** i en alder af 21 aar immatrikuleret ved Københavns Universitet den 10. september 1657. De følgende aar var kun lidet gunstige for studeringer, alligevel var han kommet saa vidt, at han den 13. maj 1661 kunne blive ordineret til sin faders medtjener og efterfølger. En anden glædelig begivenhed fulgte snart efter, nemlig at præstens yngste datter, Gertrud, den 6. oktober samme aar havde brylup med hr **Niels Mogensen,** en ung mand, der for ikke længe siden var blevet præst i det nærliggende Todbjerg og Mejlby.

Hr Niels Povlsen Brandt havde den glæde at se næsten alle sine børns fremtid sikret, inden han gik herfra. Han døde den 9. april 1664 i en alder af lidt over 69 aar. Hans herredsbroder, hr **Søren Madsen Ørsted** i Lyngaa, der blev hans efterfølger i provsteembedet, holdt ligtalen over ham. At begravelsen for øvrigt i alle maader var hæderlig, overbevises vi om ved at kaste et blik paa listen over indkøbene til ligkisten, ligdragten og til beværtningen af ligfølget, skønt det forøvrigt næppe er tvivlsomt, at familiens evne har lidt betydeligt ved den haarde og langvarige krig, der fulgtes af strenge skattepaalæg paa enhver af livets fornødenheder, ikke at tale om paa alt, hvad der kunne kaldes luksus. Det var en ulystelig tid, der oprandt med den nye enevælde, en tid, hvis materielle og aandelige livsvilkaar var lidet tiltalende. Gamle hr Niels Brandtzon maatte være glad, at han fik lov at lukke sine øjne. Der var ikke meget godt i vente.«

Peder Nielsen Brandt († 1670) blev ogsaa provst. **Peder Pedersen** (1670–99) omtales ikke særligt.

De flg optegnelser er tørre data med tal og datoer og navne. 1699 blev **Peder Jensen Panderup** sp her, han blev provst 1714 og døde 1741. Han var gift med formandens datter. Provst **Jens Hansen Muncheboe** (1741–89) havde været degn i Houlbjerg. Man hører intet om pietistisk vækkelse her. Hans datter blev gift med eftermanden, **Niels Peder Cadovius,** der døde 1792 efter at have været successor og medhjælper her siden 1755. – Provst **Chr. Erhard Birch** (1792–1826) var søn af birkedommeren paa Frijsenborg, var oplysningsmand, virksom for landbrug, skole- og fattigvæsen. Ingen sp forflyttedes herfra før 1894.

Kirkelivet var roligt uden vækkelser eller særlige begivenheder. Ingen af præsterne har været særligt retningsprægede. Flere af dem var betydelige mænd.

Præsteembedet var et af de højst lønnede i stiftet 1870 (højere lønnet end stiftsprovstiet i Aarhus). Kun Besser-Onsbjerg, Samsø, var højere lønnet.

Folketal: 1850: 631 og 247 og 368.

Der har ligget en kirke i Skjoldelev, nævnt 1524, grunden udgravet 1926, og Skjoldelev sogn nævnes 1531. Uden for præstegaarden har ligget et hus, Kirkeladehuset, hvor man har fundet rester af en kirkegaard. (E. Haugsted i Aarh Aarb 1927, 249 f).

Sognepræst

Indtægt: 1859: a) 86 rug, 184 byg, 185 havre, b) 22 d) 412 rdl, e) Skjoldelev pgd smuk, firelænget bindingsværkspgd, brændt 1963. 1870: Regul 2744 kr, netto 7018 kr.

11. 27. okt 1826–22. dec 51 (sp Skivholme–S 23. febr 10): **Erhard Saabye,** * 29. sept 78 Snurom. Forældre: Forvalter paa Frijsenborg Niels S og Ivare Kirstine Colding af Tamdrup. Stud priv 95, c okt 00 (h), hjpr Skivholme–S 23. april 09, † 22. dec 51. ~ 28. sept 14 Susanne Schmidt, * 20. sept 85 Kbhvn, † juni 56. Forældre: Smed Mads Eriksen S og Dorothea Marie Langebek. – Datter ~ Flensborg, Haurum-S. Søn: Billedhuggeren August Saabye (som har udført marmorrelieffer af sine forældre paa en smuk mindesten ved deres grave paa kirkegaarden).

Hjælpepræst hos pastor Saabye

1849–51: **J. M. Valeur,** se Alling-T.
1847–49: **T. L. A. Flensborg,** se Haurum-S.

12. 6. april 1852–6. juni 71 (sp Tødsø–E 25. dec 38): **Marcus Raahauge,** * 30. juni 02 Nakskov. Forældre: Kbmd Anders R og Bodil Cathrine Mackeprang. Stud Nakskov 21, c juli (h), hjpr Ø Velling–H–G 2. juni 28, rkp Thisted, sp Skinnerup 15. juni 32, † 6. juni 71. ~ 10. okt 32 Ane Ove, * 28. juli 09 Vindum, † 14. marts 73. Forældre: Sp Langaa-T, † 55, se der. – Fætter: Huus, Køng, Sjælland. Hustrus broder: Vadum. Søster ~ Otterstrøm, Langaa–T–V.

Pastor R foranledigede 1840, at P. K. Algreen blev sat under tiltale (se Tødsø–E).

13. 17. nov 1871–31. okt 84 (rkp Thisted – sp Skinnerup 13. april 51): **Thomas Neergaard Wesenberg,** * 4. aug 18 Kbhvn. Forældre: Krigsrd, herredsfoged i Nørhald m fl herr Jacob Daniel W. og Ane Friis. Stud Randers 35, c nov 40 (l), lærer Kbhvn, institutbest Skanderborg, † 31. okt 84, ugift. – Broder: Harte–B.

Hjælpepræst hos pastor Wesenberg

1881–84: **P. N. T. Diemer,** se Stenderup.

14. 16. juli 1885–13. april 94 (hjpr Vejlby, Fyn, 2. maj 79): **A. C. Bock,** fl t rkp Kolding, se Horne, F.

15. 31. juli 1894–5. marts 1901 (hjpr Sct Knuds k, Odense 9. jan 90): **V. J. M. Øhlenschlæger,** fl t Ø Skerninge–H, se der.

16. 24. juni 1901–22. april 1909 (rkp Hyllesten–V.–H. 6. april 94): **C. M. Schmidt,** fl t Dalby–S, se der.

Sp for Lading alene fra 3. juli 1903.

Kaldskapellan i Lading–Faarup–Sabro

(Bopæl i Sabro)

(Oprettet 17. nov 1871, nedlagt 3. juli 1903)

1. 22. febr 1873–5. juni 76 (hjpr Greve–K 19. dec 67): **P. Guillamoore Hansen,** fl t Skæve, se Nørre Broby.

2. 11. aug 1876–5. aug 80 (lærer Det kgl Blindeinst 74): **N. S. Laurberg,** fl t Laastrup–S, se K Stillinge.

3. 13. dec 1880–18. juni 83: **J. T. Knuthsen,** fl t Hald–K, se Terslev–Ø.

4. Kst 4. nov 1885–4. nov 86 (hjpr Lading–F–S 30. jan 83): **P. N. T. Diemer,** fl t Hejls, se Stenderup.

5. 30. juni 1888–29. april 93: **C. H. Christensen,** fl t Ørum–V–V, se sp Sct Nicolai k, Vejle.

6. 7. april 1893–13. febr 1900: **J. Motzfeldt,** fl t Ibsker–Svaneke, se der.

7. 23. nov 1900–4. okt 01 (hjpr K Saaby–K 12. dec 95): **O. T. Fich,** afsk, se Skovby–O.

8. 6. dec 1901–3. juli 03 (sp Taars 17. marts 96): **R. P. J. Haugaard,** sp Faarup–S, se kkp Raarup.

LADING

(tillige rkp Hammel-Søby-Voldby fra 1. febr 1964).

Lading sogn, 2177 ha, er overvejende fladt, højtliggende (Skjoldhøj 90 m), overv fed lerjord. En del skov. Lading sø ved sydgrænsen. Aaer med stejle skovklædte dalskrænter. Naturskønt. Byerne: L med fh og alderdomshjem, Fajstrup, Skjoldelev med fh og folketingsvalgsted, hg Lyngballegaard og Markusminde.

Det kirkelige liv

Provst *C. M. Schmidt* skrev om det kirkelige liv 1909: Kkg ret god, men kun faa altergæster. Ingen kirkelige retninger, ganske enkelte IM, ikke meget bevidst liv, grundtvigsk forkyndelse synes at vinde bedst indgang. Velstillet og dygtig befolkning, fra gl tid paavirket af Bjørnbak. Pastor *S. C. V. Boas* (1909–21) huskes som en stilfærdig og alvorlig mand. Hans hustru var meget aktiv, gjorde et stort arbejde, især blandt kvinderne; hun var ogsaa forfatter, en begavet kvinde af slægten Brix. Boas skrev ved sin afgang, at kkg var god, c 8 pct, alterbesøget stigende. Der var intet retningsvæsen, men et fh, som »bruges til alt«. Pastor *N. H. B. Gohr* (1921–24) var u p, han skriver 1924: Kkg 7 pct, der er interesse for præstens gerning, men ikke meget retningspræg. Fh, foredragsf. Pastor G boede i en midlertidig bolig i Fajstrup, da den ny pgd ikke var opført. I pastor *Harald Rasmussens* tid (1924–38) flyttedes pgd endelig til Lading. R havde god kkg. Som tidligere sekretær i KFUM gjorde han et særligt arbejde for de unge, og den kirkelige interesse var stigende. Pastor *Arne Johnsen* (1940–59) levede i det smukkeste forhold til menigheden indtil 1958, da han lod sig separere fra sin hustru. Beboerne holdt sig derefter borte fra kirken. Sognefoged *Søren Spanner* udtalte til Politiken 16. okt 58, at beboerne i et lille landsbysamfund saa saaledes paa det, at de maatte reagere. Den naturlige konsekvens maatte blive, at præsten rejste fra sognet.

Pastor *C. V. Nielsen* har virket her siden 1959.

Sammenlægningsplaner efter at rkp i Hammel-S-V er forflyttet 1963. Menighedsraadene i Hammel-S-V og Lading er nu enedes om en ordning, saa at sp i Lading tillige bliver rkp i Hammel-S-V med fortrinsvis betjening af Voldby sogn. Gudstj i de 4 kirker fordeles ligeligt ml de 2 sp.

1927 oplyses: Kkg 4 pct, lille IM smf, velvilje, rolige forhold. 1943: Kkg 4 pct, intet særpræg, velbes ungdomsm, smaa YM-kredse, kirkeblad, sp er forpligtet til at prædike i Voldby kirke de 2 helligdage af 3. Denne ordning ophørte 1946. 1957: Kkg 4 pct, velvilje, ungdomsm, 2 fh, sdsk (38), YM-kredse. 1963: Kkg 5 pct, ikke megen klassedeling. Mødevirksomhed hviler i det store og hele paa sp, folkekirkelig indstilling, ungdomsarb, sdsk i pgd, kirkekor af smaapiger, 3 sykredse, DMS, kirkeblad, mange husmænd.

Centralskole 1964 ved Sabro Korsvej.

Lading kirke, ved Aarhus-Viborg landevej. Skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraakantsokkel. Korbuen, norddøren og tympanon over syddøren er bevaret. Et senmiddelalderligt taarn blev nedbrudt til skibets højde, men ved en restaurering 1861–62 opførtes et nyt taarn med firsidet spir, et vaabenhus opførtes mod syd, og koret blev bygget om, alt af røde mursten. Skibet har gibsloft, koret hvælving. Renæssancealtertavle fra c 1600 med baldakingesims over 3 malerier fra c 1896. Romansk granitfont. Senrenæssancepræ dikestol. Pulpitur med orgel fra 1898. 150 sd.

Folketal: 1901: 936, 1921: 964, 1960: 897.
Altergæster: 1922: 200, 1934: 240, 1946: 213, 1961: 200.
Menighedsraad: 3 n Gr, 3 n IM, 1934: 1 IM, 2 soc, 3 u p, 1945: 1 soc, 5 u p, 1961: 2 soc, 2 gr, 2 u p.
Kommunevalg: 1943: S 132 (2), V 227 (5), 1962: S 133 (2), BF 285 (5), fmd gdjr **N. Overgaard.**

Sognepræst

(1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd opført 1952, udsigt over sø og skov)

16. 4. juni 1901–22. april 09: **C. M. Schmidt,** se ovf under Lading-F-S.

17. 18. aug 1909–28. maj 21 (sp Vilsted-V-13. juni 00): **S. C. V. Boas,** fl t Nyord, se der.

18. 19. sept 1921–28. febr 24 (hjpr Balslev-E. 20. aug 20): **N. H. B. Gohr,** fl t Frørup, se der.

19. 12. juni 1924–24. aug 38 (sekretær, KFUM, Horsens 22): **H. K. Rasmusseu,** fl t Horne, Fyn.

20. 18. jan 1940–21. jan 59 (kkp Odder 1. okt 36): **Arne Johnsen,** * 3. sep 10 Sdr Stenderup. Forældre: Førstelærer Peder J og Anna Kathrine Basse. Stud Odense 28, c 34^2 (h_1), hjpr Tyrsted-U 21. jan 35. Afsk 31. jan 59. Realskolelærer Aarhus. ~ 13. juli 35 Karen Paaske, * 12. jan 07 Løsning. Ægtesk opl 1960. Forældre: Gdjr Niels Jens Peter P og Kristine Marie Samuelsen.

21. 19. maj 59 (valgmenighedspr Aal 24. april 50): **Christian Villiam Nielsen,** * 22. okt 12 Jerslev, Vendsyssel. Faderen: Boelsmd Niels Peter N. Læreruddannelse, teol studier. Førstelærer Skovsgaard, Hanherred 38, skolebestyrer Vestbirk friskole 42, tillige højskolelærer der. ~ 4. jan 39 Bertha Krogstrup, * 30. jan 15 Rent. Forældre: Lærer Peter K og Johanne Vestergaard.

Kredsfmd K. S. 55–59.

FAARUP—SABRO

(Udskilt fra Lading 3. juli 1903)

Faarup sogn, 774 ha, er højtliggende og bakket (Stærhøj er 74 m), lidt skov mod nord, sand- og lermuldet jord. Byerne: F, Kvottrup, Mundelstrup og M stationsby, hvor der var en gødnings- og svovlsyrefabrik, anlagt 1871. Den blev nedlagt 1925 og indrettet som trævarefabrik.

Sabro sogn, 929 ha, S paa en 97 m høj bakke, smukke aadale med skovklædte skrænter, enge ved aaerne, lidt skov. – Byen S med alderdomshjem (ved Randers–Skanderborg landevej) fra 1936. Ved Sabro Korsvej (Aarhus–Viborg og vejen krydser Randers–Skanderborg-vejen) voksende bebyggelse, flere industrier, den ny centralskole. Bjørnkær savværk med fabrik for elementhuse (50 arb). Hg Restrup. Mange smaaejendomme og arbejdere.

Ved toppen af Vaarbjerg har der været en hellig kilde. Næsten ingen oldtidsminder.

Om tiden til 1903 se ovf.

Stor centralskole ved Sabro Korsvej, fra 1964 med realafdeling fælles med Lading og Borum-L og Faarup.

Ved *Ristrup* skov nær Sabro by oprettedes 1919 et *alderdomshjem,* skænket af tidligere godsejer paa Ristrup, senere hofjægermester *G. A. Hagemann* og hustru *Erna Hagemann,* Bersjöholm, Ystad, til fribolig for »veltjente arbejdere«. Hjemmets bygninger genopførtes efter brand 1948; men hjemmet blev i nogen grad overflødigt, efter at kommunen i 1936 havde ombygget den tidligere fattiggaard, »Klostergaarden«, og sammen med Borum-Lyngby og en overgang tillige Lading kommune indrettet det til alderdomshjem, »De gamles Hjem«, med et udmærket bestyrerpar, *Mikael Christian Fredslund* (1883–1948) og hustru Inger, f Jensen. Hagemanns og hustrus alderdomshjem blev under og efter krigen mere og mere benyttet som bolig for husvilde og vil i 1964 blive afhændet til kommunen og kapitalen anvendt som legat.

8. december 1931 afslog menighedsraadet med 3 stemmer for, 5 imod (3 medl frav, 2 undlod at stemme), at modtage overskuddet fra en underholdning paa Sabro kro, arrangeret med samme formaal for øje, som gave til uddeling til sognets fattige i julen. Efter forlydende blev gaven derefter anonymt nedlagt i kirkebøssen. Den daværende kroejer *Regner Frode Rasmussen* (1883–1949) og hustru Thora, f. Poulsen, var iøvrigt sognet en god mand. Han indrettede en smuk park ved kroen og indbød under krigen sammen med sogneraadet kommunens gamle til en aarlig sammenkomst med kaffe og fællesspisning til erstatning for den udflugt, som ikke kunne gennemføres. Der var megen glæde og stor taknemmelighed for disse sammenkomster, som stadig mindes af de gamle.

Blandt kirkeværger og menighedsraadsmedlemmer i Faarup

Mads Larsen var født i Onsbjerg paa Samsø 1862, død 1945. Han hørte i lige grad begge sogne, ja hele egnen til og ligger begravet i Sabro. Han var medlem af menighedsraadet fra 1903 til 1938.

Ane Marie Lauritzen, f Jensen (1875–1937), Kvottrupgaard, var medlem fra 1912 til 1930.

Sognefoged *Jens Hansen Nielsen Leth's* hustru Magdalene, f Pedersen (1873–1947), Kvottrup, var medlem af menighedsraadet fra 1912 til 1922. Jens Leth selv (f 1875) fra 1926 til 1930.

Kirkeværge fra 1930 til 1945: *Peder Kristian Nielsen,* Kvottrup (1896–1963). Han maatte fratræde i en forholdsvis ung alder p gr af tiltagende svagelighed, men blev til det sidste ved at være levende optaget af kirke- og skoleforhold. Han var i sine yngre aar blevet grebet af en ren, luthersk forkyndelse (den trælbundne vilje). Han var en af de faa, som virkelig lyttede efter, hvad der blev sagt i en prædiken, og blev til det sidste ved med at aflytte gudstjenesteudsendelser i radioen. Gennem mange aar var han p gr af sygdom afskaaret fra at komme i kirke.

Kirkeværge fra 1949 til 1957, medlem af menighedsraadet fra 1938: Fru *Elna Hedevig Rasmussen,* Mundelstrup Møllegaard (f 1900). Hun trak som kirkeværge og kasserer det store læs under kirkerestaureringsarbejdet 1952–53, forberedt siden 1942. Intelligent, klar og rettænkende, gift med gaardejer, landbrugskandidat *Rasmus Richard Rasmussen* (f 1893), gennem mange aar sogneraadsformand, senere amtsraadsmedlem, r af Dbg. Begge har været gode støtter for kirkens og skolens arbejde i sogn og kommune, hører begge til vore mest trofaste kirkegængere, vel oprindelig nærmest af indremissionsk indstilling, men navnlig hun var efterhaanden mere kritisk indstillet, han udpræget tolerant, medlem af Rotary.

En broder og svoger, *Peder Pedersen* (1887–1949) var før Rich. Rasmussen ogsaa gennem flere aar først sogneraadsformand og derefter amtsraadsmedlem, en af kommunens bedst begavede mænd.

Murermester *Asger Sørensen,* Mundelstrup (f 1896), medlem af menighedsraadet fra 1938 til 1961, i de fleste af aarene kasserer for præstelønningskassen, sammen med sin hustru *Karen* Dorthea Selch (f 1907), levende interesseret i alt menigheds- og menighedsraadsarbejde. Han udførte murerarbejdet ved kirkens restaurering og var ved den lejlighed en udmærket støtte ved alt det praktiske arbejde. Det var ham en hjertesag paa alle omraader at naa det bedst mulige resultat.

Murermester *Christen* Jensen Christensen *Hvid* (1867–1941), Mundelstrup, tidligere gaardejer i Sabro, var medlem af *provstesynet* fra 1903 til 1941.

Dennes fader, murermester *Rasmus* Christensen *(Hvid)* (1843–1904) var medlem af provstesynet fra 1890 til 1903. Han udførte murerarbejdet ved opførelsen af Faarup kirkes nye taarn i 1880.

Blandt kirkeværger og menighedsraadsmedlemmer i Sabro

Gaardejer *Jens Mathiesen Pedersen,* Vistoftgaard (1878–1956) anføres i en protokol i præstegaarden som kirkeværge i Sabro fra 1907 og igen i 1930. Det er lidt vanskeligt at fastslaa, om han har været det gennem alle aare-

ne, da ogsaa andre nævnes, efter folks hukommelse i hvert fald som kasserer (gdjr Jens Jakobsen, lærer Bach). Han var en kraftig, myndig skikkelse, kendt kvægopdrætter og gennem mange aar medlem af sogneraadet.

Kirkeværge fra 1930 til 1938 *Anton Marius Kirkegaard* (1891–1963). Han virkede ivrigt for oprettelsen af Mundelstrup Mejeri og var medlem af bestyrelsen ved dets oprettelse i 1922, senere revisor og fra 1942 til sin død formand for mejeriets bestyrelse. I en aarrække var han overvoldgiftsdommer. Fra 1947 ejer af Vindskovgaard. Han havde et udpræget forstaaende og venligt sind og et optimistisk livssyn. Med fast rod i gammel sæd og skik var han vaagen over for en ny tids krav og frisk initiativ. Ogsaa hans fader, *Jens Peter Kirkegaard* (1860–1954) var en kendt og anset skikkelse paa egnen.

Kirkeværge fra 1938 til 1961: *Niels Thomassen Jensen,* f 1901, en rolig, ligevægtig og solid mand og god støtte.

Niels Nielsen, Sabro by (1874–1963) mangeaarig sogneraadsformand; fraflyttede sogn og kommune (til Lisbjerg) omkring 1935 og hans indsats ligger væsentlig paa det landbrugsfaglige og det kommunale omraade.

Om alle de nævnte og mange andre med dem kan siges, at de var gode støtter for præsters og læreres arbejde i sogn og kommune, selv om det kirkelige liv er gaaet sin stille gang, og det som regel har været andre opgaver og interesser, som i det ydre har optaget sindene.

Skolerne

Faarup skole har fra 1877 til 1952 kun haft to førstelærere. Sabro skole har haft lærere, der hver for sig har virket lige saa længe og øvet lige saa stor indflydelse paa sogn og egn. Hver af skolerne har haft en forskolelærerinde og senere lærerinde, der begge er opvokset i Sabro sogn og har øvet hele deres gerning her. Ogsaa de har øvet en betydningsfuld indsats og været de skiftende præster en god støtte.

Faarup Hovedskole er opført i 1877, forskolen i 1900. Sabro Hovedskole er opført i 1871, forskolen i 1906. – Fra 1964 ny centralskole.

Førstelærere og kirkesangere i *Faarup:*

1877–1914: *Jens Peter Frederik Hersom* (* 1850) Randers, hed oprindelig Jensen, men tog navneforandring til Hersom.

1915–1952: *Alfred Korsbæk* (* 87 i Brønderslev), BM for KS 98 for Aarhusegnen, medarb menighedsbladet, foredragsholder, fmd mgdhsraadet, arb f ungdommen og plantningssagen, medarb Aarhus Amtstidende.

Med rod i gammel bondekultur deltog han ivrigt i det folkelige og kirkelige liv paa egnen. Der stod gny om de meninger, han fremsatte i artikler og foredrag. De gik ofte paa tværs af det tilvante og fremkaldte heftige protester. I krigens sidste aar maatte han og hans kone en tid gaa under jorden, fordi en gruppe, som lejlighedsvis havde sendt radiomeddelelser til London fra Faarup skole, som ved sin beliggenhed havde udmærkede udsigtsforhold, var blevet taget i Aarhus. Tog ivrig del i debatten om retsopgøret bagefter. Ved sin afsked fra skolen udtalte han bl a, at han altid havde bestræbt sig for at erindre, at de børn, der var ham betroet, først og fremmest var hjemmenes børn (hjemmets liv og arbejde fuldt saa vigtigt som skolens) og menighedens børn (de var døbte). Han var en udmærket fortæller af bibelhistorie og danmarkshistorie. Iøvrigt ogsaa en udmærket visedigter, der har fornøjet mange med sine sange. Engang blev han efter sammen med en ven at have overværet en opførelse af et af Kaj Munks skuespil paa Aarhus Teater paa hjemvejen uenig med vennen om, hvorledes visse enkeltheder i stykket skulle forstaas. Han skrev og spurgte Kaj Munk: Det drejer sig om et væddemaal. Jeg har forstaaet Deres stykke saadan og saadan. Kaj Munk svarede (citeret efter hukommelsen): »Det glæder mig, at De har kunnet lade Dem paavirke af aand. Jeg *har* ment det, De siger – og meget andet – og det modsatte.«

1952–58: *Jeppe Krogh,* * 97 Vadum, han dimitteredes i 1918 fra Odense Seminarium og ansattes ved Dybvad Realskole. I 1933 fik han stillingen som førstelærer ved Nimtofte skole, hvor han virkede i 19 aar til 1952, da han kaldedes til førstelærer ved Faarup skole ved Mundelstrup. Begge steder virkede han med stor interesse og nidkærhed i sit embede og han fulgte sine elever langt ud over selve skoletiden. Han nærede stor interesse for den frivillige undervisning i form af aftenskole og aftenhøjskole og var i en aarrække formand for Randers Amts Aftenskoleforening. Han var et elskeligt menneske, der overalt, blandt befolkning og kolleger, havde mange venner. Han var en stor naturelsker og havde gode evner for at fæstne sine indtryk fra naturen til lærredet med sin pensel og palet. Ogsaa i Faarup virkede han for aftenskole og sangaftener, var ivrigt friluftsmenneske (lystfisker), tog levende del i alt menighedsarbejde og tog sig ogsaa uden for skoletiden meget af den enkelte elev, altid hjælpsom og tjenstvillig.

Fra 1958: *Jørgen Bune,* * 1927, dim fra Silkeborg 1956, kom hertil fra Tranebjerg paa Samsø.

Forskolelærerinde (fra slutningen af fyrrerne lærerinde):

Fra 1911–1955: *Pouline* Jacobine *Olsen* (* i Sabro 1889), datter af gaardejer og sognefoged Ole Larsen Olesen. En yderst pligtopfyldende og samvittighedsfuld lærerinde, ven med hjemmene og de smaa og forstod at føre dem vidt.

Sabro skole

Førstelærere og kirkesangere:

Fra 1868 til 1900: *Carl* August Christian *Wagener.* Han var født i Slesvig by, stammede fra et tysksindet hjem, men blev efter treaarskrigen nationalt vakt. De ældre i sognet siger, at han var holstener. Han omtales som dygtig, men af et noget heftigt gemyt (»han var jo tysker«); men det kan have været omgangs- og opdragelsesmetoden fra dengang, man husker. Han beherskede flere fremmede sprog og var en kendt afholdsagitator. Redigerede et internationalt afholdsblad. Dbm.

Fra 1904 til 1939: Niels Peter Herman *Bach*

(* 1876), dim 1899. Han havde tillægsprøver i tysk, engelsk, dansk og geografi, men omtales og huskes navnlig som lærer i danmarkshistorie og sang. En søn af ham er historikeren, cand mag *Erik* Harald *Bach*, * 3. maj 1915, som under besættelsen holdt historiske foredrag i radioen. Medlem af historikergruppen.

Fra 1940: *Tage Nielsen* (* 1907) dim 1929 fra Silkeborg, kom hertil fra Mandø.

Forskolelærerinde, senere lærerinde:

Fra 1908 til 1949: *Kirstine Jensen* (* i Foldby 1884), konfirmeret i Sabro 1898, datter af gaardejer og smed Rasmus Jensen, en udmærket lærerinde for de smaa, levende og interesseret, havde tilknytning til Liselund, ven med alle hjem i sognet. Skænkede efter sin fratræden en alterdug med knipling til Sabro kirke.

Husejer *Mads Larsen*, (* 62, † 45), næstfmd De samv jydske Husmandsf, stifter af og fmd Husmandsf i Faarup–S, sogneraads- og mghraadsmedl, en tid brugsforeningsuddeler, talrige tillidshverv.

Om kirkelivet indtil 1903, se ovf.

Rkp Lading-F-S boende i Sabro, se s 239.

1923 oplyses: Kkg 8 og 6 pct, intet særligt, enkelte IM, fh i Mundelstrup. Ikke stærk kirkelig interesse. 1931: Kkg ret god i F, ringe i S, ret stor kvindekreds for DMS, pigemøder, 2 fh, lille IM smf. 1943: Kkg 3 og 2 pct, velvillig, men ikke meget kirkelig befolkning, det religiøse liv stillestaaende. 1958: Kkg 4 og 2 pct, almindelige, folkekirkelige mghsmøder i pgd, DPM kreds, IM-sdsk i S. 1963: Kkg 3 og 2 pct, velvilje, mange uden kirkelig interesse, menighedsmøder i pgd, IM-sdsk i S. DPM kreds. Mdl gudstjeneste paa De gamles Hjem.

Faarup kirke. Østligt i byen, er ret lav. De oprind mure er af raa kamp eller huggen granit paa sokkel med skraakant, romansk. Begge døre og flere vinduer er bevaret. I den senere middelalder er skibet forlænget, og skib og kor er overhvælvet. 1880 blev et vaabenhus mod syd brudt ned, og det gl taarn erstattedes med et taarn af mursten med højt firsidet spir. Taarnrummet er forhal. Den gl altertavle havde et maleri af korsfæstelsen. 1953 blev kirken restaureret (arkit V. Hardie-Fischer), kalkmalerier fra 1492 fremdroges (rest af Harald Borre), over alteret meget smuk kortfæstelsesgruppe, nyt stenalter med keramisk skulptur af Jesu genkomst (billedhugger Gunnar Hansen). Malmstager fra 1501. Renæssanceprædikestol fra 1657. Ligsten uden for kirken. Orgel fra 1899. 120 sd.

Chr. Heilskov: Jy saml, 3 r, VI, 417.

Sabro kirke ligger højt, er lille, skib og kor er romanske, af fraadsten, kalksten og al paa skraakantsokkel. Lille renæssancetaarn med pyramidetag. Taarnrummet er forhal. Fladt bjælkeloft i skibet, koret er hvælvet. Senrenæssancealtertavle fra 1621, restaur 1925, maleriet (Nadveren, kopi), rest 1956, kalk og disk fra 1765, malmstager fra 1588. Romansk granitfont med løvværk og dobbeltløver. Barokprædikestol fra 1653, rest 1924. Epitafium. Klokke fra 15. aarh. 100 sd. Orgel fra 1916. Stor gravsten, fundet 1939.

Den inskription, som ved opmalingen i 1924 (ved Povl Jensen) blev sat under alterbilledet i Sabro kirke, er forfattet af sognepræst E. Hauvinkel:

Her rinder naadens rige kilde
i krans af ord saa stærke, hjertemilde.
Hver den, som tørster, komme,
før naadens tid er omme.

Paa kirkegaarden hviler digteren, godsejer Thøger Reenberg til Restrup († 1742) og filantropen, overhofmesterinde Ingeborg Rosenørn († 1859).

Uldall: Kirkeklokker, s 136. C. Heilskov: Jy saml 3 r, VI, 416 f.

D. Atlas beretter, at de kejserlige tropper 1628 brugte kirken som kornmagasin; de trak Laur Rostrups (godsejer til Restrup, † 1602) lig op fra begravelsen i koret, stillede det op ad væggen og skød til maals efter det. Kirken var derefter lukket, og i et helt aar blev der ikke holdt gudstjeneste. (Pont Atl IV, 207).

Folketal: 1901: 493 og 476, 1921: 668 og 538, 1960: 748 og 486.

Altergæster: 1926: 200 og 150, 1938: 120 og 85.

Menighedsraad: 1922: 1 IM, 11 u p, 1934: do, 1945: do, 1957: 12 u p, 1961: 1 IM, 11 u p.

Kommunevalg: 1943: S 229 (3), u p 243 (4), 1962: S 291 (3), V 213 (3), u p 116 (1). Fmd gdjr **J. Holm** (V).

Sognepræst

(1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1958: 12. kl. Pgd fra 1886 og 1915)

1. 3. juli 1903–3. jan 12 (kkp Lading–Faarup–S 6. dec 01): **R. P. J. Haugaard,** fl t Tise, se kkp Raarup.

2. 19. april 1912–19. marts 1931 (sp Sdr Nr Onsild 24. nov 97): **Christian Elith Pedersen Hauvinkel,** * 3. sept 70 Holstebro. Forældre: snedkerm Niels Christian Pedersen og Martha Olesen. Stud Viborg 89, c 95^2 (h_1), huslærer Løjtegd, Taarnby, hjpr Butterup–T (hos sin svoger) 21. okt 96, afsk 19. marts 31. ~ 21. dec 97 Marie Magdalene Ulrich, * 9. dec 71 Hunstrup, † 1. febr 40. Faderen: Sp i Hunstrup-Ø-H, † 75, se der. – Søn: Vesterbølle: Hustrus broder: Tølløse.

Navneforandring fra Pedersen til Hauvinkel 1929.

Udg flere fortællinger: 04: Den nye præstegaard, 06: Nye viljer, 07: Højgaardsfolk, 09: Hjerterne drives, 12: Clara Jæger, to aar af en husmandsdatters ungdom, 14: En proletarpige, 23: Da slægten sank, 33: Karen Bigaard fra Lille Vindsel, 34: Tvivl, 35: Historier fra Jylland, 46: Farligt blod, talrige fortællinger, Hjemmenes julebog, Klokkerne kimer, De unges julebog m m.

3. 16. juli 1931–21. juni 41 (sp Louns–A 9. april 20): **Poul Julius Thorvald Asschenfeldt-Hansen,** * 27. jan 85 Sæby. Faderen: Sp Gern-S † 34, se der (af S-N Kongerslev-K). Stud Nykøb F 03, c 09–2 (l), lærer Nr Nissum sem, lærer Frk Jørgensens Skole, Odense, sp Ho-O 10. dec 13, † 21. juni 41. ~ 19. marts 18 Johanne Margrethe Hovaldt, * 7. maj 89 Horsens ved Langholt. Faderen: Gdjr Thomas H. – Søn: Aarby.

Pastor A-H var søn af en af IM's mest kendte og flittige præster, som navnlig i Halsted–A og Sæby (se der) havde været redskab til store vækkelser. Men pastor Poul Th. A-H var en ret selvstændig natur og ikke partimand, selv om han stod IM nær og samarbejdede med IM. Hans mor døde, da han var 5 aar. Han var fra sin ungdom interesseret i Grundtvigs syn paa kirke og menighed, men jo ældre han blev, des mere følte han sig knyttet til IM. Han var alsidigt interesseret, særlig interesserede han sig for sprog, historie, musik og rejser.

Han var i *Ho–O* en flittig præst. Han gik meget paa husbesøg; hans hustru begyndte en søndagsskole i Ho. Se der.

I *Louns–A* fandt han et lille IMsmf, KFUM og K, Blaa Kors, og ellers var der intet kirkeligt arbejde i gang ud over gudstjenesterne.

A–H ledede IM's samtalemøder med forskellige deltagere som indledere for at faa lægfolk gjort mere aktive. Hvert aar holdtes en basar i præstegaardshaven til fordel for YM. Hans prædikener var vel gennemtænkte og centralt sigtende. Ofte citerede han Paulus' ord: »Saa er der da ingen fordømmelse for dem, som er i Kristus« ... med tyk streg under *Kristus*. Der var ret god kirkegang og et udmærket samarbejde. Han gik ogsaa her flittigt paa besøg, gav sig god tid til at tale med folk. Det skabte ro og lydhørhed. I hans tid blev der bygget mh i Hvalpsund, og han var med i byggeudvalget og tog del i arbejdet for dets opførelse. Præstegaarden var altid aaben. Han holdt af sang og musik, hans tale, som var alvorlig, kunne ogsaa blandes med humor. Ofte hørte man sige om ham: »Livets vidnesbyrd dækkede mundens bekendelse« (Jens Holm, Louns).

Da A-H kom til *Faarup-S*, havde han fra en ikke helt paalidelig kilde faaet at vide, at der var »et betragteligt IM smf« her. Det var ham en skuffelse, at der ikke fandtes noget saadant samfund; han gik dog frejdigt i gang med arbejdet, men der var ingen sangbund for hans forkyndelse. Kirkegangen øgedes lidt de første aar, men indskrænkede sig til nogle faa trofaste familier, der traditionsmæssigt stadig søgte kirken (men der var aldrig tom kirke). Det bekymrede ham meget, og det var en ringe trøst, at det ikke var bedre i nabosognene, selv om der var præster af anden retning. Det var ikke uvilje mod præstens person, men saadan er Aarhusegnen! Da han var død, udtalte en ven i Faarup kirke: »Naar vi siger det sidste farvel til vor sognepræst, tager vi afsked med en god mand. Kunne han høre disse ord, ville han sikkert protestere og sige, at ingen er god uden Gud. Vi vil svare, at det ved vi; men vi bruger alligevel ordet, fordi det dækker den betydning, det har i daglig sprogbrug. Vi kalder ham god, fordi han ville os det bedste. At vi paa mange punkter kunne være uenige med ham, forhindrer ikke, at vi ærer ham for hans gode vilje. Paa sin vis var han en frisindet mand. Han forsøgte ærligt at forstaa sine medmennesker og havde den største respekt for et hvert arbejde, der udførtes redeligt, selv om han i visse henseender maatte misbillige det. Han var dybt interesseret i sognenes trivsel, baade materielt og aandeligt. Skolen havde hans særlige interesse. Han havde selv børn i skolen og var skolekomm.fmd. Med sin fredelige og hjælpsomme natur var han den ideelle nabo og bymand. Hans hjem var godt at gæste, her var hygge og venlige smil«. (Alfred Korsbæk).

Pastor A–H's store bibliotek vidnede om, at han »læskede sig ved mange kilder«. I hans senere aar betød Luther meget for ham; ogsaa Oxford-bevægelsen var han en kort tid optaget af. Han ville forkynde Guds fulde raad, f eks Mt. 23, 34–ud, Mt 28, 18–ud eller ordet Rm 9, 18. Han var af natur pietist; hans harmoniske sind og teologiske ballast skaanede ham for at gaa i fædrenes udtraadte sko. Hans harmoniske sind viste sig bl a i, at han ikke bekymrede sig hverken paa Guds vegne eller paa sine egne vegne, men brugte sine kræfter i et nidkært arbejde som sognepræst. Han havde en særlig evne til at vælge kernesalmer ved sine gudstjenester; det stemte overens med hans tidligere virke som dansklærer og hans sans for det ægte og hans fine øre for musik.

4. 6. okt 1941 (sp Femø 30. maj 27): **Niels Otto Martin Jensen,** * 29. maj 01, Kbhvn. Forældre: Malermester Niels Carl J og Else Marie Andersen. Stud Døcker 19, c 26. jan (1), ~ 13. okt 33 Lilly Helene Schmidt Aarup, * 3. aug 08 Kallestrup, Hvam sogn. Forældre: Proprietær Jens Christian Nicolai Aa, og Mette Marie Christence Schmidt. – Hustrus søster ~ Heje, Vridsløselille Statsfængsel. Broder: Lektor, c th, Sønderborg.

Medudg Tillæg til salmebogen 35.

Medlem Salmebogsudv 46, medudg »Tidehverv«, BM, DPM 59, skrev flere afhandlinger i »Tidehverv«. Udg 59: Luthers gudstro, en indførelse i Luthers tankeverden.

Litt: Aarhus Amt. Topografisk historisk håndbog. Aarhus, Dansk kulturhistorisk Forlag, 1949: Lading: III 182; Sabro 238; Faarup III 255.

Vester Lisbjerg herred

GRUNDFØR—SPØRRING

Grundfør sogn, 1325 ha, er højtliggende. Den betydelige Lillaa i en bred dal med skovklædte skrænter, iøvrigt lette og ret jævne jorder. Lidt skov. Byerne: G (253 indb) med mh og fh, begge fra 1893. Genforeningssten, maskinfabrik, lystanlæg. Gl Hinnerup. Hg Haraldslund, meget smukt beliggende (nu kun 81 ha).

I Gl Hinnerup har der været et kapel eller en kirke. Ved Grundfør har der været en hellig kilde, Sct Hans Brønd.

Spørring sogn, 928 ha, som hovedsognet, storformet bakkeland, let jord. Enge mod syd. Skovløst. Byen S (273 indb) med forsamlingssal.

Fra den ældre præstehistorie

Provst *Villads Olufsen* (1677–1719) blev efterfulgt af sin søn *Oluf Villadsen* (1719–39), der ogsaa blev provst. Om den lærde mag *Samuel Jensen Gaverslund* (1739–44) skriver biskop *Hygum* (visitatsbog), at »han prædikede og talte, som han burde, thi han er ikke af dem, der forfalsker Guds ord. Han bruger ogsaa flid i sit embede og forsigtighed i sin van-

del. I Grundfør har der i nogle aar været en vel indrettet degneskole, hvor ungdommen gør ud mærket regnskab for deres helligste tro«. Om provst *Jacob Jørgensen Graae* (1744–60) beretter, at han som præst i Viborg havde vundet sin sognepræst og svigerfader, *Ole Sadolin*, for pietismen. Biskop *Hygum* skriver, at Graae »vandrer og lærer Guds vej i sandhed og forklarer teksten forstaaeligt for almuen.« Han har velsagtens haft bedre greb paa ikke at tale folk over hovedet end de fleste andre præster. (Elle Jensen, s 90). Om nogen pietistisk vækkelse høres der dog ikke. Men husandagt blev almindelig i nogle hjem. – Pastor *Jens Michael Lund* (1760–1800) havde 11 børn, han var pietistisk venlig. *Chr. Vilh. Brinck* (1801–11) var vist rationalist. *Hans Tønning* (1812–44) vandt flere præmier af det evg-chr prædikelegat, men skal have været »meget bondsk i væsen og tale«. Han var bondesøn fra Vrigsted. Det fortælles, at han som ung var tjener hos oberstløjtnant Lilienskjold; han friede til guvernanten i huset, men hun ville ikke forlove sig uden med en candidat og ville ikke gifte sig uden med en præst. Han tog saa fat paa studeringerne, blev c theol med laud, og de blev gift (hun hed Birgitte Saxild). Tønning var i øvrigt en brav mand og en nidkær sjælesørger, men kunne i sin iver overse formelle hensyn. Han havde været præst i Skagen, og ved en visitats der formanede han temmelig alvorligt biskoppen til at forlade sin underholdning, da menigheden ventede paa dem i kirken, hvortil biskoppen svarede: »Nu faar bror være artig!« (BDG I, 175).

Tiden siden 1849

Disse to sogne er som sognene paa egnen. Bjørnbaks paavirkning mærkedes ogsaa her. Der er en dygtig, vel oplyst befolkning.

Ingen større begivenheder eller vækkelser er gaaet over sognene. Den kirkelige interesse har ikke været særlig stor. Befolkningen er dygtig og vaagen. Præsterne *P. E. Fønss* (1845–62), *J. G. Schmidt* (1862–84) og *H. Brøndsted* (1884–92) og *J. Malta-Müller* (1892–98) var ikke særligt retningsprægede. Brøndsted unskrev Askov-adressen. I 1890'erne kom IM hertil, og der var en tid en indremissionær, *P. Grummesgaard*, som var en trofast arbejder i Guds rige, med husbesøg, og ikke skaanede sig selv. Han flyttede til Lem, Vestjylland, hvor han døde 1910 (IMtid 1910, s 219). I 90'erne var der lidt IM vækkelse. Gdjr *Mikkel Andersen* skænkede en grund til et mh, indviet 1893. Det blev indviet af pastor *A. Busch* og var samlingssted for flere sogne, indtil der blev bygget mgh i Hinnerup. Der er holdt sdsk og mange møder her gn aarene. Men der blev kun faa IM. Pastor *C. F. V. Ravn* (1898–1909) var IM's ven, men han »kunne ikke rigtigt faa folk i de døde sogne til at komme undtagen ved højtiderne« (Alfred Ravn). Han gjorde et flittigt arbejde, men saa kun liden frugt deraf. Pastor *J. M. Jørgensen* (1909–25) var grundtvigsk, men fik heller ikke særligt tag i befolkningen. Pastor *S. Traasdahl Møller* har virket fra 1926–62. Alm folkekirkelig interesse, mange til aftengudstj (1 gang mdl) og møder i pgd. Mgh bruges kun til sdsk. Fra 1963 er *J. Fosdal* sp her.

Blandt lægfolk kan nævnes:

Godsejer, kammerraad *Niels Bygum Krarup* (* 1802, præstesøn fra Vivild-V, † 65) studerede først teologi, blev andenlærer paa Lyngby sem v Grenaa og præstegaardsforpagter i Lyngby, forpagtede 1835 Frijsendal under Frijsenborg, og her oprettede han den *første danske landbrugsskole* af varig betydning. Flere forsøg var tidligere gjort, men uden held. 1838 købte han *Haraldslund* i G sogn, flyttede skolen hertil, fik statsstøtte. Der kunne være 25 elever paa Haraldslund landbrugsskole, men den kunne ikke rumme alle dem, der søgte optagelse. Det var ingen egentlig bondeskole, de fleste elever var embedsmandssønner o lign. Kursus'et varede 2–3 aar, med teori om vinteren, praktisk landarbejde om sommeren. K var praktisk, kundskabsrig og livlig, han gjorde undervisningen tiltrækkende, virkede for mergling, dræning, brakning, planering osv, og Haraldslund blev et anerkendt og godt lærested. Han solgte gaarden 1855, men den daglige ledelse af skolen havde han 1851 overdraget til sin fætter, *Janus Balts. Krarup* (* 1829, † 98, søn af stiftsprovsten i Aalborg). Han flyttede 1855 skolen til Skaarupgaard, nord for Aarhus. *Niels Bygum K* var *skaberen af de danske landmandsforsamlinger*, hvis forbillede han havde set paa rejser i Tyskland. Paa hans opfordring indbød Randers amts husholdningsselskab til den *første danske landmandsforsamling* i Randers 1845. Han blev selskabets præsident, 1850–55 var han landstingsmand. Udg 44–46 Landøkonomisk maanedssekr for mindre jordbrugere, skrev om Haraldslund i »Tidsskr f landøkonomi« 1844 og 47.

S. Tuxen: Unge landmænds uddannelse 188, 14 f, S. P. Petersen: Blade af landbrugets historie i Aarhus amt 1892, 42, DBL, XIII, 271.

Amtsraadsmedlem, gdjr *Thomas Nielsen* (* 62, † 54), kirkeværge, sognefoged, sparekassedirektør. Han medvirkede til, at der blev bygget amtssygehus i Aarhus. Betød meget paa egnen.

Husejer *Jens C. Christiansen* (* 64, † 53), fmd for missionshuset.

Førstelærer *Jens Drengsgaard* (* 81, lærer i G 08), blev amtsskolekonsulent i Aarhus amt 37, † 54, fmd sognebiblioteket og brugsforening, fremtrædende BM i Danmarks lærerforening, mghdsraadsmedl, fmd foredragsforeningen.

Skrædderm *A. Baltsersen, S*, kirkeværge, BM (en tid fmd) Landsf f skræddermestre, BM Fællesrepræs for Dsk haandværk og industri, mghrsdmedl, fmd S bibliotek.

1923 oplyses: Kkg 4–6 pct, intet særligt, mh og fh, ikke megen kirkelig interesse. 1931: Kkg 8 og 6 pct, mh (husejer Christiansen), 1943: Kkg 6–8 pct, IMsmf (20, gdjr Børsen Hansen), afholdshotel i S, 1958: Kkg 4–8 pct, enkelte IM, sdsk i G, 2 ungdomsf, velbesøgte kvindemøder i pgd, 1963: Kkg 5 pct, alm østjydske forhold, velbesøgte møder for ældre. Enkelte IM, sdsk i G og i S (fra 1963).

Grundfør kirke (Sct Hans) er en kullet, romansk hvidkalket bygning af fraadsten og granitkvadre, den vestl del af skibet er et evt taarn, der senere er brudt ned. Koret (med blytag) har rundbuefrise paa

gesimsen. Skraakantsokkel. Korbue, begge døre og enkelte vinduer er bevaret. Forhal i taarnrummet. Lille egetræstagrytter over vestgavlen fra 1854. Skibet har bjælkeloft, koret hvælving. Barok-altertavle fra 1725 med storstykke og topstykke, søjler, forgyldte evangelistfigurer ved siderne. Malerier, i storfeltet Nadveren. (Et maleri fra 1894, kopi efter Carl Bloch) er 1940 ophængt i skibet. Romansk, anselig granitfont med dobbeltløver. Udskaaren prædikestol som Lyngaa, fra 1636. Stolestader med apostelfigurer fra c 1630 (meget fint snitværk). Ligsten. 150 sd. Orgel. Klokke fra 1551, omstøbt 1903.

Spørring kirke (Vor Frue), ved Aarhus-Randers landevej, paa en bakke i byen med stejlt fald mod Nord, er hvidkalket, romansk, af granitkvadre paa skraakantsokkel, med apsis. Søjlesmykket apsisvindue. Den smukke sydportal helt rest 1955 med kapitæler og skafter osv; søjler. 1935 opførtes et taarn med højt, brudt spir (arkit M. Fritz). Senmiddelalderligt vaabenhus mod syd med kamgavl. I vestmuren en middelalderlig sten med kort. Nyt alterbord. Senkatolsk altertavle med udskaarne figurer. I midten Marias himmelkroning. Alterstager fra 1655. Romansk granitfont. Prædikestol fra c 1700, restaur 1918. Kirken, der var meget forskudt mod nord og afstivet med jernankre og stræbepiller, truede 1953 med at styrte sammen og blev lukket efter et provstesyn. Kirken blev derefter hovedrestaureret (130.000 kr, arkit A. Skov). 135 sd. Orgel.

Mackeprang, J G 121.

Folketal: 1850: 587 og 325, 1901: 658 og 465, 1921: 684 og 508, 1960: 663 og 524.

Altergæster: 1922: 200 ialt. 1934: 150 og 135, 1962: 100 og 110.

Menighedsraad: 1922: 1 IM, 2 gr, 9 u p, 1934: 1 IM, 4 gr, 6 u p. 1945: 1 IM, 11 u p, 1961: 12 u p.

Kommunevalg: 1943: S 95 (2), K 69 (1), V 229 (5), Husm 43 (1), 1962: S 152 (2), V 253 (5), u p 148 (2), fmd gdjr **Jens Pedersen.**

Sognepræst

Indt 1859: a) 30 rug, 80 byg, 92 havre, b) 3dobb tiende af anneksgd, 23 rdl, 100 byg, c) 18 lpd ost, 56 sn æg, d) 250 rdl, e) 80 td ld,, deraf 2 krat, 8 td hartk, 4længet egebindingsværksprgd, 106 fag, ret god, 1870: Regul 2008 kr, netto: 4646 kr, 1913: 3. kl, 1931: 2. kl, 1958: 12. kl, pgd opf 1887 efter brand.

15. 9. marts 1845–11. jan 62 (sp Møgeltønder 29. aug 32) **Peter Severin Fønss,** * 16. okt 01 Feldballe. Forældre: Sp i Feldballe-N, Hans F († 16 (af Frderikssund-O) og Sara Marie Fabricius af Vor Frelsers k, Kbhvn. Stud Aarhus 20, c okt 25 (1), lærer Søetatens drengeskole 25, sp Daler 9. nov 27, sp Ballum 17. sept 30, † 11. jan 62. ~[1] 7. maj 28 Andrea Lorenze Fabricius, * 14. okt 01 Kbhvn, † 29. okt 46. Forældre: Sp Vor Frelsers k, Kbhvn, biskop, professor, dr theol Otto Fabricius (af Rudkøbing-S), † 22, og Anna Gunilde Heineth, ~[2] 14. juni 54 Sophie Frederikke Møller, * 31. dec 09, † c 80, Forældre: Forpagter paa Marselisborg, kgrd Hans Chr. M og Margr. von Voss. – Broder: Vejlby, Fyn. Brodersøn: Melby, hvis søn var sp i Herritslev. Stamt 32. 1. Hustrus søster ~ Ramsing, Harlev-F, broderdt ~ Tolstrup, andenpræst Roskilde dk. Stamt 27.

Pastor F omtales i Liber daticus som »en ydmyg og god Herrens tjener. Han døde med Jesu navn paa sine læber«.

16. 22. marts 1862–13. febr 84 (sp Seest 21. aug 50): **Johan Sigismund Schmidt,** * 28. nov 14 Nyborg. Forældre: Ritmester i Holstenske lansenerregiment Matthias Henrik S og Anna Dorthea Johne. Stud Nyborg 32, c nov 36 (1), lærer Roskilde 37, adjunkt smst 40, sp Grindsted-Grene 25. okt 40, afsk 13. febr 84, † 4. dec 92. ~ 27. juli 41 Ida Elisabeth Spies, * 17. dec 14 Nr Sundby, † 9. marts 75. Forældre: Kclrd, byskriver i Helsingør Vilhelm S og Cecilie Christiane Klingberg.

Pastor S ønskede 1862 at renoncere, men kirkemin paalagde ham »snarest muligt at tiltræde embedet«. Han var højkirkelig, af den gamle skole.

Pastor S. Traasdahl Møller fortæller, at de gamle beretter mange historier om pastor S. »En gammel mand, som jeg ofte besøgte, var meget glad for pastor Schmidt. – Da han »gik til præst«, forærede han engang præsten nogle ørreder, han havde fanget. – Herover blev han meget rørt. – Jeg spurgte den gamle mand, om pastor Schmidt ikke var slem til at lange lussinger ud. »Jo, det kan godt være«, svarede han, »men saa havde de knægte ogsaa fortjent det«, føjede han til.

17. 21. april 1884–7. juni 92 (sp Bording 19. maj 80): **H. Brøndsted,** fl t Tryggelev-F, se der.

18. 23. aug 1892–19. okt 98 (hjpr Aarhus domkirke 28. april 85–1. april 91): **J. Malta-Müller,** fl t Ø Hæsinge–H, se Bjerreby.

19. 19. dec 1898–17. marts 1909 (sp Ørum–G 31. okt 90): **Carl Frederik Viggo Ravn,** * 5. april 56 Kbhvn. Faderen: provst, Hjembæk-S, † 12, se der. Stud Schneekloths sk 73, c 79[1] (1). Ord kat Sct Stefans k, Kbhvn 19. febr 81, sp Raaby-S 2. dec 85, † 17. marts 09 under et ophold paa Grefsen sanatorium, Norge. ~ 5. april 86 Amelie Edel Marie Qvistgaard, * 9. aug 60 Hjembæk, † 6. aug 38. Faderen: Sp Hemmet-SV, † 81, se der. – Broder: Rkp Nyborg. Hustrus broder: Rorup-G. Faders fætter: Willemoes, Fuglse-K.

Pastor Ravn var en god prædikant, klar i sin forkyndelse, kunne være temmelig streng paa prædikestolen, men mild og venlig i omgang, der var godt forhold til lærerne, men kirkegangen var ikke stor. Han omtalte selv sognene som »døde«. Han var en meget følsom natur, tog sig alting temmelig nær, en god og kærlig fader. Pastor *N. P. Hansen,* Todbjerg, var hans nærmeste ven. Pastor, dr *R. Volf* omtaler Ravn kort i sine erindringer, s 97.

Lige før pastor Ravns død var C. E. Dreyer udnævnt til hjpr her, men kom ikke til at tiltræde (se hjpr Aaby-Biersted).

20. 30. aug 1909–1. aug 25 (sp Kolind-E-S 26. sept 99): **J. M. Jørgensen,** fl t Glumsø-B, se der.

21. 5. marts 1926–30. juni 62 (sp Raabjerg 22. dec 1921): **Svend Traasdahl Møller,** * 26. juni 92 Ølby. Faderen: Provst, Spentrup-G, † 45, se der. Stamt 52. Stud Ribe 12, c 20[2] (h_1), afsk 30. juni 62. ~ 5. aug 52 Mary Lyhne Nielsen, * 4. aug 13 Outrup. Forældre: Gdjr Paulin N og Kirstine Lyhne Jessen. – Broder: Vilslev–H.

22. 21. jan 1963 (sp Agersø 28. maj 56): **Jens Fosdal,** * 18. marts 26 Grædstrup. – Faderen: Sp Nykøbing F, se der. Stud Nykøbing 45, sekondløjtnant 46, medarb Ensomme Gamles Værn 51–53, c 55[2] (h-59). ~ 22. aug 53 Margit Christensen, * 15. febr 31, Nykøbing F. Forældre: Mekaniker Martin C og Marie Louise Rasmussen. – Broder: Rkp Vig-NA.

Designeret feltpræst Falsterske Fodregiment 57–63. Prinsens livregiment fra 63.

Litt: Niels Kristensen: Af G og S skolers hist, Aarh aarb 1933, 128 f, jvf smst 1930–32. Østj hjemstavn, 1941, s 126 f (Sognefogeder fra 1791 i G). Rand Aarb 1884.

SØFTEN—FOLDBY

Søften sogn, 1155 ha, er højtliggende, en bakkeryg gn sognet, ellers ret fladt. Store grusgrave (Havshøj (80 m), sandede eller lerede jorder. Nogen mose. Lidt skov. Byen S med fh fra 1941.

I sognet har der været en hellig kilde. Enkelte oldtidshøje. - Slægten Zeuthen stammer fra Søften.

Foldby sogn (i Sabro herred), 2844 ha, er højtliggende og bakket, mere fladt mod vest, sand- og lerblandet jord. Megen skov. Naturskønt. Enge ved Lilleaa. Byerne: F med fh, alderdomshjem fra 1955, Norring, Tinning med fh. Korsholm m centralskole. Mange smaabrug.

Gaarden **Nørreris** (Norringris hovgaard) laa mod syd i sognet ved Nørreris skov. Nær op til skoven ligger voldstedet (fredlyst). Traditionen (D saml, 2 r, IV, 151) lader Nørreris være **Niels Ebbesens gaard**, maaske med urette. Paa voldstedet staar »Niels Ebbesens eg«, ved hvilken Niels Ebbesen skal have bundet sin hest. Ved træet en sten med hans navn og aarstallet 1340 og 1945 lagt af disciple fra Aarhus latinskole omkr 1750. Et svært gl dige løber fra voldstedet mod syd gn skoven og danner skel til Frijsenborgs skov og er tillige grænse mellem Foldby og Sabro sogne. (Hist Tidsskr 5 r V, 467, 6 r II, 647 f, II, 104 f, Aarh Aarb 1903, 85 f. Ill Tid 1. marts 77). Hans Ellekilde: Folkesagnene om Niels Ebbesen, Aarh Aarb 1940, 56 f, 140 f, 1956, 81 f, Regnar Knudsen: Niels E, smst 1940, 140 f.

Mange oldtidsminder.

Fra den ældre præstehistorie

Kun 1 sp er flyttet herfra siden reformationen. Præsten *Hans Frandsen Blichfeld* (1683–1704, af Vitten–H–H) havde været løjtnant i kavalleriet, han blev gift med en datter af formanden *(Clemens Aarhus,* 1653–86). Pgd brændte 1704. Hans datter blev gift med eftermanden, *Niels Hjersing* (1705–29) og med dennes eftermand, provst *Hans Christopher Wardinghausen* († 1742). *Hans Rosenquist Nissen* (1742–94) blev gift med en steddatter af Niels Hjersing, saa præsterne var i over 100 aar i slægt med hinanden. *Niels Gudme Blicher* (1795–98) satte sig et varigt minde ved at bygge den store præstegaard. Stiftsprovst *Ole Secher* (1798–1820) skriver, at Blicher byggede præstegaarden »af halvraaddent tømmer« og tilføjer: »Pgd byggede han ikke saa stor, som den er nu. Den gl pgd var maadelig«, men kunne ved aarlig reparation have været fuldkommen god; men manden ville bygge. »Blicher havde dog saa mange udgifter, at han maatte søge bort og flyttede til Harte–B (se Gaverslund). *Ole Secher* var kun 23 aar, da han blev sp her. Hans fader var den velstillede proprietær Ancher S, Kjærbygaard. Secher fik stor betydning i Søften–F. Han fik organiseret fattigunderstøttelsen, ordnede skolevæsenet, »afnødte grevinde Frijs 1801 en ny skole i S, hvor der ingen skole var«. Han fik byens marker udskiftet, sikrede præstegaarden 140 td ld god jord og byggede præstegaarden om. Blichers pgd var 18 fag lang, Sechers 28 fag og 44 m lang. Det var selv paa den tid en usædvanlig størrelse for en pgd, men S førte ogsaa stort hus. Han blev amtsprovst 1812 og fik titel af stiftsprovst 1816, blev anset for at være en af stiftets betydeligste præster. Han udgav en tale i Aarhus domkirke 1817, og opholdt sig de sidste aar mest i Aarhus (R. Sørensen, »Levnedsløb, s 127 f, 149 f, Carl Westergaard i Aarh Aarb 1929, 123–66 (E. I. 147).

Den smukke, gamle præstegaard blev 1955 revet ned og genopstiliet i Frilandsmuseet i Kg Lyngby som type paa en gammel dansk præstegaard (Mghr bl 1955, s 133).

Tiden efter 1850

Embedet høre til de største i stiftet. Præstegaarden var som en større proprietærgaard. 3 af sp siden 1850 var tillige provster. Man hører intet om vækkelse her, hverken i pietismens tid eller senere. Sognene har gn aarene været præget af gammeldags kirkelighed og ukirkelighed, intet særligt retningspræg. Pastor *A. J. Tindborg* (Snejbjerg–T), som er født her 1871, skriver, at der var »ualmindeligt aandeligt dødvande« i hans ungdomstid. Konsistorialraad *J. G. Manniche* (1820–50) blev 84 aar og var helt af den gamle skole. Provst *L. C. J. L. Thygesen* (1850–57) omtales som »en fortræffelig mand« (W III, 260). Provst *E. C. Krarup* (1858–65) har i sine dagbøger sat sig et varigt minde. Provst *H. F. F. Kieler* (1865–84) deltog aktivt i meget af egnens offentlige liv. Han havde været *Vilh. Becks* lærer i Slagelse, og Beck omtaler hans haardhændede brug af spanskrøret (28 slag). Men mange aar senere mødte Beck provst Kieler som en venlig gammel mand ved et møde i Jylland. Provsten sagde: »Jeg har glædet mig til en gang at se og høre Dem, pastor Beck!« – »Ja«, svarede Beck, »det er jo ikke første gang, men tak for sidst!« – Provsten: »Hvornaar har jeg set Dem før?« Beck vendte ryggen til: »Enhver ting kan jo ses fra to sider. De var nu mest vant til at se mig fra den side«. Hvortil provsten med et smil sagde: »Nej, er De den dovne Beck?« (Vilh. Becks erindr, 1902, s 7–8).

Rs. Bendixen skriver: »Provst Kieler var i høj grad, hvad man forstod ved »Hans velærværdighed«. Han opholdt sig for det meste i sit studerekammer og kendte meget lidt til sine sognebørn.

Husjomfruen (min moster) skulle anmelde besøgende, der ønskede at tale med provsten. Det skete ofte, at folk kom for at bede provsten komme til en syg, saa skulle husjomfruen spørge, om det var til en gaardmand eller en husmand; var det »kun« en husmand, blev kapellan Langballe bedt tage derud. Ligeledes blev der ogsaa spurgt, om det skulle være en ligprædiken til 5 eller 10 kr.

Provst Kieler holdt nogle store tiendegilder. Tiendeyderne fra det store pastorat samledes en dag i februar maaned, naar kapiteltaksten var sat i præstegaarden, hvor de mødte en gæstfri beværtning. Provsten sad i sit studereværelse og modtog tiendepenge. Inde i stuerne stod opdækkede borde med tillavet smørrebrød, som skylledes ned med rigelige snapse. Naar man var forsynede her, flyttede man over til andre borde, hvor der serveredes kaffe og kaffepunch. Provstens avlskarl fungerede som skaffer og skulle sørge for, at intet manglede og sørge for, at der stadig var mad paa bordene og brændevin i flaskerne. Dog skulle han ogsaa paase, at ingen drak sig alt for fulde, for det yndede provsten ikke.

Selv om det til tider kunne knibe for bønder af fremskaffe tiendeydelsen, har det store tiendegilde vel nok gjort, at bønderne gjorde alt for at fremskaffe pengene og komme med til gildet. Den gode provst Kieler vidste nok, hvad han gjorde.

Pastor *M. A. Siegumfeldt* (1884–1903) var ikke saa glad for disse tiendegilder, da det foruden bekostningen var til stor uryd overalt i præstegaarden. Da hans hustru var noget svagelig, benyttede han det som undskyldning for, at han besluttede at afskaffe tiendegilderne. Man mente ogsaa, at han forargedes over, at mange tiendeydere, der skulle give et saa lille beløb i tiende, at de aad og drak for mere, end de gav i tiende, og at disse altid var nogle af de flittigste til at give møde. Folk, der havde de store tiender at betale, kunne det jo ogsaa hænde for, at de ikke havde pengene til gildedagen, og de kunne i saa tilfælde ikke komme med til gildet. Tiendegilderne blev altsaa afskaffet. Folk var utilfredse hermed, men præsten erklærede ikke at have nogen forpligtelse i saa henseende. – Naa ja, det fik altsaa være – men saa havde yderne heller ingen forpligtelse til at betale, saadan lige saa snart kapiteltaksten var sat. Man kunne trække tiden ud med betalingen, og det gjorde man; man vidste, at præsten nødig ville overgive kravet til udpantning. – *M. A. Siegumfeldt* var en reel og trofast natur; han var ikke særlig partipræget her, maaske nærmest grundtvigsk.

Pastor *N. F. Filtenborg* (1903–23) var IM og søgte at gøre et arbejde for IM paa egnen, men der var var ikke megen sangbund. Der blev en lille IM-kreds. Han mindes for sine husbesøg og alvorlige konfirmandundervisning. – Pastor *L. A. Stokholm* (1924–52) var ikke partipræget (se ndf). Der blev holdt sdsk og menighedsmøder. Pastor *Frode Grønbæk* (siden 1952) skriver: I Søften meget ringe kirkelig interesse, god kirkegang i Foldby, enkelte IM, 2 IMs sdsk, 4 aarlige ungdomsmøder, enkelte menighedsmøder, Santalkr, DKU, idrætsf, sociale skel.

Blandt lægfolk: Fru *Rasmine M. Christensen* (* 83) ledede i mange aar sdsk i F.

Skolen

Rs. Bendixen skriver: Lærer *Peder Olesen* var født 1827 i Odder, hvor faderen *Ole Bendixen* var gaardmand og en anset mand i Hadsherred. Han sad i det første sogneforstanderskab i Odder og var skolepatron en tid. Hjemmet havde et stærkt kristeligt præg. *Peder Olesen* udgik fra Lyngby Seminarium 1852 – paa Djursland – blev en tid 2. lærer i Ørsted ved Randers. Her skrev biskop *Brammer* ved en bispevisitats 1856: »Olesen er en begavet og duelig skolemand. Skolens 70 børn var i det hele godt undervist, og ikke lidt fermere end denne skoles elever ved min sidste visitats. I Bode skole, hvor lærer Olesen ogsaa læser og virker, ligeledes god fremgang, undtagen for de saa ofte omdragende fattige tjenestebørns vedkommende, hvis tal ikke er ringe«. 1858 blev han 6. lærer i Aarhus, for aaret efter at blive kaldet til lærer og kirkesanger i Søften. – Peder Olesen var en i alle maader særegen personlighed med en enorm arbejdskraft. I mange aar var han »prokurator« for hele sognet. Mellem ham og provst *Kieler* bestod der altid et godt forhold. Selv om de begge var særprægede og noget kantede personer.

Som tiden gik, opstod der dog ofte et meget spændt forhold mellem lærer Olesen og de større ejendomsbesiddere i sognet; maaske fordi han sagde sin mening uden omsvøb og uden hensyn. Noget skyldtes det maaske ogsaa, at Olesen havde købt en forfalden gaard c 3 km fra Søften og flyttede herud og opdyrkede et større areal, saa gaarden blev paa c 50 td ld, og den blev efterhaanden en mønstergaard. Olesen arbejdede selv i marken om sommeren fra 4 om morgenen til skoletid og igen om aftenen til mørkets frembrud. Misforholdet mellem ham og beboerne blev i provst *Kielers* tid af denne neddæmpet, men da pastor *Siegumfeldt* kom, indsendtes der klage over lærer Olesens undervisning, og man forlangte hans afskedigelse. Det mislykkedes dog, ikke mindst paa grund af biskoppens til stadighed rosende omtalelser ved bispevisitatserne. Da anslaget mislykkedes, ville lærer Olesen paa en maade have hævn. Han hævdede at have ret til noget »Degnekorn«, der tilhørte embedet, men som han aldrig havde faaet. Der blev søgsmaal, og lærer Olesen førte selv sin sag ved landsretten i Viborg og vandt den 1895. Han erklærede nu, at han ikke ville have noget, men kun vise, at han havde ret i sin påstand. Straks efter søgte han sin afsked og fik den med fuld pension. Samme aar mistede han sin hustru og overdrog senere gaarden til en søn. Han døde i nov 1901.

Lærer *Jens Knudsen* blev kendt som folkeskribent under navnet *Peder Jæger* (se Dsk Forfatterlex, og Aug. F. Schmidt i Øst hj 1946, 135–43). Jens Knudsen blev født 1840 i Norring (Foldby sogn), dimitteredes som lærer fra Det kgl Skolelærer-seminarium i Lyngby i 1860 med hovedkarakteren: meget duelig; var huslærer i Ry og lærer og kirkesanger i Lyngby, Hasle herred, indtil han den 20. aug 1861 kom som lærer ved biskolen i Norring, hvorfra han atter den 20. februar 1871 blev kaldet til lærer ved Tinning Hedeskole.

»Peder Jæger« blev kendt for sine smukke digte. Han har tillige været en særpræget lærer, at dømme efter de historier om ham, som enkelte i Foldby sogn endnu kan fortælle.

En søn af ham var præst i Bylderup (J. C. K., 1921–34).

Lærer *Rasmus Rasmussen-Juul* (* 1870 i Elkjær, dim fra Ranum, † 1919) var en tid lærer ved Hinnerup realskole 1895, kaldet til 1. lærer og kirkesanger i Søften. Et ikke ringe arbejde har Rasmussen-Juul gjort for sin stand. Medlem af bestyrelsen for skolemøderne i Aarhus. Sine medborgeres anliggender har han ogsaa omfattet med stor interesse og paataget sig mange hverv. Han var en stor agitator for afholdsbevægelsen og medlem af foreningens hovedbestyrelse. Han var en kendt mand paa afholdssagens omraade og har gjort et stort og betydningsfuldt arbejde for denne samfundsnyttige sag.

Lærer *Einer Outze* (* 1887 i Karise, dim Jonstrup 1915), lærer og kirkesanger i Søften. Tog afsked i 1957, og Søften skole blev gradvis afviklet og overflyttet til den nyoprettede centralskole ved Korsholm i Foldby sogn.

Mange smaabrug, 11,2 km til pastoratets ydergrænse.

Centralskolen Korsholm 1962 ledes af Folmer Rasmussen (* 23).

1924 oplyses: Nogenlunde kkg i S, 4–8 pct, god i F, 10 pct. Intet udpræget aandeligt liv, ganske enkelte IM og gr, flertallet uden særpræg. De 4 fh bruges til alt muligt, især til gymnastik og dans, men ogsaa til foredrag og kristelige møder. En lille KS-kreds i S, 1931: Kkg 7 og 8 pct, intet særligt. 1943: Kkg som paa egnen, rolige forhold, velvilje. 1958: Kkg 4 pct. Gode forhold, velvilje, menigheds- og ungdomsm i pgd (50–60), sdsk, santalkreds, DKU, idrætsafdeling, 4 fh. 1963: Kkg 2–3 og 4 pct, stigende. Alt arbejde afhænger af sp, se i øvrigt ovf.

Søften kirke bestaar af kor og skib fra romansk tid samt senere tilbygget taarn mod vest og vaabenhus mod syd. De oprindelige mure er opført af granit, fraadsten og rødler. Tilbygningerne er sentmiddelalderlige, af munkesten, med blindingsgavle; **taarnet har i 1929 atter faaet sine oprindelige trappekamme.** I det indre er indbygget sengotiske hvælvinger. Kirken er restaureret 1898 og 1929. Tidligere var der en altertavle med et maleri, der forestillede den korsfæstede; det er **1940 ombyttet med et kors.** I korbuen staar en romansk granitdøbefont. Prædikestolen er i ung-renaissancestil fra Frederik II's tid (berøvet de oprindelige snitværksfelter). I taarnrummet et epitafium med portrætmaleri i barok snitværksramme, som har bevaret sin oprindelige staffering, opsat 1663 af præsten Clemmen Nielsen Aarhus, † 1686, med hustru og datter. I Aarhus Musæum opbevares en ligbaare fra begyndelsen af 18. aarhundrede. Ny alterskranke 1947. 120 sd. Orgel.

Foldby kirke, nær Randers-Skanderborg landevej, bestaar af kor og skib fra romansk tid samt senere tilbygget taarn mod vest og vaabenhus mod nord. De oprindelige mure er granitkvadre; et par romanske nordvinduer er bevarede. Taarnet, af munkesten med indblandede granitkvadre, er senmiddelalderligt. Ved en restaurering 1864 fik taarnet spir, og vaabenhuset opførtes i stedet for et ældre, mod syd, der nedreves. Kirken har senere indbyggede hvælvinger. Taarn og hvælvinger er restaurerede 1893. Altertavlen er et maleri (Kristus og synderinden) fra 1858, af T. M. Jensen, i ny ramme. Alterkalk fra middelalderen med indskrift. Romansk granitdøbefont med løvefigur. Prædikestolen er i bruskbarok med evangelistmalerier, nystafferet 1910; himlen over den er 1637 skænket af Peder Pedersen og hustru Maren Munk, hvis navne og bomærke ogsaa findes paa de øverste stolestadegavle og paa malmalterstagerne. Ifølge en nu forsvundet indskrift skal inventaret været fornyet 1648. I taarnrummet findes pulpitur med orgel fra 1895. Nederst i kirken er ophængt series pastorum. 150 sd. Inventaret nymalet 1951. Klokke fra 1656. Pont Atl IV 200.

Mackeprang, s 234 f, 246, 248, 252, 263.

Frijsenborg-kirkernes arkitekt, Chr. Kiilsgaard, († 1887) begravet her. I kirkegaardens stengærde er 3 monolit-overliggere og kvadre fra vinduerne.

Folketal: 1850: 535 og 820, 1901: 558 og 1075, 1921: 576 og 1151, 1960: 525 og 1043.
Altergæster: 1922: 200 og 250, 1934: 125 og 238, 1957: 80 og 336.
Menighedsraad: 1922: 4 n IM, 9 u p, 1934: 1 IM, 12 u p, 1945: 13 u p, 1961: do.
Kommunevalg: 1943: Soc 201 (3), venstre 272 (3), u p 120 (2), 1962: Soc 263 (3), venstre 428 (6). Fmd: Gdjr **N. P. Jensen** (v).

Sognepræst

Indt: 1857: a) 74 rug, 146 byg, 150 havre, b) 3-dobb tiende af 2 gaarde, 4 rug, 4 byg, 4 havre, 45 rdl, c) 18 lpd ost, 10 lpd smør, 101 sn æg, d) 369 rdl, e) 140 td ld, 11 td hartkorn. Udm pgd fra 1796. 1870: Regul 2600 kr, netto 6056 kr. 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1958: 12. kl. Pgd opf 1954.

14. 23. aug 1820–18. marts 50 (sp Hammel-S-V 28. april 97): Konsistorialraad **Johan Gottfred Manniche,** * 10. okt 66 Hammel. Forældre: Løjtnant ved landmilitsen Gottfred M og Maren Nielsdatter (der senere blev gift med berider Niels Hansen, Frijsenborg). Stud Aarhus 86, c 93 (l), hører Viborg, fik rang i 5. kl nr 8 i 1847, konsistorialraad 23, † 18. marts 50. ~ 30. nov 97 Elisabeth Margrethe Christiane Nielsen, * c 75 Hals, † 14. maj 63. Forældre: Toldinspektør i Viborg Henrik N og Margrethe Dorothea Dahl. – Broders sønnesøn: Trinitatis k, Fredericia. Se ovf.

Hjælpepræst hos kssrtrd Manniche
1639-50: **L. P. Jørgensen,** se Sønderhaa-H.

15. 26. maj 1850–10. okt 57 (sp Sjelle-S 12. marts 41): Provst **Ludvig Christian Johannes Ludvigsen Thygesen,** * 12. dec 00 Astrup, Sjælland. Forældre: Forpagter Christian Ludvigsen og Anna Dorthea Køller. Adopteret af Clemens Thygesen, sp Kristrup-H, † 27. Stud von Westens inst 20, c april 27 (h), hjpr Græse-S 14. sept 27, ord kat Rudkøbing 3. aug 32, provst Sabro-V Lisbjerg-Framlev herr 23. juni 50, † 10. okt 57. ~ Vita Jensine Gerhardine Charlotte Borch, * 2. aug 05 Nykøbing F, † 20. marts 90. Forældre: Sp i Ledøje-S Peter Holm B, † 33, og Ellen Cecilie Magdalene Benzon af Gladsakse-H. – Søn: Odder. Hustrus broder: Rkp Horsens.

16. 11. jan 1858–2. maj 65 (sp Hygum-H 1. jan 39): Provst **Enoch Christian Krarup,** * 6. april 06 Vejrum. Faderen: Sp Gerlev-D, † 52, se der (af Vejrum). Stud Kolding 24, c juli 30 (l), sp Snejbjerg-T 9. dec 31, provst 7. maj 52, † 2. maj 65. ~ 4. juli 32 sin halvkusine Ane Marie Krarup, * 4. juli 05 Føvling, † 22. maj 80. Forældre: Sp i Vejle-H Hans Christian Matthias K, † 34 (af Ølby-A-F) og Magdalene Wissing. – Søn: Nors-T. Sønnesøn: Tjustrup-H. Sønnesøns søn: Rkp Luther kirken, Kbhvn. Faders brødre: Borris-F, Vivild-V, Budolfi k, Aalborg. Stamt 52.

Se provst K's dagbøger, Hardsyssel aarb 1935, bd 29, s 87 f.

Provst Krarups fader var foregangsmand paa det landøkonomiske omraade. Hans moder var den begavede *Marie Christine Grundtvig,* fra hvem der foreligger en række særprægede breve. Selv fik provst K og hustru 10 børn, hvoraf 4 døde som smaa. Provst K's dagbøger frembyder en noget tør læsning, men det skyldes maaske, at han ville dække over sine følelser. Om hans gerning i Snejbjerg og Hygum, se der. Hans sønnesøn, forpagter *Johs. Krarup,* Eskildstrup, traf 1946 en gammel mand, hvis moder var blevet konfirmeret af Krarup i Hygum kirke. Hun havde sat ham meget højt i omtalte ham ofte til sin søn: »Krarup prædikede saadan, at folk gik ud af kirken og græd over deres synder!« – et godt eftermæle for en præst 100 aar efter, at han havde været i Hygum. I Søften-F var forholdene ikke som i Vestjylland, provst K var anset som en dygtig provst og prædikant (overlærer Øllgaard, Randers, sagde, at han »prædikede med salvelse«, skriver pastor C. Krarup, fh Tjustrup). Han fik en brat død, kun 59 aar gl. Ved paasketid 1865 kørte han løbsk ved indkørslen til præstegaarden, han fik en skulder knust mod

en sten og flere andre læsioner, og døde 2. maj 65 paa sygehuset i Aarhus.

14. 14. juli 1865–14. okt 84 (sp Trige-Ø 1. nov 52): Provst **Hans Frederik Fædder Kieler,** * 29. febr 08 Aarhus. Forældre: Overkrigskommissær Jens Benzon K og Lene Marie Just. Stud priv 27, c april 33 (h), adjunkt Slagelse 34, ord kat Skanderborg-S-S 24. febr 44, provst her 20. febr 58, r af Dbg 76, † 14. okt 84. ~ 31. okt 38 Charlotte Birgitte Lund, * 11. dec 15 Værløse, † 28. dec 85. Forældre: Forstraad, skovrider Hans Christian L og Caroline Dorthea Zembach. – Hustrus broder: Understed-K.

Fmd afløsningskomm for gaardmandshoveriet i 9. landstingskreds. Se ovf.

Provst K var en myndig administrativt meget dygtig embedsmand, der ledede embedet med fast haand. Han nød stor respekt, hørte nærmest hjemme i oplysningstidens ideologi.

15. 22. dec 1884–1. jan 1903 (sp Hasle-S-L 25. juli 79): **Markus Anton Siegumfeldt,** * 14. jan 27 Aarhus. Forældre: Løjtnant, tobaksspinder, senere toldass i Ebeltoft Christian Anton S og Dorthea Marie Elisabeth Hjelmdrop. Stud Aarhus 46, deltog som frivillig i krigen 48, som værnepligtig 50, deltog i Istedslaget, c 55[1] (l), lærer og journalist ved »Dagbladet«, hjpr Lyngby-A 20. maj 57, tillige andenlærer seminariet der, rkp Hjørring 24. okt 65, sp Sneum-T 12. april 73, afsk 1. jan 03, † 26. april 13. ~ 25. sept 60 Dorothea la Cour, * 4. okt 34 paa Skærsø, † 15. juni 94. Forældre: Landvæsenskomm, stænderdep, ftm, proprietær Laurits Ulrik la C og Ellen Kirstine Poulsen. – Søn: Lyderslev-F. Sønnesøn: Sct Pauls k, Aarhus. Hustrus fætter: Haarslev-T. Farbroder: Helsinge-V. Stamt 22.

Pastor S glemte aldrig, at han havde deltaget i Istedslaget. I Lyngby-A var han meget afholdt af sine elever paa seminariet. De mindedes ham med stor kærlighed, flere af dem fik en blivende paavirkning i religiøs retning, stærkt paavirket af Grundtvig som han var. (Nationaltid 14. jan 02). Om hans gerning i Hasle-S-L, se her, s 102. Da han tog afsked, flyttede han til Kbhvn, men 1907 flyttede han til Askov, hvor han døde.

Ved hans begravelse udtalte hans søn, sognepræst *Christian Siegumfeldt* bl a: »Vi præster jager ofte efter at finde rige og ejendommelige tanker, hvormed vi kan oplyse og belære vore tilhørere, men kommer derved op over os selv, og saa mister vort vidnesbyrd jo i virkeligheden sit værd. Jeg synes, jeg kan sige, at jeg aldrig har kendt nogen præst, hos hvem der var mindre af dette, end far. Han kom aldrig højt op i sin forkyndelse, fordi han prædikede altid først for sig selv. Han manglede åndens og tankens flugt. Hvad han sagde, var saa jævnt, fordi det kom lige fra hjertet. Det var en sjæl, der saa dybt følte sin fattigdom. Det var ægte, naar han talte om sig selv som en fattig synder. Det var ikke noget, der var lavet til for at tage sig ud paa prædikestolen, det levede i ham ... Men gennem sin redelige, enfoldige erkendelse af sin synd blev han lukket op for den enfoldige tro paa frelse af Guds uforskyldte naade i Jesu Kristus. Det blev hans livs rigeste lykke, at han fandt sin frelser i hans eget ord, hans pagt ved daaben. Dette var den anden grundtone i hans forkyndelse – jævn og enfoldig. Det laa ham paa sinde at faa dette fulde evangelium om synd og naade forkyndt for mennesker dér, hvor hans præstegerning faldt. Jeg tør paastaa, at han arbejdede med troskab og flid, som han fik evner og kræfter til det, og under stærk følelse af sit ansvar dér, hvor han var sat, i tro paa, at dér kunne og ville Gud bruge ham til velsignelse.«

16. 20. febr 1903–29. febr 24 (sp Fjellerup-G 2. dec 89): **Niels Frederik Filtenborg,** * 20. marts 55 Randers. Forældre: Kbmd Niels F og Andrea Eleonora Gøtzsche af Ø Velling-H-G. Stud Randers 72, c 78[1] (h_1), huslærer paa Tjele, hjpr Harridslev-A 5. aug 80, sp Tjele-V 7. okt 81, afsk 29. febr 24, † 11. okt 34. ~ 15. maj 82 Inger Marie Jakobsen, * 8. april 51 Viborg, † 9. maj 33. Forældre: Godsforvalter paa Tjele Christian Frederik J og Marie Kirstine Andersen.

Pastor Filtenborg var Indre Missions mand, han havde et ydmygt og helliggjort sind og levede et inderligt samliv med sin Frelser. Altid stillede han sig selv i baggrunden. Hans liv og gerning var en illustration til det ord: »Han bør vokse, men jeg forringes«.

Mange sendte bud efter pastor Filtenborg til missionsmøder rundt omkring, fordi man gerne ville høre hans veltalende og aandsfyldte forkyndelse, men især var han dog sognepræst for sine egne menigheder. Med stor trofasthed saaede han ordets rene sæd, ikke blot ved gudstjenester, møder og i konfirmandstuen, men i særlig grad gennem samtaler paa tomandshaand. Det laa ham saa inderligt paa hjerte at faa mennesker draget hen til den Frelser, hos hvem han selv havde fundet livet og freden. En mild og kærlig omgængelse i Herrens frygt gjorde vidnesbyrdet troværdigt og indtrængende, og Gud brugte ham som sit redskab til en ret stor vækkelse i Fjellerup-Glæsborg, som dog først slog ud i lys lue efter hans bortrejse – men det talte han ikke selv om. Han var en af de faa, der er tilfreds med, at andre høster, hvor han saaede. (DnA 1936, s 82.)

Pastor F sagde selv, at sin bedste præstetid havde han i Fjellerup-G, hvor han havde fyldte kirker og var en af IMs førende præster i Nord-Djursland, og folk lyttede gerne til hans klare og hjertelige forkyndelse. Præstegaarden var aaben, og hans hustru var ham en udmærket støtte. I Søften var der ikke det samme aandelige liv som i Fjellerup-G, han og hans hustru sled flittigt med husbesøg, bibellæsninger og møder. Der skrives om ham: »Han var ikke upaavirket af Grundtvig, selv om han var missionsmand, han var ikke nogen stor taler, men hans ord blev til velsignelse for ikke saa faa. Nogen vækkelse blev her ikke. Han og hans hustru var respekteret af alle«.

17. 14. juni 1924–18. sept 52 (rkp Vor Frelsers k, Vejle, 25. april 21): **Laurits Andreas Stokholm,** * 24. sept 94 Lemvig. Forældre: Tandlæge Peder S og Kirstine Abildgaard. Stud Odense 13, c 20[1] (h_1), † 18. sept 52. ~ 16. marts 23 Edith Jørgensen, * 11. okt 92 Hørby. Forældre: Proprietær Christian J og Meta Danker.

Pastor Laur. S var opvokset i et IMs hjem, hvilket prægede hans forkyndelse i de første aar, indtil Barths teologi og »Tidehverv« kom

til at præge en del præster, deriblandt ogsaa S. Provst Hillgaard skrev i Aarhuus Stiftstid, at han havde kendt S fra studentertiden, da de boede og arbejdede sammen paa Kristeligt studentersettlement. S var et varmhjertet og interesseret menneske, som krævede ærlighed og oprigtighed. I sin forkyndelse var han ikke af de lette. Det var netop de svære problemer, han gav sig i lag med, og det følte han sig stærkt forpligtet til som præst. Han prædikede ikke for at underholde menigheden, men for at give den det, der for ham var sandhed til salighed. Han var lydhør over for nye synspunkter, men veg aldrig i det standpunkt, han fandt ind til. I sine yngre aar skrev han digte, og i de senere aar dyrkede han malerkunsten. Han ønskede ikke dette ud til offentligheden, men det var til glæde for ham selv og hans nærmeste. Han døde efter en hjerneblødning.

Selv beskæftigede S sig alvorligt med tanken om døden. I en begravelsestale, holdt 19. aug 52 over ordet »Gud er ikke de dødes Gud, men de levendes Gud« (ved et pludseligt dødsfald) talte han om alt det, der ligger i ordet »forbi«. Er livet en drøm? et regnskab? en tung skat? Alt er gaader for os, men mest det, at vi skal dø... da gælder det om ikke at skubbe sorgen fra sig. Hvorfor er der saa ringe trøst at finde i verden? Fordi der er saa ringe sand og virkelig sorg. Salige er de, som sørger, thi de skal trøstes. Hvem tror paa saadant et ord? Hvorfor er der saa ringe haab om opstandelse? Fordi vi kun kan se opstandelsens lys gennem gravens mørke... et andet spørgsmaal: Er livet en fælde, som ingen slipper levende ud af? Det ser jo ud til det... ja, ingen slipper levende herfra, men en fælde er livet ikke. Døden er vel den eneste udgang. Men haabet er i denne udgang. Der er ikke haab for os andre steder. Et endeløst liv for os var det værste helvede. Men haabet er i døden. Straf var den før, nu er den dør og gang til himmerige. Nu! Hvad vil det sige? Det vil sige: Kristus er her. Hvor han kommer, findes døden ikke mere, for han er ikke de dødes, men de levendes Gud. Kort og godt siger ordet: Gud vil være eders Gud... alle Kristi ord er fyldt af haab, ikke haab om, at vort liv skal være stærkere end døden, men om, at der i det, der for os er død, er liv og opstandelse. Livets regnskab er gjort op og det store underskud er tilgivet, livets skat vil atter blive givet os, for at vi skal bære den videre i al evighed...

Pastor *H. C. Siersted,* Trige, talte ved begravelsen ud fra ordet: »Til at arve velsignelse blev I kaldet.« »Naar Laur. Stokholm blev præst, skyldes det nok, at han havde faaet velsignelsen lyst over sig, saa han ikke kunne tænke sig noget andet end at bringe velsignelsen til andre. Han kom hertil som nygift, her i den smukke, gamle præstegaard voksede børnene op, og glad var han i venners kreds. Her følte han sig hjemme...«

18. 13. jan 1953 (rejsesekretær Dsk Santalmission 50): **Frode Grønbæk,** * 17. aug 23 Hasseris, Aalborg. Forældre: Adjunkt Aage Johannes Georg Madsen og Anna Emilie Grønbæk. Stud Aalborg 42, c Aarhus dec 49 (h-64). ~ 11. juni 49 Anna-Lisa Boelskifte, * 17. febr 27 Aarhus. Forældre: Fysioterapeut Søren Peter Andersen B og Anna Hortensia Langwagen. Navneforandring til Grønbæk 1956.

Herredsrepr DKU 53. BM Santalmiss kredsfbd 55.

Litt: Povl L. Povlsen: Aarh aarb 1908, 62–64 (Damstenen), Østj Hj 1936, 64 f, 1943, 74 f.

TRIGE—ØLSTED

Trige sogn, 1597 ha, er højtliggende, en bakkeryg gn sognet, Byhøj 96 m, ellers ujævnt bakkeland. T-skov, frugtbar jord. En del eng og kær. Byerne: T med alderdomshjem og fh, Pannerup, Hæst. Hg Thomasminde, delvis udstykket. Mange husmænd. En del arbejdere.

Et voldsted ved T skov. Enkelte oldtidshøje.

Ølsted sogn, 435 ha, er ganske lille. Frugtbart, ujævnt bakket. Byen Ø med fh.

Fra den ældre præstehistorie kan nævnes: Den første lutherske sp, *Laur. Fynboe,* var kannik i Aarhus. Hans efterfølger, provst *Hans Jensen Smidstrup,* skal have været gaardskarl hos formanden. Han var her i 58 aar. Pastor *Hans Nielsen Brandt* († 1692) omtales som jubellærer. Hans enke, Dorthea, f Winding, blev først gift med hans første eftermand, *Peder Mortensen Lang,* som allerede døde 1693, derefter blev hun gift med den næste præst, *Christopher Nielsen Bøgh* af Fjellerup-G (1693–1736). Han var tillige provst. Hans 2. hustru var datter af *Nic. Seidelin,* sp Skanderborg, og med hende havde han 9 sønner og 3 døtre, hvorfra mange af slægten *Bøgh* stammer. Hans søn, *Jørgen Christophersen Bøgh* (1738–73) var 1738 kun 24 aar, hvorfor hans svoger, *Laurits Worsøe* (gift med en datter af Christopher Bøgh), var vicepastor for ham et aar (Worsøe flyttede til Blegind-H). Pastor *P. Severinsen* har morsomt skildret *Dorothea Winding,* der var gift med 3 præster i Trige. (En candidat, der søger om en præsteenke og dermed om et præstekald.) Biskop *Hygum* omtaler ret udførligt *Jørgen Bøgh.* Ved visitatsen 1741 hedder det, at B's »materier var gode og opbyggelige, fremsat i rette orden«, men han talte lidt for hurtigt og formanedes til større langsomhed. Han var maaske nervøs, ung som han var. Da sognene var delt mellem mange lodsejere, var skolevæsenet ikke bragt i ordentlig stand, og skønt degnen var »duelig og et godt menneske«, kunne ungdommen ikke gøre behørigt rede for deres kristendom. 1747 var biskoppen atter paa visitats. Paa *Bøgh* fandt han intet at laste, men størstedelen af ungdommen var i en bedrøvelig vankundighed, og læreren samt forældre, unge og gamle, fik mange formaninger til at forandre det til det bedre. Bøghs datter blev gift med eftermanden *Jørgen Christensen Sadolin* (1773–93) af Viborg Sortebrødre kirke. Præsterne var saaledes i slægt med hinanden fra 1651 til 1793. *Christopher Overgaard* (1793–1823) var rationalistisk præget. Hans eftermand, en bondesøn fra

Lyngby, Hellum herred, *Jens Jacobsen Lyngby,* kom hertil fra Tunø og døde allerede 1824. Han var en poetisk natur, der 1823 indsendte sin ansøgning paa rim:

Jeg allerunderdanigst søger Trige,
thi præsten dér er i de dødes rige,
aar fem gange ti og eet paa jorderige
jeg levet har, skønt knapt og smaat tillige.
Maa dog for mine kreditorer vige,
nu mine sønner efter skolen hige.
Gid Deres Majestæt nu ville sige:
»Den tolvaars-præst paa Tunø skal have
Trige.«

Majestæten gav ham embedet, og Jens Lyngby skrev flg tak:

Tør allerunderdanigst jeg fremsige
min tak til Deres Majestæt for Trige.
Bekymringer nu fra mit hjerte vige
og haabet for mig selv og børn tillige
oplivet er og har begyndt at stige.
Held mig! Jeg er i sjette Frederiks rige,
hvis lyst er hver med glæde at berige.
Tak, Deres Majestæt! Oh tak for Trige!
(W, III, 379.)

Kyndige folk skimter St. St. Blichers pen bag disse muntre vers. Lyngbye og Blicher var meget nære venner. De har mangen nat, mens Blicher var i Randlev og Lyngbye var paa Tunø, drevet andejagt i farvandet mellem Tunø og fastlandet. – Men kun ét aar fik Lyngbye lov til at glæde sig over Trige.

De flg præster flyttede herfra: *Johan Ernst Plesner* (1824–30) til Skelby-Gunderslev, *H. P. Mollerup* (1830–38) til Harridslev-A, *C. H. Grove* (1839–52) til Lejrskov-J og den myndige provst *H. F. F. Kieler* (1852–65) til Søften-F, se der.

Det kirkelige liv siden 1850

Der har ikke været vækkelser eller særlige begivenheder. Befolkningens »aandelige interesser har ikke været saa fremtrædende som deres interesse for landbrug og politik«. Men selv om sognene har været regnet til de »døde sogne«, har der dog været nogen gammeldags kristendom. Flittige kirkegængere har man ikke været i Trige-Ølsted. Pastor *J. F. Jørgensen* (1865–76) var vist rationalist som ung, men hans senere udgivne taler viser, at han blev positiv, og han mindedes som en from mand. Kirkegangen var dog ringe, bortset fra højtiderne. Præsterne *L. J. N. Krog* (1876–84), *H. P. Jørgensen* (1885–94) og *H. P. Traustedt* (1894–1900) var ikke særligt retningsprægede.

Pastor *A. V. Büllow* (1900–21) var udpræget IM. Han efterlod sig en lille IMkreds paa 6–8 familier, hvis leder var den i hele sognet almindeligt respekterede gdjr *N. H. Jensen,* Trige. Disse IM familier flyttede efterhaanden fra sognet. Pastor *H. C. Siersted* (1921–58) skriver, at han »hverken havde sit præg fra vækkelsesretningerne eller fra højkirkeligheden«. Aabent og ærligt fortalte han 2 gange i radioen (udsendelsen blev gentaget) om den ringe kirkegang her, og om hvor dyrt det er at holde kirke og præstegaard i gang i forhold til den ringe søgning. Der blev bygget ny præstebolig 1935. Indre Mission i Aarhus har i de senere aar drevet »oplandsarbejdet« her i pastoratet. – Pastor *Mogens P. Seedorff* har været her siden 1959. Kirkegangen har været nogenlunde.

En god kilde til oplysning om pastoratets historie er de optegnelser, som mangeaarig sogneraadsfmd, gdjr *Rasmus Nielsen Rasmussen,* Holmkærs Minde, har opnoteret om Trige-Ølsted i aarene 1850–1940 paa grundlag af sin helt enestaaende hukommelse. Sogneforstanderskabet havde efter 1850 adskillige kostbare opgaver, baade fattigvæsenet og skolevæsenet blev svære byrder. Omkr gaarden »Thomasminde« fødtes mange børn, der faldt kommunen til byrde. Det samme gjaldt gaarden Skaarupgaard, der ganske vist ligger i Todbjerg-M kommune, paa grænsen af Trige-Ø kommune. Det var almindeligt, at herremændene lagde deres daglejerboliger i nabokommuner for at spare deres egen kommune. – Mod vest i Trige sogn ligger Trige Bærmose, hvor der i gamle dage laa ca 20 huse, hvis indbyggere var temmelig berygtede, og husene var elendige. Mændene slog sten eller gik som daglejere, konerne tiggede. Man gik eller kørte den gang til Aarhus for at købe ind, men kuskene var bange for overfald. Nu er alle husene revet ned, og jorderne er veldrevne, og beboerne er velsituerede og agtede folk.

Skolen. 1856 blev der bygget ny **skole** i Trige, og 1853 blev Pannerup distrikt lagt under Elev. Blandt lærerne i Trige nævnes lærer **Damgaard** (lærer her 1874–1920), grundtvigsk præget, dygtig lærer, prægede paa mange maader et helt slægtled her paa god maade, lærer **Jensby** virkede her saa til 1956, derefter lærer **Kvist Andersen.** Der ansattes en lærerinde, som indtil 1887 underviste pigerne, mens læreren havde drengene. Den første lærerinde giftede sig med læreren. Andenlæreren, **Pedersen,** organist, da kirken fik orgel 1909, senere har her virket lærer **Planborg** (1921—57) og lærer **Bruhn Nielsen.** 1876 var der en stor brand i Trige, hvor 23 familier blev husvilde. Skolen brændte, og i den ny skole var der 2 klasseværelser mod ét i den gamle skole. 1929 flyttedes skolen ud til nyopførte bygninger ved hovedvej A 10.

Om *Ølsted skole* fortæller Rs. Rasmussen:

Lærer *Niels Christensen* (dim fra Lyngby 1829), lærer i Ølsted fra 1831 til 1860. Derefter *Anders Rasmussen* (f i Liltved, Fausing sogn 1836, dim fra Lyngby 1859, hans hovedkarakter var »ej duelig«). Trods den noget beskedne karakter viste han sig at være en udmærket lærer, der ved sin død 1883 kun efterlod sig venner og gode minder.

Da han kom til Ølsted, fandt en rettergang sted, der er betegnende for tiden.

Lige uden for lærerens havestakit laa byjorden, og det ærgrede degnen at se jorden ligge hen til unytte, og da han havde set paa det nogen tid, flyttede han lige saa stille sit havestakit et godt stykke ind paa det ubenyttede stykke byjord.

Tilsyneladende skete der ikke noget, og degnen glædede sig over sit initiativ. Men mange par øjne havde fulgt hans værk og uden at degnen vidste af det, havde han krænket en af samfundets rettigheder, den der sagde: »Dér gaar skellet, dér har det gaaet i umindelige tider, og dér skal det blive ved med at gaa«. Byfolkene skumlede over den nye lærers tilsidesættelse af lands lov og ret, men hvordan skulle de faa tingene ført tilbage i deres naturlige leje? Det kunne let føre til strid med

degnen, og det var dem imod, og at gaa rettens vej syntes de ikke om. De raadspurgte en af de klogeste hoveder i byen, »*Ras*« *Madsen*, og han svarede kort og godt: »I møder allesammen i morgen kl. syv ved degnens stakit, og hver af jer tager en tyk stok med«. Paa den fastsatte tid mødtes alle bymændene med tykke stave i hænderne. Og saa gik det løs. *Ras Madsen* løftede sit spir og slog til degnens stakit, saa det bragede. Saa slog den næste mand, og den næste igen, og saa fremdeles fra den ene ende af stakittet til den anden.

Da bymændene endelig var færdige med deres rettergang, laa stakittet som en bunke pindebrænde. Læreren sad inde bag vinduerne og turde ikke komme frem. Senere rejste han et nyt stakit om sin have, men i tilbørlig afstand fra skellet og paa den rigtige side. Ondt blod blev der ikke i den anledning, ikke engang et ondt ord. Rettergangen var sket fyldest og freden oprettet.

Mellem *Rasmus Madsen* og lærer *Rasmussen* opstod senere et intimt venskabsforhold.

Lærer *Anders Rasmussens* 88-aarige søn har fortalt: »Min fars kontante løn var 100 kr. kvartalet, men saa havde vi jo skolejorden – 9 td ld – som bønderne skiftevis skulle hjælpe os med – pløjning, saaning og med at faa høsten i hus. Desuden nogle læs tørv, et par læs favnebrænde aarlig, og endelig skulle vi have et par køreture til Aarhus, naar vi ønskede det«.

Derefter fulgte *Jens Andersen* fra 1884–1900 (f 1850 i Lystrup ved Aarhus), faderen var husmand. Ved venners hjælp fik han uddannelse paa en højskole og hos en lærer, saa han kunne tage plads som huslærer paa en herregaard. Her læste han privat til lærereksamen, som han tog efter to og et halvt aars forløb uden hjælp af andre. Derefter var han hjælpelærer i Karlby i fire aar, lærer i Romalt i to aar og blev saa lærer og kirkesanger i Ølsted 1884. Her var en stor børneskole for en enelærer, og desuden holdt han til stadighed aftenskole for ungdommen. Han var ogsaa med at oprette flere brugsforeninger og var en tid i styrelsen for Fællesforeningen. Ved sit store arbejde i og uden for skolen blev han overanstrengt og nervøs og maatte tidligt søge sin afsked og flyttede til Aarhus. Skoleraadet bevilgede ham fuld pension, hvilket var sjældent i den alder. Ved hans afsked skænkede beboerne i Ølsted ham en værdifuld sølvkande med inskription. I Aarhus blev han ofte benyttet som censor ved skolerne. Ligeledes blev han af byraadet ansat som leder af landsbyskolebørnenes besøg og vandt sig derved mange venner blandt lærerne. Lærer Andersen var i mange aar i hovedbestyrelsen far Danmarks Lærerforening. Her gjorde han et kæmpearbejde for at faa forbedret lærernes kaar og især de pensionerede lærere og lærerenker, af hvilke mange under højkonjunkturen under og efter første verdenskrig led nød. Efter lange og vanskelige forhandlinger med regering og rigsdag lykkedes det ved kultusminister Kejser Nielsens hjælp at opnaa betydelige forbedringer.

I taknemlig erindring satte disse efter Andersens død 1928 en stor granitsten med relief paa hans grav paa Vestre kirkegaard i Aarhus.

Lærer *Peter (Petersen) Demstrup* (f 1867 i Ørsted ved Randers, faderen var møller, dim. 1892 fra Silkeborg). Efter en tid som lærer i Sønder Resen ved Viborg forflyttedes han 1900 til Ølsted, fra 1916 førte han familienavnet Demstrup.

P. Demstrup var en energisk og dygtig mand, der var til stor gavn og støtte for sine medborgere. Han var en tid medlem af Trige-Ølsted sogneraad. Formand for brugsforeningen og pastoratets sparekasse. Stærkt interesseret som han var i gymnastik, gjorde han her et stort arbejde for egnens ungdom. Ligeledes var han stifter og leder af et landsbyorkester paa 10 à 12 mand. Dette og en – ogsaa af ham – stiftet sangforening, blandet kor, var i sin tid meget anerkendt og afholdt ofte koncerter i omegnens byer til glæde baade for dem selv og andre. Ivrig georgist.

Som lærer maa Demstrup betegnes som dygtig. Børnene frygtede ham mere, end de elskede ham i skolen. Der var disciplin og militærisk form over skolegangen. Demstrup tog sin afsked 1931 og døde i Rødkærsbro 1942.

Lærer *Asger Lund*, f 1905 i Søby, Hornslet, dim fra Jelling, lærer i Haverslev, lærer og kirkesanger i Ølsted 1932. Ved Ølsted skoles nedlæggelse 1962 overflyttedes han til Trige.

1921 oplyses: Kkg ofte god i T, ringe i Ø, et lille IMsmf, velbesøgt sdsk, ungdomsmøder, fh bruges mest til dans og gymnastik. 1931. Ringe kkg, 2 fh, lille IMsmf, overv u p. 1943: Kkg som paa egnen, velvilje, u p. 1958: Kkg nogenlunde, svingende, 2–3 pct, IMs oplandsarbejde fra Aarhus, 2 fh. 1963: Kkg 4 og 7 pct, IMs oplandsarbejde for Aarhus, velbesøgt sdsk i pgd og i Ø. 2 børnekredse for YM. Mange husmænd.

Trige kirke ligger højt, lige øst for Hovedvej 10 A, medens byen ligger lidt vest for vejen. Skib og kor af granitkvadre paa profilsokkel fra romansk tid. Begge døre tilmurede, korsmærket tympanon paa syddøren. Et taarn blev nedbrudt til skibets højde, og 1876 opførtes et nyt taarn af røde mursten, med firsidet spir (tidligere var der et bindingsværksspir), og et vaabenhus mod syd blev brudt ned. Skibet har bjælkeloft, koret sengotisk hvælving. I stedet for en nygotisk alteropsats genopstilledes 1923 den gamle baldakinkronede tredelte højrenæssancealtertavle, smukt udskaaret og med malerier, Korsfæstelsen. Romansk granitfont med løver og mandehoveder. Rig barok-prædikestol fra 1653, rest 1924 med de opr malerier. 150 sd. Orgel. Taarnet fik 1962 blytag.

Mackeprang, s 336, Aarb f nord oldk, 1896, s 283.

Ølsted kirke er lille, skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraakantsokkel. Korbuen, nogle vinduer og begge døre er bevaret (tilmuret). 1891 blev et bindingsværksvaabenhus mod syd nedbrudt samt et lille taarn. Et nyt taarn med spir opførtes, taarnrummet er forhal. Gipsloft. Altertavle fra 1727, stærkt fornyet, med maleri (Gethsemane). Romansk granitfont. Prædikestol fra 1875. 80 sd. Gravhvælving under kirken. Orgel fra 1960. Nyt ligkapel.

Folketal: 1850: 647 og 210, 1901: 792 og 279, 1921: 642 og 244, 1960: 829 og 235.

Altergæster: 1922: Ialt 200, 1926: 90 og 30, 1938: 83 og 27, 1961: 100 og 25.

Menighedsraad: Gn alle aarene: u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 149 (3), V 193 (5), u p 73 (1). 1962: Soc 195 (3), V 251 (5), u p 78 (1). Fmd: Gdjr **Aage Andersen** (V).

Sognepræst

Indt 1859: a) 44 rug, 97 byg, 117 havre, b) 47 rdl, 3 byg, c) 12 lpd ost, 50 lpd brød, 40 sn æg, 10 gæs, d)

160 rdl, e) 130 td ld, 10 td hartk, afgift: 260 byg m m. Stor sammenbygget firlænget bindingsværkspgd, 84 fag, stuehuset 20 fag. – 1870: Regul 2024 kr, netto 4708 kr. – 1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd opf 1935.

13. 1. jan 1839–20. aug 52 (sp V Tørslev-S 4. juni 34): **C. H. Grove,** fl t Lejrskov-J, se der.

14. 1. nov 1852–14. juli 65 (ord kat Skanderborg-S 24. febr 44): Provst **H. F. F. Kieler,** provst her 20. febr 58, fl t Søften-F, se der.

15. 16. okt 1865–7. marts 76 (sp Mygind-K-S 2. dec 50): **Jørgen Frederik Jørgensen,** * 18. okt 07 Opager, Bursø. Forældre: Degn Rasmus J og Sophie Amalie Berg. Stud Nykøb F 27, c april 31 (nc), missionær Godthaab, Grønland, 28. marts 32, sp Kg Tisted-B-D 12. aug 43, † 7. marts 76. ~ 12. febr 32 Marie Sophie Michaeline Rist, * 2. sept 08 Nykøbing S, † 16. febr 74. Forældre: Overkrigskomm Hans Ulrik R og Anne Susanne Margrethe Fischer. – Søn: Svallerup.

Folketingsmd (Brorstrupkr) 49–51.

Udg 64: Prædikener og lejlighedstaler.

Pastor J var en alsidigt interesseret mand, han deltog en tid i politik, men helligede sig senere alene præstegerningen. Var vist som ung rationalistisk paavirket, men hans udgivne prædikener viser, at han var en alvorlig, positiv forkynder, maaske i en noget svulstig stil. Han udarbejdede sine taler meget omhyggeligt, men holdt dem frit, uden manuskript, hvad han ogsaa forlangte af sin søn. Man sagde, at første halvdel af prædikenen fulgte manuskriptet, men sidste halvdel improviserede han, og det var ikke altid det ringeste. Han var en meget streng mand, ogsaa som opdrager.

Som student levede han under trange kaar, ernærede sig ved undervisning, studerede først filologi, saa teologi. Sprog var hans store interesse, maaske hans egentlige fag, som han vedblev at dyrke con amore. Han døjede med sit helbred, svage øjne, blodspytning som ung. I Grønland virkede han først i Godthaab, fra 1834 i Julianehaab, fra 1841 i Frederikshaab, hvor han fik et særligt hverv i at skulle undersøge distriktet i zoologisk henseende. Han blev 1840 medl af det kgl nordiske oldskriftselskab, som interesserede ham meget, og hvis skrifter han nøje læste. Som politiker sluttede han sig til bondevennerne, hvilket maaske en tid berøvede ham biskoppens gunst. I 1865 var han ordfører for den deputation, som bød kong Chr. IX velkommen paa Clausholm, og han fik kongens tak »i de huldrigeste ord«. Han fortalte, at kongen havde tilbudt ham et ridderkors eller et bedre embede, og han valgte det sidste. I »Antikvarisk Tidsskrift«, udg af Det kgl nord oldskriftsselskab 1846–48, s 46, omtales hans grønlandskort med fjordbeskrivelser. Foran i sit ekspl af sine prædikener har han skrevet om sit liv, og herfra stammer nærv oplysninger. Før udgivelsen havde han tegnet 150 subskribenter, og bogen udbredtes gn skoler og læstes i omliggende sogne. Flere kolleger kritiserede, andre anerkendte (hvad han alt nøje har opnoteret). Biskop Brammer kaldte hans taler »bibelske og folkelige«, men en mand i sognet fandt hans salighedskrav for strenge. En anmeldelse omtaler »den dybe alvor og den personligt levende anvendelse af de hellige lærdomme«. (K. Fischer-Jørgensen).

Hjælpepræst hos pastor Jørgensen

1873–76: **H. Fischer-Jørgensen** (søn af J), se Svallerup.

16. 5. juni 1876–8. dec 84 (sp Rørbæk-G-S 21. febr 63): **Ludvig Johan Nicolai Krog,** * 13. aug 19. Faderen: Sp Herslev-G, † 62, se der. Stud Roskilde 38, c nov 45 (h), hjpr Herslev-G 11. dec 47, † 8. dec 84. ~ 26. april 50 Sophie Dorothea Vilhelmine Henriette Formann, * 30. aug 29 Roskilde, † 27. marts 12. Forældre: Hestehdlr Henrik F og Mariane Dorthea Fold. – Datter ~ Larsen, Vinkel-R. Broder: Ramløse-A. Søster ~ Ovesen, Lynge-U. Fætter: Bache, Vellev.

17. 16. febr 1885–17. maj 94 (sp Skjern 28. juni 75): **Hans Peter Jørgensen,** * 16. febr 27 Tune. Forældre: Lærer i Tune Hans J og Inger Larsdatter. Stud Roskilde 48, deltog i krigen, blev overfyrværker i artilleriet og løjtnant, permitteret 52, c 59^2 (h_2), lærer Betalingsskolen, Nørre Allé, Kbhvn 60, viceskoleinspektør smst, afsk 17. maj 94, † 13. febr 17. ~ 12. marts 61 Henriette Rauberg, * 31. okt 25 Kbhvn, † 11. april 09. Forældre: Fyrinspektør paa Anholt Andreas Andreasen R og Anne Cathrine Marie Juul.

Pastor J omtalte gerne sine erindringer fra krigens tid. Han var kirkeligt uden særligt partipræg, men ikke ven af IM. Han kom hertil fra Skjern, hvor der var et stærkt IMs liv, men IM dér gik ikke i kirke hos ham, de søgte nabosogne. Det hedder: »Hans forkyndelse var ikke egnet til hverken at vække eller vedligeholde liv, og det var vist ingen overdrivelse at sige, at naar folk kom i kirke, saa interesserede de sig mere for oplysningerne ved kirkestævne end for præstens prædiken. Hans prædikener var i øvrigt meget korte. Kirkebesøget tog af, og i Trige-Ø havde han heller ikke god kirkegang. (To hundrede aars trosliv, af Skjern sogns historie, 1926, s 97 f).

18. 4. aug 1894–28. febr 1900 (sp Vamdrup 21. febr 88): **H. P. Traustedt,** fl t Gaverslund, se der.

19. 25. april 1900–1. juli 21 (lærer, Kbhvn): **A. V. Bülow,** fl t Nr Ørslev-S, se der.

20. 23. okt 1921–27. okt 58: **Hans Christian Siersted,** * 15. febr 93 Herning. Forældre: By- og herredsfoged Christian Nicolai Emil S og Dorothea Henriette Louise Lillienskjold. Stud Viborg 10, c 20^1 (h_1), afsk 27. okt 58. ~ 16. juni 22 Ingrid Gjerløff, * 23. april 98 Tranekær. Forældre: Skoleinspektør i Herning, c theol Nicolai Schønau G og Olivia Kirstine Karoline Skov. – Søster ~ Østrup, Horne, F.

21. 26. febr 1959 (kkp Kloster k, Horsens, 31. maj 40): **Mogens Paludan Seedorff,** * 18. juni 10 Kbhvn. Forældre: Grosserer Søren Frederik Paludan S og Karen Klinge. Stud Østersøg gymn 28, c 37^1 (h_1), højskolel Stevns højsk, hjpr Gladsaxe 27. april 39. ~ 4. juni 39 Grethe Lizza Aarvig, * 22. juli 11 Kbhvn. Forældre: Typograf og musikforfatter Christian Andreas A og Alma Sofie Eline Nielsen.

Udg 58: Dag og tro, salmer og sange. Skrev talrige digte og salmer i dagspresse og blade.

ELSTED—ELEV

(Embedet oprettet ved kgl res af 1. april 1874. Elsted var tidligere anneks til Skødstrup. Elev til Hjortshøj-E)

Elsted sogn, 704 ha, er højtliggende, noget bakket, frugtbart, lidt skov. Meget smuk udsigt over Aarhusbugten. Byen E og en del af Lystrup stationsby (449 indb i E sogn, resten i Egaa) med en del tilflyttere, som har arbejde i Aarhus. Flere større gaarde. Parcelhuse.

Elev sogn, 474 ha, er højtliggende og bakket, (Høgebjerg 88 m) mod syd, lavt ved den kanaliserede og i 1957 regulerede Egaa (gl havbugt). Skovløst. Byen E med Jysk Børneforsorgs ventetidshjem, indrettet i den tidligere højskoles bygninger. (28 aandssvage børn).

Elev højskole oprettedes 1895 af *Niels Tang.* C th *Thorvald Povlsen,* som blev sp her, var medforstander 1895–98, nedlagt 1912. (Olaf Andersen: E højskole, Aarh aarb 1949, 110 f).

Det kirkelige liv har været som paa Aarhusegnen, uden særlige vækkelser eller begivenheder. Der er intet kirkeligt partipræg, almindelig velvilje. Enkelte har sluttet sig til Aarhus valgmgh.

Pastor *J. S. Voldum* (1884–89) var en frisindet grundtvigsk præst, forfatter, pastor *N. P. Christiansen* (1889–98) var et ordensmenneske, dygtig, respekteret, myndig, nærmest grundtvigsk. Han mistede sin første hustru her 1896. Pastor *Thorvald Povlsen* (1898–1906) er det mest kendte navn i Elsteds præstehistorie. Han var fra sin ungdom bevidst grundtvigsk (lærersøn fra Skaade), var højskolemand og var velkendt her, da han blev sp, idet han jo havde været medforstander ved Elev højskole i tre aar. Han blev snart, politisk interesseret som han var, indfanget af politik. 1905 var han med til at stifte Det radikale Venstre, og han blev den, der prægede dette parti med sin frisindede kirkepolitik i pagt med grundtvigske tanker. (Om hans senere virksomhed, se Hvilsager-L, og under kirkeministre I, s 17 f). Han blev folketingsmd (Hornsletkredsen) 1910 og var kirkeminister 1916–20.

Præsterne siden 1906 uden særligt retningspræg. Skoler i begge kirkebyer.

Lægfolk

Lærer **N. K. Behrend Kristensen** (* 78), lærer i Elsted 04, sogneraadsfmd, menighedsraadsfmd.
Kbmd **Buttenschøn** (* 72) Lystrup, sogneraadsfmd, mghdsraadsmedl.
Gdjr **Rasmus F. Nielsen,** elev (* 62) kirkeværge, sognefoged.
Stationsmester **P. J. Pedersen,** Lystrup.

1927 oplyses: Ringe kkg i Elsted, bedre i Elev, 2 foredragsf, ringe kirk liv i Elsted, voksende i Elev. Smaa sogne. Intet retningspræg. En gymnastiksal bruges til foredrag. 1935: Mindre god kkg i Elsted, meget god i Elev, rolige forhold, u p, 5 fam t valgmgh. 1947: Kkg 4 og 8 pct, præget af østjyske forhold. Ungdomsm og mghsmøder i pgd. 1962: Kkg 4–5 og 8 pct, velvilje, intet særpræg.

Elsted kirke ligger højt, hvidkalket. Skib og kor er romanske, af granitkvadre og kløvet kamp, uden sokkel. Korbuen, flere vinduer og begge døre er bevaret. Senere tilbygget taarn med gavle i nord-syd og vaabenhus mod syd, af mursten. Bjælkeloft, høj, smal korkue. Koret hvælvet. Paa altret Thorvaldsens Kristus. Romansk granitfont med løver. Meget enkel prædikestol fra 1636. 100 sd. Harmonium. Restaureret 1880 og 1942. Gravsten.

Mackeprang, s 234, 253.

Elev kirke er en lille, kullet romansk granitkvaderbygning. 1889 rekonstrueredes sydportalen med tympanonrelief (Kristus paa korset). Senmiddelalderligt vaabenhus af mursten mod syd. Skibet har fladt loft, koret hvælving. Renæssance-altertavle med maleri (Den korsfæstede). Romansk granitfont. Enkel prædikestol fra c 1575. 60 sd. Harmonium. Elvarme 1953.

Folketal: 1850: 406 og 146, 1901: 447 og 203, 1921: 543 og 248, 1960: 800 og 223.
Altergæster: 1922: 105 og 60, 1930: 85 og 55, 1938: 40 og 47, 1945: 120 og 100.
Menighedsraad: 1922: 3 gr, 9 u p, 1934: 2 gr, 1 IM, 9 u p, 1945: u p, 1961: u p.
Kommunevalg (hvert sogn er selvstændig kommune): Elsted: 1943: Soc 62 (2), R 31 (0), V 103 (3). 1962: Soc 130 (1) 4 valgt upol. Fmd, gartner **A. Kondrup.** Elev: 1943: Fredsvalg. 1962: do. Fmd, gdjr **Henning Nielsen** (V).

Sognepræst

1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd opført 1917.

1. 16. juni 1874–26. okt 78 (kkp Hjortshøj–Egaa–Elev 10. sept 69): **C. T. Christensen** fl t Aaker, se Stenløse-F. (Pastor C's farbroder var sp i Hjortshøj).

2. 30. dec 1878–25. marts 84 (hjpr Harring-S 8. dec 77): **S. T. Tram,** fl t Sdr Kirkeby-SA, se Snøde-S.

3. 23. maj 1884–21. marts 89 (sp Baagø 22. marts 80): **J. S. Voldum,** fl t Hundslund, se Hjembæk-S.

4. 20. maj 1889–17. jan 98 (hjpr Hvedstrup-F 1. nov 88): **N. P. Christiansen,** fl t Højby, se der.

5. 5. april 1898–13. febr 1906 (medhøjskoleforst Elev 95): **Thorvald V. Povlsen,** fl t Hvilsager-L, se der.

6. 7. juni 1906–31. dec 17 (hjpr Terslev-Ø 03): **Benjamin Blicher,** * 6. jan 72 Femø. Faderen: Sp i Kettinge-B, † 01, se der (af Sønderholm-F). Stud Aalborg 90, huslærer, c 00^2 (h_2), hjpr Kettinge-B hos sin fader 25. febr 01, hjpr Magleby, Flakkebjerg herr, † 31. dec 17. ~ 7. aug 06 Kaja Vilhelmine Thorstensen, * 19. juli 72 Nivaa. Forældre: Forstander for den katolsk-apostolske menighed i Haslev Ludvig Valdemar T og Marie Petersen. – Søstersøn: Blicher Winther, Sandø. Fastre ~ Wesenberg, Norderøerne, og Jacobsen, Nebsager-B. St. St. Blicher var hans farfaders fætter. Stamt 10.

Pastor B. Blicher var den sidste fungerende præst af den store Blicher-slægt, som har skænket den danske kirke saa mange præster siden 1686.

Han var et enestaaende kærligt og godt menneske, som aldrig tænkte paa sig selv. Dertil beskeden og ydmyg indtil det selvudslettende, et godt eksempel for de yngre. Han passede sine sogne med flid og troskab, men blev aldrig nogen kendt skikkelse udadtil. I Elsted-E skattede man ham højt, ikke mindst for hans arbejde blandt fattige og syge. Hans kirkelige stade var afgjort KC, han følte sig som sognepræst i sine sogne. Han syntes, at han skyldte dem alt, hvad han kunne udrette. Han døde nytaarsaften 1917 og blev begravet paa sin 46 aars fødselsdag 6. jan 1918. Paa selve begravelsesdagen rejstes en smuk mindesten paa

hans grav, tilvejebragt ved bidrag fra saa at sige hvert eneste hjem i pastoratet. (P. Bl. W.).

7. 19. juni 1918–27. dec 24 (sp Sønderho 28. juli 11): **H. M. Husum,** fl t Nr Tranders, se der.

Embedet ledigt p g a sammenlægningsplaner.

8. 30. nov 1927–1. april 39 (sp Todbjerg-M 31. maj 22): **Erik Peter Petersen Stær,** * 20. april 74 Fredericia. Forældre: Toldassistent Niels Andreas S og Magdalene Laursen. Stud Aalborg 94, c 00[1] (1), husl i Ringkøbing, lærer Aalborg, realskolel Nr Sundby 04, tillige hjpr Nr Sundby-H 13. sept 04, sp Ulstrup-G 2. nov 07, afsk 1. april 39, † 19. juni 50. ~ 22. juli 08 Gerda Sofie Frederikke Levinsen Carstens, * 27. marts 85 Aalborg. Forældre: Direktør for Aalborg aktiebryggerier Peter Andreas C og Anna Philippa Levinsen. – Hustrus morbrødre: Herredskirke-LL og Sct Mariæ k, Helsingør. Stamt 56.

9. 9. okt 1939 (hjpr Gentofte 3. aug 37): **Knud Schiellerup,** * 1. maj 13 Kbhvn. Forældre: Revisor Hans Christian S og Ragnhilda Christine Dons. Stud Gentofte 31, c 37[2] (1). ~ 21. juli 37 Lillin Zeuthen, * 26. juni 12 Kbhvn. Forældre: Kunstmaleren Ernst Z og Lina Meyer. Stamt 98.

Lærer Thejl Jensens skole, Gentofte 37–39, feltpræst ved den dsk brigade i Tyskland 47–49, viceforstander forsvarets civile tjenesteundervisning i Aarhus.

Litt: H. Norlund-Christensen i Nord Fortidsminder IV, 2, s 87 f.

Framlev herred

SJELLE—SKJØRRING

(Laasby var tillige anneks til 8. juni 1853).

Sjelle sogn, 1125 ha, højtliggende, bakket (Havbakke 117 m), skovrigt, (S Fredskov og Dyrehave), naturskønt. Enge mod syd ved den brede Lyngbygaard aa. Byen S med fh. »Bakkehuset«, Fabrikken Hevali. Hg (Wedelslund) S. Skovgaard, højt beliggende i bakkerne ved Skj bæk.

Skjørring sogn, 956 ha, storbakket, skove. Byen S med fh, og Rode. Dalende folketal.

Af den ældre præstehistorie

Den første sp efter ref var *Mads Nielsen* (1537–54), derefter *Jonas Jensen* (1554–84), *Niels Lauritzen Haes* (1584–1605) var provst, i hans tid anskaffedes prædikestolen og altertavlen i Sjelle. Hans navn staar paa prædikestolen (med aarstallet 1598) og altertavlen sm m Hans Rostrup og Anne Lange. 1595 var Sjelle kirke aldeles forfalden, og der udgik brev om hjælp til kirken. Antagelig af den grund blev koret revet ned og skibet forlænget. Efter *Søren Jørgensen* († 1621), kom provst *Niels Thomsen Randers* (1621–56), der stafferede altertavlen og mindes ved et pragtfuldt epitafium. Han skænkede ogsaa lydhimlen, i samme stil som epitafiet. En stor ligsten i vaabenhuset over ham og hans hustru († 1674), hendes navn og data er paa epitafiet ikke anført med guldbogstaver som det øvrige – (et vidnesbyrd om tidens fattigdom efter 1660?). Efter *Peder Saxe* († 1662) kom provst, mag *Jørgen Hansen Seidelin,* der flyttede til Skanderborg. Provst *Chr. Madsen Sommer* (1679–1720) var en anset præst. 1710 blev der 4 gange sat ild paa præstegaarden af en røgterpige, stuehuset blev reddet, og som tak skænkede S 100 slettedaler til de fattige (Hfm III, 198). Han efterfulgtes af sin søn, *Otto Christensen Sommer* (1718–68), der forøgede sin faders gave til de fattige med yderligere 100 slettedaler (tinglyst 1771 af hans søn, *Chr. S,* der var sp i Sdr Vissing-V, se stamt 82). De følgende sognepræster var: *Johan Krogstrup,* af Galten V (1758–82), gift med en dt af H. Hjersing, sp Skivholme-S, *Poul Pedersen Heye* (1782–1808, »duelig, men streng«, W III, 40), *S. C. E. Fog* (1809–22) fl t Vellev, *Johan Th. Neergaard* (1822–30), fl t Udesundby-O, se Fakse, en betydelig præst, hans navn ses paa et smukt malmkrucifix i Sjelle kirke. *C. P. Christensen* (1831–40), fl t Gadstrup-S, se der.

Tiden efter 1849

Der har ikke været vækkelser af nogen art, hverken kirkeligt, nationalt eller politisk. Forholdene har været jævne, folkekirkelige. Provst *L. C. J. L. Thygesen* (1841–50) flyttede til Søften F, omtales som »en fortræffelig mand«. Derefter stod embedet ledigt p gr a omlægningsplaner, og pastor *F. C. Begtrup* var vikar. Da Laasby saa blev udskilt 1853, blev *Begtrup* sp i Sjelle-Skjørring (1853–71). Præstegaardens stuehus og østre længe brændte 1853 og samme aar mistede B sin unge hustru, som døde i barselseng. Den ny pgds stuehus opførtes lidt sydligere end det gamle. Pastor *Gabriel Heiberg* (1871–79, se Roskilde dk) er en af de betydeligste præster, der har været her. Hans sønner er missionær *Knud H,* Indien, og vicestadslæge, dr med *Povl H,* Kbhvn, *Povl H* har i sin bog »Spredte minder fra en gammel læges liv«, 1958, fortalt om sin barndom i Sjelle (jvf Berl Tid 26. juli 1953), typiske skildringer af præstegaardsliv i 19. aarh: Præstegaardens fire længer laa hver for sig, stuehuset mod nord, der var 3 haver: Blomsterhave med høj flagstang, ved kirkegaarden, køkkenhave syd for kostalden, frugthave bag hestestalden, alt med masser af moreller, graapærer, svedskeblommer, ribs, hindbær osv. Der blev syltet, brygget, bagt, faarenes uld blev kartet og spundet, hørren blev skættet, der

blev slagtet og kærnet, husholdningen hvilede paa egne naturalier, brændsel maatte man selv tilhugge osv. Børnene maatte hjælpe til overalt. Høhøsten i engene ved aaen havde en særlig glans over sig, men kornhøsten var haardt arbejde baade for folk og for hestene. Høstgildet og julen var de store fester. Saa blev der vel nok bagt i den store bagerovn. Aarstidernes vekslen blev præget i børnenes sind, de haarde snefyldte vintre, de første vintergækker, anemonetæppet i Wedelslunds skov, digernes blomsterflor. Pastor H havde en egen evne til at bruge aarstidens indtryk til at fæstne sig i børnenes hukommelse gennem viser og sange. I høslættens tid Morten Borups vise: »I Skanderborg enge, alt ved den blanke sø, der gaar de piger og drenge at slaa og rive hø...« eller »Paa Tave bondes ager...« »Kong Harald sad i Oslo og drak med sine mænd«... Sangene gav børnene et ordforraad ud over det daglige, og de gav børnene kundskaber (H havde tidligere været dansklærer!) Sjelle pgd var et arbejdets hjem, men H færdedes tidligt og silde ude i sine sogne, var umaadelig flittig til husbesøg, en aften maatte han lade slæden staa i en snedrive ved vejen i en forrygende snestorm, og langt om længe kom han sammen med hesten hjem til familien, som havde ventet i timevis. Der blev ikke holdt særlige møder, men der blev arbejdet med bibellæsninger og besøg i sognenes hjem, og H var meget anset, præget af sin slægts kultur (han var søn af den ansete provst Arve H, Helsingør, hans hustru *Johanne Müller*, var søster til den kendte pastor *H. C. D. M*, Herfølge, og pastorinde Strøm, Marslev.

Pastor *J. D. V. Holme* (1877–86) var en tung, alvorlig skikkelse, IMs ven, meget selvstændig. Han var en dygtig prædikant, havde som Heiberg god kirkegang, han holdt ogsaa flittigt bibellæsninger, gik meget paa husbesøg. Man sagde, at »hans hemmelighed var, at i hans hjem raadede Guds aand« (se her III, 297). Han fik knyttet mange til kirken og var omgivet af respekt. Det gik noget tilbage i pastor *C. Fengers* tid (1886–98). Han var søn af den kendte lic *J. F. Fenger*, der som sp i Lynge-VB stod som en af de førende vakte præster paa Sjælland, Ingemanns ven. C. Fenger var en stilfærdig mand uden partipræg.

Pastor *Otto Sparre* (1898–1922) tilhørte ikke nogen kirkelig retning, men gjorde et godt arbejde for det kirkelige liv og ville gerne bringe evangeliet ud til videre kredse. Han saa gerne fremmede talere i sine kirker og ved møder i pgd og i haven. Han stiftede i forbindelse med sogneboere (og vist ogsaa i forb med nogle nabopræster) »*Kirkelig forening for Framlev herred*« 1908, hvis protokol findes i Sjelle pgds arkiv. Den virkede især i Sjelle (Skjørring sogn synes at have været ret passivt) ved møder og gudstjenester, som alle var meget godt besøgt. Foreningen ophørte, men dens traditioner lever stadigt i form af en kirkeuge hvert efteraar i Sjelle. Forøvrigt skiftede foreningen ret hurtigt navn til »Kirkelig forening for Sjelle sogn«.

Pastor *P. S. Ørntoft* (1923–29) var præget af IM og KFUM, og søgte at skabe og befæste det kirkelige arbejde i tilknytning til kredse andetsteds. Pastor *A. F. Rohde Hansen* (1929–40) var ikke retningspræget. Han fortsatte paa det givne grundlag. Der blev holdt ungdomsmøder og andre møder i pgd, og der var et udmærket samarbejde med skolerne. – Pastor *O. B. Riishede* (siden 1940) skriver: »Vækkelserne har ikke sat særlige spor her. Mon befolkningens »ubevægelighed« maaske skulle hænge sammen med dens afhængighed af de store godser »i gamle dage«? Dette har man kunnet mærke en del af langt frem imod vor tid.« Pastor R, som interesserer sig meget for arkitektur, billedkunst og musik, har medvirket til Sjelle kirkes forskønnelse. Han startede 1946 maanedlige vintermøder i Sjelle skole, hvor de stadigt fortsættes under god tilslutning. Der er ingen kirkelige retninger, ærbødighed for kirke og krd, en maaske lille, men trofast menighed. Menighedsmøder i pgd, ungdomsmøder, af og til børnegudstj i kirkerne, kirkeblad, selskabelig ungdomsf, en del ligegyldighed. Mange arbejdere, dels beskæftiget lokalt, dels i Aarhus.

Hestehave Centralskole 1961 for begge sogne midt mellem Sjelle og Skjørring. Leder: Førstelærer *K. Steffensen*. Realskoleforbund med Galten Realskole.

Lærer **Jakob Nielsen** (* 1830, † 1901), lærer i Sjelle 1866–94, var fra et fattigt hjem i Lindum, kom paa Ranum sem, var en stilfærdig, beskeden mand, men han blev kendt i sin tid som forfatter under mærket »**Knud Skytte**«. 1867 udsendte han 3 fortællinger under titlen »Jydsk bondeliv«, og under samme titel udgav han to samlinger 1871 og 74, med gode skildringer af bondeliv her paa egnen og især i Tjele, om slid og stræb, med afstikkere til hoveritiden. Lige til 1895 udsendte han regelmæssigt fortællinger og skildringer, i 80'erne med agitation for husmandssagen. Hans bøger udkom i mange oplag og blev meget læst og paaskønnet. En mindesten er rejst for ham i Lindum. (O. Thyregod i Lærerne og samfundet I, 1913, s 376–84, DBL XVII, 100. Ejnar Poulsen: Viborg amts degnehist, s 418).

Førstelærer *P. Jacobsen*, Skj (* 74, lærer her 11), mghrdsmedl, var fmd for skytteforeningen, en god, konservativ, kirkeligt indstillet mand.

Lærer *Joachim Buttenschøn* († 1959) var lærer i Sjelle 1925–53. Sammen med sin hustru, Astrid, der var forskolelærerinde, kom han til at øve en betydelig indflydelse i Sjelle, en meget levende mand, ivrigt optaget af tidens spørgsmaal, en ypperlig fortæller, kristendomsundervisningen var ham en hjertesag, og han var en udmærket kirkesanger. Offentlige hverv brød han sig ikke stort om, men han oparbejdede et fortrinligt sognebibliotek. Godt samarbejde med kirken. For ham var det ikke det ydre eller formen, det kom an paa, men liv og indhold.

Mejeribestyrer *Peder Kruse* († 28) var fra Ølgod, kom 1912 til Sjelle, han og hans hustru tilhørte IM med liv og sjæl og gjorde begge et betydeligt arbejde. De søgte at skabe interesse for Kbhvns kirkesag, ordnede i samarbejde med sp møder og gudstjenester, missionsuger her og i de omliggende sogne i samarbejde med præsterne. De var godhjertede og forstaaende folk. Hun døde 1941.

Sogneraadsfmd, gdjr *Peder Rasmussen Møller* (* i Sjelle 70, † her 50) var agtet og afholdt af alle, en trofast kirkegænger, ville gerne være med til at fremme det kirkelige liv. Maaske var han nærmest grundtvigsk, havde et godt samarbejde med pastor Sparre, en mild

og retfærdig mand, præget af gammeldags gudsfrygt.

Boelsmd *Thøger Simonsen Thøgersen* (* 72 Sjelle, † 54 her), en flittig, nøjsom mand, blev tidligt enkemand, maatte selv opdrage en stor børneflok, var fra sin ungdom optaget af arbejderbevægelsen, sogneraadsmedlem, æresmedlem af socialdem vælgerforening, et ubestikkeligt redeligt menneske, der udførte alle sine tillidshverv med største samvittighedsfuldhed. Han var i mange aar kirkeværge og havde sin faste plads i Sjelle kirke søndag efter søndag, præstens trofaste støtte, hans »kristendom var hverdagens gudstjeneste i sandhed og redelighed«.

1922 oplyses: Kkg ret god, grundtvigsk befolkning, en frisindet grundtvigsk præst vil passe bedst her. 2 fh. 1929: Ikke meget aandeligt liv, men god hørelyst. God jordbund for en alvorlig forkyndelse. Ingen fremtrædende kirkelig retning. Bibelkreds. 1939: Kkg 7 pct, velvilje, u p, 3 fh, ungdomsm. 1947: Kkg 6 pct, velvilje, nogen gldags kirkelighed, megen aandelig ligegyldighed. 1962: Kkg 5 og 4 pct, ingen kirk retning, velvilje.

Sjelle kirke: Skibet er udelt, romansk, af granitkvadre paa skraasokkel, indermurene er kalkede kampestensvægge uden glatpudsning. Omkr 1600 er koret udvidet til skibets bredde og højde, kirken er overhvælvet (dekorationer bag hvidtningen). Nordportalen har halvsøjler og billedløs tympanon. Tilmuret. Sydportalen benyttes, har billedløst tympanonfelt, omfattet af et buestik. Er ommuret. Gl, jernbunden egetræsdør. Sengotisk, svært taarn af kvadre og tegl. Sadeltag, vandret inddelte kamløse gavle. Taarnrummet hører med til skibet (plankeloft fra 1955), paa taarnets sydmur ses en tilmuret portal. Skibets hvælvinger hviler paa svære piller. Vaabenhus mod syd fra 1879 med kamgavle. Store dele af ydermurene ommuret 1879, fra samme tid er de uskønne sydvinduer. Renæssancealter som Skovby, men af eg og rigere. Kirkemaleren Hans Rasmussen, Faaborg, har 1940 restaureret den og malet til den en ypperlig kopi af Rubens: Kristus paa korset. Prædikestol samtidig med altertavlen (c 1595) med lydhimmel. Romansk granitfont. Rigt udskaaret epitafium (se ovf). Orgel fra 1901. 140 sd. Runesten og to store gravsten i vaabenhuset. Skibet og vaabenhuset har blytag, taarnet har tegl. Østgavlen har kamtakker. Series pastorum.

Wimmer: Dsk runemindesm I, nr 16, Mackeprang: J. G. 33.

Skjørring kirke øst for byen bestaar af hvidkalket skib og kor, taarn og vaabenhus. Tegltækt. Skib og kor er romanske, hvidkalkede ud- og indvendig, opført af raa kamp uden sokkel, men med hjørnekvadre. Intet spor af portaludsmykning, hverken mod nord eller syd. Tre smaa, smalle vinduer er bevaret. Lille, spinkelt murstenstaarn fra 1867, med smaa kamme øverst ved tagrygningen. Samtidig med taarnet opførtes skibets vestgavl af teglsten. Vaabenhus mod syd fra 1860. Taarn og vaabenhus er ukalkede. Renæssancealtertavle, hvis vinger er udført 1950 af lærer Hans V. Elmer, Skjørring, efter tegning af Hans Rasmussen, Faaborg. Alterbillede fra c 1890 (Anker Lund: Gethsemane). Svære renæssancestager. Enkel renæssanceprædikestol. Lukkede stolestader fra 1654. Romansk granitfont med 4 rigt udhuggede løver med menneskehoveder m m. Kirken har fladt brædde loft, smuk korbue af tilhugget granit. Fundament til en apsis er paasat under hovedrestaurering 1962–63. (Arkit Aksel Skov). Orgel. 120 sd. Kalk fra 1774. Gravsten.

Mackeprang, s 234, 236, 244, 246, 248, Aarb f nord oldk, 1881, s 273.

Folketal: 1850: 527 og 359, 1901: 641 og 402, 1921: 519 og 371, 1960: 425 og 312.

Altergæster: 1922: 160 ialt, 1930: 250 og 165, 1938: 240 og 120.

Menighedsraad: 1922: 12 u p (gr), 1930: 1 IM, 11 u p, 1938 f: u p, 1961: do.

Kommunevalg: 1943: Soc 51 (1), u p 225 (6), 1962: Soc 114 (2), u p 296 (5). Fmd **S. Kjeldsen.**

Sogneraadsfmd *S. Kjeldsen* er en mand med ben i næsen. Han lader sig ikke dupere af de københavnske myndigheder. Sjelle-S blev omtalt i alle aviser sept 1963 i anledning af, at Sjelle-Skørring sogneraad uafvidende var kommet til at overtræde fredningsbestemmelserne ved at opføre en kommuneskole 160 meter for tæt paa en skov. Kontorchef *Vagn Jensen* indkaldte da i sin egenskab af formand for Naturfredningsforeningen fredningsmyndighederne, der kunne forlange skolen revet ned, men hvis sogneraadet gik ind paa at betale en bod paa 10.000 kr til Naturfredningsfondet, ville han søge at faa sagen ordnet i mindelighed.

Sogneraadet afslog at betale denne bod, og landsdommer Mogens Hvidt slog sagen hen med nogle bemærkninger om, at sogneraadet ikke var stillet over for et krav, men at der var tale om et forslag, som sogneraadet frivilligt skulle komme med.

I naturfredningens eget ministerium, kulturministeriet, anlagde man et anderledes alvorligt syn paa sagen.

Herfra er det nu over for Danmarks Naturfredningsforening tilkendegivet, »at formanden ingen som helst beføjelse har haft til overhovedet at bringe tanken om en bod ind i billedet«.

Det understreges i kulturministeriets erklæring, at den ret, som er givet privatinstitutionen Danmarks Naturfredningsforening til at rejse fredningssager, stiller et særligt krav til foreningen om at optræde korrekt.

Ministeriet har samtidig meddelt foreningen, at en kopi af erklæringen og tilrettevisningen er sendt til sogneraadet i Sjelle-Skørring.

Sognepræst

Indt 1859: a) 29 rug, 58 byg, 63 havre, b) 2 byg, 3 rdl, c) 10 lpd ost, 49 sn æg, 4 fv brænde, d) 180 rdl, e) 88 td ld, 14 skov, 7 td hartk. Grundmuret, god pgd fra 1854. – 1870: Regul 1600 kr, netto 2406 kr. – 1931: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd fra 1854.

15. 12. marts 1841–26. maj 50 (ord kat Rudkøbing 3. aug 32): **L. C. J. L. Thygesen,** fl t Søften-F, se der.

16. Kst 2. okt 1851, udn 8. aug 53–12. nov 70 (hjpr Mørke-H 14. maj 40): **F. C. Begtrup,** fl t Astrup-T-H, se der.

17. 15. jan 1871–8. marts 77 (adjunkt, Sorø 61): **Gabriel T. S. R. Heiberg,** fl t Vemmelev-H, se andenpræst Roskilde domkirke.

18. 14. juni 1877–13. febr 86 (kkp Humble 23. april 70): **J. D. V. Holme,** fl t Dreslette, se der.

19. 16. april 1886–28. april 98 (sp Gjesing-N 18. marts 81): **C. Fenger,** fl t Rynkeby-R, se der.

20. 22. juli 1898–31. okt 1922 (sp Vejerslev-B 6. aug 84): **Otto Sparre,** * 26. marts 56 Søby ved Randers. Faderen: Sp i Kattrup-Ø-T, † 88, se der. Stud Horsens 75, lærer Det kgl døvstummeinst, c 81^1 (h_2), hjpr Kattrup-Ø-T 10. juni 82, † 31. okt 22. ~ 29. dec 05 Karen Marie Kærgaard, * 17. dec 78 Høver, Storring, † 21. sept 41. Forældre: Boelsmd Hans Peter K og Maren Kærgaard. – Fætter: Prof, dr phil Edv. Lehmann.

Pastor Otto Sparre var en elskelig skikkel-

se, han mindedes længe efter sin død, og kun for det gode. Han var beskeden, hyggelig, fordringsløs og alvorlig, meget gæstfri. Det fortælles, at han i de første aar kunne lide et spil l'Hombre, men da han under et spil med nogle af Sjelle-boerne hørte en ed, afbrød han spillet, gik hjem, brændte sine kort og spillede aldrig kort senere. Man siger, at Sparre levede praktisk efter det ord, han forkyndte. Han havde boende hos sig 4 søskende, som han forsørgede, to brødre, hvoraf een var døvstum, og to søstre. Derfor var der ingen velstand tilhuse, men der raadede altid gode, hjemlige forhold. Om hans præstegerning og om hans arbejde for den kirkelige forening, se ovf. Han arbejdede trofast for det kirkelige livs fremme. Han og hans hustru er begravet i Sjelle.

21. 14. april 1923–22. maj 29: **P. S. Ørntoft,** fl t Nebsager-B, se Brabrand-Aa.

22. 15. juli 1929–27. april 40 (hjpr Tise 28. juni 28): **A. F. Rohde Hansen,** fl t Ulfborg, se der.

23. 4. sept 1940 (hjpr Brylle 9. okt 39): **Olav Bjerg Riishede,** * 26. nov 12 Kbhvn. Forældre: Arkitekt Bertel Marius Sørensen R og Maren Bjerg Hansen. Stud V Brgd 31, c 38^2 (l). Soldaterhjemsbest Høvelte 39. ~ 7. nov 40 Thyra Anna Andersen Kolstrup, * 2. juli 14 Voerladegaard. Forældre: Lærer Anders Peter Andersen K og Eline Martine Pedersen. – Fætter: Ammitzbøll, Hornslet.

Skr art og afh i dagspressen, især i Aarhus Amtstidende.

Se: »Min vej til præstegerningen«, skr afh i Kirkeligt samfunds julebog 58, om kunsten og kirken.

Litt: Aarh aarb 1928, 101–03, Østj hjemst, 1941, s 118 f (Skj by i 70'erne), Jernbane-Folketid, 1908 om Sjelle, en jydsk landsby. Aug. F. Schmidt, Sjelle, Aarh amt 1949, 835–8, N. Ø. Larsen: Skj by i 1870'erne, Østj Hj 1941, 118–25.

SKIVHOLME—SKOVBY

Skivholme sogn, 1483 ha, er højtliggende, dels fladt, dels noget bakket, enge, skove, ler- og sandmuldet jord. Mod nord Lading sø, mod øst den dybe, snævre Borum Møllebakkedal. Byerne: S med fh, Terp, Herskind m fh fra 1892 og Centralskole. Folketallet nedadgaaende..

Skovby sogn, 822 ha, som hovedsognet en bakkeryg fra NØ til SV, lidt skov, en del eng. Byen S med fh fra 1896.

Af den ældre præstehistorie

(Wiberg er for de første sp efter ref forkert underrettet).

Anscharius Gregersøn blev sp her 1522 og anføres som sp 1537 og 1548, var altsaa først katolsk sp, derefter luthersk sp. Han maa være død 1563, da hans enke omtales dette aar. *Johan von Veygen* var derefter sp i 35 aar, han betjente tillige Sjelle-S (jvf tingbogen). *Michel Sørensen* nævnes som sp 1587, hans navn stod paa en nu fjernet altertavle, ligesom *Lauritz Mikkelsen,* maaske søn af fornævnte. *Niels Thomsen* satte prædikestolen i Skivholme 1601, *Chr. Nielsen* anføres som sp her 1606–22, var tillige provst. Hans enke giftede sig med eftermanden *Jens Jacobsen.* Provst *Jacob Bundesen* (1643–76) er begravet øverst under kirkegulvet, epitafium med stor indskrift over ham og hans hustru. Provst *Jens Jensen Holstebroe* (1677–1707) overlod 1700 kaldet til sin svigersøn, *Mogens Blichfeld,* som døde 1705 i sit 29. aar. Den gamle hr *Jens* overtog atter kaldet, indtil han 1707 styrtede af vognen paa en sognerejse ved Sjelle stangbro fra Skovby og blev ført død hjem. Wiberg skriver (III, 95, at han skal være blevet ilde mishandlet en nat paa en hjemrejse fra Skovby), og at han var drikfældig. Pastor *Lars Morsing* skriver i liber daticus, at vejen til Skovby var ufarbar de fleste vintermaaneder, idet broen over aaen var oversvømmet. *Terkild Nissen* (1708–11) flyttede til Ormslev-K. *Hans Nielsen Hjersing* (1711–66) var søn af den »vidt berømte, brave forvalter Niels Hj, Frijsenborg«, og gift med en dt af pastor Chr. Sommer, Sjelle-S, han havde 3 døtre, der alle blev præstekoner: her og i Borum-L. (Pastor J. J. Adslev) og Sjelle-S (Pastor Krogstrup). Hjersing roses ganske særdeles som »overordentlig kraftig, kunne endnu i sin høje alder besørge alle embedsforretninger, læse den allermindste skrift uden briller, var en stor historiker, havde en fortræffelig hukommelse«. Hans svigersøn, *Niels Andresen Krogstrup* (af Galten-V), blev ham adjungeret 1751, blev sp her og døde 1789. *Lars Nicolaj Morsing* (1788–1810), af Aulum-H, var født i Romsdalen i Norge, blev prædikant paa Frijsenborg og kaldedes af grevinden til sp her. 1795 blev han anfaldet af en gigtagtig sygdom, som han aldrig forvandt, og p g a sygdom fik han en kapellan, *C. M. Rottbøll Friis,* som flyttede til Vildbjerg-T-N, 1809. Morsings hustru var præstedatter fra Kettrup-G. Han oprettede et legat (nu 600 kr) for de fattige, har i liber daticus givet oplysninger om embedet her. I en skr til cancelliet om den vanskelige vej til Skovby foreslog han, at embedet i Sjelle skulle nedlægges, og Skovby og Galten udgøre eet pastorat, medens Skjørring skulle lægges til Laasby. Der kom hverken noget ud af dette eller af senere sammenlægningsplaner. *Erhard Saabye* blev hjpr her 1809, sp 1810–26, da han flyttede til Lading-FS (se der). Pastor *A. N. Flensborg* (1826–41) var præstesøn fra Harlev-F, hans 3 sønner blev sp i Hvorslev-G, Vellev og Haurum-S. Han var svag og døde hos sin søn i Vellev. Hans dt blev gift med eftermanden, *Carl Thomsen.*

Tiden efter 1849

Pastor *Carl Thomsen* (1841–73) var afholdt, gav ved sit sølvbryllup 300 rdl til fattige i sognet, fik sølvtøj af beboere i Skivholme og et taffelur af beboere i Skovby. Pgd brændte 9. nov 55. Han har i kirkebogen anmærket om gaardmand *Niels Remmer,* Terp, som døde 1843: »Denne sjældne mand var i 46 aar gdjr, i 15 aar sognefoged, og han har ved sin retskaffenhed, duelighed og udmærkede og dannede aandsevner endog erhvervet sig berømthed blandt landets første mænd«. Han fik Det

kgl landhusholdningsselsk sølvbæger (Østj hj 1938, 134–41). Han var de første aar fæstebonde. – Der var her en lille IMs kreds, som 1873 bad *Vilhelm Beck* om at søge hertil. Men kultusminister *C. C. Hall* erklærede, at han var for ung. Beck ville selv gerne hertil (Becks erindr s 100). Aaret efter fik Beck det større embede i Ørslev-S. – Pastor *B. C. Bøggild* (1873–89) var helt af den gamle skole og glemte aldrig sit togt til Ostindien, eller at han havde været feltpræst ved Schleppegrells brigade 1849 og lazaretpræst i Flensborg. Han var ikke flyttet ud af præstegaarden, da den brændte 28. maj 89 ved skorstensild fra forpagterboligen. Han ville ikke ud af pgd, før han var standsmæssigt paaklædt, men slap dog ud. –

Der høres ikke om nogen vækkelse her.

Bjørnbaks paavirkning sporedes, befolkningen har gn aarene været dygtige landmænd, mere politisk end kirkeligt interesserede. Indtil 1917 var præsterne nærmest højkirkelige. Dette gælder ogsaa pastor *P. L. Trojel* (1890–1917), af den kendte embedsslægt, en kultiveret og værdig skikkelse, meget veltalende. Han var vred over at faa en degn som foresat (kultusminister J. C. Christensen) 1901, og det siges, at han »af den grund rendte hen nogle dage«. Det er maaske en krønike, eller han har været borte nogle dage i andet ærinde. Han følte det nedværdigende, men han havde meget godt samarbejde med lærerne her og kom privat sammen med dem. Trojel var en hyggelig mand, med et eget blink i øjnene, han boede midt iblandt sit folk, hvilket særligt saas ved hans sølvbryllup og 25 aars jubilæum. Der var rejst telt i haven, og det var hele folke- og sognefester.

Siden 1917 har præsterne været grundtvigske. Men det kirkelige liv har ikke været partipræget. Indre Mission mærkes faktisk ikke. Pastor *H. C. Blessing* (1917–22) var en frisk, ung grundtvigsk præst. Han oprettede kredse af KS 98, og to ungdomsforeninger, men rejste herfra, inden arbejdet var rigtigt befæstet. Han var meget veltalende, og der kom mange i kirke. Han skriver: »Vi fandt her mange gode, naturlige mennesker, som vi kom til at sætte stor pris paa, omend deres noget gammeldags selskabelighed med samvær til midnat og længere endnu ikke i videre grad kunne passe for vore ødelagte nerver. Men det var dejligt at træffe folk, som helt var sig selv, medens de i mit tidligere embede (Hals) var »lidt over gevind« i aandelig henseende. De sidste to aar var jeg noget optaget af prædikerejser for KS. Det var en glæde i Skivholme-S at udøve sin præstegerning i fuldkommen frihed, da menigheden ikke i mindste maade var partipræget«.

Denne karakteristik gælder endnu, tilføjer provst Hillgaard.

Pastor *J. Th. Krøgholt* (1922–25) fortsatte paa samme linie, men var her kun tre aar. Provst *K. B. Hillgaard* (1925–63) har gjort en stor indsats i det grundtvigske arbejde paa egnen som fmd for Aarhus-egnens KS, medl af KS hovedbestyrelse, fmd for egnens grundtvigske konvent,- fmd for Venstre i kredsen m m (se ndf). Han har ogsaa forsøgt en slags aftenskole (dog uden officiel anerkendelse eller støtte), og her har han og fremmede talere behandlet emner som: Det moderne menneskes dogmer (Axel Hjeresen), Det gl Testamente, Den dsk gudstjeneste, Krd og humanismen, Vore sognes historie, c 25 deltagere i hvert sogn.

Jyllands-Posten havde en samtale med provst Hillgaard, Skivholme:

– Deres interesse for Grundtvig – hvor langt gaar den tilbage?

– Jeg fik interessen for Grundtvigs skikkelse allerede under historieundervisningen i skolen, og senere har jeg fordybet mig nærmere i, hvad Grundtvig har skrevet, og hvad der er skrevet om ham.

– Hvad er det, der særligt har optaget Dem ved ham?

– Det er ikke saa nemt at sige kort. Det er hans kirkelige syn med daabspagten som det bærende i gudsforholdet, ja, hele hans folkelige syn, som jo ogsaa spiller ind i opfattelsen af skolen og undervisningen. – Jeg blev medlem af Kirkeligt Samfund straks, jeg kom hertil, blev formand for foreningen her i amtet i 1934 og kom ind i hovedstyrelsen i 1936. – Det var ogsaa interessen for det grundtvigske, der bragte mig ind i bestyrelsen for Dansk Forening for Hjem og Skole. Det ligger jo i Grundtvigs folkelige syn, at der skal være en saa nær forbindelse mellem hjem og skole som muligt.

– Og det er der ikke i vore dage?

– En vis centralisering af skolevæsenet er der jo nok brug for, men i vore dage centraliserer vi i alt for stor udstrækning, og uddannelsen gaar for meget i retning af de materielle fag paa bekostning af aandsfagene. Teknikken optager menneskene voldsomt helt fra barneaarene. En dreng skal ikke være ret gammel for at kende bilmærkerne. Det kan ikke undgaa at gaa ud over interessen for de menneskeligt set dybere spørgsmaal.

– Hvordan staar De som grundtvigianer til Indre Mission?

– Jeg kender mange Indre Missions-folk, som jeg sætter pris paa, og som jeg har lært af, bl a i samarbejdet inden for Folkeligt Oplysningsforbund. Her i provstiet er der præster af begge slags, og jeg er kommet godt ud af det med dem alle – og uden at slaa af paa mine egne meninger.

– Hvad anser De for at være det vigtigste i gudstjenesten?

– Den gamle aronitiske velsignelse: Herren velsigne og bevare dig . . .«

Forholdene nu betegnes som østjyske, venlighed, men ikke særlig interesse. Sdsk i Skovby. Oplysende mghmøder om vinteren, kirkeblad. Centralskole 1955 i Herskind for hele kommunen. De andre skoler nedlagt. Realskoleforbund med Realskolen i Galten.

1917 oplyses: Jævn kkg, afhængig af vejr og føre, grundtvigsk bevægelse i Skovby. Altergæsternes antal dalende, nogen afholdsbevægelse. Ringe aandelig interesse. 1922: Kkg c 10 pct i Skivh, svingende, kirken ligger ml to landsbyer, god i Skovby (12 pct), altid bedst om eftm, god hørelyst, fredelige forhold, næsten ingen IM, 2 kredse af KS, DdU, et tak-

nemmeligt sted at være præst, især for en præst, der vil arbejde bl ungdommen. Ingen standsforskel, jævn og elskværdig befolkning, 2 fam t Bering valgmgh. 1925: Kkg uregelmæssig i Skivh, god i Skovby. God hørelyst. Gr præg. 1931: Kkg 8 pct, intet særligt. 1943: Kkg 8 og 6 pct, almindelige forhold, kirkeblad. 1962: Kkg 4 pct, 3 sbl, enk katolikker og Jeh Vidner, se iøvr ovf.

Skivholme kirke, midt mellem S og Herskind, bestaar af skib, kor og apsis, skib og kor er senromanske, af raa og kløvet granit og fraadsten. Murene er forhøjet. Spids korbue, norddør og vinduer er bevaret. Skibet er sengotisk hvælvet. Senere er tilføjet anseligt taarn, som nu har pyramidetag, og vaabenhus mod syd, med kamtakker fra 1919. Ved en restauration 1896 blev taarn og apsis (som blev revet ned 1809) fornyet af røde mursten, skib og kor er hvidkalkede. Samtidig fremdroges kalkmalerier med bibelske motiver fra 1503. Ny altertavle og granitfont. Renæssanceprædikestol. Smuk madonnafigur fra c 1250–1300 i taarnrummet. Series pastorum paa gl epitafium. 120 sd. Orgel.

Saml t j hist og top 4 r II, 490.

Skovby kirke. Skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraakantsokkel. Syddøren er bevaret. Senere tilføjet taarn med pyramidetag. Enkelt renæssancealtertavle med nyere maleri, rest 1945. (Den korsfæstede). Alterkalk fra 1596. Romansk granitfont med 8 løver. Renæssanceprædikestol fra 1601. Egekiste. Gravkælder. Kirken blev restaureret i 1887 med reparation af skalmuren af kvadersten. Det kostede 16.000 kr, som blev laant i Odense stifts midler og skulle afdrages i 28 aar. Kirken ejedes af sognebeboerne, hvis navne alle findes under gældsbeviset. Samtidig opførtes et nyt vaabenhus i romansk stil. (Arkitekt Uldall). Stolestader fra c 1625.
120 sd. Orgel.

Inde i kirken under forhøjningen i taarnrummet findes der fem kister, som rummer amtsforvalter Wøldikes familie, men ikke ham selv. Da han døde, var han saa fattig, at der ikke var raad til at føre hans kiste til Skovby. Han boede i Skanderborg. Kisterne rummer hans i 1760 (i alderen 21 aar) afdøde hustru samt fire børn. Kisterne er smukt udarbejdede og betrukne med læder, som nu er laset. De er dobbelte. Foran taarnrummet er der et malet gitterværk, hvorpaa der er anbragt to plader med følgende paaskrift: Psalme 119, v 92: »Herre, havde ikke dit ord været været min trøst, da havde jeg omkommet i min elendighed«. Og Jobs bog 19, 25-27: »Jeg ved, at min frelser lever, og han skal herefter opvække mig af jorden, og jeg skal herefter omgives af denne min hud, og jeg skal se Gud i mit kød, den samme skal jeg se foran mig, og mine øjne skal skue ham og ingen fremmed«.

Mackeprang, s 234, 236, 244, 246, 248, 263.

Folketal: 1850: 589 og 399, 1901: 747 og 450, 1921: 717 og 511, 1960: 619 og 483.
Altergæster: 1921: 292 og 188, 1930: 173 og 130, 1938: 162 og 105.
Menighedsraad: 1922: 12 n gr, 1930: 4 gr, 1 IM, 7 u p, 1938: 12 n gr, 1961: 6 gr, 1 IM, 5 u p.
Kommunevalg: 1943: Soc 129 (3), V 132 (3), u p 160 (3). 1962: Soc 92 (2), V 327 (6), BF 67 (1). Fmd, gdjr **Kristoffer Jakobsen** (BF).

Sognepræst

Indt 1859: a) 78 rug, 117 byg, 117 havre, b) 12 lpd ost, 65 sn æg, 29 par kyllinger, c) 2 rug, 12 byg, d) 212 rdl, e) 138 td ld og 40 td ld skov, 15 td hartk. 1870: Regul 2816 kr. Netto 4662 kr. 1913: 2. kl, 1958: 12. kl.

Præstegaarden laa oprindelig nede i den nederste ende af Skivholme by. I 1817 skriver pastor *Saabye* efter at have i aarenes løb ofret ialt 1293 rbd paa bygningerne, især stuehuset:

»Saaledes har jeg nu faaet stuehuset indrettet efter mit ønske. Gud give, at jeg maa kunne bo der med helbred og fornøjet sind! Over gangdøren til gaarden sad et løsholt med den inskription: Naar jeg gaar ind, naar jeg gaar ud, da knæler jeg for Naadsens Gud. May 1725, H. Hiersing, saa stuehuset er 94 aar gammelt, men af svær Eg, dog er det synket 3 a 4 tommer ud mod haven. Formodentlig har et gammelt stuehus før lagt paa samme sted, thi foruden stenbroen i bryggerset, som jeg før har skrevet om, fandt vi og ved at omlægge gulv i sovekammeret henved 1 kvarter dybt nede et leergulv og i Haugen norden for stuehuset haver vi og fundet en steenbroe«.

Præstegaarden nedbrændte 9. nov 1855 kl 10,30 formiddag i løbet af knap en halv time. Der brændte desværre mange gamle dokumenter, som var samlede og ordnede af Morsing. Den nye præstegaard blev flyttet op til kirken, som ligger midt mellem Skivholme og Herskind. Dens opførelse kostede ialt 10.620 rdl 5 mk 0 sk. Brandassurancen m m var 6.925 rdl, præsten fik et laan paa kaldet paa 2500 rdl at forrente og afdrage i 15 aar. Han maatte saaledes betale 1195 rdl 15 mk af sin egen lomme.

Præstegaarden brændte atter 28. maj 1889. Den nye præstegaard, som findes endnu, blev bygget med Frimodt Clausen som arkitekt, biskop Clausens søn fra Aarhus.

Præstegaardens jord blev paa ca 20 tdr ld nær udstykket i 1921. Den store lade og en del af kostalden blev brudt ned og solgt. Forinden var haven lagt en del om, og under *Krøgholt* blev gaardspladsen beplantet. I 1957 blev haven helt lagt om og mere praktisk indrettet. Det indvendige af stuehuset er ogsaa betydeligt forbedret i de sidste aar, køkkenet moderniseret, og der er centraloliefyr.

16. 11. nov 1841–5. maj 73: **Carl Thomsen,** * 6. maj 10 Fredericia. Forældre: Stadthauptmand Christian Theodor T og Anne Cathrine Helene Flensburg af Eltang-SV. Stud Fredericia 29, c juli 34 (1), ordineret 18. febr 42 sammen med sin broder. † 5. maj 73. ~ 12. okt 41 Ane Elisabeth Flensborg, * 22. marts 17 Borum, † 11. marts 77. Forældre: Formanden her Andreas Nicolai F, † 48, og Cecilie Marie Bay. – Søn: Vallensved. Broder: Sandby-V. Hustrus brødre: Haurum-S, Hvorslev-G og Vellev.

Om pastor T, se ovf.

17. 21. juli 1873–31. dec 89 (sp Aaby-Biersted 7. febr 61): **Balthasar Christopher Bøggild,** * 23. dec 16 Aalborg. Forældre: Raadmand, brygger, kbmd Lars Johan Peter B til Mosegaard, Tranum, og Margrethe Johanne Kruse. Stud Randers 35, c juli 40 (1). Lærer Mariboes skole, skibspræst paa »Valkyrien« paa togt til Brasilien og Ostindien 48, kst feltpræst ved Schleppegrells brigade 49, kst rkp Trinitatis k, Kbhvn, feltpræst Augustenborg og Sønderborg og lazaretpræst Flensborg, sp Vammen-L-B 19. jan 51, afsk 31. dec 89, † 9. febr 92. ~[1] Jenny Mathilde de Hoffmann, * 3. juli 18 Aalborg, † 29. marts 45. Forældre: Kbmd Mathias de H og Charlotte Cathrine Deichmann. ~[2] 19. juli 46 hendes søster Charlotte Cathrine de Hoffman, * 27. maj 23 Aalborg, † 16. sept 98. – Søn: Mejeriteknikeren, prof Bernhard B, Landbohøjskolen. Dattersøn: Prof, theol Lorenz Bergmann. Søster ~ Berg, Durup-T. Fætre: Brix, Rødding-K, Bøggild, Gadstrup-S, og Jens Vahl, Nr Vedby-NA. Hustrus fætter: de Hofmann, Tvede-L. Stamt 1 (Aagaard).

Pastor B blev opdraget hos sin morfader,

amtsprovst Kruse, Randers. Som ung skrev han i Fr. Barfods »Brage«. Han udgav 89 Afskedsprædiken i Skivholme. Se iøvr ovf.

18. 6. maj 1890–11. aug 1917 (sp Nordby, Fanø, 10. juni 79): **Poul Ludvig Trojel,** * 5. sept 46 Sandby. Faderen: Sp Tødsø-E, † 53 (se der) (af Købelev). Stud Nykøb F 65, c 72[1] (h_1). Huslærer Skjern pgd, hjpr Lønborg-E 6. aug 75, afsk 11. aug 17, † 23. ~ 30. sept 79 Marie Birgitte Amalie Cramer, * 30. dec 51 Stauning, † 4. juli 42. Faderen: Sp i Stauning, afsk 81, se der (af Jyllinge-G). – Fætter: Søllinge-H. Farbroder: Nebbelunde-S. Stamt 88.

Om pastor T, se ovf.

19. 20. dec 1917–1. febr 22 (sp Hals 10. maj 13): **H. C. Blessing,** fl t Stenløse-V, se der.

20. 6. maj 1922–22. maj 25 (højskolel Ryslinge 20): **J. T. J. Krøgholt,** fl t valgmgh Balle, Bredsten, se 1. rkp Domkirken, Sct Knuds k, Odense.

21. 7. okt 1925–30. sept 63 (sp Omø 13 dec 20): Provst **Kristen Bøker Kristensen Hillgaard,** * 24. sept 93 Handrup, Randers amt. Forældre: Lærer Jens Kristensen H og Anna Dorthea Philipsen. Stud Viborg 13, c 20[1] (h_2). Provst Sabro-Framlev-V, Lisbjerg herr, 30. juni 31, r af Dbg 47, afsk 30. sept 63. ~[1] 14. april 21 Agnes Marie Bjørn, * 11. dec 97 Ravnsby, Lolland, † 59. Forældre: Gdjr Christen Christensen B og Elna Kristine Skude. ~[2] 6. aug 60 overlærer Marie Ranung Helms, * 6. juli 15. Forældre: Lærer Niels Kristian H og Anna Hildebertha Ranung.

Fmd KS Aarhus amt 34, BM KS' hovedbest 36 (bogudv), fmd Grundtvigsk konvent Aarhus og omegn 34, fmd Sønderj foren Framlev herr 35, BM Dsk foren f skole og hjem 40, red Kirketid f Framlev herr, fmd for venstre i Skjoldelevkredsen, folketingskand (venstre) 45 og 47, fmd De samvirkende venstreforeninger i Jylland 45, BM Liberalt oplysningsfbds best 46–51, BM forlaget ASA 48, BM Grænseforeningens hovedbestyrelse 49, fmd Grundtvigs Hus i Aarhus 51, fmd Klank efterskole 54, næstfmd Folkekirkeligt oplysningsfbd 53, fmd 59, medl rigsretten 54, medl Jernbaneraadet 55.

Litt: Khst saml, 6. r, III, 168, K. Skoubye, Slægten S fra Skivholme, Aarh st aarb, 1918, Aug. F. Schmidt i Aarhus Amt, IV, 1949, s 89–91 (om Skovby).

BORUM—LYNGBY

Borum sogn, 1048 ha, er højtliggende, noget bakket (Æshøj 104 m), sandmuldet jord, mod syd en del eng og kær. Nogen skov. Byen B, (206 indb), fh fra 1928.

Lyngby sogn, i Hasle herred, 683 ha, højtliggende, smaabakket, dalstrøg med Yderup Bæk, frugtbart. Byerne: L og Yderup. Hg Lyngbygaard.

Mange smaabrug, mange arbejdere i B.

Af den ældre præstehistorie

Aug. F. Schmidts afhandlinger er den bedste kilde til pastoratets historie. B sogn er skildret Aarh aarb 1953, L sogn smst 1951 (se ndf).

Om *Michel Lambertsens* (1649–55) bryllup med Skjoldelev-præstens datter, se her e 238.

Embedet var kun lille, og der var hyppigt præsteskifte; fra ref og indtil 1850 var her 21 sp. (1850–1941 var her kun 3.) Blandt præsterne kan nævnes *Thomas Møller* (1747–53) (fl t Aarhus, se Vejlby og Store Hedinge), der sikkert var pietist og blev varmt anbefalet af biskop *Hygom,* som omtaler den store yndest Møller nød i sine sogne. 1792 var *Mogens Schytte* udn t sp, men han foretrak at blive landmand, da han fik en arv. Pastor *Andreas Flensborg* (1805–26) flyttede til Skivholme-S (se der). Provst *C. M. Olrik* (1827–32), se Tikøb, var en betydelig præst. I hans tid foregik den sidste »*baareprøve*« i Danmark, en ejendommelig kulturhistorisk foreteelse. Fra gl tid benyttede man ved uopklarede mord eller mystiske dødsfald den fremgangsmaade, at den døde blev hensat i kirken eller paa kirkegaarden, og her maatte alle, der havde haft forbindelse med den afdøde, gaa hen og lægge deres haand paa liget. Var den skyldige blandt haandspaalæggerne, ville liget bløde, naar morderen rørte ved det. Fra keltiske lande havde denne tro bredt sig til Danmark, og fra Aarhus-egnen kendes flere eksempler (Skivholme 1661, Kolt 1665). – Ritmesteren paa Lyngbygaard og en nordmand elskede samme kvinde. Og natten mellem 10. og 11. nov 1827 brændte Lyngbygaard, og en røgter, der sad i klemme i et vindue, omkom. Hovfolkene mente, at man kunne bringe mordbrænderen til bekendelse ved, at alle lagde deres hænder paa den døde røgter i Lyngby kirke. Baareprøven fandt sted, men bragte ingen opklaring. Senere blev det fortalt, at nordmanden paa sit dødsleje havde bekendt, at han var brandstifteren. I *Rs. Nielsens* skildring af Harlev-F (Østhj hjemst 1948) fremstilles sagen, men ikke som en baareprøve, medens *Aug. F. Schmidt* (i Aarhus Amtstid 17. dec 1948) omtaler det som en regulær baareprøve ... en ældgammel retsfremgangsmaade. Historikeren, dr *Villads Christensen* skrev i sin disputats (1900) om baareprøver, men intet om baareprøven i Lyngby. Han nævner 11 andre eksempler paa baareprøver her i landet.

Efter pastor *H. C. T. Barfoed* (1832–34), se Kippinge-B, kom pastor *J. C. Petersen* (1835–44), se Gierslev. Han var en dygtig teolog, en høj, mild, indadvendt mand, bestemt af karakter, meget interesseret i haven og naturen. Han var en jævn prædikant, men flittig i sine sogne, meget respekteret. 1836 blev han gift med den smukke og livlige *Marie Jespersen* fra Mallinggaard, de fik 12 børn (en dt gift med pastor *Johs. Clausen,* Vonsild, en anden dt gift med krigsminister, general *V. H. O. Madsen,* en søn provst i Stenløse-V). – Borum pgd var i disse aar kendt for sin hygge og gæstfrihed. Flytningen herfra til Tersløse var besværlig, hele dyrebesætningen blev taget med, og dyrene maatte gaa den lange vej fra Kalundborg til Tersløse. – Pastor *F. C. Carstens* (1845–50) blev kendt for sit store arbejde for hedens opdyrkning. Han og hans hustru var sønderjyder og flyttede herfra til Sønderjylland.

Fra Borum stammer den kendte slægt *Bording* (bl a digteren *Anders Bording).*

Tiden efter 1850

Fra 1850 slog de fleste af sognepræsterne sig til ro i Borum-L. Pastoratet er blevet

bedømt forskelligt af præsterne. Nogle har regnet det til de »døde« sogne, uberørt af aandelige bevægelser, andre har fremhævet lyspunkter. Men menighedsarbejdet har været afhængigt af præsten.

Pastor *Peter Hørning* (1850–80) mindes som en kultiveret, noget tør prædikant, medens *Jens Severin Jensen* (1881–1906) var en levende prædikant, og især huskedes hans alvorlige konfirmationsundervisning, hvis spor kendtes længe efter. Han kom ikke meget ud i sognet og levede ret isoleret. Pastor *Jørgen Jensen* (1906–41) var en anden type, folkelig, ivrig landmand. Søndagsskolen i Borum blev stiftet 1921 af IMs oplandsarbejde i Aarhus, som holdt arbejdet i gang de første 25 aar. Blandt dem, der trofast har arbejdet her, var *Mariane Johansen* (* 71 i Ravnholt, Bording, † 28). Om hende har *Elise Bockelund* skrevet i sin lille bog »I Frelserens spor« (Gud smaaskr, Lohse, 1941). Det var lærerinde, frk *Helga Laursen,* Borum, som med glæde aabnede sin skole for søndagsskolen. Søndagsskolearbejdet udføres nu af det lille IMs samfund i Borum. – Pastor *Orla Møller* (1942–46) blev senere KFUMs generalsekretær, en af de førende inden for KFUM-bevægelsen, en selvstændig og særpræget ung præst og forfatter. Han skriver, at »Borum-L karakteriseres bedst ved intet at bemærke. Baade folkeligt og kristeligt er alt gaaet sin skæve gang uden udslag til nogen side«.

Pastor *Jens Lund* (1947–63) var en af lederne i dansk Blaa Kors, præget af IM (opvokset i Ikast). Et lille indblik i forholdene faar man ved at læse et indlæg i Aarhus Amtstid, der omtalte ungdommen i Borum-L som »for usikker til at udføre et foreningsarbejde«, »manglende pligtfølelse«, »de staar paa gadehjørnerne og hænger« osv.

Pastor *Jens Lund* gav svar paa tiltale (2. jan 59): »Hvad opnaar de ældre ved at skælde ud over ungdommen? Og naar det som her udtales om et sogns ungdom i almindelighed, er det uretfærdigt og meningsløst... Hvorfor er aftenskolerne ikke nævnt? Og de forskellige sy- og haandarbejdskursus? Efter sognets størrelse er der ogsaa et ret stort menighedsarbejde i gang. Der har været holdt sdsk i 37 aar, og der kommer stadigt 25–30 børn. Blaa Kors' børneforening »Haabet« kan 1959 fejre 10 aars jubilæum og samler 60 børn, hvoraf en del hvert aar er med paa sommerlejr. Sommerlejrfesten i Borum samlede okt 58 ca 130 mennesker i forsamlingshuset. En sykreds af unge piger syr til en basar til fordel for Sudanmissionen, hver maaned samles ca 30 unge i pgd til møde. Blaa Kors i Borum, som lige har holdt 10 aars jubilæum, bestaar væsentligt af unge. KFUMspejdertruppen har 20 medlemmer osv... mange fejl har vi maaske her i Borum, men vi venter, at Aarhus Amtstid vil rense os for beskyldningen for manglende pligtfølelse.«

1964 blev pastor *J. J. Glenthøj* udn til sp her.

Sabro Korsvejens Centralskole er fælles for Borum-L, Lading-F-S og Faarup.

1927 oplyses: Kkg 6 og 8 pct, intet særligt, foredragsf (sp), 1935: Kkg 10 og 8 pct, fh, u p, 1943: Kkg 4 og 4 pct, jævnt gode efter østjyske forhold, L sogn dog stivnet og træg, kirkeblad, 2 sdsk, bibelkr og ungdomsm i pgd. 1959: Kkg 7 og 6 pct, 7 fam, IM, sdsk (30), »Haabet« (50), Mspejdere, vel besøgte ungdomsm i pgd. Blaa Kors, Sudankr, kirkeblad, idrætsf. 1963: 5 pct. Mgharb afhænger af sp, bibelsamtalemøder, 6 fam til IM, 2 sdsk, Blaa Kors, »Haabet«, kirkeblad, se iøvr ovf.

Borum kirke ved Randers-landevej mod syd i byen, en smuk kirke. Skib og kor er romanske, af granitkvadre paa skraakantsokkel. Der har været apsis. Korbuen bevaret. Ornamenterede kvadre i korets sydmur. Senere er tilføjet taarn med firsidet spir, og højt vaabenhus mod syd. Koret har tøndehvælving, skibet fladt loft. Trefløjet renæssancealtertavle (fra 1594 med malerier (Nadveren, Moses, Kristus fra 1701), det tidligere alterbillede (Gethsemane) hænger nu i skibet), stager fra 1614. Prædikestol og lydhimmel fra 1604. Romansk granitfont. 125 sd. Orgel. Klokke med indskrift. Inventaret istandsat 1939.

Mackeprang, s 68, Aarh aarb 1955, 67 f.

Kirkens største seværdighed er **Borum-stenen,** en romansk billedsten (gravsten) fra omkr aar 1000. Romanske gravsten med udsmykning ud over et kors er ret sjældne. Men denne sten, hvis dyreslyng antagelig har været led i en større ornamentaludsmykning, har et processionskors, hvor korset er af hammerkorstypen. Paa de øverste korsarme sidder to næbbende fugle, mens en løve med bagudvendt hovede ses under korset (symboler paa det gode og det onde? Poul Nørlund). Korset flankeres af to bølgeranker, alt smukt udført. Langs randen en majuskelindskrift: »Her ligger Gertrud, Gunne Aberts hustru«. Der kendes ingen lignende sten fra Danmark, men i Sverige findes eksempler paa, at man ved de ældste stenkirker har forsøgt at efterligne stavkirkernes ornamentik. Den nuværende kirke maa være 100–150 aar yngre end stenens udsmykning. Stenen bærer brandspor og har antagelig smykket en ældre stenkirke, som er brændt og har været en af landets ældste stenkirker. Stenen er nu opstillet i vaabenhuset (Aarh aarb 1955, 67 f, ved Peder Mortensen, Mackeprang, J. G, 277 f).

Lyngby kirke vestligt i byen, er lille og beskeden; skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraakantsokkel. Flere vinduer og begge døre er bevaret. Billedkvadre ved syddøren. Kirken er kullet, over vestgavlen et lille træspir. Yngre lille vaabenhus mod syd. Koret hvælvet, skibet har fladt loft. Reliefkvadre ved syddøren. Alterpanel fra c 1600 samtidigt med altertavlen (maleri: Kom hid til mig!) med krucifix og indskrifter. Smaa stager fra 1588. Prædikestol i renæssancestil. Romansk granitfont. Marmorepitafium i koret. Rigt ornamenteret gravsten i vaabenhuset. 115 sd. Orgel.

Mackeprang. s 22, 58, 254, do: J. G, 234, Aug. Fr. Schmidt i Aarh aarb 1951, 126 f.

Folketal: 1850: 373 og 193, 1901: 501 og 208, 1921: 596 og 226, 1960: 573 og 174.

Altergæster: 1922: 140 og 80, 1934: 110 og 50, 1942: 58 og 27, 1958: 200 og 48, 1962: 211 og 45.

Menighedsraad: 1922: U p, og saaledes de flg aar, 1957: 1 IM, 2 soc, 9 u p, 1961: 1 IM, 3 gr, 2 soc, 6 u p.

Kommunevalg: 1943: Soc 155 (4), venstre 119 (3), 1962: Soc 171 (3), venstre 183 (4). Fmd: Hmd **Aksel Mousing** (v).

Sognepræst

Indt 1859: a) 45 rug, 74 byg, 78 havre, b) 24 byg, 23 byg, 193 rdl, c) 25 rdl, naturalier, d) 200 rdl, e) 108 td ld, 10 td hartk, ret god pgd, 21 fag, smuk udsigt. 1870: Regul 2048 kr, netto 4428 kr. 1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd opført 1912.

21. 26. jan 1845–18. juli 50 (sp Frederiks-K 30. marts 32): **F. C. Carstens,** fl t Tyrstrup-H, se der (afsat af tyskerne 64, død 68).

Pastor C skrev om Alheden (1839, 1844), virkede ivrigt for plantningssagen og opfordrede 1850 forgæves til at danne et selskab til hedens opdyrkning (DBL, IV, 554).

22. 25. sept 1850–27. okt 80 (sp Aulum-H 10. sept 42): **Peter Hørning,** * 24. nov 08 Sevel. Forældre: Sp i Sevel Rasmus H, † 31, og Marie Sophie Mehl af Rødding-K. Stud Aalborg 28,

c april 35 (1), † 27. okt 80. ~ 25. juni 44 Elisabeth Mauritzen, * 19. april 21 Kbhvn, † 21. jan 90. Forældre: Kclrd, kæmner Hans Christian M og Lovise Cathrine Brandt. – Broder: Lille Hedinge-H. Søster ~ Hassager, Særslev.

Om pastor H, se ovf. Han tog teologisk embedseksamen 3 gange, før han opnaaede det af ham attraaede laud.

23. 12. jan 1881–10. febr 1906 (sp Gjesing-N 17. juli 75): **Jens Severin Jensen,** * 28. sept 38 Aarhus. Forældre: Glarmester Jens J og Marie Cathrine Bjergager. Stud Aarhus 58, c 65^1 (l), lærer Aarhus almueskole, hjpr Odden 3. jan 68, sp Sejerø 30. aug 69, afsk 10. febr 06, † 1. jan 19. ~ 12. juni 68 Laura Marie Antonie Küster, * 1. febr 38 Aarhus, † 24. dec 19. Forældre: Slagtermester Johan Vilhelm K og Johanne Christine Jensen. – Søn: Harboøre-E.

Pastor J var en alvorlig, kultiveret, belæst mand. Han havde paa Sejerø oplevet stærke vækkelser, og i Gjesing-N havde han stor betydning for troslivet. Han var en begavet taler, hans forkyndelse var alvorlig og greb folk. I Gjesing-N havde han stor kirkegang, ogsaa fra Vivild søgte man hans kirker. Lærer A. A. Andersen, Asaa, der blev konfirmeret af ham, skriver (i sine erindringer) om Jensens uforglemmelige konfirmandundervisning. (»Ingen anden præst har haft saa megen aandelig betydning for mig som han.«) I Borum-L var de ganske faa IMs venner glade for ham, men han var ikke IMs mand i partimæssig forstand, han forstod ikke IMs arbejdsmetoder, var f eks imod lægmænds selvstændige arbejde. Han ville samle alt om gudstjenesten og kirkens arbejde. Ogsaa fra Borum foreligger vidnesbyrd om spor af Js konfirmandundervisning. Gdjr *Jens Jørgensen,* Yderupgaard (hvis brønd i sin tid betragtedes som en hellig kilde), fortæller, at hans fader huskede pastor J som en sand og oprigtig kristen, for hvem det var en hjertesag at føre mennesker og især konfirmanderne til Gud. Konfirmationsforberedelsen blev af gennemgribende betydning for Jens Jørgensens fader. Pastor J var børneven og præsten kunne ikke blive træt af at foreholde børnene, hvor lykkeligt det var for dem at blive Guds børn ... det var noget langt større end at være prins eller kongebarn, og at Gud og vor Frelser »gav audiens« paa alle tider og steder. Han kunne tale om bønhørelse, saa smaabørn ikke glemte det, og i sit studereværelse kunne han føre værdifulde aandelige samtaler med sognets folk. Folk kom til ham, selv kom han ikke ud. – En hjertesorg for den gamle præst var det, at hans søn, *Anton J,* blev liberal teolog og efter en kort præstetid paa Harboøre blev afskediget under stor presselarm (se Harboøre-E).

24. 23. maj 1906–4. okt 41 (højskolel Ask 01): **Jørgen Jensen,** * 5. okt 71 Bøgeskov, Astrup, Ning herr. Forældre: Gdjr Jens Sørensen og Johanne Marie Jørgensen. Stud priv 94, c 00^1 (h_2), afsk 4. okt 41, † 15. april 50. ~ 9. nov 06 Ane Marie Frandsen, * 13. juli 79 Bøgeskov, Astrup, Ning herr, † 25. dec 29. Forældre: Gdjr Niels F og Ellen Thomassen.

Fmd B foredragsf, fmd Ask højskoles elevforening.

Pastor Jørgen Jensen var i mange henseender en modsætning til sin forgænger. Han kom meget ud blandt folk, var grundtvigsk, landligt præget højskolemand, virkede for foredragsforeningen, var en god og oprigtig præst. Han drev præstegaardsjorden med stor interesse, udpræget landmand og var aktivt med i alle kommunens anliggender, en ivrig debattør, kunne blive varm og hidsig, saa autoriteten undertiden kunne vakle lidt, og saa ville man drille ham. Han var veltalende, meget afholdt. (Jens J.)

25. 15. jan 1942–13. sept 46: **Orla R. Møller,** fl t rkp Ansgar k, Aalborg, se sp Hasseris, Aalborg.

26. 22. jan 1947–26. aug 63 (sp Omø 20. maj 40): **Jens Lund,** * 5. jan 10 Ikast. Forældre: Gdjr Rasmus Peder Nielsen L og Ane Kirstine Svendsen. Stud Rønde 32, c 38^1 (h_1). Medhjælper Rigshospitalets kordegnekontor 38, † 26. aug 63. ~ 11. maj 39 Fanny Kristina (Stinna) Pedersen, * 2. sept 12 Aulum. Forældre: Malermester Hans P og Karen Kirstine Laurine Lauridsen. – Farbrødre: Stenderup og Vestermarie. Fætter: Andersen-Mølgaard, Christians k, Fredericia.

Herredsrepr Kirkesagens venner 47, BM Kredsbest f IM 47–55, do Blaa Kors 48–62, do KFUM og K 48–50, fmd Blaa Kors børneforening »Haabet« 50–62, BM Blaa Kors hovedbest 53–62, red børnebladet »Haabet« 51–62, fmd Blaa Kors ungdomsudv 54–62, provstirepr DKU 51, præs Internat band of Hope council 59–62.

Skr sm m Rs. Lund om vækkelsen i Ikast i 90'erne (Hjemliv og trosliv, XIV, 47: Ole Syversen, et 100 aars minde).

Gennem hele sin 23 aarige gerning i den danske kirke var Jens Lund en mand, der aldrig var bange for at give sig selv og sin arbejdskraft. Han var en trofast sognepræst, og dertil kom, at han gennem aarene fik betroet og klarede en lang række opgaver i kirkens tjeneste. Sit faste staasted havde han i IM, og sin særlige gerning fandt han i Blaa Kors. Her var han i en aarække medlem af hovedbestyrelsen og leder af børne- og ungdomsarbejdet. Men ogsaa til en indsats i kirkesagen og i Dansk Kirke i Udlandet blev der tid, og hjemme sad han bl a som medlem af skolekommissionen.

Pastor Jens Lund var en mand af meninger og med meningers mod. Han turde staa paa et standpunkt, var det maaske ikke populært, og han turde tage konsekvensen deraf. Det var en egenskab, som kunne skabe spænding, men som fra pastor Lunds side altid gjaldt sagen, ikke personen. Ikke altid skabte det forstaaelse for hans anliggende, men det skabte respekt om hans person. (Kr Dbl).

»Pastor L var afholdsmand, og ikke alene det, han var kristen afholdsmand. Det blev paa de mange lejre og stævner, vi fik lov at deltage i sammen med pastor Lund, betydet os, at det at være i Blaa Kors begyndte med Kristus, og at vort arbejde i BK ikke gjorde os spor bedre end andre.

Det er mange gange slaaet fast, at sognepræst Lunds store styrke laa i at faa unge i en tidlig alder gjort interesseret i det kristelige afholdsarbejde. Ja, ikke blot faa interessen frem, men faa unge sat i gang. Det er ikke faa af de Blaa Kors ungdomsforeninger, der nu findes i landet, der har faaet sin start efter unges ophold i Borum præstegaard. I vel alle afdelingerne kan man spore, at den igangsættende kraft var pastor Lund.

Det var pastor Lund, som i begyndelsen af halvtredserne begyndte det sommerlejrarbejde mellem børn og – faa – unge.

Vi ved, det var en stor glæde for pastor Lund, at han fik set, at dette arbejde bar frugt. I mange foreninger var han en kilde til inspiration. Ja, det var noget særligt, naar foreningen fik besøg af pastor Lund. Vi var meget kede af det, da pastor Lund trak sig ud af BKs hovedbestyrelse og som fmd for Børne- og ungdomsudvalget. Et arbejde, han ikke her fik den tak for, som han havde fortjent.« – (Henning Beckmann m fl (Kr Dbl 2. sept 63) jvf IM tid 22. sept 63).

27. 27. jan 1964 (sp Hassing-V 25. nov 51): **Jørgen Johannes Glenthøj,** * 29. nov 22 Næstelsø. Faderen: Sp K Helsinge-D, se der. Stud Sorø 41, huslærer Fjellebro, c 49[1] (1-105), hjpr Esajas k, Kbhvn 23. juni 49. ~ 26. sept 47 Marie Bartholdy, * 22. maj 25 Herreds kirke. Faderen: Sp Elias k, Kbhvn (af Skibby), † 62, se der. – Søstre ~ Pedersen, Jystrup-V og Zeuthen, Ledøje-S. Hustrus broder: Rkp Ølgod-S. Søstre ~ Græsholt, Stengaards k, og Sørensen, rkp Brøndbyøster. Farbroder: Haslev-F. Stamt 33 (Gad).

BM KAF 43–44, herredsrepr Kirkesagens Venner 53–64, medl i DMS kredsbest 58–64, fmd Thy mghraadsf.

Studierejse i Sverige, Tyskland, Schweiz, Italien, England 59–60, paa stipendium fra Carlsbergfondet for især at studere den tyske bekendelseskirke, skr afh m m, især om Dietrich Bonhoeffer, oversat flere af dennes bøger og afh t dansk.

Litt: F. Elle Jensen: Pietismen i Jylland, 1944, s 86, Khst saml, 6. r, II, 464 (Jesper Andersen), Aug. F. Schmidt: B sogns hist aarb 1953, 163 f, do L sogns hist, smst 1951, 113 f, do om B og L i Aarh amt, IV, 108–11 og 135–38, se iøvr ovf, Laur. R. Larsen: Fra livet i et haandværkerhjem i B, Østj hj 1940, 99 f, C. Heilskov: En gl herredsfogedslægt fra B, smst 1944, Anton Jørgensen: L i 1870–80 og 90'erne, smst 1936–39, Aug. Fr. Schmidt: Fra Yderup, smst 1939, do: Amhøjgaard, smst 1943.

HARLEV—FRAMLEV

Harlev sogn, 1144 ha, er frugtbart og naturskønt. Terrænet skraaner fra nord og syd jævnt ned mod engene ved Aarhus aa. Et dalstrøg fra vest til øst med den lille Taastrup sø mod vest. Byerne: Gl H og H by (271 indb) med fh fra 1905, gl rytterskole (nu privatbolig) m m, Skiby, Taastrup. Flere større gaarde. Mange smaabrug. Lidt skov.

Framlev sogn, 1831 ha, er ret højtliggende, dels bakket, dels ret jævnt, frugtbart og smukt, enge og kær, lidt skov. Byerne: F med fh fra 1905, Labing, Hørslev, Lillering med fh, Snaastrup, Hørslevbole.

Der har været 2 hellige kilder i F sogn. Enkelte oldtidsminder.
Harlevholm ejedes af **Genete Cragengelt,** den »skotske kvinde paa Tjele«. Hun døde her 1567. (Aarh aarb 1921, 61 f).

Fra den ældre præstehistorie

Samme slægt var sp her 1546–1744. De 3 første sp efter reformationen var *Peder Kaae,* hans søn *Daniel Pedersen Kaae* (hans navn staar paa altertavlen) og dennes søn *Mads Danielsen Kaae* († 1639). Om den sidste fortælles, at han 1637 blev indstævnet for provstemøde i Aarhus, fordi en del bønder i H havde klaget over, at han havde nægtet at tage dem til skrifte og til alters, men han beviste, at de pinsedag under gudstjenesten havde siddet og drukket og derved vist forargelse. Præsten blev frikendt, og klagerne matte udstaa kirkens disciplin (W, I, 535). Atter fulgte præster i 3 slægtled: Søn efter fader: Mads Daaes svigersøn: *Laurids Sørensen* (1639–68), dennes søn *Jens Lauridsen Harlev* (1668–96) og dennes søn, provst *Jens Jensen Harlev* (1696–1744). Der høres ikke om pietisme her i biskop Hygoms visitatsberetninger. Provst *Jens Harlev* byggede den smukke pgd 1732. Den staar stadigt. Provst *Chr. Joh. Lodberg* (1736–61) var svigerfader til pastor *Krarup, Vejrum,* stamfader til præsteslægten Krarup. Den lærde provst, mag *Chr. Jacobsen Lindemann* (1761–68, se N 346) og provst *Ole Flensborg* (1781–1805) se N 171, omtales udførligt i Aug. F. Schmidt i Aarh aarb, 1945, s 95 f. Provst F var en højt begavet mand (se Otto Jørgensen og Hjorth-Nielsen: Slægten F, 1942). 1721–1839 var alle sp tillige provster.

De senere aar

Harlev-F er et sted, hvor præsterne bliver. Siden 1536 har der kun været 15 sp, og kun een er forflyttet herfra (1895), og i de 160 aar siden 1805 har der kun været 6 sp. Provst *J. C. Ramsing* (1805–52) blev gn de mange aar han var her som en fader for sognene. Han var præget af oplysningstiden, aristokrat. Om pastor *Lars Winsløw,* der var fra Bornholm og var her (1852–70) vides ikke meget andet end, at han var svag i mange aar. Om pastor *Rs. Riis* (1870–86) se ndf. I disse aar søgte mange til Bering valgmenighed, og *Jørgen Teilmann* kom her ofte. Pastor *H. Fischer-Jørgensen* (1886–95) var en dygtig taler, samlede mange til gudstjeneste og bibellæsninger, var flittig til husbesøg. Men de grundtvigske søgte til Bering. Han var primus motor ved stiftelsen af Aarhus stifts enkekasse.

Indtil 1895 var alle sp her uden særligt retningspræg. Der var jævn folkekirkelighed, respekt for kirken, men ikke meget liv. Siden 1895 har der kun været 2 sp, begge grundtvigske, og der er gjort et solidt, folkeligt og kristeligt arbejde. Pastor *H. P. Christensen* (1895–1934) har ndf fortalt om, hvordan han kom hertil og om sit arbejde her. Han voksede i sjælden grad sammen med befolkningen, var den førende grundtvigske præst paa egnen. – Pastor *Poul Ejaas* har været her siden 1934 og fortsat i forgængerens spor. Han skriver, at »forholdene er gode efter østjysk maalestok«. Der er velvilje og hørelyst for grundtvigsk forkyndelse, kirkeblad, 10 fam til valgmgh.

Det var en stor festdag i pastoratet, da pastor Ejaas blev ordineret i Framlev kirke 6. nov 1934.

Blandt lægfolk nævnes: Landstingsmd *Rasmus Nielsen,* Lillering, førende i sognet, lokal historiker, gdjr *Matth. Sørensen,* Lillering, gdjr *N. P. Lundgaard,* Hørslev, gdjr *Anton Rasmussen,* Labing, tømrermester *Rasmus Ras-*

mussen, F, mangeaarig kirkeværge og mghrmedl, sygekssefmd *L. K. Larsen,* Taastrup. Slægterne *Hegelund,* Lillering, *Schmidt,* Tarslev mølle, *Overgaard,* Højbygaard, *Porse,* Harlevholm o fl har fostret mange dygtige landmænd og betydet meget.

Gdjr *Søren Overgaard* (* 86) overtog Højbygaard, Framlev, 1913, fmd f Aarhusegnens mejeriforening og fmd Dsk andelsmejeriers fællesorganisation, fmd Statens mejeriudvalg 28, præsident for den internationale mejerikongres i Kbhvn 31, medl af landbrugsraadet, talrige tillidshverv. (DBL XVII, 534).

Proprietær *Knud Ove Overgaard* (* 75), ejer af Skibygd H fra 09, medl af mghraad, fmd Aarhus hesteavlsf, næstfmd Aarhus landbof, m m. Havde været paa Viby højskole 94–95.

Førstelærer *Jørgen M. Helbo* (* 85, † 54), lærer i F fra 21, fmd f brugsf, bibliotek, virksom i menighedsraad og lærerforeningen, fmd for lærernes brandforsikring, arb f danske skoler i Sydslesvig.

Kommuneskole i F, for hele pastoratet oprettet 1959, lærere: *Aage Brøndlund, Knud Risbjerg* og *N. M. Vestergaard.*

Der var *friskole* i Taastrup c 1890–1942, da børnene flyttedes til Harlev kmskole. Der var *friskole* i Lillering 1882–1926, da børnene flyttedes til kmskolen i Lillering. Skiftende lærere ved friskolerne, den senere landstingsmd *Rs. Nielsen* var en tid friskolel i Lillering. Den sidste friskolelærer i Lillering var *Knud Risbjerg,* der overgik til kommuneskolen.

1927 oplyses: Kkg 7 pct, gode forhold, grundtvigsk præg, velvilje, hørelyst. 1934: Kkg 7 pct, gode kirkelige frhold, 3 fh, gr præg. 1947: Kkg 8 pct, ret gode efter østjyske forhold, velvilje, hørelyst for gr forkyndelse. Ungdomsm i pgd, kirkeblad, 12 fam til valgmgh. 1959: Kkg 5–6 pct, som 1947, 10 fam t valgmgh, enk Jehovas vidner.

Et smukt landsbyinteriør dannes af kirken, kirkegaarden og syd for denne den store trelængede bindingsværkspræstegaard (fredet i kl B) og præstegaardshaven.

Harlev kirke. Skib og kor (hvidkalkede) er romanske af raa kløvet kamp, fraadsten og limsten. Hvælvinger. Bred korbue. Taarnet styrtede ned 1861, og et svært taarn med sadeltag opførtes af røde mursten. Vaabenhus mod syd. Moderne panelalterbord. Altertavle af katekismustypen fra 1592 med maleri (Den korsfæstede) rest 1940. Prædikestol fra renæssancetiden, romansk granitfont. Mindetavle over »Den skotske kvinde paa Tjele«, der døde i Harlev, og provst, mag C. Lindemann. Nyrestaureret. 150 sd. Orgel. Kalkmalerier fremdraget 1939.

Saml t j hist og top, 4. r II, 174, Mackeprang, s 68, 162. Series pastorum fra 1940.

Framlev kirke nord i byen, nær Aarhus-Silkeborg landevej, er gl herredskirke. Skib og kor (blytækte) er romanske af raa kamp og fraadsten. Begge døre og flere vinduer er bevaret. Korets østmur har tre store blindarkader, hvorover en kvader med udhuggen fremstilling af den korsfæstede. Tympanon med løve over syddøren. Senere opført taarn med pyramidetag og spidsbue til skibet, vaabenhus mod syd. Hvælvinger. Ved korets ombygning 1890 fandtes kalkmalerier og en egeplanke fra en ældre trækirke, fjernet til Nationalmuseet. Anselig altertavle fra 1590. Katekismustype med baldakin og maleri fra 1881 (kopi: Vandringen til Emmaus). Mærkelig senkatolsk egetræslæsepult med udskaarne ornamenter fra middelalderen paa alteret. Bibel fra 1633, store malmstager fra c 1625. Alterskranke med Fr. Vs navnetræk. Romansk granitfont med dobbeltløver, en fonthimmel er fjernet til Nationalmuseet. Renæssanceprædikestol, lydhimmel og opgangspanel (med malerier) fra 1602. Senkatolsk degnestol. Ligsten. 180 sd. Orgel. Nyrestaureret. Man har arbejdet meget (1959) for at faa fonthimlen tilbage. Series pastorum. Interessante gravsten. Ligkapel 1961.

Mackeprang: J. G 220, Døbefont 234, 250.

Folketal: 1850: 502 og 763, 1901: 594 og 829, 1921: 668 og 717, 1960: 672 og 961.

Altergæster: 1922: 336 og 325, 1934: 243 og 296, 1946: 319 og 206.

Menighedsraad: 1922: 6 gr, 6 u p, 1934: 7 gr, 3 Soc, 2 retsf, 1945: 8 gr, 4 Soc, 1957: 6 gr, 6 Soc, 1961: 7 gr, 5 Soc.

Kommunevalg: 1943: Soc 235 (2), V 301 (5), Rf 66 (1), 1962: Soc 305 (3), V 357 (4), Husm 157 (2). Fmd, gdjr **Magnus Andersen** (V).

Sognepræst

Indt 1859: a) 65 rug, 152 byg, 140 havre, b) 22 rdl, c) 18 lpd ost, 50 lpd brød, 60 sn æg, 60 par kyllinger, d) 400 rdl, e) 60 td ld, 8 td hartk. Afg: 400 rdl. Gl, god pgd, 23 fag. – 1870: Regul 2784 kr, netto 5004 kr. – 1913: 1. kl. – 1931: 2. kl. 1958: 12. kl. Pgd opf 1732, fin. En egeplanke bærer aarstallet 1732.

10. 18. okt 1805–2. marts 52 (rkp Sct Hans k, Odense-sp Højby 31. maj 99): Provst **Jens Christian Ramsing,** * 1. okt 68 Dejbjerglund. Forældre: Proprietær Lorents R og Johanne Marie Møller. Stud Ribe 85, c april 1791 (l), sp Hjortlund-K 21. marts 94, provst her 4. maj 27–14. sept 31, † 2. marts 52. ~ 29. sept 94 Else Cathrine Fabricius, * 2. dec 75 Drangedal, † 3. dec 51. Forældre: Sp Vor Frelsers k, Kbhvn, Norge, biskop, professor, dr theol Otto Fabricius, † 22 (af Rudkøbing-S) og Anna Dorothea Ziege. – Datter: ~ Fabricius, Magleby, Lgld. – Hustrus søster: ~ Fønss, Grundfør-S. Stamt 22. Paa fru Else Ramsings gravsten staar: »Kiærlig moder til 20 børn«. (se ovf).

Hjælpepræst hos provst Ramsing

1843–49: **C. P. G. Kampmann,** se sp Hjørring.
1849–52: **R. M. Schmidt,** se Feldballe-N.

11. 26. maj 1852–26 marts 70 (sp Østermarie 19. jan 43): **Lars Winsløw,** * 2. okt 97 Poulsker. Forældre: Sp i Poulsker Christian W, † 1812, og Marie Gad af Vejby-T. Stud Frborg 16, c okt 21 (h), hjpr Bodilsker-N 31. maj 23, sp Sejerø 20. febr 29, sp Østerlarsker-G 9. juli 34, afsk 26. marts 70, † 18. nov 73. ~ 19. febr 25 Anna Cathrine Sonne, * 20. nov 02 Rønne, † 8. sept 48. Forældre: Urmager, artillerikpt Frederik S og Cathrine Sonne. – Datter: ~ Lundsteen, Holeby-B. Se stamt 33 (Gad).

Hjælpepræst hos pastor Winsløw

1864: **O. F. H. Mynster** (afsat af tyskerne 64 som sp Ladelund), se Fuglse-K.
1866–70: **D. H. Lundsteen** (svigersøn), se Holeby-B.

12. 18. juni 1870–12. jan 86 (sp Henne-L 11. juli 56): **Rasmus Ludvig Riis,** * 30. okt 20 Slagelse. Faderen: Sp i Oure-V, † 64, se der. Stud Slagelse 38, c okt 42 (1), lærer Kbhvn, hjpr Oure-V 14. okt 47, afsk 12. jan 86, † 21. nov 98. ~ 15. juni 54 Caroline Sophie Antonia Erichsen, * 19. nov 26 Nyborg, † 1. febr 02. Forældre: Koffardikpt Erik Christian E og Rachel Tobia Wolch. – Hustrus kusiner ~ Møller, Barløse, og Garde, Veggerby-B.

Pastor H. P. Christensen omtaler pastor Riis som en mand, der »holdt sig hjemme, han var svagelig, havde kapellan og værnede saa omhyggeligt om sit helbred, at han tog overfrakke paa, naar han gik fra et opvarmet til et uopvarmet værelse«, sagde man. Kirkegangen var meget ringe i hans tid.

Hjælpepræst hos pastor Riis

1879–81: **V. C. Dahlmann,** se Landet-R.
1882–84: **T. L. Bjørndal,** se K Hyllinge-L.
1884–86: (Uord medhj, tillige uord medhj Bering valgmgh) **O. L. E. Rosenstand,** se V Vedsted.

13. 16. marts 1886–2. febr 95 (sp Stauning 24. aug 81): **H. Fischer-Jørgensen,** fl t Svallerup, se der.

14. 14. maj 1895–31. juli 1934: **Hans Peder Christensen,** * 23. juli 64 Sønderby, Holmslands Nysogn. Forældre: Husmand og fisker Søren C og Else Marie Mogensen. Biskolelærer, fisker og landmand. Stud priv 88, c 94[1] (1), manuduktør, afsk 31. juli 34, † 20. marts 56. ~ 4. nov 92 Karen Kirstine Christensen, * 17. dec 65 Aargab, Holmslands Klit, † 30. april 25. Forældre: Gdjr og fisker Hans Christian Christensen (Bank) og Ane Hansen. – Fætter: Knudsen, Gadbjerg-L.

Pastor C fungerede som emeritus 1934–38 som valgmenighedspræst i Silkeborg (se der).

Fmd f værgeraad, sygeplejeforening, frivillig fattigkasse og den kommunale hjælpekasse i Harlev-F. BM amtsforen af sygeplejevirksomheder i Aarhus amt, BM Centralforen af sygeplejevirksomheder uden for Kbhvn, BM Aarh amts pleje- og børnehjemsforening, BM KS 98 26–36, fast medarb ved »Menighedsbladet«, BM DdU, Hovedst. Havde været fmd for Studenterkredsen 94–95.

Pastor H. P. Christensen var en betydelig præst, der satte spor, som længe vil huskes i Harlev-F. Han var vestjyde, hans svigerforældre var en velstillet gaardmandsfamilie, nabo til præstegaarden i Aargab, en af de familier, der havde vid horisont, og som holdt fast ved det grundtvigske livssyn, da IMs vækkelse gik over Klitten, men de var trofaste mod præst og kirke, af gammel fromhed. Pastor H. P. C. har leveret værdifulde bidrag til nærv værk om Framlev herred, var interesseret deri, og sendte dette værks red (som ogsaa er klitbo) flere gode hilsener, den sidste, meget hjertelige ved P. N.s udnævnelse til sp Sct Matthæus k. Han og hans udmærkede hustru har vi jævnligt truffet i Aargab. Prægtige mennesker. Fru C og hendes smaa niecer kom jævnligt ind til min mor med denne besked: »Her har a et par faa flynder til dig, og saa maa vi blive en time og spøge med dig!« (P. N.) Som emeritus var han meget virksom, og han skriver med glæde om, hvordan han blev brugt som »altmuligmand« og hjalp, hvor man kaldte paa ham, 1941–42 betjente han frimenigheden i Holstebro, var en kort tid kst i Sjørslev-Almind og 1942–44 præst for frimenigheden i Lemvig, saa atter vakancepræst i Holstebro frimgh og derefter igen »allemands altmuligmand« til sin død. Han fortæller om sin udnævnelse til Harlev-F og om sin gerning her:

»Harlev-Framlev var mit første og eneste embede indtil 31. juli 1934, da jeg faldt for aldersgrænsen, tro imod dette embedes traditioner: Siden reformationen har vist ikke een – bortset min gæve formand – »forladt skansen i utide« (ved forflyttelse).

Først maa jeg fortælle, hvordan det gik til, at jeg som næsten nybagt kandidat fik dette pensionsembede. Der er for mig, som aldeles ikke tror paa »tilfældigheder«, noget næsten mystisk deri, som jeg gerne vil benytte lejligheden til at fortælle lidt om.

En ungdomsoplevelse, som jeg ikke her skal komme ind paa, havde bestemt min livsbane: Præst skulle og ville jeg være. Og da jeg saa havde taget min eksamen og kunne begynde at søge embede, sagde jeg stille ved mig selv: »Nu søger du alt, hvad der opslaas ledigt (i »Dansk Kirketidende« dengang) og er paa højst 2500 kr i indtægt (saa højt turde man vel gaa uden at gøre sig til grin – som kandidaten, der søgte stiftsprovsteembede), og saa maa Gud raade for, hvor du skal hen«. Og denne regel fulgte jeg uden at spørge om hvor eller hvad. Det eneste, jeg, ud over at skrive ansøgninger, foretog mig, var engang, efter at jeg havde begyndt at søge, at præsentere mig for ministeren (*Bardenfleth*), der da bl a spurgte om min kirkelige stilling, hvorpaa jeg med god samvittighed kunne svare, at jeg fra min første ungdom af havde været grundtvigsk indstillet. –

En aften sad jeg og skrev ansøgninger; fem var allerede løbet af stabelen (de smaa og mindre embeder kom gerne »i bølger«), bl a ansøgning om Raabjerg i Vendsyssel, den gang vist et af de ringest lønnede, og om Hodde-T i Vestjylland. Men i opslaget fandtes endnu et: Harlev-Framlev. Jeg læste igen, hvad der stod om det: Pension til afgaaet præst fra 1886 (altsaa før præstepensionsfonden med de 8 aar blev til) – kunne altsaa falde bort naar som helst, men ogsaa vare ved længe endnu. – Et saadant (lotteri-) embede ville naturligvis mange søge, altsaa ganske udsigtsløst for mig: Nej, spar du hellere dit stempelmærke og gaa i seng! – Ja, men din regel! Det staar jo til en indtægt af 2300 kr! – Naa ja! saa skrev jeg ogsaa den ansøgning, enslydende med de andre. Ansøgningslisten i ministeriets budstue viste senere: 6 sognepræster, 6 kapellaner og 6 kandidater: Ja, tænkte jeg det ikke nok! – Ingen kunne derfor være mere overrasket end jeg, da jeg i »Nationaltidende« saa min udnævnelse: Det maatte være en forveksling! – Straks fat i »Berlingeren«: Jo, der stod det ogsaa! Ja, saa maatte det jo være sandt, og jeg kunne haste hjem til min kone: »Nu ved jeg, hvor vi skal hen!«

Om Harlev-F vidste jeg ikke andet, end at det laa i Aarhus stift. Men jeg havde jo lagt sagen i en stærkeres haand, saa jeg var tryg og – glad! Et og andet fik jeg dog snart at vide om forholdene af en teologisk student, der i sin tid havde været i Framlev som mælkekusk paa mejeriet. Men endnu før jeg havde haft lejlighed til at »pumpe« ham, kom forklaringen paa, hvorfor ministeriet ville have mig til Harlev-Framlev.

Skolebestyrer *Rosendal* paa Nørrebro, biskoppens far, i hvis hjem jeg gennem mange aar havde haft min gang, fik besøg af to mænd fra Hodde-T (hans hjemegn). De var sendt til København for at bede ministeren udnævne mig, hvis navn blandt ansøgerne om Hodde-T man havde heftet sig ved; men undervejs havde de set min udnævnelse til Harlev-Framlev. Saa søgte de nu raad hos Rosendal, og denne gik med dem til ministeren. Her fik han lejlighed til at spørge om grunden til, at en kandidat skulle til Harlev-F, som maaske snart ville være et afgangsembede.

Jo, aarsagen var en voksende sognebaandsløsning til Bering valgmenighed, som man gerne ville standse, men de sognepræster og

kapellaner, der søgte embedet, var som hørende til Indre Mission uegnede til dette formaal. Derfor maatte man tage en kandidat, og der stod den nu udnævnte først for.

»I mangel af bedres havelse!« kunne jeg derfor svare mine kolleger i Aarhusegnen, naar de lidt maliciøst – med spøgefuld hentydning til Simoni – spurgte, hvordan det dog var gaaet til, at jeg var havnet i Harlev. –

Den »voksende sognebaandsløsning« og forholdet til Bering valgmenighed!, ja, jeg, der selv havde hørt til Kbhvns valgmenighed fra dens stiftelse, talte herom med pastor *Th. Schiøler*, den senere biskop, dengang præst ved Sct Pauls kirke, Kbhvn, som sagde til mig: »De skal være Teilmanns kapellan!« – et godt raad, som jeg fulgte til gensidig glæde.

Det kom til at føje sig saaledes, at mit første besøg i Harlev kom til at gaa over Bering, og at det blev pastor *Jørgen Teilmann*, der saaledes førte mig ind i mine sogne. Da vi kørte frem over bakkerne og paa een gang saa hele Harlev-Framlev omraadet med dets to kirker ligge der vidtstrakt under os, siger Teilmann: »Dér ser De nu Deres arbejdsmark!« Og i mig var der noget, der svarede igen: »Ja! – og dér skal du blive og have din gerning gjort!« – Det blev til 39 aar, og ikke et øjeblik tænkte jeg paa at søge andensteds hen.

Hvad var det saa der bandt? Indtægten maaske? Det var eller blev jo et stort embede! – Aa, ikke saa stort endda; i hvert fald havde jeg i sin tid tilbud om et større, men »det er en anden historie«. Nej, det var *menneskene* – en jævn, solid, trofast, kirkelig interesseret, højskolepræget bondebefolkning, som jeg snart følte mig hjemme iblandt som blandt mine egne vestjyder. Ogsaa arbejderne, der for størstedelen var socialdemokrater og ifølge parolen dengang skulle være antikirkelige, kom jeg snart paa talefod med.

Og saa ungdommen. – Jeg begyndte med – saa snart der blev et »materiale« – at stævne mine »gamle konfirmander« til maanedlige møder i præstegaarden. Ud fra erfaring fra et ungdomsarbejde i København (Diakonissestiftelsens søndagsskoles ungdomsafdeling), hvor vi engang til liden glæde havde givet de unge lov til at tage kammerater uden for kredsen med, og i erindring om lærer *Himmelstrups* ungdomsmøder (se »Min Barndomsegn« s 12), gav jeg kun gamle konfirmander adgang, og disse mødte trofast, drengene til 16–17 aars alderen, pigerne noget længere. – Da vi fik det første menighedsraad, forhandlede vi ungdomssagen i et møde med det udfald, at vi i november 1904 dannede en ungdomsforening med det stilfærdige motto: »et sundt og kønt ungdomsliv« og med adgang for alle, unge og gamle, gifte og ugifte. Ved afslutningen af det første regnskabsaar var medlemstallet 275, deraf 69 gifte og bosiddende. Navnene paa de gifte (protokollen er i mit værge) siger tydeligt nok, at de var med for sagens skyld, og de trak sig da ogsaa lidt efter lidt tilbage; »for – som de sagde – nogen maa jo være hjemme, og naar ungdomsforeningen kalder, har vore unge første ret. Og – føjede de til – præsten er der jo og staar for styret!« – Ja, det var han. Som valgt til formand aar efter aar var han med ved alle foreningens møder og sammenkomster – paa to, maaske tre nær – i de ca 30 aar.

Naar jeg – navnlig i de senere aar – henstillede til de ældre unge selv at tage ledelsen, protesterede de: »Skal vi selv, vil det ende med, at foreningen bliver en bal-forening som de andre ungdomsforeninger i Aarhusegnen.« Jeg maatte bøje mig for denne begrundelse – en ungdomsforening maa ledes af en ældre, der har fornøden autoritet til at kunne sætte alting paa plads. Og ud fra denne betragtning opløste vi foreningen ved min afgang, hvorved dog ogsaa hensynet til min eftermand spillede ind: Han skulle ikke i sit ungdomsarbejde være bundet af »gamle rammer«, men frit kunne danne sig sin form.

Med ungdomsarbejdet og befolkningens forhold dertil er nævnt det meste af, hvad der er at nævne. Som man uden kirkelige eller politiske skillelinier kunne samle sig om dette, samlede man sig om folkelige møder i forsamlingshusene og til gudstjeneste i kirkerne.

Det skel mellem sognebaandsløserne og den øvrige befolkning, som til at begynde med var ret skarp, udviskedes snart. Ikke, at sognebaandsløserne gik tilbage, men vi levede og arbejdede sammen. Jeg var jo »*Teilmanns* kapellan« – i *mine* sogne!

Og saa slutter jeg denne beretning med et juleminde, der har sit at fortælle om disse gæve mennesker.

En julenat havde der været en forrygende snestorm, saa alt viden om laa begravet i sne julemorgen. Og jeg skulle til Framlev til formiddagsgudstjeneste. »Der kommer saamænd ikke en sjæl i dag!« sukkede jeg ved mig selv. Men derop skulle jeg jo, og i slæde tværs over markerne kom jeg der da ogsaa.

Og da jeg saa kom ind i kirken, var den fuld! – fuld af mænd. Ikke en eneste kvinde – selv i kirkebyen var der ufremkommeligt for kvinder – men mænd, som havde stampet sig frem gennem sneen, mange ad lange veje. For mig at se til var de der »mand af huse«. Og for mit indre øre lød det: »Vi ville jo ikke, at vor præst skulle være ene i dag!«

H. P. Christensen.

Pastor *Poul Ejaas* tilføjer: Pastor »HP« var i ordets egentligste forstand en »sognekonge«, idet der ikke var ret meget i Harlev-F sogne, som han ikke tog del i eller var fmd for. Hans jævne, grundtvigske forkyndelse skaffede ham mange venner. Der var intet verdensfjernt eller videnskabeligt over ham. Det var et slags kald for ham at rejse rundt og holde foredrag, saa han var kendt viden om. Det betød, at hans kone ofte var alene hjemme med de mange børn, folkeholdet og landbruget, som han selv drev. Han kom villigt og gerne, naar der blev kaldt paa ham, men han spandt ikke guld ved sine foredrag. Han holdt velbesøgte grundlovsmøder i præstegaardshaven. Var ivrig venstremand. Som emeritus var han enestaaende, han kendte sin plads over for eftermanden, var altid rede med hjælp og raad. Hans arbejdskraft og -vilje var stor, og med sin dybe forankring i jysk bondebefolkning har han betydet meget for det grundtvigske arbejde i store dele af Jylland.

15. 31. okt 1934: **Poul Vilhelm Ejaas,** * 3. nov 03 Svinninge. Faderen: Kbmd E. Stud

Stenhus 22, c 34^2 (h_2). ~ 14. dec 34 Else Rosendal, * 17. febr 08 Kbhvn. Forældre: Totalisatorforstander Einar R og Sigrid Lundsted. – Søster ~ Zachariassen, Kliplev. Søster ~ Petersen, Vig-NA.

Litt: Aug. F. Schmidt: Bidrag til Harlev sogns hist, Aarh aarb 1960, 206–22. Fra H sogn i gl dage, Aarh aarb 1921 (Leth Danielsen). Den svenske kvinde i H (Charlotte Andersson, * 1838, † 1931), Østj hjemst 1943, s 114, H kirkes jorder, Aarh aarb 1915, s 133 f. Om epitaflet i H kirke, se Nye tid om lærde og curieuse sager, 1732, s 33 f. Slægten Leth fra H, Aarh st aarb 1928. Landstingsmd Rasmus Nielsen om H og F sogne, Østj hj 1948. Khst saml 6 r, II 464 f (Jesper Andersen), III, 171. En slægt fra Skiby, Aarh aarb 1928, 75–152, Om Labing mølle, Aarh aarb 1941, 15 fl, S. P. Molbech, julegilder, Østj hj 1937, 90–93, Vider og vedt IV, 306–09.

STORRING—STJÆR—GALTEN

Storring sogn, 1198 ha, er højtliggende, bølgeformede jorder, muldsandet jord, storbakket mod vest, god udsigt fra Rybakke (95 m), mod syd enge ved Knudaa (Søballe sø). Byerne: S med gl rytterskole, fh, Høver med fh. Nogen skov.

I Høver nævnes 1524 en kirke. Et voldsted ved den udtørrede Gammelgaard sø. Kun faa oldtidsminder.

Stjær sogn, 822 ha, højtliggende (Bjørnebjerg 127 m), bakket, en stenrevle gaar gn Storring og Stjær sogne (den østjyske israndslinie). Frugtbart, nogen skov, Taastrup sø. De skovklædte bakker er søgte udflugtssteder. Byen S med fh og mh og frimissions mh. Folketallet nedadgaaende i Storring og Stjær.

Galten sogn, 867 ha, storbakket mod sydvest, brede dalstrøg, frugtbart, nogen mose og eng. Byerne: Galten stationsby (762 indb) med fh, apotek, hotel, butikker, centralskole, alderdomshjem (1954), Smedeskov hvilehjem, handelsskole (1955), sportsplads, to slagterier, forsøgsstation (foderstoffer) osv, Klank med efterskole, en del af Høver.

Af den ældre præstehistorie

Præsten *Laur. Sørensen,* † 1602, var fra Thy, havde 11 børn. Epitafium. Hans datter blev gift med efterm, *Niels Pedersen Fog* (1602–28), ligsten og epitafium, og hans dt blev gift med efterm, *Mads Jacobsen Riber* (1628–36), hun giftede sig 2. gang med den flg sp: *Jens Jensen Sneptrup* (1636–59). Han skænkede prædikestolen i Storring 1638, var præstesøn fra Ousted-T. Provst *Niels Madsen Fog* (1659–96) var vist søn af ovenn Mads Riber. Præstegaarden brændte 1680, og præstens 1. hustru omkom ynkeligt ved branden. Med sin 2. hustru, der var præstedatter fra Vinding-B-V, gav han to smukke massive messinglysestager til kirken. Epitafium. Hans enke giftede sig med efterm, *Chr. Bøg* (1696–1718), saa indtil 1718 var alle sp i familie med hinanden. – *Anders Christensen Winding* (1718–52) af Haasum-R efterfulgtes af sin søn, *Andreas Chr. Andersen Winding* (1752–86). Provst *J. J. Adslev,* Borum, klagede omkr 1760 over, at degnen i Storring ikke viste tilstrækkelig ydmyghed (Georg Hansen: Præsten i 18. aarh, 1944, s 182). Provst *Mads Thistrup* (1786–1807) tog sig som oplysningsmand meget af skolevæsenet. Amtsprovst *J. C. Winther* (1808–26) var en »bestemt og meget virksom« provst, skolemand og sognepræst. Han var ugift, udgav flere skrifter (Forsøg over fordelene af det menn livs lidelser og genvordigheder, Münchers lærebog i kirkehistorie, Atheniensiske breve under den peloponesiske krig, tale ved det borgerlige laane- og livrenteselskabs fest 1803). Han havde som ung været lærer i latin, levende sprog og religion. For skolevæsenet paa egnen gjorde han meget.

De senere aar

Embedet var stort, præstegaarden som en anselig proprietærgaard. Stort folkehold.

Præsterne *J. C. Funder* (1827–55) og *Gomme F. Brandt* (1856–68) var af den gamle aristokratiske præstetype, nød megen respekt. Brandt var ikke ven af IM, hvad Vilhelm Beck fik at mærke, da han prædikede her 1865 (Becks erindr, s 69). IM fik nogle tilhængere i Stjær, og i Klank var der nogen grundtvigsk bevægelse.

1880'erne var optaget af kirkebyggeri i Storring og Galten.

Provst *Em. H. Seidelin* (1868–89) mindedes længe som en fin og mild mand. han var uden retningspræg. Hans svigersøn, der var kkp her, *G. C. Krog-Meyer,* skriver, at de kirkelige forhold ikke var ideelle. Men der var god kirkegang fra ældre tid. Ingen vækkelser havde berørt sognene. Der var megen selskabelighed, mange gilder, og politik optog sindene i provisorieaarene. Der var intet organiseret arbejde i gang, ingen særlige møder, indtil missionshuset i Stjær blev bygget 1889. Krog-M skriver, at han undrede sig over, at »der kom saa mange i kirkerne for at høre mig, unge, uprøvede mand«. Man var optaget af kirkebygningerne i Storring og Galten. Den lille IM kreds i Stjær udviklede sig »ganske ukirkeligt, næsten frikirkeligt«. Ved et møde 5. juni 1889 vedtog kredsen at bygge et mh ved vejen mellem Storring og Stjær. Huset blev indviet kort efter og fik navnet Bethesda. Grunden var skænket af gdjr *Peder Olsen,* gdjr *Rs. Rasmussen,* Stjær, gav en større sum, disse samt *Jakob Nielsen, Anders Nielsen, N. P. Poulsen, Mads Madsen* og *Søren P. Jensen* var de bærende i arbejdet. I lovene stod, at »her skulle evangeliet forkyndes paa evg-luthersk grund«. Her kom missionærer og talte, især *Chr. Joh. Andreasen.* – I Galten var der en kontrær lærer. Han sad og læste avis under prædikenen, men den gamle, milde provst lod ham passe sig selv. Læreren modarbejdede præsterne, men ved en eksamen var hans opførsel dog saadan, at han blev afskediget. Forholdene var ikke lette i disse aar, men der var ogsaa lyspunkter.

Provst *M. K. F. Blichfeld* (1890–94) var den første sp, der blev forflyttet herfra siden ref. Han var nærmest IM, støttede IM, var en betydelig prædikant og samlede mange, men søgte hurtigt herfra.

Provst *C. A. Jensen* (1894–1931) blev her i over en menneskealder, selv om han nok enkelte gange søgte andet embede. Han var ikke

partipræget, men hans forkyndelse og salmevalg var grundtvigsk, og han var en tid BM i KS for Aarhus amt. Han kendte sognene ud og ind og var afholdt, voksede godt sammen med befolkningen. I disse aar blev et nyt og større mh opført og tilskødet IM. Det blev indviet 1924. Lederen af IM var gdjr *Jens P. Pedersen,* Stjær, pastor *Asschenfeldt-Hansen,* Gern, og missionær *M. P. Madsen,* Aarhus, støttede arbejdet meget, og der blev holdt mange møder, men kredsen var kun lille. Større betydning havde de store efteraarsmøder paa *Klank* højskole, og flertallet af kirkeligt interesserede var n grundtvigske.

Om præsterne *J. S. Riis Vestergaard* (1931–34), *O. H. Dyreborg* (1934–61) og *M. P. Predstrup* (1961–63) se nedenfor. De var ikke stærkt retningsprægede og kirkelivet udfoldede sig folkekirkeligt uden særligt partipræg. Det vakte nogen opsigt, at pastor *M. Predstrup* saa hurtigt rejste herfra.

»Utilfredshed med velfærdsstaten er aarsag til, at pastor *M. Predstrup* sammen med sin familie, seks personer, er ved at bryde op fra Storring præstegaard for at rejse tilbage til Canada, hvorfra familien kom for halvandet aar siden.

– Det er ikke, fordi jeg ikke har været glad for mit præstekald her, sagde pastor Predstrup i aftes til Politiken. Nej, det hele er denne velfærdsstat, som jeg ikke kan finde mig til rette i. Det er min opfattelse, at staten nok skal hjælpe den svage, men den maa ikke tage hele ansvaret eller viljen til at klare sig selv fra folk. Jeg rejser nu tilbage til Canada, fordi det efter min mening er bedre at være paa vej til velfærdsstaten end at være naaet til den.

Nu rejser jeg over til byen Dauphin, der har 9000 indbyggere, men ingen protestantisk kirke. Jeg har aldrig været der før, men skal nu være med til at bygge kirke og præstegaard op.

– Det er altsaa en form for pioneraand, der driver Dem tilbage.

– Ja, det kan vist godt siges. Sidste gang jeg var derovre, var jeg med til at bygge kirke og præstegaard op fra grunden. Herhjemme glider man ligesom ind i det, andre for længst har bygget op. Derovre lever man med i sin menigheds sorger og glæder paa en helt anden maade og deltager i dens liv næsten i døgndrift.« (Politiken 10. marts 63).

Siden 1963 har *G. Ovesen* været sp.

Der er stadig god kirkegang, bedst i Stjær, IM smf i Stjær, sdsk, KFUM og K, kirkeblad samt lidt frimission med mh i Stjær. Frimissionskredsen var opstaaet omkr 1900, og der blev bygget mh med tilslutning fra flere nabosogne efter en ret aktiv agitation (især fra Veng). Kredsen er kun lille. IM har i de senere aar været ledet af gdjr *Aksel Pedersen,* Stjær, og gdjr *H. Henriksen,* Stjær. Om kvindesykredsens arbejde for udsmykning af Galten kirke, se ndf.

Centralskole »Gyvelhøj« i Galten for alle 3 sogne (fra 1962). Realskole i forb med Sjelle-S og Skivholme-S. Skoleinspektør *S. N. Simonsen.*

Klank højskole blev oprettet 1868 og lededes af forstander *Erik Pedersen Aaes* († 84). Skolen var ikke stor, 1885–89 blev den drevet som landbrugsskole. Derefter atter højskole, ledet af *Jens Nielsen,* ivrig grundtvigsk-koldsk friskolemand, konfirmeret af *Otto Møller,* Gylling, som ung i Kbhvns højskolef, paa Askov, idealist. Han ledede dygtigt højskolen her sm m sin svigersøn, *H. K. Rosager,* indtil de begge overtog Borris landbrugsskole 1910 (se Borris-F). Jens N blev en kendt husmandsfører, livlig og folkelig. Senere undervisningsminister *Jens Byskov* var lærer der 87–89, senere var *H. Hansen, N. K. Nielsen* og *H. Elmer* (nu lærer i Skjørring) forstandere.

1939 omdannedes skolen til **efterskole** med *Magne Kjærgaard* som forstander. Han fortæller (Kr Dbl 30. dec 58) om, hvordan han og hans hustru, *Ragnhild,* har set det som deres opgave at genopbygge grundtvigske skoler, der var i forfald. Han havde i 10 aar haft Særslev højskole, som han arbejdede op, en tid havde de drevet gartneri i Aarslev, Fyn, men kaldet til skolen fyldte dem stadigt. Han ville ikke overtage en skole i fuldt sving (men en skole, der var saa langt nede, at det kun kunne gaa fremad, som Johan Skjoldborg sagde, da han forlod Dynæs). Alt var ribbet i Klank, skolen solgt ved tvangsauktion. Men der kom snart orden paa tingene, eleverne begyndte ogsaa at komme, og i de 19 aar, K var her, var der ca 1000 elever. Skolen blev atter godt indarbejdet paa egnen, og den kom til at betyde meget, ikke blot gn eleverne, men ogsaa ved foredrag, kulturarbejde og ved de store 3-dages efteraarsmøder. Fru Ragnhild sled i det, og alt blev ledet i grundtvigsk friskoleaand. Hver uge var der offentlige foredrag eller oplæsning med sange osv. *Klank ungdomsforening* lededes af en slægtning til *Magne Kjærgaard, Hans Kjærgaard.* Fra nytaar 1959 ledes skolen af *Gunnar Madsen,* tidligere lærer, Højer ungdomsskole. Skolen er nu en selvejende institution. Moderniseret 1960. 48 elever.

Blandt lægfolk: Lærer *Sigurd Kaae,* Storring (* 89), lærer i Høver 16, mghraadsmedl, fmd f værgeraadet. Lærer *Th. Horslund-Olsen,* centralskolen. Lærer *J. Skytte Andersen,* Storring. Mejeribest *Sigurd Aaes,* Stjær, fmd sygeplejef og foredragsf. Sognefoged *Ole Porse* († 26), en af de førende i kommunen. Hans søn var *Niels Porse* (som blev gift med en datter af provst C. A. Jensen), der boede her til 1927 og derefter flyttede til Eskemosegaard, Birkerød, en af dsk landbrugs- og mejeribrugs førende mænd.

1927 oplyses: Kkg god, jævnt gode forhold, KS (sp), frimission i Stjær, overv gr præg, mange ligegyldige. 1934: Kkg 4–5 pct, kirkelig interesse, især i Stjær og Galten, ungdomsm i pgd. 1943: Kkg 7–8–7 pct, ret stor kirkelig interesse, men spredte forhold, velvilje, kirkeblad. 1958: God kkg, gode forhold, velvilje, kirkeblad, 3 fh, DdU, KFUM og K i Stjær, IM med mh i Stjær, frimission. Overv gr præg. 1963: Kkg 8–12–7 pct, se ovf. Alm landbefolkning, stationsby, en del har arbejde i Aarhus.

Storring kirke, østligt i sognet og østligt i byen, er opført 1890 af røde mursten paa granitsokkel i romansk stil (arkitekt: V. Puck) i stedet for den gamle granitkirke, som blev brudt ned. Kirken bestaar af skib, kor, taarn med spir, taarnrummet er forhal. Skibet har aaben tagkonstruktion, koret bjælkeloft. Det meste af inventaret fra den gamle kirke overførtes til den ny. Indvendig er væggene af gule

sten med bælter af røde sten. Koret har frise med apostelbilleder. Renæssancealtertavle fra c 1635 med krucifixmaleri (af A. Fritz fra c 1860). Romansk granitfont med dyrefigurer. Smuk prædikestol og lydhimmel fra 1638 (se ovf). Series pastorum. Barokepitafier er fjernet til Koldinghus museum (over pastor A. Winding). 125 sd. Orgel. Ligkapel 1939 (pengene skænket af 2 søskende, Andersen, USA, opvokset i Storring).

Den gamle romanske kirke var lille, med skib og kor, senere tilføjet taarn med pyramidetag og vaabenhus mod syd.

Mackeprang, J. G 33.

Stjær kirkes skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraakantsokkel. Rigt prydet syddør med relieffer benyttes endnu. Sidst i middelalderen tilføjedes taarnet med sadeltag, hvidkalket, af granit og munkesten, rest 1863. Nyt vaabenhus mod syd. 1875 ombyggedes en del af murene. Bjælkeloft i skibet, koret hvælvet. Altertavle fra 1896 (Kom hid til mig, malet af C. Overgaard). Romansk granitfont med figurer. Ny prædikestol. 100 sd. Orgel. Kirken restaur 1956 (bl a ved kunstmaleren Hans Rasmussen,, Faaborg).

Mackeprang, s 76, 90, 262, 298, 408.

Galten kirke er opført 1884 (arkitekt: V. Puck) i stedet for den gl granitkirke, i nyromansk stil af røde mursten paa granitsokkel. Taarnet, hvis underdel er forhal, har ottekantet spir. Skibet har aaben tagkonstruktion, koret bjælkeloft. Apostelfrise paa skibets vægge. Fløjaltertavle fra 1938 af Sophie Vermehren »Lad de smaa børn komme til mig« (fra 1914) og en ny prædikestol. Romansk granitfont med 4 løver. Bag altertavlen vaaben m m fra et epitafium fra 1736. Gravsten. 125 sd. Orgel. En kvindelig sykreds har ved basarer skaffet penge til nyt gulv og ny alterramme og ny vinduer. 1957 er kirkegaarden udvidet (33.000 kr).

Den gamle, romanske kirke bestod af skib, kor, taarn med bindingsværksoverdel og vaabenhus.

Folketal: 1850: 593 og 310 og 612, 1901: 581 og 528 og 737, 1921: 575 og 511 og 910, 1960: 464 og 432 og 1087.

Altergæster: 1922: 198 og 204 og 252, 1930: 171 og 249 og 309.

Menighedsraad: 1922, alle retn, 1934: gr flertal, 1945: 4 IM, 15 u p, 1961: 19 overv gr.

Kommunevalg: 1943: Soc 214 (3), rad 57 (0), venstre 462 (5), BF 115 (1), 1962: Soc 310 (3), rad 65 (0), venstre 510 (5), BF 173 (1). Fmd: Gdjr **Holger Birk** (v).

Sognepræst

Indt 1859: a) 82 rug, 115 byg, 202 havre, b) 300 rdl, c) 11 lpd ost, 70 lpd brød, 62 sn æg, 8 gæs, d) 260 rdl, e) 162 td ld, 11 td hartk, afg 1300 rdl. Grundmuret, tegltækt, stor, god pgd, 60 alen lang. 1870: Regul 2776 kr, netto 6184 kr. 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1958: 12. kl. Pgd opført 1936.

11. 23. febr 1827–1. marts 56 (sp S-N Onsild 6. jan 09): **Jørgen Christian Funder,** * 6. nov 75 Aarhus. Forældre: Kbmd Thomas Pedersen F og Anna Jørgensdatter. Stud Aarhus 94, c okt 97 (1), lærer, † 1. marts 56. ~ 18. juni 13 Mette Marie Schytte, * 29. juni 95 Aalborg, † 20. febr 70. Forældre: Degn Henrik S og Inger Mortensdatter Woldum af Hvirring-H. – Søn: Spjellerup-S.

Om pastor F, se ovf.

Hjælpepræst hos pastor Funder

1842–52: **N. C. Voetmann,** se Munkebjergby-B.
1852–53: **K. N. Knudsen,** kkp her, se Beder-M.

12. 9. maj 1856–3. juni 68 (sp Henne-L 28. dec 47): **Gomme Frederik Brandt,** * 13. sept 14 Tryggelev. Forældre: Sp i Tryggelev-F Gomme Frederik B, † 29, og Lovise Brockdorff. (Baade B's fader og farfader og farfaders fader var sp i Tryggelev-F). Stud Fred inst 32, c maj 37 (1), ord kat Ringkøbing-R 12. marts 41, † 3. juni 68. ~[1] 15. maj 41 Marie Nicoline Henriette Vilstrup, * 19. febr 20 Borris, † 16. nov 53. Faderen: Kstrrd, sp Borris-F, † 71, se der. ~[2] 24. nov 58 Louise Nielsine la Cour, * 6. febr 27 Raasted, † juni 1917. Forældre: Proprietær, stænderdeputeret Otto August la C til Cathrineberg ved Aarhus og Ane Cathrine Strandbygaard. – 1. hustrus brødre: Barløse, Bjerregrav-Aa, Borris-F. Søster ~ Selchau, Balslev-E. Stamt 52.

Om pastor Brandt, se ovf.

13. 28. sept 1868–22. jan 89 (sp Janderup-B 22. maj 53): Provst **Emanuel Honoratus Seidelin,** * 11. juli 16 Kalundborg. Forældre: Viceadmiral Jens S og Anna Elisabeth Bonnevie. Stud Mtrp 35, c 41[1] (1), lærer Søetatens drengeskole 45, r af Dbg 81, kst provst 84, provst Sabro m fl herr 18. febr 85, afsk 22. jan 89, † 17. sept 93. ~ 19. okt 44 Vilhelmine Christiane Helm, * 30. dec 18 Kbhvn, † 12. juni 08. Forældre: Overlærer ved Søetatens drengeskole Hans Bredahl H af Svindinge og Mariane Margrethe Jerndorff. – Broder: Sp Vor Frue k, Aarhus, som var gift med hans datter, og hvis datter var gift Krog-Meyer, kkp her, se Vigersted-K. – Stamt 79.

Om provst S, se ovenfor. Han mindedes længe her. Han skildres som en elskelig skikkelse, irenisk og mild, fuld af historier, havde mange kulturelle interesser. Han var en dygtig og veltalende prædikant, flittig i sine sogne, meget afholdt og havde god kirkegang. Han var en familiefader og sognefader af den gamle type. Som ung havde han samlet en bog med salmer til brug i Søetaternes drengeskole og var i det hele salmeinteresseret. Han var ogsaa kunstmaler, og har bl a malet altertavlen i Janderup, hvor han var præst, før han kom til Storring. Han var vel hjemme i klassisk og nyere litteratur, læste meget og syslede især med missionshistorie. En række artikler og indlæg foreligger fra hans haand, for det meste af æstetisk, biografisk eller opbyggeligt indhold. »Altid mødte man hos ham det samme elskelige smil, de samme venlige øjne, ikke mindst børnene i skolerne husker ham saadan.« (Aarhuus Stiftstid 23. sept 93.)

Mogens Seidelin: Fam Ss slægtsbog.

14. 6. maj 1890–13. marts 94 (sp Dronninglund 15. maj 83): Provst **M. F. K. Blichfeld,** fl t Fjelsted-H, se Skibby.

15. 11. juni 1894–9. marts 1931 (sp Bjerring-M 16. juni 86): Provst **Christian Anton Jensen,** * 28. sept 60 Haderslev. Forældre: Kbmd Jørgen Peter J og Amalie Frederikke Skov. Stud Hrlf 80, c 86[1] (1), provst Sabro m fl herr 20. dec 12, r af Dbg 23, afsk 9. marts 31, † 4. marts 34. ~ 26. juli 86 Anne Marie Lautrup, * 21. maj 65 Sdr Bjert, † 9. nov 31. Forældre: Gdjr Lars L og Frederikke Hagen.

Kredsfmd Præsteforeningen 11–28, BM i KS i Aarhus amt. Skrev om Stjærs fortid i Jysk mdskr 12, s 18 f.

Provst C. A. Jensens navn vil sent blive glemt i disse sogne. Han var kendt af alle, og alle kendte ham, han var ikke just »folkelig«, men højt agtet. Det var en fornøjelse at møde ham, elegant og chevaleresk i sin optræden, saglig og kyndig paa de omraader, hvor han udtalte sig, levende interesseret i tidens spørgsmaal og i lokalhistorie, en klog mand, frisk og levende. Han var sønderjyde og stærkt optaget af nationale spørgsmaal, og det var ham en sorg, at Flensborg ikke kom med hjem til Danmark ved genforeningen. – Det var ikke let at

placere denne selvstændige, vaagne mand i de kirkelige partier. Han var vel nærmest højkirkelig-grundtvigsk. Hans salmevalg var præget af Grundtvig, og han deltog i ledelsen af KS i amtet. Han var meget omsorgsfuld i sit embede som præst og provst. Han nedskrev nøje alle sine prædikener. Og saa var han en stor elsker af sang og musik, dyrkede musik i præstegaarden sammen med sin hustru og sine børn. Selv var han en habil sanger og messede smukt. I Den danske præsteforening ydede han en god indsats for sine kolleger, vel bevandret i kirkelig lovgivning, virksom for præsters lønnings- og forflyttelsesforhold, en selvstændig og kyndig repræsentant for sin stand. Sognene fejrede provstens jubilæer, sølvbryllup og afsked ved store fester. Han bosatte sig efter afskeden i Aarhus, men er begravet i Storring, hvor menighederne har sat en natursten med et broncekors paa hans grav.

16. 19. juni 1931–6. april 34 (sp Veggerby-B 24. sept 23): **Jacob Sørensen Riis Vestergaard,** * 21. febr 83 Skovsborg, Levring. Forældre: Gdjr Søren Jensen (V) og Ane Jakobsen. Stud priv 10, c 15¹ (h_2), hjpr Kloster k, Horsens, 29. marts 16, sp Dragstrup-S 29. sept 16, † 6. april 34. ~ 24. okt 16 Marie Kornerup-Bang, * 3. juni 90 Vildbjerg. Faderen: Sp Vildbjerg-N, † 95, se der (af Vor Frue-Sct Jørgensbjerg).

Pastor Riis V voksede op i et grundtvigsk hjem i Levring sogn, hvor hans fader, der stod den kendte pastor *Fr. Bruun,* Levring, nær, var sogneraadsfmd og leder i kommunale anliggender, faderen var et udpræget forstandsmenneske. Jacob Riis V var ldmd til 1908, forcerede studiet igennem paa faa aar, først med præliminæreks, saa de øvrige eksaminer. Som student deltog han i søndagsskolearbejde, kom især hos pastor *P. M. Larsen,* Frederiks kirke. Som præst havde han let ved at komme i kontakt med folk, han holdt møder i sine præstegaarde, støttet af sin dygtige hustru, holdt gerne foredrag (om Bjørnson, Grundtvig o lign). De lange afstande i Veggerby sled paa ham, her drev han selv præstegaarden (50 td ld) med stort folkehold. Han var glad for at være i Veggerby, men børnenes uddannelse tvang ham til at flytte. Han fik en god indgang her, støttede ungdomsarbejdet i Klank, en alvorlig og arbejdssom mand. Hans helbred var ikke stærkt, og han naaede knapt at komme helt til bunds i sine sogne her, før en lungebetændelse rev ham bort. Han var en jævn og venlig mand, med en egen munterhed og med stor respekt for sin gerning. Det var ham en glæde at forkynde evangeliet.

17. 1. aug 1934–30. april 61 (dsk præst USA 25): **Oscar Hansen Dyreborg,** * 30. april 91 Nyborg. Forældre: Styrmand Jørgen D og Kristine Rasmussen. Lærereksamen Vordingborg 13, lærer Himmelbjerggaarden, friskolel Aarby, kommunelærer Kalundborg 14–24, etaarigt kursus paa Statens lærerhøjskole 19–20, teol eksamen Des Moines, Iowa, USA, 25, dsk præst Oregon 25, do Askov, Minn, 26, Perth Amboy, NY, 29, rejste hjem 34, afsk 30. april 61, † 17. sept 63. ~ 14. juli 17 Karen Sofie Jensen, * 9. marts 90 Aarby. Forældre: Gdjr Thorkild J og Karen Sørensen.

Der staar respekt om pastor Dyreborgs navn i Storring-Stjær-Galten – baade som præst og som menneske.

I sin forkyndelse søgte han altid at være evangeliets ydmyge tjener, hvilket i forbindelse med hans sunde dømmekraft og hans stilfærdige, naturlige veltalenhed gjorde det baade trygt og udbyttegivende at sidde under hans prædikestol.

Trods mange gode minder fra sin præstetid i Amerika og menighederne dér, var han om ikke en blind beundrer saa dog en fuldtro ven af den danske folkekirke, og han havde et aabent blik for de forskellige kirkelige retningers egenart og berettigelse indenfor den.

Hans færd i menighederne var præget af hans jævne væsen, hans lune og hans ubestikkelige retfærdighedssans parret med social forstaaelse, og mindet om hans virke og hans retlinede personlighed vil leve længe blandt hans mange venner. (J. Skytte Andersen, lærer og kirkesanger i Storring.)

18. 17. aug 1961–31. marts 63 (dsk præst, Canada, 54): **Mogens Sigurd Petersen Predstrup,** * 21. okt 21 Kbhvn. Forældre: Assistent Sigurd P og Asta Jensen. Stud Østersøg gymn 41, c 49¹ (h-69), medarb Berl Tid, hjpr Ørum-G 11. sept 50, kkp Sct Peders k, Slagelse, 28. aug 52, afsk 22. dec 53, dsk præst London, Ontario, Canada 54, do Edmonton, Alta, Canada, 57–61, afsk fra Storring-SG 31. marts 63, dsk præst, Dauphin, Canada 63. ~ 5. jan 46 Lillian Petersen, * 8. juli 25 Kbhvn. Forældre: Husejer Ole P og Viola Hansen.

Red »Kirken og hjemmet«, Canada, 57–61.

19. 31. juli 1963 (rkp Kattrup-Ø-T 19. febr 49): **Gunnar Ovesen,** * 19. nov 10 Vadum. Forældre: Lærer Ove Martinus O og Else Kirstine Larsen. Stud Aalborg 30, lærereksamen Tønder 33, c 40¹ (l), sp Hvilsager-L 24. marts 41. ~ 22. april 41 Sigrid Johanne Høher, * 19. april 06. Faderen: Sp Bedsted, Sdj, † 54, se der. – Hustrus søster ~ Bornemann Nielsen, Als.

Kaldskapellan

(Oprettet 16. febr 1857, nedlagt 22. sept 90, nettoindt 1870: 1056 kr).

1. 16. febr 1857–26. okt 59: **K. N. Knudsen,** fl t Beder M, se der (hjpr her 52).

2. 12. jan 1870–26. febr 74 (hjpr Østrup-H 31. aug 66): **J. E. Balslev,** fl t Engum, se der.

3. 28. maj 1874–12. juni 78 (hjpr Baarse-B 29. juni 72): **R. V. Aagaard,** fl t V Hornum-F, se Ejlby-M.

4. 6. sept 1878–5. april 83: **C. C. L. Enghoff,** fl t Ljørslev-Ø, se Føvling.

5. 15. jan 1884–24. marts 85: **N. S. Nielsen,** fl t rkp Holmslands Klit, se Sneum-T.

6. 2. dec 1885–22. jan 90: **G. G. Krog-Meyer,** fl t Faaborg-Aa, se Vigersted-K.

Litt: Provst C. A. Jensen om Stjær, Jydsk maanedsskr, 1912, og Galten, Aarh aarb 1917, 137 f, C. Klitgaard: Om jærtegn i Galten, smst, 1917, C. Villads Christensen: Fra herregaardsslagternes tid, Musæum, I, 1892, s 97 f, Aug. F. Schmidt i Aarhus amt, IV, 1949, s 203 f, 228 f, do: Galten smedeskov, Aarh aarb, 1957, 23-34, do: Fra Storring sogn, Østj hj, 1957, 136 f, do: Fra Høver, Østj hj 1956, 134 f, Khst saml, 6 r, III, 171, 180, 7 r, II, 317, G. Kunwald: Rane Jonsens gaard i Storring, »Skalk«, 1958, nr 3. Niels Christensen: Blade af Storring skoles hist, Aarh aarb 1936, 17–78, do: Galten skoles hist, smst, s 164 f. Jørgen J. Jørgensen: Minder om G fh, Østj hj, 1945, 109–17.

SKANDERBORG AMT

Voer-Nim herreders provsti

Voer herred, 270 kvadratkm, omfatter 14 sogne, 7 pastorater, 14 kirker. 22 km fra øst til vest, 15 km fra nord til syd, ved Horsens fjord, naar ind til Mossø, afgrænses mod Tyrsting herred af Gudenaaen, er meget højtliggende (Yding Bavnehøj, Ejers Bavnehøj), landets højeste punkter. Meget forskelligartede jorder, overvejende lermuldede, men mod vest og mod nord sandede. Der er en del skov (2174 ha), naturskønt, ægte jysk natur. Der har været mange oldtidsminder.

Nim herred, 129 kvadratkm, omfatter 8 sogne, 6 pastorater, 1 embede under fængselsvæsenet, 10 kirker, berører det inderste af Horsens fjord, og naar ca 15 km ind i landet, er ogsaa ca 15 km fra nord til syd. Præges af byen Horsens. Højtliggende jorder, der sænker sig mod øst, frugtbart og smukt, men næsten ingen skov. Øen Endelave hører til herredet.

Provst *P. Clausen,* Kattrup, skriver:

»Egnen er i ydre henseende bølgeformet og frugtbar, som de fleste andre steder paa Jyllands østkyst, men stejle bakker findes ogsaa, og jorden er ikke lige let at dyrke alle steder. Befolkningen var og er – som jyder er flest – sindige og solide mænd og kvinder, der passer deres daglige gerning og ikke forsømmer den almindelige kirkegang, og som gør sig nogen ulejlighed med at give Gud, hvad Guds er, og kejseren, hvad hans er. Men de kan nok blive stejle, ligesom egnen, naar nogen gaar deres mening for nær; for en mening har de baade om politik og kristendom, og den staar og stod de – ikke mindst i gammel tid – fast paa, selv om de ogsaa derved skulle komme i strid med de offentlige myndigheder. Et eksempel herpaa er stridighederne i provisorietiden, hvor der i flere af sognene her blev kæmpet og lidt for en politisk overbevisning

Vilkaarene for aandeligt liv kan være noget forskellig i sognene, men fælles for hele egnen har fra gammel tid været en vis gammeldags kirkelighed, der knyttede alle, baade gamle og unge, rige og fattige til *kirken,* sognets midtpunkt. Det betød maaske ikke saa meget for mange af dem, var kun en »folkets arv af dybe, minder«, men ligegyldigt var det ikke, og derfor blev der værnet om »arven«, omend det mangen gang kun var i det skjulte. Gennem aarene var de blevet vænnet til at gaa i kirke og kunne ogsaa høre, og lød der saa en røst i kirken, som de forstod, og bragtes der et budskab, som de følte angik dem, kom de fra huse og gaarde for at være med i det menighedsliv, som lidt efter lidt opstod om ordet og sakramenterne. I kirkerne ville de helst samles, her var de jo vant til at komme, og her var de paa sikker grund, syntes de. Manden eller mændene, de samledes om, betød selvfølgelig meget, men mest naar han førte ordet i deres egen kirke. Om kirken var stor eller lille, fornem eller fattig, lagde man ikke synderlig vægt paa, meget mere paa, at det var sognets egen kirke, der med sin klokke kaldte sognets folk sammen til gudstjeneste. Efterhaanden fik de dog ogsaa andre steder at samles, først i skolestuerne, senere i forsamlingshusene, hvoraf der, som tiden gik, blev opført et eller flere i hvert sogn, og missionshusene, hvoraf der i landsognene i provstiet er tre.

Det kirkelige liv har indtil ca 1850 stort set været præget af en trofast vedholden ved overleveringerne. Typisk repræsentant herfor var provst *F. C. J. Høegh-Guldberg,* der i 54 aar (1848–1902) var sognepræst i Vær. Men netop, mens han var præst i Vær, kom den grundtvigske bevægelse til egnen. 1859 begyndte *P. Bojsen* sin højskole i Gedved, 1886 kom *Grønvald Nielsen* til Vestbirk højskole, og lidt senere fulgte højskolen i Elbæk i Gangsted sogn med *Johannes Elbek* som forstander. Ganske vist var det særlig ungdommen, højskolens arbejde tog sigte paa, men var ungdommen først sat i aandelig bevægelse, skulle de nok faa hjemmene med. Det viste sig da ogsaa ret hurtigt, at naar højskolen indbød til møde, kom folk i skarevis derhen. Til at begynde med var det maaske nok mest en folkelig vækkelse, der udgik fra højskolerne, men den havde gerne i sit følge en kristelig; begge disse strømninger kan spores endnu, selv om højskolerne ikke er mere, i alt fald i *Gedved,* hvor skolen blev omdannet til seminarium, og i Elbæk, hvor den omdannedes til et friskoleseminarium.

I nært samarbejde med disse skoler og deres mænd stod en del præster, blandt hvilke kan nævnes *K. D. Konradsen,* Hvirring (1873–1903), *Niels Lindberg,* Gedved (1872–76), *A. Kirkeby,* Elbæk (en kort tid), *H. C. V. Køster,* Elbæk (1900–23), *Thordur Thomasson,* Horsens (1898–1925). Og resultatet af dette samarbejde blev en grødetid for grundtvigsk aandsliv her paa egnen. Der vaagnede en trang i mennesker efter at mødes og mærke fællesskabet om aandelige værdier, og der dannedes kredse, der samledes enten i hjemmene eller i skolerne, hvor ordet førtes af præster og lærere og enkelte andre, eller til større møder – om sommeren i Horsens og om efteraaret paa højskolerne – som ofte kunne samle flere hundrede mennesker om sang og tale. En tid kunne det se ud, som om bevægelsen gik uden om kirken

eller i alt fald pegede mod valg- eller frimenighedsdannelse. Men hvis en saadan tendens har været til stede, førte den kun til, at folk sluttede sig tættere op om den grundtvigske forkyndelse, hvor en saadan fandtes, enten i hjemsognet eller i nabosognet. En del løste sognebaand til valgmenighederne i Odder og Træden. Endnu præger den grundtvigske vækkelse fra forrige aarhundrede egnen, naturligvis ikke saa stærkt som i dens første dage. Men forkyndelsen i kirkerne er stadig grundtvigsk, og menighedslivet slutter sig dertil de fleste steder.

Hvirring-H er grundtvigsk præget, her mærkes indflydelse fra den nærliggende Uldum højskole. (Præsterne *Vestergaard, Buus, Grøn, Ruth).*

1918 blev der oprettet c 25 kredse af KS 98 paa Horsens-egnen. Flere af disse kredse bestaar endnu. Der er holdt gudstjenester og fællesmøder med god tilslutning. Hver sommer holdtes et kirkeligt møde i Horsens for alle kredse. Et udvalg med den inspirerende pastor *Thordur Tomasson,* Horsens, ledede arbejdet til 1925.«

Kun i Horsens og paa Endelave har *IM* slaaet reelt rødder. Hertil bidrog det arbejde, som præsterne *H. Jespersen* og *Chr. Gad* grundlagde, og man siger, at Horsens havde sin »kirkelige guldaldertid«, da *Oluf Olesen* og *Carl Christensen,* begge IM, var ved Vor Frelsers kirke, og *Thordur Tomasson* var ved Klosterkirken (omkr 1900 flg). *Vor Frelsers kirke* blev især IMs samlingssted (præsterne *Heskjær, Engsig-Karup, Axel Hjeresen*), medens *Klosterkirken* blev grundtvigsk samlingssted (*N. F. S. Dahl* og dennes søn, *Aage Dahl*). Kirkegangen i Horsens er god. Paa *Endelave* betød pastor *B. Willer* (1890–99) meget for IMs vækkelse, og her har været en række dygtige IMs præster siden, i *Tamdrup* sad IMs historiker, *Louis Blauenfeldt* i mange aar, hans hustru, datter af Jens Vahl, *Johanne B,* var en betydelig præstekone og flittig forfatterinde, virksom for IM og YM. Men sognet blev ikke særligt IMs præget. I Horsens og Hovedgaard har der været fast ansatte indremissionærer. Provst Clausen fortsætter:

»Da Oxfordbevægelsen gik over landet, fik den ogsaa tilhængere her paa egnen, især dog i Horsens. Et større møde blev holdt paa Bygholm Parkhotel, og en del kredse blev dannet; men nogen særlig betydning fik den ikke.«

Uden for folkekirken er der kun ganske faa, naar undtages medlemmer af andre religiøse samfund, hvoraf følgende har selvstændig kirke eller kapel i Horsens: katolikkerne, metodisterne og Frelsens Hær. Der øves kun ringe propaganda fra disse samfund, og forholdet til folkekirken har været uden synderlig gnidning; i nyeste tid er der indledet samarbejde mellem folkekirkepræster og ledere af Frelsens Hær og Metodistsamfundet i Horsens.

Ydre Mission har faste kredse rundt i sognene, og der foretages indsamlinger til DMS, Santal- og Østerlandsmission, men interessen er adskillige steder dalende, hvilket maaske nok staar i forbindelse med, at den tidligere bevægelse er ved at gaa i leje. Det er ikke længere de store møders tid. Nu virkes der mere jævnt og enfoldigt og uden store »armbevæ-

Kirkelig statistik

Folketal 1960	Kkg %	Altergæster 1926	%	1938	%	1960	%	Mh	Fh	Menighedsraad 1961 IM	Gr	Soc	U p
Østbirk 1873	1½	346	18	391	22	307	16		2				12
Yding 440	1½	117	22	65	14	66	14		2				
Ovsted 1096	6	300	27	236	21	400	36		1				7
Taaning 409	7	150	30	158	36	100	25		2				6
Hylke 821	4	400	40	400	40	200	24		1				6
Kattrup 500	3	217	34	170	28				1				6
Ørridslev 1448	3	208	15	281	16			1	2	2			5
Tolstrup 1058	2½	175	18	188	20	160	16				7		
Lundum 443		275	58	130	32				1	1		2	3
Hansted 1379		300	27	300	27				2			3	4
Vær 1224	4	396	39	300	30				1	1	9		3
Nebel 426	4	295	52	250	48				2				
Gangsted 390	8	210	50			222	56		1		3	2	8
Søvind 1178	3	561	47			187	16		2				
		Gnsn	33,4	Gnsn	27,9	Gnsn	26,2	1	20	4	19	7	60
Horsens													
Vor Frelsers.. 16379	god	3800	32	4117	37	4000	25	1		2	1	7	5
Klosterkirken 20882	god	3000	13	2500	14	2600	13			2	1	7	5
Tamdrup 1624	3	420	25	500	42	250	16	1	2	1	5	1	
Nim 556	5	220	38	115	18	125	22		1	3			9
Underup 407	5	163	36	130	30	100	25		1				
Hvirring 1636	god	850	47	605	50	800	50		3		7		
Hornborg 1179	ret god	750	57	491	29	450	35		3	1	6		
Endelave 403	15–20	450	71	712	140	452	113	1		6			
Ialt i provstiet 56363		Gnsn	40	Gnsn	45	Gnsn	37,4	3	10	15	20	15	19

gelser« hen mod samling om menighed og ordets forkyndelse. Vejen gaar ikke blot *til* kirke, men ogsaa *op* i kirken til døbefont og nadverbord. Kan der blive tæt følgeskab den vej, er der ikke grund til at ængstes for fremtiden i kirkelig henseende«.

Provster

26. juni 1848–24. okt 90: **F. C. J. Høegh-Guldberg,** Vær-N.

1. jan 1891–12. marts 96: **L. T. Mygind,** Tamdrup, fl t Karrebæk, se der.

18. dec 1896–27. jan 1902: **C. V. J. Camradt,** Nim-U, fl t Radsted, se der.

30. marts 1902–18. jan 12: **J. T. Bollerup,** Hylke, fl t Brændekilde-B, se der.

10. maj 1913–3. sept 28: **J. P. J. Jensen,** Kattrup-Ø-T.

14. febr 1929–1. sept 48: **C. P. Clausen,** Kattrup-Ø-T.

8. nov 1948: **A. Senstius,** Kattrup-Ø-T.

Litt: Sigurd Elkjær: Nim herreds præster efter 1660, Aarh aarb 1936, 30 f. Fr. Schrøder: Horsensegnens kirk geografi, Menighedsbl 1935, 773 f. Carl Th. Jørgensen: Egnen omkr Horsens fjord, Turistf aarb 1937. M. R. Mikkelsen: Fra Horsens til Hads herred, Aarh aarb 1954. Se iøvr litt under de enkelte sogne og se ogsaa J. P. Bang: Otto Møller I-II.

Voer herred

ØSTBIRK—YDING

Østbirk sogn, 3265 ha, er højtliggende og bakket, skraaner mod syd, en del skov og mose, enge ved Gudenaa. Byerne: Ø (644 indb) med apotek o s v, Vestbirk med højskole, friskole og fh, Sattrup, hg Urup (ejedes af søhelten, rigsadmiral Peder Skram († 1581), Julianelyst (1960 var der forhandlinger med Cistercienserordenen om køb af gaarden til nonnekloster). Lillerup.

Vestbirk kraftcentral, anl 1924 (ing N. Thomsen), i den da nedbrændte trikotagefabriks grund, Gudenaa dæmmedes op, og der dannedes 3 søer, hvorved vandet fik en faldhøjde paa 10 m.

Yding sogn, 1474 ha, er meget højtliggende, Y skovhøj, 172,6 m, er Danmarks højeste punkt. En del skov. Byerne: Y og Saaby.

Forfatterinden, pastorinde *Thyra Jensen* (se Søllested, Loll, her IV, s 142), hvis fader, Jørgen Lauesgaard, var lærer i Yding, fortæller i »Fra gamle præstegaarde« 1930, s 42 f, om sin barndomsegn her under overskriften: »**Det kongelige landskab**«:

»Mange betegnelser er der paa de forskellige egne her i Danmark, men paa min dejlige barndomsegn passer kun betegnelsen *kongelig*.

Det er et *kongeligt* landskab, der som et mægtigt panorama viser sig for beskueren, der kommer fra Ejers Bavnehøj ned over det yndige Saaby til Yding. Ofte fulgte jeg skolekammeraterne paa vej fra skole op over Saaby Banke, for saa pludselig at vende om og se ud over det vidtstrakte, frodige land, der grænser mod store skove, mægtige hedebakker og de vidunderlige Himmelbjergsøer i det fjerne. Lidt højt i dalsænkningen ligger Yding landsby og kirke, mens uden for byen paa vej mod Saaby ses skolen, der for 50 aar siden var ny og pyntelig med sit tegltag og nette lille have.

Dog var det vist den gamle landevej fra *Skanderborg til Ribe, Riberlandevej,* som den endnu undertiden kaldtes i min barndom, der talte saa kongeligt til mig: Dér havde han redet, Valdemar Sejr, med sine 100 svende ud fra slottet paa øen ved Skanderborg gennem dyrehaven – landsbyen Vrold, forbi Fuldbro vandmølle, der ligger ved det vandløb, der forbinder Skanderborgsø og Mossø – over den stejle springbanke og Springbæk, der kommer fra Yding skov, er han reden og endnu med alle de 100 svende lige efter sig.

Men saa kom den brede, brede landevej forbi Rishøj og alle de andre 10 gravhøje paa Rishøjgaards mark. Nu sætter kongen farten op lige ind gennem Yding by, ned over Sandvad kro og bæk, gennem Vestbirk, Naldal, Underup, Nim – Uldum – puh, nu kunne jeg ikke længere følge ham, og jeg var sikker paa, at de fleste af de 100 svende havde ikke fulgt ham saa langt – maaske var de styrtet paa vejen. Jeg spurgte min fader, om han ikke troede, de laa begravet i gravhøjene, men han forsikrede, at disse var langt, langt ældre end Valdemar Sejr, nej, her havde vel engang i oldtiden staaet et mægtigt slag, foruden Rishøj og de 10 høje nordøst for Yding (hvoraf én var en mærkelig tvillinghøj, maaske to faldne kongesønners gravhøj) var der jo ogsaa sydvest for Yding paa den modsatte side af landevejen en hel snes gravhøje – tre gravhøje ved Sandvad, Syvhøjene ved Vestbirk og mange ved Underup og videre frem.

Ja, her var noget for fantasien, det kunne vel ogsaa tænkes, at man allerede i oldtiden havde haft lyst til at bo og bygge langs denne forunderlige vej, hvor saa mange færdedes, og at man saa tilsidst ogsaa dengang døde ganske skikkeligt og blev begravet ved vejen, hvor man havde levet sit liv, gid man dog kunne finde en af de rigtige gamle køkkenmøddinger midt inde i Yding by.

Et dunkelt minde fortæller, at jeg er bleven vist sten langs den gamle vej, der blev kaldt vildtbanestenene, ogsaa det klang af vilde, kongelige jagter! Jeg kunne i det hele taget ikke blive træt af at lytte til alt, hvad den gamle vej fortalte.

Jeg husker, at jeg havde en ligefrem eventyrlig næsten hovmodig følelse af, at dette dej-

lige land egentlig tilhørte mig, naturligvis ikke gaardene, husene og de fede agre, pyt med dem! – Nej, men lykkefølelsen ved landskabets skønhed, retten til alle grøftekanters og skovbundens vilde blomster og retten til at gaa paa Riberlandevej.

Men ogsaa beboerne elskede jeg og greb enhver lejlighed til at komme paa besøg hos de flest mulige. – I den højeste udkant af sognet, *Kværnbjerg* hed det, og vildt og afsides forekom det mig, boede en familie, som jeg var meget optaget af. *Niels Kristensen* var et lyst hoved og en aandeligt anlagt mand, han kom altid den lange vej til kirke og faders aftenmøder i skolen, og jeg kan endnu opleve pludseligt ligesom at se for mig Niels' ansigt med et underligt henrevet udtryk, naar jeg er med til at synge: »Den store Mester kommer« eller »Brødre og søstre vi skilles nu ad«. De havde et lille sted, men var vist ret fattige, han gik i hvert fald paa arbejde paa de store Saabygaarde. Hans kone Rikke var livlig og havde lavet sig et lille husflidsbierhverv: hun syede traadknapper for manufakturhandlerne i Horsens – »uforgængelige« sagde min moder. Naar der var et dusin, blev de syet paa kornblaat glanspapir – – hvor jeg beundrede hende.

Deres tre døtres navne var med bogstavrim: Maren, Marie og Margrethe, de to ældste har tjent i mit hjem, den yngste var min jævnaldrende, vi skiftedes i nogle aar til at sidde øverst, jeg tror, det morede min fader ved eksamen at lade os prøve *snart i fald og snart i sæde,* jeg naaede hende aldrig i regning, men kunne nok overgaa hende i dansk stil. – Dette hjem blev tidligt det ideelle husmandshjem.

Minderne fra de forskellige hyggelige velstaaende gaardmandshjem har jeg sammendraget under ét i skildringen af *en husmoders liv paa en østjysk bondegaard for 50 aar siden* dels i et radioforedrag og dels i artikler i Højskolebladet.

Jeg har været gæst i mange af disse hjem, tidligt og silde, helligdag og søgnedag, og fundet saa megen fred og fornøjelig hygge, klog og sund sans. Egnens befolkning har aldrig været særligt kirkesøgende, men naar jeg har set opslag om præsteembeder, hvor en egns gudfrygtighed ligesom maales efter, hvor mange procent der kommer i kirke om søndagen, da har jeg altid maattet tænke paa min barndomsegn med dens fromhed i hjemmene, de stille, rolige andagtstimer, alt som den naturligste ting af verden, uden nogen art af selvretfærdighed.

Men haarde halse kunne der ogsaa være iblandt. Der var uvenskab uforsonligt og langtrækkende mellem adskillige slægter, dog vist ikke mere dér end i andre egne og end i vore dage.

I mit eget hjem øgedes børneflokken. Mine forældre var enige og fast besluttet paa, at sønnerne skulle frem i verden, det studium, som Frits Bojsen havde fraraadet min fader, skulle helst alle fire sønner naa til, men saa maatte levefoden sættes ned.

Jeg ser min moder for bordenden sige med sin lidt trætte, men dog saa milde stemme: »I maa faa saa mange stykker, I vil, med fedt, men kun ét med smør«, og den ærbødighed hvormed hun tog om hvedebrødet: »I faar kun ét stykke, men I maa faa det saa tykt, I vil«. Og saa det daglige omkvæd: »Spis brød til«, og hjalp det ikke, fik man sin eftermad ordnet som ryttere, d v s hver lille bitte stykke kød eller flæsk fik sin vældige brødhest at ride paa, og det var jo kun fornøjeligt.

Kartoffelmarken var sommerens spisekammer, altid var aftensmaden det dampende fad kartofler med meldyppe.«

Af den ældre præstehistorie

Der findes kun faa papirer om præstehistorien, ingen liber daticus eller optegnelser. Den først kendte sp var *Hans Pedersen,* † 1613, derefter: *Jens Poulsen,* † 1635. Provst *Chr. Pedersen Horsens* (1635–1676) var »højagtet«, mødte paa rigsdagen 1660 i Kbhvn. Ligsten. (W. III, 696). *Holger Christensen Nim* (eller Barmer) anføres af Wiberg som sp 1675–1703 (vist af Nim-U), men en indskrift bag altret omtaler Job Pedersen (Jobus Petri) som sp 1679. Provst *Johs. Pedersen Nørholm* (1703–46) af Nørholm paabegyndte den ældste kirkebog, som findes her. Omtales af biskop Hygom som »ingenlunde fjendsk mod sandheden, men han magtede ikke forholdene, og ungdommen var ikke god«. Hans eftermand skrev dog om ham i kirkebogen: »Gud lade mit liv blive lige saa ærligt og min død lige saa salig som hans!« – *Johan Henriksen Kampmann* (1746–60) af Kongerslev-K var 2. gang gift med en dt af stiftsprovst, dr *Chr. Pontoppidan,* Aarhus. Hun giftede sig med eftermanden her. Kampmanns søn var salmedigteren *Henrik K* (sp Farum-V, † 1828). *Jens Kampmann* var student fra den pietistisk prægede latinskole i Ribe. Biskop *Hygom* omtaler ham 1752 som »en ypperlig prædikant, en vel oplyst og kristelig mand«. Ungdommen vel undervist. Degnen i Hvirring, *Dalhoff,* kaldte K »en ægte Nathanael, i hvem der ikke var svig, meget godgørende«. I folkemunde hed det, at han »var saa from, at hans legeme ikke kunne raadne«. (Khst saml 6. r II, 134, Elle J, s 88). *Jacob Aagaard* (1761–76) af Aardestrup-BG, efterfulgtes af *Laur Saabye* (1776–1813). *Mogens Lindhard* (1814–26) blev stiftsprovst i Aarhus, se der. Konsistorialraad *Peder Friis* (1826–36) af Daugbjerg-MS, omtales som »akkurat og ordentlig« (W). Havde 9 børn, døde i Kbhvn under en operation.

Tiden siden 1836

Embedet var 1870 det højest lønnede i provstiet (sp Horsens incl), men blev senere grundigt beklippet. Pastor *J. P. Schoubye* (1836–77) omtales som »redelig og forstandig«, han var velhavende og gav 1000 rdl til sin gl skole i Aarhus. Pastor *Janus Køster* (1858–80). Om ham og om forholdene i Østbirk-Yding fortæller Thyra Jensen i »Fra gamle præstegaarde«, 1930, s 9 f:

»Østbirk gamle præstegaard var den første, der gjorde indtryk paa mig. Allerede i 8–9 aars alderen bad jeg ofte om lov til lørdag eftmd at gaa den halve mil fra Yding skole til Østbirk præstegaard for at hente salmenumre til min fader, der meget samvittighedsfuldt indøvede melodierne lørdag aften.

Den gamle gaard, de store linde i haven, et glimt af den milde, gamle præstefrue paa for-

højningen i den store dagligstue med vinduer baade i nord og syd – eller pastor *Køsters* eneste datter, den yndige frk Elisabeth, der ofte gav mig glansbilleder, et æble eller jødekager, alt staar endnu efter de mange, mange aars forløb lyslevende for mig. Pastor Køster forekom mig noget bøs og kortfattet, men stod dog højt i yndest hos mig fra det aarlige tiendegilde i Yding skole, hvor han altid ved afskeden stak en mark til mig og hver af mine søskende.

Pastor Køster var om ikke altid enig saa dog uendelig forstaaende over for min faders maade at undervise paa – i grundtvigsk aand. Ved en provstevisitats kritiserede provst *Guldberg,* at fader ikke var kommen langt nok frem i bibelhistorien med børnene. Da sagde pastor Køster i faders og skolekommissionens nærværelse: »Det skulle du ikke kritisere Lauesgaard for, han kan sin Bibel bedre end baade du og jeg, han fordyber sig i det, han fortæller«.

Selv husker jeg en visitats, hvor biskop *Brammer* beklagede sig over, at børnene kunne for faa Guds ord. Selv jeg lille pige kunne se det smukke udtryk i faders blik, da han frimodigt svarede med et af Grundtvigs ordsprog: »Det er bedre at vandre ved én sol end ved mange stjerner«.

Solens lys over min faders undervisning var Trosordet og Fadervor, dermed begyndtes hver morgen, og saa kom den beaandede kristendomsforkyndelse, som ofte henrev og rørte baade ham selv og os smaabørn til taarer.

Fader kom ikke sovende hverken til denne eller eftermiddagens historietime.

Tidligt oppe fordybede han sig i Mads Melbyes »Fortællinger af Kirkehistorien« og den lærde præst i Køb*e*løv paa Lolland, *H. F. Helvegs* »Spaadomme eller Gud i Historien« -- »Israels Aandsliv i Hjemfærdstiden« ligesom i *Ludvig Helvegs* »Kirkehistoriske Samlinger«. Ja, jeg har ofte set en hel stabel bøger foran fader en saadan morgen og set ham som en bi – kyndigt og instinktmæssigt flyve fra blomst til blomst i sine kære bøger for at finde den honningdraabe, der skulle forsøde og inderliggøre vor indleven i kristendom og danskhed, thi det samme gentog sig i middagsstunden, kun at bogstabelen nu bestod af Baches: »Danmarks, Norges og Sveriges Historie« – Frederik Barfods: »Fortællinger af Fædrelandets Historie«, ikke at forglemme: »Grundtvigs« og »N. J. Jensens« verdenshistorie, samt at børnene i Yding skole fulgte Stanley og Livingstones rejser, og hvad der ellers var oppe i tiden, nippede til den nyeste viden i »Opfindelsernes Bog«, som fader selvfølgelig subskriberede paa, og at vi virkelig, alt efter som vi kunne nemme til, fik en ikke helt almindelig viden ud fra disse festlige timer, hvor fader fortalte, og vi var saa levende med, saa høje udbrud fra vor side af undren og begejstring, eller harme og bekymring var ganske almindeligt.

Selv læste vi i Brandts velsignede lille bibelhistorie med de fine træsnit (der minder om gammel, hollandsk kunst) aldrig overtruffet og aldrig erstattet som børne- og skolebog her i Danmark, ja, vi lærte det altsammen af den frieste indre trang og genfortalte det begejstret (i yngste klasse altid) i munden paa hverandre.

Men i ældste klasse var der én dag om ugen, som vi saa hen til med en vis ængstelse. Da var det det dogmatiske: Lærebogen.

Vi syntes, det var, som vi fra evangeliets solskin var kommen ind under lovens skygge.

Det var, som fader syntes det samme.

Han elskede jo sin Bibel og de gode, gamle kærnesalmer, men der var i denne overleverede fastslaaede form for undervisning noget, der pinte ham og gjorde ham streng i disse timer, saa de staar ikke glansfuldt i mindet som de andre.

Naar jeg fordyber mig i de nye skoletanker i vor tid, mindes jeg gang paa gang min faders skole, kun synes jeg, at hans var bedre. Der var respekt – der kunne godt vanke en lussing, naar en stor dreng kom med sin tavle fuld af sjuskede regnestykker, og fader vidste, at han kunne gøre det bedre, vi skulle gøre os umage med vore skrive- og stilebøger, det laa fast, og deri var der hvile, men aandsfagene, de var prægede af en vidunderlig frihed.

Der er endnu et minde fra de senere aar, da sad der en helt anden præst i Østbirk præstegaard. Han kritiserede stærkt min faders undervisningsmaade, han ville tvinge ham til at indføre lærebogsudenadslæren i stor stil.

Det blev en svær tid, mange i sognet var imponeret og indtagne i den unge, velbegavede præst, det var, som min fader en tid stod ret ene.

Ved en eksamen kom det til et saa skarpt sammenstød, saa skolekommissionen dukkede sig, og moder, der havde hørt de høje, vrede stemmer, grædende i bange anelser gik inde i stuen ventende med sit festlige middagsbord.

Men om aftenen kunne min søster Kirstine fortælle, at hun havde hørt drengene drøfte ude paa legepladsen, at »æ præst og æ degn var vist lige ved at komme op at slaas«, »men,« raabte saa én af de største og myndigste, »saa haad vi aalsammel holdt med æ degn,« hvilket vandt højrøstet og almindelig tilslutning.

Sagen var, at alle vi, der gik i skole hos min fader, vidste, allerede fra vi var smaa, at vi just lærte utroligt meget, og at vi tilmed lærte det med liv og lyst, den overbevisning, at han var den ideelle lærer, kunne ingen tage fra os, og livet har for de allerflestes vedkommende bekræftet denne vor tro.

Men tilbage til det gode forhold med smukt samarbejde mellem pastor Janus Køster i Østbirk og min fader, lærer Jørgen Lauesgaard i Yding.

Mens min fader endnu ret stod i sin ungdoms kraft, samlede han om vinteren en aften om ugen unge og ældre i skolestuen til historiske foredrag. Bagefter læste han højt af Bojsens »Budstikken« – Løventhals mission husker jeg især.

Det var min fader meget om at gøre, at faa sin præst op til hjælp ved disse aftenmøder. Hvor var han glad en vinter, Køster kom og holdt en foredragsrække over Jesu Bjergprædiken. Den vinter var hans søn, *Holger Køster,* hjemme som huslærer for sine yngre brødre. Han kom med op til møderne, han og min

fader var saa enige folkeligt og kristeligt, og ofte blev der disputeret ret drabeligt efter mødet. En aften var det lovens betydning, pastor Køster ville anvende den i det kristelige, mens fader og Holger Køster ville stille den paa plads i det folkelige.

Det var ny og gammel tid, der tog livtag, men smukt og fængslende selv i barneøren. Hvor ilter *Holger Køster* kunne være, var han altid ærbødig over for sin fader, og hvor selvsikker den gamle præst end var, saa kunne hans blik paa sønnen ofte halvt modstræbende blive baade mildt og forstaaende. Det var jo den unge sejrrige grundtvigianisme i sin første fremstormende kraft.

Holger Køster var hjpr hos sin fader 1875 –80.

Efter faders møder kom gerne en lille forsamling (særlig af ældre koner) ind til kaffe. Deres samtaler med mine forældre om alt muligt godt, der var oppe i tiden, var noget af det dejligste, jeg vidste, hvor tryglede jeg for at faa lov til at blive oppe og høre paa dem, og hjalp det ikke, benyttede jeg mig af moders optagethed en saadan aften og krøb hurtigt bag gardinet eller under sofaen.«

Holger Køster satte spor, som kendtes længe efter, han bevarede forbindelsen med Østbirk hele sit liv. Han kom her hvert aar og holdt gudstjeneste til sin død. Han var ægte grundtvigsk, en folkelig og meget levende personlighed; hans virksomhed var med til at danne grundlaget for oprettelsen af *Vestbirk højskole* 1884 og *landbrugsskolen* i Yding 1885 (men den maatte lukke 1887).

Pastor *J. E. Wiberg* (1880–85) havde været præst i Grønland, hvor han fik en øjensvaghed. Han skrev en del i »Dsk Kirketidende« og »Kirkebladet«, var nærmest grundtvigsk indstillet. Pastor *Axel Riber* (1885–91) var en lærd og fin mand, højkirkelig, flittig i sine sogne, havde god kirkegang; skønt han var højremand, stod han sig godt med befolkningens flertal i provisorietidens haarde kampe. Men han havde ogsaa modstandere. 1886 kom *Grønvald Nielsen* til Vestbirk højskole; det betød et vendepunkt i sognets aandelige historie, højskolen fik nu stor betydning, og egnen fik grundtvigsk præg.

Pastor *J. I. V. Hansen* (1891–99) var en lidt urolig sjæl; han faldt ikke særlig godt til her. Medens han var her, udgav han en: »Vejledning til samtaler med børn om Guds rige«, der skulle erstatte Balslevs lærebog og blev brugt en del. Den udkom i 2 oplag. Han stod IM nær. – Pastor *J. H. Plesner* (1899–1905) var grundtvigsk, en mand, der »ragede op over gennemsnittet« (provst Rubak), djærv og dygtig, levende optaget af sine sognes vel, meget grundig. Han stod *Grønvald Nielsen* nær, og til det sidste kom Grønvald N hos ham. Plesner fulgte ikke den slagne landevej, var frisindet, ogsaa IM hørte ham gerne. I Østbirk blev dannet en lille IM-kreds, som var trofaste kirkegængere. Pastor *C. E. T. Olsen* (1905–08) gik godt i Plesners spor og var meget afholdt. – Efter de hyppige præsteskifter kom der nu en sp, der blev her i 14 aar: Pastor *Marius Leth* (1908–22). Han var ikke særlig retningspræget, arbejdede godt sammen med Grønvald Nielsen. Der blev holdt regelmæssige ungdomsmøder i pgd, bibellæsninger i skolerne, kristelige foredrag, faste gudstjenester. Leth var glad for at være her og skildrer Østbirk-Y som et godt sted at være præst, ikke mindst takket være det sunde kristelige præg, som højskolen satte paa sognet. IM kom fast i kirken, og der var rolige forhold. Holger Køster kom regelmæssigt efter Leths indbydelse og talte her i fastetiden og mødte sine gamle venner. Saa var der fuldt hus. De to næste præster blev her ikke længe. Pastor *K. Stang* (1922–24) flyttede, pastor *M. Bjørnskov Pedersen* (1925–29) afgik ved døden. Han var en ældre mand, da han kom her, han var højkirkelig (K. C.).

Siden 1930 har pastor *S. A. Raagaard* været sognepræst her.

Vestbirk højskole blev grundlagt 1884. Den første forstander var *Laurids Jonsen* († 20), hvis datter er politikeren, statsrevisor *Lisbeth Hindsgaul*. Han kom fra Vesterdal højskole og havde 2 elever med sig, og 13 kom til fra egnen, saa den begyndte med kun 15 elever.

En lille interessant episode knytter sig til skolens oprettelse. Der var nemlig strid om, hvor skolen skulle ligge – i Østbirk eller Vestbirk. Østbirk var det naturligste sted, her laa kirken og kroen – men netop kroen var Vestbirk-folkene bange for, og derfor ville de have skolen til Vestbirk. Her var gode raad dyre. Østbirkerne havde jo de bedste kort paa haanden. Men saa fandt vestbirkerne paa en list. Den dag, da Jonsen skulle komme med dagvognen fra Horsens til møde paa Østbirk kro – gik de gæve vestbirker ham i møde, fik standset dagvognen og fik Jonsen til at komme til Vestbirk – hvor man i forvejen havde sikret sig et gammelt, billigt hus.

I 1885 under den haarde provisorie-tid afholdtes en auktion i en nærliggende kro. I ungdommeligt overmod og opfyldt af retfærdig harme stak Jonsen sin stok gennem et billede af Christian IX. Det skulle han ikke have gjort – det var majestætsfornærmelse i disse dage. Han fik 4 maaneders arrest, og statstilskuddet blev taget fra skolen. 1886 blev *Grønvald Nielsen* (* 1857, † 1931) skolens forstander. Og under hans ledelse voksede elevtallet stærkt. Allerede ved aarhundredskiftet var elevtallet steget til 175. Skolen blev i disse aar en landskendt skole – ikke blot paa grund af det store elevtal, men Grønvald Nielsen var den fødte folketaler og en meget dygtig skribent. I Højskolebl 1958, s 561 skriver Kr. Nørgaard:

»Det andet slægtleds højskoler var betydeligt mere ensartede end nutidens, men dets ledende mænd var saare forskellige. En af dem, der havde sit eget særprægede ansigt, var Vestbirk Højskoles egentlige skaber, forstander *Grønvald Nielsen*. Han var hverken tænker eller videnskabsmand, men han var den fødte taler, den poetiske fortæller, der næsten altid formaaede at faa kontakt med sine tilhørere, var de end aldrig saa forskellige.

Grønvald Nielsen var fynbo, lys, munter og elskværdig, havde derfor let ved at komme i forbindelse med sine medmennesker. Han var født i Ryslinge lillejuleaften 1857, og han voksede op i et af valgmenigheden og friskolen

præget hjem, i Chr. Kolds, Vilh. Birkedals og Mads Hansens dage, da den grundtvigske bevægelse stod i fuld blomstring paa Sydfyn.

Allerede som barn fik han afgørende indtryk af menighedslivet der, bl a ved valgmenighedskirkens indvielse i 1866. Og under krigen 1864 fik han i sit hjem saa dybe indtryk af forældrenes grebethed af fædrelandets nød, saa han siden troede, at det var det, der »stærkere end noget andet« gjorde ham til højskolemand.

Det var i alle tilfælde saadanne stærke indtryk af det første slægtleds rige liv, der, som han selv sang det, »i den vaarglade stund... greb ham med en vækkende magt«, som blev bestemmende for hans liv, og som gjorde ham til en fortrinlig højskolelærer.

Hans egentlige uddannelse dertil blev ellers kortvarig: to vintre paa Vejstrup Højskole, en paa Askov og et halvt aars læsning hos hans gamle friskolelærer, men han rejste meget baade her hjemme og i udlandet, han var alle dage en læsehest, og han studerede mennesker, som han studerede bøger. Han blev derfor et særdeles godt eksempel paa en frit uddannet, en selvhjulpen højskolemand.

Efter nogle aars lærervirksomhed paa Vejstrup og Københavns Højskoler tog Grønvald Nielsen fat i Vestbirk, hvor en lille skole var kørt fast i provisorietidens kampe, og i løbet af faa aar skabte han her en af landets mest besøgte højskoler.

Efter faa aars forløb ramtes hans unge hustru af en tung slægtsarv, der bevirkede, at hun maatte tilbringe resten af sit liv paa hospitalet ved Riisskov, et slag, der let kunne blive dræbende baade for den unge skole og for Grønvald Nielsens mod til at fortsætte sin gerning med de unge. Men han søgte dybt ind i bønnens verden, rejste sig paany og lod sig »udnævne til Vestbirk Højskoles gode humør«. Eller som pastor *Th. Thygesen* sagde det ved hans jordefærd: »Han forsøgte ikke at *glemme* sorgen og det tunge, han lod ikke tiden læge sine saar,« han var en mand, der »huskede godt, ja mere end huskede, han mindedes... Sin egen sorg bar han ene sammen med Gud, men han tog gerne del i andres sorg og savn ... og han kunne baade hjælpe og trøste andre.«

Som en af eleverne skrev ved hans død:

»Fordi du drak af sorgens strøm,
har du saa dybt forstaaet
at røre glædens kjortelsøm
og tit dens urkraft naaet.«

Med straalende ansigt kunne Grønvald Nielsen fortælle en af sine morsomme historier, der fik hele elevflokken til at ryste af latter for saa i næste øjeblik at have dem med i den dybeste alvor. Og det hændte af og til, at en af dem bag efter traskede op paa sit værelse for i enrum at tænke videre og takke for oplevelsen.

Og lad mig tilføje, hans paavirkning naaede langt ud over skolens kreds. Paa sine næsten utallige foredragsrejser kom han ind i mange hjem, og ofte knyttede han der venskabsbaand, som trak børnene derfra til hans skole.

Grønvald Nielsen var dog ikke af dem, der »gik haardt paa«, hverken i det folkelige eller det kristelige. Han var som *Anders Vedel* skrev (Højskolebladet) efter hans død ikke skabt til at »føre fanen frem, hvor hæren ikke kunne følge«. Men der var, som den amerikanske højskolepioner, fru *Olive Campbell* skrev i sin bog om den danske folkehøjskole, en forunderlig »ynde, hengivenhed og varme« over den maade, hvorpaa han talte sit fynske modersmaal, og det greb hans tilhørere. Eller som Vedel siger det: »Den maade, hvorpaa noget af det allervigtigste af det, han sagde, ligesom blev hentrillet, saa det ikke skulle gøre sig gældende ved en understregning: disse tillægsord, som næsten altid ledsagede nævnelsen af personer eller figurer, han omtalte, som kærtegn i forbifarten..., disse bisætninger eller sidespring, der gjorde talen frodig og lod en stadig ane noget nyt og overraskende, som smaa udkig fra en bugtet fynsk vej, der næppe har vist sig, før de er væk igen, som bær eller blomster, man med ét faar øje paa i grøften eller hegnet – og saa dette, at det hele dog ikke blev borte i tilfældigheden, men pludselig var vejen naaet til et punkt, hvor et omfattende udsyn eller et kært midtpunkt laa foran en.«

Grønvald Nielsens styrke var, fortsætter Vedel: En levende frisk samfølelse med ungdommens aandelige behov. Højt oppe i aarene kunne han paa en baade barnlig og ungdommelig maade føle med ungdommen i dens umodenhed, i dens trang til at sprænge de skranker, velmenende sjæle sætter op for den, i dens sky for at gøre sig til af noget forhold til de evige kræfter, og samtidig lyst til at opleve, at det som ligger bagved« dog er det egentlige.«

Ogsaa for sine medarbejdere betød Grønvald Nielsen uhyre meget. Han var en frisindet mand, han havde en ubetinget tillid til sine lærere, og han var god at have som tilhører, altid den første til med et lille nik at give sit samtykke til kende, saa han ligesom hjalp en til at yde sit bedste. Paa tilsvarende maade var han god at gæste eller søge raad hos, ogsaa efter at han i 1920 havde overladt skolen til min kone og mig, og hans gode virke blandt de unge tog ikke af før i de allersidste aar. Selv som gammel mand havde han en forunderlig evne til at være ung blandt de unge, og savnet var stort, da han i 1931 lukkede sine øjne«.

Efter hans død rejste venner og elever ham et smukt minde foran hans gamle skole. Paa det staar foruden hans navn de for Grønvald Nielsen saa betegnende ord, som Grundtvig i sin tid skrev til datteren Meta:

Det lifligste solskin
fra vugge til baaren
er smil gennem taaren.«

Grønvald Nielsen: »Minder fra 43 aar i Folkehøjskolen«, en værdifuld kulturhistorie.

Bogen tager fat 1883, da Grønvald Nielsen blev lærer ved Grundtvigs Højskole, og slutter først 1926 med det fakkeltog, der fejrede 40 aaret for hans begyndelse af Vestbirk Højskole. Der er nogle erindringer fra de to aar i hovedstaden under Falkenstjerne og i føling med den spirende københavnske liberalisme, men man faar iøvrigt her mindre, end man kunne have ventet. Til Vestbirk Højskoles historie er der en mængde, noget spredte træk, og herind imellem gives raske karakteristikker af adskillige højskolemænd, præster o a, bl a højskolefor-

stander *Maltesen,* Vrigsted, pastor *Konradsen,* Hvirring o fl. Et særligt kapitel er den triste beretning om Grønvald Nielsens hustrus og børns sindssyge. Værd at lægge mærke til er fortællerens – ikke for alle højskolemænd typiske – interesse for at udbrede bøger og kærlighed til dem blandt sine elever.

Kr. Kolding skriver om mindebogen om Gr. N:

For os, der i flere aar har færdedes sammen med Grønvald Nielsen, er det at læse bogen som at føle sig som nærværende sammen med ham. Jeg vil tro, at hans gamle elever især under læsningen vil føle sig siddende i foredragssalen, lyttende til hans tale med de mange muntre smaatræk og den dybe undergrund – eller til hans fornøjelige samtaler ved de maanedlige smaafester, hvor bøderne blev omsat i chokolade. Ofte kunne de forbavset spørge, hvordan han, der havde saa store sorger: en hustru og to haabefulde børn, der var gaaet ind i en taageverden, som kun døden kunne udfri dem af – hvordan han kunne være saa livlig. Det kunne synes som letsind. – Vi, der mere saa ham i hans hjem, saa ogsaa tit, hvordan trykket lagde sig over ham, naar han kom fra timerne. Men eleverne skulle ikke lide under det, der trykkede ham. Og kun sjældent talte han med os – sine *med*lærere, som han kaldte os – derom. Hjælpen søgte han gennem sin bøn.

Det var i en brydningstid, han fik sin gerning, i en tid med mange problemer: Nederlaget i 1864 lagde sit tryk paa folket. Der maatte lyde en forkyndelse om kræfter, der var stærkere end staal og bly. – Provisorieregeringen krænkede grundloven. Befolkningens retsfølelse maatte vækkes. – En haard krise truede landbruget, saa bønderne maatte oplyses og dygtiggøres. – Det sociale spørgsmaal brændte paa. Folkehøjskolen maatte tage alle disse problemer op. Helst behandlede Grønvald Nielsen de store livsspørgsmaal, – hvert halvaar gennemgik han saaledes »Adam Homo« med eleverne, – men han forstod, at man maatte hjælpe dem til at møde tidens spørgsmaal med den rette indstilling. En af de sidste gange, jeg talte med ham, mindede han mig indtrængende om, at vi højskolemænd, der stod i vor fulde manddomskraft, ikke maatte opgive kampen mod den livsødelæggende arbejdsløshed.

Uden for skolen havde han et omfattende arbejde i folkeoplysningens tjeneste, han er den højskoleforstander, som har holdt flest foredrag i foredragsforeninger, ialt c 6000. Han fik ogsaa tid til skribentvirksomhed. 1883: »Fra en fynsk landsby«, smaafortællinger, Foredrag i 4 bd, biografi af Gladstone, og de bredt fortalte erindringsbøger. 23: »Minder fra min barndom og ungdom«. 27: »Minder fra 43 aar i folkehøjskolen«.

Fr. Nørgaard i DBL XVII, 69 f, V højskoles aarsskrifter og julehilsen 09, 11, 12, 13, 17, 18. Kr. A. Lange: Grønvald Nielsen, 1933, Oscar Geismar: Skilderier, 1927, s 123 f, Lærerne og samfundet, I. 1913, 486 f, Højskolebladet 1917, sp 1603 f, 1927, sp 1569 f, 1931, sp 637 f, 649 f, 662 f, Kr. Nørgaard: Grønvald N, 1957. Udg af højskolens elevforening.

Hans efterfølger, *Kr. Nørgaard,* der ledede højskolen 1920–34, førte skolen videre i samme spor. Den blomstrede. N bor nu i Aarsbjerg. Han afløstes i 1934 af forstander *Frode Aagaard.* Med ham kom atter en betydelig højskolemand til Vestbirk. I korte træk skal opridses hans levnedsløb, født 1896 i Sall, gaardmandssøn. Paa Askov udvidede højskole 1914–17, lærer ved Vinding højskole 1917–23, forstander for Bornholms højskole 1923–34, forstander for og ejer af Vestbirk højskole 1934–48, ejer af en gaard i Vestbirk 1934–61, studierejser i Sverige, Norge og Tyskland. Bor i Horsens. Har haft en masse hverv af højst forskellig art.

Medlem af repræsentantskabet for FDB 1941–46, af bestyrelsen fra 1946, næstformand fra 1957; formand for Andels-Teatret fra 1948; næstformand i Andels-Laane-Foreningen fra 1951; medl af bestyrelsen for Andelsselsk Linum 1947–60, Andelsselsk Tectum fra 1960, Det Danske Forlag fra 1948, Dansk Landbrugs Andels Maskinindkøb fra 1954, Vejle Dampmølle fra 1956 (fmd fra 1957), BF-Magasinet, Rønne, Fox Skomagasin, Nykøbing M og Selskabet for institutionsbyggeri i Danmark A/S, Slagelse fra 1956. Varehusforeningen af 1957 fra 1957. Svendborg Vinkompagni fra 1959 og for fl andelsforeninger; medl af skoleraadet for Andelsskolen fra 1951, af FDB's oplysningsraad fra 1954 (fmd 1957–61), af kontrolraadet for Andels-Pensionsforeningen fra 1957 og af Andelsudvalget fra 1959; medl af repræsentantskabet for foreningen Norden fra 1956.

Har skrevet: C. Berg (1929), J. C. Christensen (1941), Klaus Berntsen (1944), Svendborg Avis gennem 100 aar (1963), dagbladskronikker, medarbejder ved: Venstres historie I–II (1937), Den danske bonde (1945), Nordens ungdom I–III (1947) og Andels-Ideen under nutidens vilkaar (festskrift til A. Axelsen Drejer, 1959).

I 1947 overgik skolen til en selvejende institution med *Erik Dahlerup Petersen* som forstander. 1949 overtog forstander *Siliam Bjerre* skolens ledelse. Skolen har gennem den sidste halve snes aar gennemgaaet en grundig modernisering – saa den trods sin alder i dag staar som en fuldtud moderne skole. Vestbirk højskole søger ogsaa i sin undervisning at imødekomme tidens tarv. Som den første danske højskole fik den en statsanerkendt musiklinje, senere blev vævning taget op – og nu for et par aars tid siden indførtes specialundervisning for ordblinde og læsehemmede ved statsautoriseret ordblindepædagog.

Da man engang spurgte Siliam Bjerre, hvad der var skolens maal, svarede han: »Det er ganske enkelt at hjælpe vore elever til at kunne skabe gode hjem, thi derpaa beror alt. Og jeg vedkender mig,« tilføjede han, »skolens motto:

Sæt Danmarks ungdom flittigt stævne
ved poesiens lyse himmelrand
og skærp dens sunde arbejdsevne,
saa den kan højne livet i vort land.«

Foruden forstander *Bjerre* havde skolen 6 faste lærere plus et par timelærere. De mange lærere var nødvendige, for at eleverne kunne undervises paa smaa hold – og for at der kan tages de personlige hensyn, som er saa vigtige for, at et højskoleophold fuldt ud kan lykkes. Skolen har gennem de 75 aar haft ialt 12.000 elever.

Vestbirk højskole og Træden valgmenighed

Da pastor *Thyge Thygesen* 1908 blev sp i Tønning-Træden (se der) sluttede mange af pastor *K. D. Konradsens* (Hvirring-H) kreds sig til ham, ligesaa kredsen paa *Vestbirk* højskole, der blev et samlingssted med *Grønvald Nielsen* og *Thyge Thygesen* som bærende ordførere. *Grønvald Nielsen* arbejdede stærkt paa at faa oprettet en *valgmenighed* i Vestbirk med *Thygesen* som præst, men krigen 1914 standsede disse planer. Da *Thygesen* saa 1920 blev valgmenighedspræst i sit eget sogn, Træden, var *Grønvald Nielsen* skuffet over, at man ikke fik valgmenigheden i Vestbirk. Men Vestbirk-kredsen sluttede op om Thygesen, gik den skønne vej langs Gudenaaen til Træden kirke, og der blev et rigt menighedsliv, hvor Vestbirk højskole var et af knudepunkterne. (De gr fri- og valgmgh, 1944, s 386 f). Den nære forbindelse fastholdtes efter Thygesens død 1939. Han afløstes som valgmenighedspræst af pastor *Frede Frederiksen* (1939–47), der 1948 afløstes af *Siliam Bjerre*, som aaret efter blev forstander paa Vestbirk højskole, saa forbindelsen mellem Træden valgmenighed uddybedes. Bjerre var højskoleforstander her til 1962, fortsatte som lærer paa højskolen, indtil han 1963 blev sp i Brøns (se der). 1962 var 12 familier i Østbirk J sognebaandsløsere til valgmenigheden.

1962 overtoges Vestbirk højskole af forstander *Kjeld Friis*, der leder skolen efter moderne, utraditionelle principper. Den er ved at faa navn af musikhøjskole, idet der jævnligt holdes musikkursus, saavel for ældre som for yngre.

Kr Dagblad 15. jan 59, 31. juli 63, Højskolebladet 59, Skolens julehilsner.

Som i andre højskolebyer fulgte flere andre skoler i højskolens kølvand. *Vestbirk er de frie skolers by.* Den unge lærer *Mouritz Madsen* tog initiativet til oprettelsen af *Vestbirk efterskole.* Han indsaa, at tiden mellem barneskolen og højskolen burde udfyldes for de ganske unge, og 1907 aabnede han V efterskole. Aaret efter byggedes bygningerne, Madsen tog mod et tilbud om at blive forstander paa Rødkilde højskole, og hans søn, *Asger Plovgaard*, († 50), overtog derefter Vestbirk efterskole. Han virkede her til 1922. Efter 1. verdenskrig kom mange sønderjyder hertil, og et nyt lokale, »Træhuset«, maatte opføres. 1922 blev P forstander paa Nordborg slots efterskole. Vestbirk efterskole lededes saa af *Ole Madsen* til 1928, han lagde særlig vægt paa sløjd. Fra 1928 blev skolen ledet af forstander *Ross-Petersen*, der stammer fra et husmandshjem ved Vejle, har været paa Ranum sem og højskolelærer i Vejstrup. Forstander Asger Plovgaards hustru er forfatterinden *Karen Plovgaard*, som nu bor i Skanderborg. En søn er bibliotekskonsulent, forf *Sven Plovgaard.* (Højskolebl, 1957, s 512). Efterskolen ledes nu af forstander *Uffe Rasmus Petersen* (c 40–50 elever).

Vestbirk friskole oprettedes 1893 i tilknytning til højskolen, (nuv leder: *Villy Osvald Jensen).*

Om lærer Lauesgaard, Yding, se ovf, side 272 f.

Der er *centralskole* for hele pastoratet. Skoleinspektør *S. A. Bundgaard*, * 06. Førstelærer *Augustesen*, (* 87, lærer i Ø 31) virksom i mghraad, sogneraad, børneværn.

Et lille IM samfund (c 10) har været ledet af landpostbud *Hans J. Hansen*, og derefter landpostbud *Gerhard Nielsen* som er kasserer for præstelønningskassen. Søndagsskolen har c 55 børn.

Gdjr *Folmer Larsen*, Ø, er kirkeværge i Ø og næstfmd i mghr.

1922 oplyses: God kkg i Ø, nogenlunde i Y, velvilje, flere steder god hørelyst, nogen kirk retn, en lille IM kreds i Ø, pigemøder i pgd, højskole og efterskoles folk har løst sognebaand til Træden valgmgh. Mange afholdsfolk. 1925: Kkg 12–15 pct, ingen fremtræd kirk retn, lidt IM i Ø, gr Højskole, som helt slutter sig til Træden valgmgh. Større stationsby med deraf flg fordele og vanskeligheder. Hotellet ligger generende nær ved pgd. Ret store soc modsætninger. 1929: Kkg 10 pct, gode forhold, kreds af IM i Ø, overv gr præg. Mange arbejdere. 1935: Jævnt god kkg, rolige forhold, 4 fh, velvilje, 2 ungdomsf, ellers som før. – 1947: Kkg 2 og 3 pct, uden særpræg, overv gr, IM kreds, gr højskole (58 elever). 12 fam til Træden valgmgh. 1962: Kkg 1 og 2 pct, uden særpræg, n gr, velvilje, lille IM kreds, idrætsf, spejdere, højskole (90 el, 20 om sommeren), 12 fam t Træden valgmgh.

Østbirk kirke, ved Horsens-Voerladegaard-landevejen, er smuk og anselig. Skibet er senromansk, af granit og fraadsten, koret er ombygget i skibets bredde af røde munkesten fra den nedlagte Vrold kirke i Skanderup sogn (ved Skanderborg). Sengotiske er det svære taarn med pyramidetag (rest 1789) og et stort kapel ved korets sydside. En korsarm ved korets nordside (gravkapel for Peder Skram m fl) blev nedbrudt 1856, og kisterne begravedes paa kirkegaarden. Vaabenhus mod syd, ombygget c 1800. Hvælvinger. I skibet kalkmalerier og malede vaaben. Smuk, senkatolsk altertavle, hentet 1582 fra Ring kloster, Hylke sogn, den minder om tavlen i Aarhus domkirke. I midten 2 store figurer (Gud fader med Sønnen, mellem Jomfru Maria og en abbed) paa fløjene 2 rækker apostle og helgener, ialt 16 figurer. Naar fløjene lukkes, ses passionsmaleri og helgener. Rest 1892. Alterstager skænket 1577 af Peder Skram. Romansk granitfont med dyrefigurer. Udskaaren brusk-barok-fonthimmel fra 1706. Højrenæssanceprædikestol fra c 1600 med bibelske relieffer og himmel fra c 1700. Rokokopulpitur med malerier. Kapellet er skilt fra kirken ved en smedejernsdør fra 1768, rummer 5 stenkister (fam Grabow). I korgavlen smukke ligsten over rigsadmiral Peder Skram og hustru, paa kirkegaarden et 2,5 m højt sandstensmonument over Peder Skram. Flere gravminder. Orgel i taarnrummet. 175 sd.

Kirken fik i 1940erne en gave paa ca 50.000 kr af fem ugifte søskende i Østbirk: Peter, Hansigne, Rasmus, Marius og Thorvald Rasmussen, havde tidligere drevet en gaard, er nu alle døde. For disse penge fik kirken et nyt knæfaldsgitter lavet af kunstsmedemester Knud Eibye, Odense, opsat 1951, samt to nye alterstager og tre nye lysekroner, opstillede og ophængt 1947 ligeledes lavet af Eibye. Endvidere fik kirken ved samme lejlighed et smukt modelskib, Chr. 4s »Trefoldigheden«. Kirken er for tiden i meget smuk stand.

(Ill tid 1885–86, s 431 f). Mackeprang, s 37, 52, 55, 283 f. Sv. Raagaard: Ø kirke 1963.

Yding kirke er opført 1865 efter at den gl romanske kirke var revet ned. Skib og kor er af gule mursten, med kasseteret loft, taarnet (med rester af det gl taarn) af røde mursten, hvidkalket, med sadeltag. Taarnrummet er forhal. I koret en middelald ligsten med løver. Ny altertavle (copi af Carl Bloch) og prædikestol. Alterkalk fra Østbirk. Romansk granitfont med dobbeltløver fra den gl kirke. 150 sd. Orgel.

Mackeprang, s 234, 239 f, 246, 248, 252.

Folketal: 1850: 1246 og 474, 1901: 1702 og 520, 1921: 1905 og 499, 1960: 1873 og 440.
Altergæster: 1922: 400 og 150, 1934: 541 og 81, 1945: 292 og 80, 1962: 311 og 66.
Menighedsraad: 1922: 1 IM, 12 u p (gr), 1934: do, 1945: do, 1961: 1 IM, 12 u p.
Kommunevalg: 1943: Soc 254 (3), venstre 415 (6), husm 80 (1), u p 111 (1). 1962: Soc 264 (2), venstre 542 (6), husm 98 (1), u p 231 (3). Fmd, gdjr **Sigfred Andresen** (venstre).

Sognepræst

Indt 1859: a) 71 rug, 86 byg, 137 havre, b) 3 dobb tiende af anneksgd. 78 rdl, c) 24 lpd ost, 30 sn æg, d) 300 rdl, e) 160 td ld, 8 td hartkorn. Stor, gl pgd, 101 fag ialt. – 1870: Regul 2488 kr, netto 6272 kr. – 1913: 1. kl, 1931: 2. kl, 1958: 12. kl. Pgd opført 1886.
I præstegaardshaven staar et par ottekantede granitsøjler, der vist har smykket kirkens portaler.

11. 25. maj 1836–20. dec 57 (sp Balling-V 30. nov 25): **Jens Peter Schoubye,** * 29. marts 88 Aarhus. Forældre: Kbmd Rasmus Jensen S og Ellen Maria Rasmusdatter. Stud Aarhus 15, c juli 10 (l), huslærer i Bordeaux, sp Louns-A 2. dec 18, sp Ulbjerg-L 26. maj 24, afsk 20. dec 57, † 26. juni 58. ~ 24 Marie Cathrine Kjerulff, * 31. aug 02 Gunderupgd, † 13. dec 55. Forældre: Proprietær Ivar K og Cecilie Gleerup. Datter ~ Budtz, Maarslet. Om S, se ovf.

Hjælpepræst hos pastor Schoubye

1847–53: **P. J. R. Fausbøll,** se Harring-S.
1853–57: **J. T. Petersen,** se Hinge-V.

12. 27. febr 1858–30. juni 80 (sp Tyregod-V 27. april 45): **Janus Køster,** * 3. sept 09 Aarhus. Forældre: Apoteker Jacob Jonas K og Elisabeth Selmer. Stud Aarhus 28, c okt 34 (h), hjpr Astrup-T-H 23. maj 37, afsk 30. juni 80, † 1. juni 91. ~ 5. sept 45 Franzisca Sophie Vilhelmine Lovise Løwe, * 21. febr 19 Vejle, † 23. dec 78. Forældre: Jstrd, toldkasserer Andreas L og Karen Hedevig Margrethe Bruun. – Søn: Gangsted-S. Sønnesøn: Harte-B. Sønnedt ~ Krag Jensen, Arnborg. Hustrus broder: Løwe, Fuglse-K. Brodersøn: Løwe, Damsholte.

Om pastor K, se ovf s 276 f. En udførlig skildring af Janus Køster er givet i Højskolebladet 1909, sp 1223–30.

Hjælpepræst hos pastor Køster

1875–80 (sønnen): **H. C. V. Køster,** se Gangsted-S.

13. 10. sept 1880–16. juli 85 (sp Dejbjerg-Hanning 2. april 71): **J. E. Wiberg,** fl t Bregninge, Ærø, se der.

14. 25. sept 1885–9. febr 91 (sp Øster Hornum 14. marts 79): **Axel Riber,** fl t Sæby-H, se der.

15. 16. april 1891–29. aug 99 (kkp Hammer-Lundby 8. maj 85): **J. I. V. Hansen (Holm),** fl t Nordby, Samsø, se der.

16. 21. okt 1899–28. marts 1905 (sp Brande 21. juni 90): **J. H. Plesner,** fl t Eltang-SV, se Vrensted-T.

17. 29. juni 1905–21. maj 08 (sp Højbjerg-E 17. nov 94): **Christian Erik Thomsen Olsen,** * 22. juni 59 Odense. Forældre: Bøssemager Hans O og Vibeche Thomsen. Stud Odense 77, c 88^2 (l), sp Nr Omme-Breining 16. april 89, † 21. maj 08.

Hjælpepræst hos pastor Olsen

1907–08: **C. M. Bjerrum,** se Utterslev, Lolland.

18. 5. sept 1908–13. jan 22 (kkp Hvirring-H 21. aug 03): **A. M. N. Leth,** fl t Lumby, se der.

19. 25. april 1922–19. dec 24 (sp Rørbæk-G-D 31. maj 16): **K. Stang,** fl t Slemminge-F, se der.

20. 6. april 1925–5. nov 29 (sp Glumsø-B 2. maj 13): **Mads Bjørnskov Petersen,** * 7. febr 71 Ejstrup. Forældre: Lærer Iver P og Mette Madsen. Stud Horsens 91, c 97^1 (h_1), manud, (NT), lærer Brochs handelsskole, Kbhvn, 2. ord kat Vor Frue k, Kbhvn 21. juni 00, ord kat Roskilde domkirke 31. jan 03, afsk 5. nov 29, † 28. juli 38. ~ 27. okt 00 Emma Jacobsen, * 31. okt 74 Kbhvn. Forældre: Søndagskolelederen, skolebestyrer Axel Valdemar J og Emma Helene Gyrithe Tesch.

Udg 08: Vejledning til Evangeliernes praktiske anvendelse. 34: Et kristeligt pionerarbejde. I Roskilde udg: Tillæg til fortegnelse over Sjællands Stifts Bogsamling.

Pastor Bjørnskov Petersen begyndte sin præstegerning hos stiftsprovst *Jacob Paulli* og kom derfra til domprovst *Bondo,* blev præget af deres højkirkelige indstilling. I Roskilde gjorde han et stort arbejde for de unge, stiftede FDF og var virksom for at oprette et hjem for KFUM. I Glumsø oprettede han en realskole. Han var flittig til at besøge gamle og syge. Han var en dygtig prædikant, altid vel forberedt, stod i samarbejde med, hvad der var af aandeligt liv i sine sogne, flittig i sit studereværelse. Han tog sin afsked paa grund af sygdom, men virkede senere i sine ferier som vikar i Skelund, og 1. sept 33–21. okt 34 var han hjpr i Fredericia under pastor *Carl Hornbechs* sygdom. Hans to smaa bøger vidner om hans belæsthed og erfaring og personlige fromhed og interesse for homiletik. En vennesæl og kultiveret mand.

21. 11. febr 1930: **Svend Aage Raagaard,** * 3. aug 02 Kbhvn. Forældre: Partikulier Nicolai R og Maria Nilsdotter. Stud Ø Brgdssk 22, c 29^2 (h_1). ~ 1. marts 32 Inger Cecilie Skovsø, * 22. nov 06 Kbhvn. Forældre: Ingeniør Jørgen Christen S og Anna Caroline Andersen.

Litt: Khst Saml 6 r II, 122 og V 165 om pastor J. Aagaard, 6 r V 165, DnA 1950, 61. Se iøvr ovf.

OVSTED—TAANING

Ovsted sogn, 2418 ha, er højtliggende (Ejer Bavnehøj 172 m, med udsigtstaarn), dels lermuldede, dels grusede jorder, bakket, en del skov, Tebstrup sø mod syd. Byerne: Tebstrup med fh, Ris, med fh, Ejer, Bjøstrup, Elling. O kirke og Sneptrup pgd ligger ikke i nogen landsby. Nogen skov. Naturskønt, storslaaet.

Ved kirken har der været en hellig kilde (Sct Anna kilde), hvorfra man i mands minde har hentet vand til daab.

Ejer Bavnehøj, en gravhøj, gør sig ikke særligt gældende i det højtliggende terræn. 1924 rejstes et genforeningstaarn, udsigtstaarn, 13 m højt, firkantet, af røde mursten, med 4 store buer paa alle sider. Relief af kong Chr. X. Anlægget omkr taarnet er anlagt af et privat selskab og 1918 aabnet for offentligheden. Restaurant.

Taaning sogn, 1505 h, ved Mossø, højtliggende, ujævne jorder, sand eller lermuldede. Store enge ved aaerne og Skanderborg sø. Nogen skov. Byerne: T med fh, og Horndrup.

I sognet har der været en hellig kilde. Taaning og Hylke og Voer udgjorde 1573–1687 et eget birk, Taaning birk.

Fra den ældre præstehistorie

Jens Jensen Storring (1670–97) blev 1691 udnævnt til provst og lod samme aar den nuværende altertavle i Ovsted kirke »staffere paa egen bekostning«. En indskrift paa tavlen, som overmaledes 1847, oplyste, at han havde ladet indrette en gravplads under koret, hvor ikke blot han selv med 2 hustruer skulle ligge, men ogsaa »hans meget hæderlige forfædre af hans slægt, som haver været præster her til menigheden udi 100 aar«. Disse forfædre var hans farbror *Christen Jensen Sneptrup* (1659–70) og farfar *Jens Jensen* (c 1602–57). J. J. Storrings enke Ane Sørensdatter Faber (dt af sognepræsten i Hundslund) ægtede eftermanden *Hans Jørgensen Seidelin* (1697–1745, * 1674 i Sjelle). »En brav mand i sit embede, høj og anselig af person, særdeles munter og tækkelig i omgang, veltænkende mod alle, hvorfor han og var meget elsket«, dertil lige saa stærk som 2 andre (Evald Tang K). Fra og med hans tiltrædelse behæftedes embedet som sp for O-T ret føleligt: Ved kgl resolution 14. juni 1690 var det blevet bestemt, at O-T skulle lægges til Skanderborg-Sk-St (en belønning til slotspræst Jørgen Seidelin, der havde gjort sig fortjent under svenskekrigen), men biskop Braem fik dette forhindret, det var »impracticabelt«. Christian V tog da 15. juni 1697 denne resolution tilbage, men bestemte, at sp til O-T til sp i Skanderborg skulle svare 100 rigsdaler aarligt. Denne afgift nedsattes senere, 1763, til 50 rigsdaler, dernæst til 50 kr og bortfaldt endeligt i 1920.

(Se Mogens Seidelin: S slægtsbog, s 154) og Bruno Jensens art om denne afgift, Aarhus Amtstid, sept 59.

Seidelin efterfulgtes af søstersønnen *Nicolai Langballe* (1746–87, * 1720 i Aarhus), som i 1747 byggede den gaard, hvis stuehus endnu er præstebolig. 13 børn (en dreng blandt disse blev selv far til 33) med 2 hustruer: præstedøtrene Karen Poulsdatter fra Glud og Karen Jensdatter Kragballe fra Odder. En af døtrene ægtede eftermanden *Søren Pedersen Bagge* (1787–1842, * 1759 i Tved), der var »herlig og værdig, saare dygtig«. En sølvkop med ske, som menigheden gav den afholdte præst, da han fejrede 50-aars jubilæum, lod han gaa i arv til alle eftermænd i embedet (findes endnu i Sneptrup præstegaard). I Sneptrup præstegaard boede saaledes i aarene c 1602–1842 kun 2 familier (far-sønbrorsøn, og derefter morbror-søstersøn-svigersøn) og disse familier er knyttede sammen gn ægteskab ml enke og eftermand.

Tiden efter 1842

Ingen større begivenheder og ingen vækkelser, udpræget folkekirkeligt. Pastor *Andreas Hald* (1842–56) se ndf. Embedet var stort. Pgd en anselig proprietærgaard.

Kun een sp er forflyttet herfra siden ref: Pastor *I. H. Linnemann* (1856–68) som var en dygtig teolog, havde tænkt at gaa den videnskabelige vej, men præstegerningen og offentlige hverv tog hans interesse og tid. Han var rigsdagsmand, medlem af den grundlovgivende forsamling, og havde ved indsigt og arbejdsdygtighed en del indflydelse paa den kirkelige lovgivning 1848–51, han var sogneraadsfmd og amtsraadsmedlem her i Ovsted, blev senere provst og landstingsmand. Kærlighed, streng retfærdighed og en stille bramfri vandel kendetegnede ham. (Se her II, 126).

I I. H. Linnemanns tid var der en kraftig stigning i kirkegang og altergang, i 1865 opgiver han tallet paa kommunikanter til 1.700. Trods fjendtlig indkvartering holdtes stadig gudstjeneste og »kirkegangen vedbliver at være god«. Biskop Brammer skriver rosende efter en visitats: »Som jeg af den nye Sognepræsts Hr. Pastor Linnemanns Dygtighed og Samvittighedsfuldhed ventede det, fandt jeg glædelige Fremskridt i den kirkelige Tilstand« og »Præstegerningen udføres med Dygtighed, Flid og Orden«.

Han oprettede en læseforening, som vandt stærk fremgang.

Hans politiske syn skinner tydeligt igennem, naar han aarligt indberetter, at der ikke er oprettet menighedsraad: »Menighedsraad ere ikke oprettede, og som Forholdene for Tiden ere her, da Bearbejdelse i bondevenlig Retning drives stærkt og desværre med Held, anseer jeg ikke Oprettelse af Menighedsraad for ønskelig«.

Provst *A. S. Bülow* (1868–80) var en velstillet og anset provst. Holger Begtrup fortæller i sine erindringer (s 121) fornøjeligt om et besøg i pgd hos Bülov. Pastor *J. D. S. Branth* (1880–1905) blev landskendt som botaniker, men øvede opsaa paa andre omraader en betydelig indsats (se ndf). Han mindes som en alvorlig præst, børneven, stilfærdig.

R. Skifter Andersen (1906–13) var en meget veltalende mand, hvis prædikener endnu berømmes. Kirkegangen var i de 7 aar, han virkede, meget stor. Meget søgt som foredragsholder, men i de sidste aar dog ikke saa meget som de første – honorarkravene var for store. Som oplæser berømmes han endnu, folk kom langvejs fra for at høre ham. Præsteparret var livligt og selskabeligt, men begge var meget impulsive og kom let i disput med sognefolkene. Om fru Sk. A en anekdote: fra annexgaarden i Taaning skulle hvert aar leveres ½ lam, som leveredes flaaet, fru Sk. A gjorde krav paa ulden med ordene: »Jeg vil have ½ *levende* lam«. Som menneske var Sk. A meget afholdt af mange, og mange beklagede, at han af familiemæssige grunde maatte søge afsked. Sidste aar sygeorlov.

Om pastor *P. Østergaard* (1914–19) og pastor *K. J. M. Ladegaard* (1917–47) se ndf. Ingen af dem var partiprægede. Pastor *Bruno Jensen* (siden 1947).

Sognene er uden partipræg.

Blandt lægfolk kan nævnes:

Folketingsmd *Peter Jul. Randløv* († 1900) og hans søn *Rasmus Peter Randløv* († 1944), der ogsaa var ftm.

Morten Nielsen, fmd for sogneraadet (* 1883, † 1952). Fhv gdjr *Winther Jacobsen,* Horndrup, fmd for sogneraadet. *Rasmus P. Bech,* fhv gdjr, medlem af mghr, fmd ligningskommissionen,

brugsforeningen. *Knud Hansen,* sygekassefmd, medlem af amtsraadet. Kroejer *Karl Faaborg,* medlem af Folketinget († 1892). Gdjr *Søren Peter Mathiesen* († 56). Førstelærer *Knud Dall* († 62), kirkeværge.

1923 oplyses: God kkg, men ringe kirkeligt liv, u p. 1931: Kkg 6 pct, roligt, u p. 1943: Kkg 5 og 6 pct, uden særpræg. 1958: 6 og 7 pct, alm velvilje, jævne, rolige forhold, u p. 1963: Kkg 5 og 6 pct, helt uden partipræg. Aftenhøjskole. FDF og FPF.

Ovsted kirke ligger ensomt, en by skal i fordums dage have ligget omkring den. Landets højestliggende, kan ses fra mange omkringliggende kirketaarne. Romansk skib og kor af kamp og fraadsten. Endnu fraad i Elling, hvorfra materialerne til kirken hævdes at være hentet. Korbuen bevaret, i siden gennemhugning som opgang til prædikestolen. Den anselige mandsdør tilmuret, indgang gn den smalle kvindedør. I korets østside ejendommeligt tresidet hvælv med apsis-virkning, i sydsiden piscinaniche (afløb til vand og vin) samt to indhugninger (sidealtre? berettelsesaabninger for spedalske?), i nordsiden spindeltrappe gn muren op til loftet samt skabsaabning. Under koret indrettedes i 1694 en præstebegravelse, som ikke findes mere. Lavt senmiddelalderligt taarn, som nu har pyramidetag. Taarnet var opr sømærke. Hvælvinger fra omkr 1400. Renæssancealtertavle fra 1694 (se under ældre præstehistorie) og samtidig prædikestol. 3 bispefigurer (Dionysius, Erasmus og en ukendt) rest fra gamle altertavler, opstillet ved orglet. Aqvamanile (løveformet kande til præstens haandtvætning under messen) fra c 1300 bevaret. Disk og kalk skænket af kirkeejeren Beenfeldt de Lichtenberg. En bibel er skænket kirken af opfinderen af den traadløse telegraf Johs. Sørensen, som er født i sognet. Orgel fra 1911. Granitfont med løvehoveder. Kirken restaureret 1961. 210 sd. Orgel.

K. J. M. Ladegaard om kirken i Aarhus amtstid 21, Aarb f nord oldk, 1907, Mackeprang, s 234 f, 239, 248 f, 252.

Taaning kirke. Skib og kor er romanske, af fraadsten paa skraakantsokkel, paa dobbelt skraakant af granit. Syddøren er bevaret. Der er som i Ovsted en apsislignende niche i korets indre østgavl. Senere er tilbygget taarn med blindingsprydet gavle og sadeltag. Vaabenhus mod syd. Sengotiske hvælvinger. Renæssancealtertavle fra 1611 med opr maleri (den korsfæstede), et nyere billede fra 1852 (Kristus) er udtaget og ophængt ved orglet. Prædikestol fra 1595, skænket af Stig Knudsen i Horndrup, lydhimmel fra 1621. Alteret er opr, helgengraven bevaret. Disk og kalk skænket af Beenfeldt de Lichtenberg efter brand i 1718. Kalken har flg indskrift:

Hvad Ilden gjorde Damp i Sky
og smelted bort om Natten
lod Aakiærs Herskab gøre ny
i 1718.

Et røgelseskar bevaret. Granitfont. Kirken restaureret 1959. Nogle kalkmalerier, af stor folkloristisk, men ringe kunstnerisk og religiøs værdi, overkalkedes paany. 135 sd. Orgel.

Mackeprang, s 292. Bruno Jensen om kirkens rest, Østj hj 1961, 116 f.

Folketal: 1850: 964 og 511, 1901: 1065 og 432, 1921: 1093 og 514, 1955: 1115 og 421.

Altergæster: 1922: 333 og 208, 1934: 215 og 156, 1945: 250 og 150, 1957: 350 og 125. 1963: 305 og 101.

Menighedsraad: 1922: U p, 1934: U p, 1945: U p, 1957: U p.

Kommunevalg: 1943: Soc 159 (3), rad 35 (0), venstre 399 (6). 1962: Soc 175 (2), venstre 475 (7). Fmd, gdjr **Aage Pedersen** (V).

Sognepræst

Indt 1859: a) 57 rug, 59 byg, 57 havre, b) 120 rdl, c) 18 lpd ost, 10 lpd smør, 50 sn æg, 50 par kyllinger, d) d) 520 rdl, e) 188 td ld, 11 td hartkorn, 15 td ld skov, afgift: 300 rdl samt naturalier. Meget smukt beliggende pgd (**Sneptrup** pgd), ikke i nogen landsby. »Paa grund af høj beliggenhed ligger sneen her 14 dage længere end andre steder«, god egebindingsværksbygning, 27 fag. – 1870: Regul 1592 kr, netto 4592 kr. – 1913: 2. kl, 1958: 12. kl.
Pgd opf 1747, 45 m lang.

11. 13. marts 1842–13. april 56 (sp Alling-T 10. dec 24): **Andreas Hald,** * 15. sept 85 Højbjerg. Forældre: Sp i Højbjerg-E Laurits Jacobsen H, † 1798, og Anna Maria Grønbech af Røgen-S (?). Stud pr Viborg 07, c okt 13 (h), sp Mandø 17. dec 19, † 13. april 56. ~ 15. sept 20 Anna Marie Bagger, * 10. aug 94 Alling, † 68. Forældre: Sp i Linaa-Dallerup Ludvig Hemmer B, † 1820, af Flade-F-G og Birgitte Grønbech. – Hustrus broder: Linaa-D.

Pastor Andreas Hald var en dygtig landmand, som drev Sneptrup præstegaard betydeligt frem, ligesom han var en foregangsmand i sognene. Minutiøse optegnelser i embedsbogen viser, at han havde øje for nødvendigheden af omstillingen fra kornproduktion til husdyravl: tallet af malkekvæg stiger i aarene 1843–54 fra 24 til 45. Selve avlen øges betydeligt: ved hans komme i 1842 opgjordes den til 35 traver rug, 39 havre, 75 byg og ingen hvede, men i 1855: 151 rug, 256 havre, 154 byg og 40 hvede. Han lagle et stort arbejde i gaarden, i aaret 1845 lod han køre 1.600 læs mergel ud – i hele hans tid blev der udkørt 13.000 læs. De sidste hedestrækninger paa præstegaardens jord brød han op og lagde under plov.

Knap saa straalende er billedet af det kirkelige liv. Han klager gentagne gange over den stigende ulyst hos ungdommen til at møde i kirken: »Med hjertelig Beklagelse maa jeg tilstaa, at Ungdommen her ligesom jeg har hørt fra andre Steder synes at nære Ulyst til at fremstille sig ved Katekisationer«, »kuns naar de unge gaar til Herrens Bord faar man en talrig Forsamling«. Antallet af altergæster opgives til ca 550 i O, 320 i T, altsaa lidt bedre end nu. Men ellers saa han ikke sort paa det, han skriver næsten triumferende i 1854: »Som et Bevis paa, at Menighederne her ere befæstede i deres Xskabs Troe, tillader jeg mig at anføre: at en Mormonpræst, som kaldte sig Snow, holdt i Forvinteren 1852 3 à 4 Forsamlinger hos en Smed i Ousted Sogn, at det ikke lykkedes bemeldte Snow at vinde Een eneste til Mormonismen«.

I november 1844 søgte han om tilladelse til at indføre Evang-kr salmebog »siden 149 have stemt for den og kun 13 imod« og »Stemningen er for benævnte Psalmebog og den bruges ved Huusandagter. Psalmesangen i Kirken er ret god«.

Hans hustru oprettede i testamente et legat »Sognepræst A. H. og Hustrus Legat til Understøttelse for værdige Trængende i Ousted og Taaning Pastorat«, renterne uddeles hvert aar til jul.

12. 11. juli 1856–12. sept 68 (sp Østse-N 11. marts 51): **I. H. Linnemann,** fl t Raklev, se der.

Hjælpepræst hos pastor Linnemann
1864–65: **N. Sehested,** se Uggerslev-NH.

13. 30. nov 1868–1. april 80 (sp Linnerup-Hammer 15. marts 58): Provst **Axel Severin Bülow,** * 17. nov 15 Tøjstrup, Ryslinge. Forældre: Godsejer Adam Diederich B og Birgitte Christine Jantzen. Stud Odense 33, c febr 42 (h), hjpr Hvirring-H 25. sept 45, provst Tyr-

sting-Vrads herr 3. sept 59, afsk 1. april 80, † 22. aug 91. ~ 4. juni 52 Jacobine Bodil Margrethe Gylding, * 11. okt 20 Vejle, † 10. febr 98. Forældre: Kbmd Niels G og Ane Cathrine Frydensberg.

Om provst B, se ovf.

14. 11. juni 1880–22. nov 1905 (sp Elling-Tolne 23. okt 71): **Jacob Severin Deichmann Branth,** * 7. dec 31 Nykøbing, Mors. Forældre: Postkonsumptionskontrollør Niels Cajus Bæhr B og Charlotte Justiniane Deichmann af Torslev-L. Stud Aalborg 49, c 57[1] (l). Rejste 57 i Tyskland, Schweiz og Italien, huslærer paa Stafatgaard ved Bregentved 58–61, realskolebest Tønder 61–64, fordrevet af tyskerne, privatiserede i Viborg, ord kat Skelskør 5. sept 66, fik 67 univ guldmed (botanik), afsk 22. nov 05, r af Dbg 08, † 9. dec 17. ~[1] 20. april 62 Sophie Fanny Conradine Dumreicher, * 25. juni 39 Bregentved, † 13. dec 87. Forældre: Godsforvalter August Frederik D og Elise Georgine Boethe. ~[2] 17. jan 90 Emmy Boldsen, * 4. febr 64 Flade, † 13. april 37. Faderen: Sp i Fruering-V, † 84, se der. – Fætter: Deichmann, Hvidbjerg-L.

Æresmedlem af Botanisk forening i Kbhvn.

Undersøgte og udg alt det i Grønland, paa Færøerne og Island indsamlede materiale af likener, har skr nogle botaniske og geologiske afhandl, samt en del bladartikler, mest af apologetisk indhold mod bibelkritikken, har fra 1884 arbejdet for bedre helligholdelse af søndagen, skrev regelm artikler derom i Alm Kirketid, ligesom han skrev større korrespondancer derom til det svenske apologetiske tidsskrift »Facklen«, har endvidere udg Naturlære og lidt Chemie, m 164 afbildn, (66, 3. opl 76, 5. udg, m 175 afbildn, 88, 6. udg, m 178 afbildn, 99), Om et dansk Akademi (79), Hviledagens Nødvendighed (83), Lille Naturlære til Skolebrug, m 122 fig (96), Den litterære Kritik af Mosebøgerne og de nyeste arkæologiske Opdagelser (98), Hvor vidt er vi i tro og lære? (06), Kendsgerninger mod Fritænkeri (09), samt sammen med E. Rostrup Lichenes Daniæ eller Danmarks Laver. Med 2 Kbtvl (69) og sammen med C. Christensen Lille Naturlære til Skolebrug, m 126 fig. (2. gennems udg, 05).

Under henv til *Carl Dumreichers* smukke, udførlige skildring af pastor B i Friesia VII, 1962, s 86–96 (udk som særtryk nov 1963) oplyses flg:

Pastor B kom efter sin moders død 1833 i huset hos sin morbroder, provst Deichmann, Ferslev-D-V. Allerede som student begyndte han at interessere sig for naturvidenskab, især botanik, og han valgte sig et speciale, Laverne, som han arbejdede med til sin død. Han opnaaede paa dette felt stor autoritet. Hans værker er præget af konservativ artsopfattelse. Især efter 1885 gav han værdifulde bidrag til den likenologiske forskning, idet det blev overdraget ham at bearbejde de store samlinger af laver fra de grønlandske og arktiske ekspeditioner. Hans værker er stadigt anerkendte kildeskrifter.

Ved siden af dette speciale havde han mange andre interesser. Han skrev om Vendsyssels geologiske forhold, paaviste ved arkivstudier, at der har været fyrreskove paa Læsø endnu i 18. aarh, og i Vendsyssel. Han paaviste første gang bøg i en dansk tørvemose og godtgjorde, at de fleste løse sten i Vendsyssel stammer fra Oslofjorden. Dr phil Axel Garboe skriver (Kr Dbl 18. nov 57) om B, præsten og naturforskeren:

Der var præster i slægten, og ganske naturligt var det derfor for den unge morsingbo at slaa ind paa teologien, som dengang i øvrigt aabnede langt flere døre end nu ind til anden virksomhed, især skolevirksomhed – ogsaa et problem, som er vigtigt ... men det er igen »en helt anden historie«.

Den unge teolog blev ikke straks præst, men kom i skolevirksomhed i Sønderjylland (Tønder) og var glad derved.

Der er bevaret en række breve (nu i Det kongelige Bibliotek) fra Skelskør-tiden, hvorigennem man faar et indtryk af denne levende interesserede og selvstændige mand, der vedligeholdt forbindelsen med de litterære og videnskabelige kredse i København og selv drev studier ved siden af – og med betydning for – sin embedsgerning. Især var det naturvidenskaben, der havde Deichmann Branths store interesse. Han havde – som allerede nævnt – i sin studietid i København arbejdet med botanik og bl a været i forbindelse med den unge cand polyt *E. Rostrup,* som først blev seminarielærer i Skaarup ved Svendborg og senere knyttedes til Landbohøjskolen i København som fremragende kender af de lavere planter, der bl a ogsaa spiller en rolle i plantesygdommene. Det aar, da Deichmann Branth kom til Skelskør som kateket (1866), udsatte universitet en guldmedaljeopgave om »alle i en større del af Danmarks forekommende Laver« (visse primitive planteorganismer), og baade *Deichmann Branth* og *E. Rostrup* besvarede opgaven og fik tilkendt prisen. Som de gode venner, de var, enedes de om at lade deres viden paa dette omraade blive sammenarbejdet til en enhed. Det blev til den udmærkede afhandling »Lichenes Daniæ eller Danmarks Laver«, der blev trykt i Botanisk Tidsskrift 1869, altsaa endnu i Skelskør-tiden.

Men nu nærmede den tid sig, da Deichmann Branth lod sig »befordre i gejstligt Kald«. Vendsyssel, hvor han fik sit første sognepræsteembede (Tolne-Elling), der er en interessant egn for en naturvidenskabeligt interesseret mand, og især frembyder den geologiske problemer, som dengang, da istidsgeologien endnu kun var i sin første vorden, stærkt optog videnskabsmændenes tanker. Blandt andet havde danske geologer ikke kunnet undgaa at lægge mærke til større og mindre sten i Vendsyssel, der ikke kunne skelnes fra tilsvarende sten i de faststaaende fjelde ved Kristiania-fjorden og i dens omegn. Allerede »den danske geologis fader«, *Forchhammer,* havde i begyndelsen af forrige aarhundrede set disse sten, men mente, at de ganske vist var identiske med de norske fjeldes sten; men han mente, at de danske sten var kommet op til overfladen, bl a i Vendsyssel, fra dybet, hvor bjergformationer som de norske maatte antages at være til stede. En voldsom naturkatastrofe havde slynget dem op til overfladen. Det var, førend istidsteorien endnu havde bevist sin rigtighed. Man kunne ikke tænke sig, at en vældig indlandsis – som i vore dage i Grønland – havde dækket Skandinavien og bredt sig ud over Danmark og en stor del af Nordeuropa.

Deichmann Branth kom ogsaa ind paa problemet med de norske sten i Vendsyssel. Derom findes der et par breve fra Deichmann Branth til den geologiske professor Fr. Johnstrup.

Her har man lyslevende billedet af denne

vendsysselske naturforskerpræst og hans forbindelse med professor Johnstrup, som senere skrev en stor afhandling om de geologiske forhold i det nordligste Jylland og istiden.

De norske sten fra Vendsyssel kom til universitetsmuseet i København. Et brev (28. okt 1876) i museets arkiv taler herom. Samtidigt sendte Deichmann Branth til professoren sin afhandling »Hvorfra og hvorledes ere stenene i det nordlige Jylland komne?« Den findes i det udmærkede »Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben« (1786), hvor han ogsaa senere (1881) skrev om »Geologiske Forhold i det nordligste Jylland«. Da var Deichmann Branth flyttet til Ovsted-Taaning paa Skanderborgegnen.

Deichmann Branths studier af de norske stene i Vendsyssel var med til at bane vej for istidsgeologien, og han fortjener en plads i en fremstilling af geologiens historie i Danmark. Men iøvrigt var det *botanikken,* der havde en central plads i hans interesse.

Blandt deltagerne i de skandinaviske naturforskermøder (i Stockholm 1880 og i København 1892) var ogsaa den jyske præst Deichmann Branth, hvis botaniske studier værdsattes saa højt af fagbotanikere, at han blev udnævnt til æresmedlem af Botanisk Forening, da han blev 75 aar gammel (1906).«

Deichmann Branth opnaaede den høje alder af 86 aar og var lige til det sidste aandsfrisk og optaget af baade videnskabelige og kristelige spørgsmaal, ligesom han ogsaa flittigt brugte sin pen i den religiøse presse. Sine sidste aar tilbragte han i Kolding, hvor han paa sin gravsten lod sætte ordene »Semper discipulus« – »altid i lære« – som udtryk for, at han, som Carl Dumreicher smukt udtrykker det, altid var en ydmyg discipel af sine to store læremestre, Gud og naturen.

J. S. Deichmann Branth var som teolog en del paavirket af Søren Kierkegaard. Hans iøvrigt velforberedte prædikener laa ofte for højt for menigmand, der ansaa ham for »missionsmand«, ikke mindst fordi han ivrede for søndagens helligholdelse. Kirkegangen var ikke stor, efter sigende ikke sjældent kun 20. Han var stor børneven, uddelte altid præmier til eksamen i skolen, overfor børn altid mild og gavmild, men voksne kunne han tale strengt til. Der stod altid respekt om ham. Hans yngre kone var almindelig afholdt, skildres som god og venlig, gæstfri, men præstefamilien førte vistnok ikke megen selskabelighed med sognets folk.

Som præst gjorde han sig bemærket ved sine frisindede standpunkter i flere af de i tiden diskuterede kirkelige og pædagogiske spørgsmaal. Han var Otto Møllers ungdomsven, og Otto Møller har tegnet et portræt af ham som ung.

Forfatteren, bibliotekar *Carl Dumreicher,* fortæller, at han »tilbragte sine sommerferier 1889–1904 i den saa skønt beliggende præstegaard, Sneptrup, hvor et feriebarn følte sig som i Paradis, hos en klog og munter præst, som i sit andet ægteskab fandt al den lykke tilværelsen kunne bringe ham. Han var 57 aar, da han giftede sig med den 24 aarige præstedatter fra Fruering, en henrivende, livsglad og kærlig ung præstefrue. Branth ville først og sidst være præst og sjælesørger. Han tilhørte ikke nogen bestemt retning, men IM tiltalte ham ved sin konservatisme og trosiver, men en oprigtig grundtvigianer var ham lige saa nær, og ville baptister eller kvækere holde møde i hans sogne, maatte de det gerne for ham. Paa sine gamle dage omgikkes han den katolske præst i Kolding. Professorerne Harald Høfding og K. Kroman yndede han ikke, heller ikke den kendte radikale manuduktør, P. O. Ryberg-Hansen (som var min manuduktør). Da han en dag spurgte mig om min religiøse stilling, undgik jeg at svare, hvortil han bemærkede, at det var ogsaa et svar (jeg var stud theol og tog teologisk embedseksamen), men tilføjede han: Den, der ikke er for, er imod! Men vi var lige gode venner alligevel. Hans prædiken gik over hovedet paa bønderne. Til gengæld var hans prædiken gennemarbejdet, klog og klar. Der var altid mindst en snes mennesker i kirke, skønt Ovsted kirke laa alene.«

Litt: L. Kolderup-Rosenvinge i Botan tidsskr 1917–19, s 213, Carl Christensen: D Dsk botaniks historie, I, 1924 f, s 456 f, I, 357 f, C. Dumreicher i Skanderborg a avis 12. dec 31. DBL IV 26, se iøvr ovf.

15. 7. marts 1906–4. dec 13 (hjpr Brøndum-H 20. febr 00): **R. Skifter Andersen,** afsk, se sp Odden.

Vikarer 1910–12: **R. P. J. Haugaard,** se kkp Raarup, og **C. C. Berthelsen,** se Starup-G.

16. 11. maj 1914–23. marts 19 (sp V-Ø Vandet 17. okt 06): **Peter Østergaard,** * 10. febr 75 Aalborg. Forældre: Overlærer Hans Ø og Kirstine Baadsgaard. Stud Aalb 94, c 00[1] (1), 2. ord kat Sct Johannes k, Kbhvn 12. dec 01–23. juli 02, lærer Vejle, do Hammel realskole, hjpr Østrup-H 05, do Skeby-O, 06, † 23. marts 19. ~ 8. maj 07 Ingeborg Jørgensen, * 25. aug 84 Vejle, † 58. Forældre: Kantor Julius Andreas J og Anne Marie Bagger. – Hustrus brødre: Frederikssund-O og sekr i De samv mghsplejer, Kbhvn, dr theol Alfred Th. J. Brodersøn: Jersie-KS.

»Efter 8 aar i Ø og V Vandet med Klitmøller, hvor Peter Østergaard, der ikke var retningspræget, sammen med sin unge hustru ved sin redelighed og trofasthed til alle sider havde vundet sig venner for livet, men ogsaa mødt vanskeligheder, kom han i 1914 til Ovsted-Taaning »Danmarks højeste præst til Danmarks højeste punkt« (Ejer Bavnehøj ligger i pastoratet). Her fik saavel sognene som den vidtstrakte præstegaard, hus og have, at mærke, der var kommen en præst med vaagen sans, en præst, der *ville* noget. Tankeklar og stillende store fordringer til sig selv som prædikant bevarede han livet igennem sin kærlighed til det franske sprog, som han særlig ved et aars studieophold i de unge dage dels i Paris, dels i Genève ville de beurre, havde erhvervet sig grundigt kendskab til. Uden i øvrigt i sin levetid personligt at have kendt sygdom døde han 1919 efter faa dages sygeleje, kun 44 aar gammel, efterladende sig hustru og 3 smaapiger. Først 39 aar senere begravedes ved hans side hans hustru, efter at hun i sin enkestand med stor dygtighed havde oparbejdet en tandlægevirksomhed i København. (H. F. Jørgensen).

Fra Ovsted skrives, at pastor Ø var en højt begavet mand med megen praktisk sans. Lod

præstegaarden ombygge allerede første aar og reddede derved Sneptrup for udstykning.

Han var ikke retningspræget, god prædikant, der samlede en stor menighed. Flittig til husbesøg, skaanede ikke sig selv under spanskesyge-epidemien, hvad der kom til at koste ham livet (han rejste sig med høj feber af sengen for at tage ud at hjemmedøbe et sygt barn).

Fru Østergaard mindes stadig med megen taknemlighed i sognene og skildres som »en sjælden kone«. Ved sin død i 1958 oprettede hun et legat paa 5.000 kr, hvis renter aarligt uddeles udelt paa præsteparrets forlovelsesdag.

17. 18. sept 1919–23. juni 47 (sp Vedersø 9. nov 11): **Karl Johannes Mogensen Ladegaard,** * 14. maj 79 Alminde. Forældre: Gdjr Jens Andersen L og Voldborg Jensen Bølling. Stud priv 99, c 06^2 (h_1), lærer Ask højskole, do c th Jacobsens skole, Aalborg 08, do Hjørring 09 (hovedfag: tysk), † 23. juni 47. ~ 15. april 10 Petrea Pedersen, * 11. febr 85 Over Hadsten. Forældre: Gdjr Peder Pedersen og Maren Andersen.

K. J. M. Ladegaard var jævn og ligetil i sin færd, var slagfærdig og manglede sjældent et omgaaende og rammende svar. Hans manglende præcision var almindelig kendt, men ødelagde ikke forholdet til sognebørnene, baade han og fru Ladegaard var almindelig afholdte. Mindestenen i Tebstrup over opfinderen af den traadløse telegraf, Johs. Sørensen, født i Tebstrup, rejstes paa initiativ af L.

Kirkeligt set kan L ikke regnes for hørende til nogen retning, maaske nærmest grundtvigsk, hans prædikener skildres som jævne og ligefremme, men notater i bøger o l viser, at han var en tænksom og opmærksom læser. Som foredragsholder var han værdsat paa egnen. Han var ofte original i sin iøvrigt grundkristelige forkyndelse, folkelig med temperament, ivrig dyrebeskyttelsesmand. (B. J).

18. 1. nov 1947 (rkp Varde 10. sept 42): **Bruno Johannes Jensen,** * 5. nov 13 Brabrand. Forældre: Fabriksarbejder Bjørn Bruno J og Johanne Mikkelsen. Stud Marselisborg 33, c 40^2 (h_1), hjpr Aabenraa dsk mgh 13. febr 41. ~ 17. okt 42 Alice Hansen, * 13. jan 16 Aarhus. Forældre: Maskinarb Niels Johan H og Elisabeth Jensen.

Litt: Aarb f Aarh st 1937, s 42 f, (R. P. Randløv: Lidt om T sogn). Khst Saml 6 r III, 164, Aug. F. Schmidt: Fra Ejer Bavnehøj, Jul i Skanderborg 1949.

HYLKE

Hylke sogn, 2870 ha, syd for Skanderborg sø, er højtliggende, bakket, naturskønt, vid udsigt fra Elbjerg, 135 m, langs aaer og søen store enge. Nogen skov. Byerne: H med jernbanest, fh fra 1905, Baastrup, Ustrup, Brørup. Flere større gaarde, en del husmænd og arbejdere.

I sognet laa **Ringkloster,** et nonnekloster (Benediktinere), nævnt første gang 1203, men der vides ikke meget om det. Dets godser var spredt over egnen, det blev ledet af en priorisse, medens en prior, gerne en verdslig adelsmand, bestyrede godset.

I en skr fra 13. aarh fortælles, at Erik Plovpennings datter, Ingeborg, en tid boede paa Ringkloster, og at hun blev afhentet her 1261, da hun skulle være dronning i Norge. Klostret brændte 1430, og prioren, Jens Kanne, blev beskyldt for at have paasat branden, men han blev frikendt ved Viborg landsting. Omkr 1500 lod priorinden, Marine Christensdatter, forfærdige en smuk kalk, som nu findes i Stilling kirke. Paa den nuv hovedbygning er en smuk reliefsten med relief af lammet, fra c 1500.

1532 overdroges klostret til forlening til Mogens Gjøe. 1544 fik Herluf Trolle det i pant. Fr. II lagde godset under Skanderborg slot. Bygningerne forfaldt, 1650 var kirken øde. Man havde brugt materialer til at ombygge Skanderup kirke. Ringkloster er nu en større proprietærgaard, hvis bygninger er opført paa klostrets grund. Der findes jævnlig murrester paa grunden. Den smukke altertavle overlodes 1582 til Østbirk kirke.

Seminarieforstander **L. P. Bojsen,** Gedved, ejede hovedgaarden Lethenborg i Hylke sogn fra 1893 til sin død 1922.

Fra den ældre præstehistorie

Over provst *Laur. Henriksen Pontoppidan* (1671–98) opsattes et epitafium med portrætmaleri i kirken. Mag *Knud Jacobsen Schmidt Gadberg* (1698–1723) var nordmand, fra Gudbrandsdalen, havde 1692–94 været sp paa Øland, men blev afsat, hvorefter han var 5 aar i udlandet og blev saa sp her. Han var gift med en adelsdame af slægten Trolle. *Johannes Wicher* (1723–52) nævnes med stor anerkendelse af biskop *Hygum,* som en »gennemtrængende vækkelsesprædikant med frugt af sit arbejde, en virkelig Johannes, et brændende og skinnende lys, og et af stiftets bedste sandhedsvidner«. Han ville ikke »nøjes med at oplyse de unges forstand, men ogsaa røre deres hjerter.« Han havde ikke støtte hos de 2 skoleholdere. 1739 var disse i slagsmaal, og 1741 klagede præsten til amtet over, at de ikke tog sig af børnene. (Elle J, s 87). Man ved ikke, om *Thomas Kattrup* (1752–70) fortsatte hans arbejde.

Hans fader var degn i Kattrup, og han havde selv været lærer i Voer. – *Peter Fabricius Dorscheus* (1770–1804) flyttede ind i en præstegaard, der var aldeles forfalden. Lofter, gulve, vinduer og døre maatte fornyes, og det kostede ham 250 daler, mere end det kostede at indløse præstegaarden. 1772 indberettede han: »Man har haft for skik at kvitte præsten i hans offer, naar han ville have det in natura eller naar han ved »accord« ikke ville nøjes med, hvad man ville give ham. Men jeg har søgt nogenlunde at beregne mig efter enhvers tænkemaade og tilstand for at vinde deres kærlighed paa en fornuftig maade. Ellers fejler kornet ofte paa disse sandmarker, hvorved præsten føler sit tab i tienden; højtidsofret har ulige skæbne, kan højst naa 20 daler. Sct Hans offer er efter gl skik en ost af hver gaard, hvormed gerne følger et lidet stykke smør og en snes æg. Jule- og pinseoffer vides der intet af.« – *Chr. Andresen* (1804–15) flyttede til Munkebo, *Laur. Satterup* (1815–28) giver i skolekommissionsprotokollen bevis for, hvor nøjeregnende man var med konfirmandernes kundskaber, før de blev »antagne« til konfirmation. 1824 anføres: Ved kommissionens forsamling blev 11 drenge og piger antagne til konfirmation. Men de befandtes at være saare maadelige af kundskaber, men i haab om, at forældre og foresatte ville virke med til undervisningens fremme, saavel som ogsaa deres alder og familiernes trange kaar, gav komm anledning til

at sætte dem paa prøve med karaktererne tg og mdl. 1826 meldte 13 sig til konfirmation, 2 fik mdl og blev ikke antaget.

Konsistorialraad *Henrik Stilling* (1828–44) 79 aar, da han tog sin afsked. B. D. G omtaler ham (I, 174) som »værdig og dygtig«, men han var ikke lige afholdt af alle i Adslev-M, se der. Provst *Høegh-Guldberg* (1845–48) var en af egnens ansete betydelige præster. Han flyttede til Vær-N, se der.

Tiden siden 1848

Pastor *F. C. Pedersen* (1848–64) var ikke veltalende, han havde som prædikant adskilligt imod sig, men han var en ærlig, kærlig og redelig mand, som vandt agtelse og tillid (se V, 260). Pastor *R. W. A. Ferslev* (1865–72) var fordrevet fra Sønderjylland. I hans tid opførtes ny pgd. Pastor *S. R. Ostenfeld* (1872–80), fader til biskop Ostenfeld, omtales med respekt (af pastor *M. J. A. J. Jensen* (Keldby) som blev født her 1868 og voksede op her). Der var ingen retninger, men god kirkegang, og store altergange to gange om aaret. Ydre kirkeligt liv var der ikke meget af, men megen gammeldags fromhed. Pastor Jensens forældre var kirkeligt interesserede og tog hver søndag deres børn med i kirke. Pastor *R. B. Brorson* (1880–92) var direkte af H. A. Brorsons slægt. Han var en dygtig prædikant og havde god kirkegang. De store altergange fortsattes. Han var et stemningsmenneske, vennesæl og gæstfri, hans gudstjenester var meget højtidsfulde. Hans søstersønner, *Olfert* og landsdommer *Fr. Ricard,* kom her som ganske unge. Landsdommeren skrev et morsomt digt til sin onkel, (versene i digtet blander senere en vise om et svineslagteri sammen med en præstegaard):

> I Gedved først og sidenhen i Hylke
> en lille menighed han virked i,
> dog saa man folk til kirken sig at fylke
> de fandt derhen ad bakket vej og sti.

Man levede i disse aar et gammeldags og fornøjeligt præstegaardsliv i Hylke.

Pastor *V. E. S. Henningsen* (1892–99) havde været en søgt manuduktør (Exegese, dogmatik og religionsfilosofi). Han plejede stadigt sine teologiske studier. – Pastor *Iver K. Madsen,* Rorup-G (f 1879 i Hylke) skriver om forholdene her i 1890'erne:

»Der var intet kirkeligt særpræg. *Kirke og kristendom* gjaldt vel nok for de fleste som en realitet, der nu engang hørte med til tilværelsen; man havde jo faaet det forholdsvis fyldigt indprentet i barneskolen, hvor bibelhistorie, lærebog og salmebog havde haft deres meget store plads indenfor undervisningen; men det mærkedes ikke paa folk, at kristendommens sandheder var blevet noget retningsgivende eller noget bærende for dem i dagliglivet: det naturlige menneskeliv var noget for sig, – og kirke og kristendom var noget for sig; det sidste hørte søndagen og livets højtidelige lejligheder til. – En opdeling i kirkelige retninger forekom ikke i Hylke i min barndomstid.

Ikke heller forefandtes der noget særligt *»folkeligt« liv:* Politik interesserede kun i tiden lige omkring et nyt rigsdagsvalg; – med aars mellemrum kunne en eller anden foranstalte et »grundlovsmøde«; – skolelæreren kunne af og til forsøge at skabe et lille sangkor og indbyde til sangaftener. Men alt blev kun til smaa tilløb; og ungdomsarbejde eller den paa landet ret udbredte højskoleinteresse var der saa at sige intet af. Det naturlige menneskeliv bestod i dette: at folk passede deres bedrift og fik det mest mulige ud af den, og saa fornøjede sig ved nogle enkelte selskabelige sammenkomster hos hinanden i vintertiden, hvor man snakkede om løst og fast og spillede kort.«

Provst *J. T. Bollerup* (1900–12) var KC, en stilfærdig og dygtig præst, samvittighedsfuld, kyndig i kirkens administration, tog ogsaa aktivt del i præsteforeningens arbejde. Han var ivrig landmand, og drev selv den store præstegaard, som den gang var paa over 100 td ld.

Det var et almindeligt syn at se provsten baade bag harven og paa møgvognen, hvilket undertiden affødte muntre episoder. Engang indfandt konfirmanderne sig, før B var færdig med morgenarbejdet i stalden. Han havde dog observeret dem i gaarden og linnede derfor stalddøren og raabte op til dem: »Gaa I kuns ind i varmen børn, jeg skal straks være færdig med at muge ved køerne«. Da han en dag kørte hjem fra ydermarken med den tomme møgvogn, fik han en mand op at køre. Hvem er du, spurgte manden. Tja, jeg er nede fra præstegaarden, svarede provsten. Naa, sagde manden, hvordan er han saa at tjene ved, ham provsten. Naa ja, det er jo nu mig selv, der er provsten, røbede B. Manden bad om at komme af. Engang da B kørte til marked i Skanderborg med nogle smaagrise, fik han en mand fra Horndrup op at køre. Hvem er du, spurgte manden. Jeg er provsten fra Hylke, svarede B. »Du er pokker heller, din pralskank, fastslog manden.«

Pastor *J. J. Volf* (1912–18), var KS, omtalte sine præsteaar i denne naturskønne egn med glæde. Pastor *L. Skov* (1919–38) groede saa fast paa egnen, at han herfra flyttede til Skanderborg. Pastor *G. V. Jørgensen* (1938–46) skriver: »Naar man sammenligner alterbesøget for 50 aar siden med alterbesøget nu, kunne man slutte, at der den gang var betydeligt mere kristelighed end nu. Andet tyder i samme retning. Vækkelser har her aldrig været. Sognet er nu typisk østjysk.

Pastor *J. Rod* (siden 1946) skriver: »Hylke sogn har aldrig været berørt af en vækkelse, hvilket ikke er ensbetydende med, at kristendommen ikke er indført i sognet. Der findes navnlig hos sognets fastboende befolkning med slægtsforbindelse tilbage i sognets historie en traditionsbunden kristendomsform med kirken og det, der foregaar der, som det selvfølgelige midtpunkt baade i livsanskuelse og i sædvaner. Forholdet til kirken er hos denne del af befolkningen noget naturligt, der ikke kræver særlig begrundelse. Det giver sig udslag i 1–4 kirkebesøg og 1–2 altergange om aaret, respekt for og ærbødig omtale af de hellige ting. Præstens nærværelse ønskes ved alle større begivenheder i hjemmet i glæde og i sorg. Det kirkelige er for denne del af befolkningen ikke en »sag«, men et livsanliggende – og tillige i udpræget grad et sogneanliggende (ikke videre forstaaelse for det kirkelige arbejde, som ikke direkte angaar sognet). Ogsaa dogmatisk maa man bag om vækkelserne for at forstaa indstillin-

gen. Man tror paa Gud og paa et liv efter dette, og man regner med, at en god moral ogsaa har en vis religiøs betydning. Paa en vis maade leder fromheden her tanken hen paa oplysningstidens »Gud, dyd og udødelighed«. Præsteembedet vurderes højt. Taler præsten ex cathedra (ellers ikke!) er han næsten ufejlbarlig. Børnelærdommen tillægges næsten saliggørende betydning, og skæbnens omskiftelser forliger man sig med ved hjælp af det fatalistiske: »Saadan skulle det vel være«. Dette var den fastboende og ved slægten rodfæstede del af befolkningen. Og i denne del af befolkningen vil enhver præst uanset retning altid have størst mulighed for at finde tilknytningspunkter. Kan man ikke faa kontakt med dem, kan man lige saa godt flytte. Hos en anden del af befolkningen tager sagen sig ganske anderledes ud. Det drejer sig om den store del af husmændene, hvis ejendomme er forholdsvis ny eller hyppigt har skiftet ejere, og saa praktisk talt alle arbejderfamilierne. De fleste af disse ser man ikke i kirken (eller kun sjældent), ikke fordi de er uvillige, men fordi de er uden rod i sognet og uden »jord«forbindelse med sognets kirke historisk set. Kommer de, kan man næsten med sikkerhed regne med, at de stammer fra et milieu, der har været paavirket af vækkelserne. Og dermed er jo ogsaa den kristendomsform, man finder hos dem karakteriseret. Da jeg kom hertil i 1946, var der c 5–6 familier, som tilhørte IM, og som samledes i en bibelkreds. De var alle tilflyttere og er alle paa nær en enkelt familie fraflyttet sognet. Som forholdene er, kunne kredsen ikke regne med tilgang fra den øvrige befolkning. Folk her ved ikke, hvad IM er. I almindelighed karakteriseres IM-folk som mennesker, der tror de er bedre end andre, fordi de ikke spiller kort og er flinkere til at gaa i kirke end de fleste. Grundtvigianismen er der enkelte, der har haft berøring med gennem højskolerne – for de flestes vedkommende dog tilsyneladende uden varig betydning og i hvert fald saa godt som uden kristelig betydning. En grundtvigsk præst vil utvivlsomt være lige saa hjemløs her som en IM'sk. Præsten vil dog altid kunne glæde sig over at være velkommen i de allerfleste hjem. Der er faktisk et stort behov for husbesøg. Menighedsmøder og andre møder i pgd har god tilslutning. Ungdommen kommer her ogsaa gerne baade til møder og til fritidsklub, som har været drevet i 5 aar. Men antallet af unge har været stærkt dalende i de senere aar (flugten til byerne). Børnegudstjenester er velbesøgte.

Iøvrigt er sognet temmelig uensartet, og det mærkelige er, at de sociale skel ogsaa nogenlunde falder sammen med de geografiske. Stationsbyen er et milieu for sig. Gl Hylke er præget af den jævne bondestand. Ustrup er en udpræget gaardmandsby af det bedre hartkorn. Brørup er husmandspræget og Ringkloster skoledistrikt, der oprindelig hørte til Frueing-Vitved, udgøres i det store og hele af 3 store proprietærer med tilhørende til- og fraflyttende landarbejdere.«

Skolen. En rytterskole blev bygget her 1721 og blev benyttet til 1909, da en ny skole opførtes. Centralskole 1960. Lærer **Michael Holm** (1832–53) var en ualmindelig dygtig lærer, meget anset. Lærer **Knud Ottosen** (* 21, † 08, lærer her 1854–86), skrev da han var 83 aar gl, at han havde været lykkelig i Hylke, mødt stor venlighed og tillid, baade hos beboere og foresatte, og stor opmærksomhed var vist ham ved jubilæum og sølvbryllup. Han var en alvorlig kristen, kirkens støtte, blev dannebrogsmand 1884. Som pensionist skrev han en lille bog (»Vor folkeskoles oprindelse og udvikling«), der blev benyttet paa seminarierne, og han skrev mange artikler om skolevæsenet. Han var fader til den kendte sanglærer, lektor **M. Ottosen**, Haderslev (hvis søn er provst K. M. O, Sions k, Kbhvn) og historikeren **Johan Ottosen**, der skrev: Det haver saa nyligen regnet, og Nordens historie. Paa 100 aars dagen for Johan Ottosens fødsel 31. jan 1959, blev en mindeplade opsat paa hans fødested, den gamle rytterskole. – Lærer **Viggo Lassen** (1887–1941) var grundtvigsk, og det prægede hans arbejde i skole og sogn. Han var ypperlig til at fortælle bibelhistorie og undervise i katekismus, saa børnene fik en solid ballast af kristendom. Efter begravelser sørgede han for, at samværene i fh blev virkelige mindefester med salmesang og som regel holdt han selv mindetalerne. Han havde ogsaa en poetisk aare og skrev sange ved familiefester.

Senere har lærer **E. Rørdam Bonnevie** virket her og skoleinspektør **T. Bundgaard Lassen.**

Den gamle smukt beliggende skole (opført 1902) ved Ringkloster mellem bakkedragene ved Skanderborg sø er indrettet til en lille, hyggelig kro, hvor regningen efter sigende bliver skrevet paa den sorte skoletavle, som stadigt pryder det gamle klasselokale, der er blevet krostue, og de gamle skolebænke staar i krohaven, hvor det morer de mere korpulente at presse sig ned, hvor skolebørnene før sad. Og fra baadebroen er der lystfiskeri. Kromand er Vald. Jessen, og hans kone, Margrethe er uddannet i den berømte pension Dinesen, Rom. Landsbyernes ribbes for sine offentlige institutioner, mens alt centraliseres og rationaliseres. Skolen er blevet til kro. (Politiken 19. nov 61).

Brøruphus ungdoms- og husholdningsskole aabnedes 1949, med frk E. Jensen og Anna Jakobsen som ledere. Elevantallet stærkt svingende. Plads til 50. Der er en lille skolekreds i sognet. Men forbindelsen mellem skolen og sognets befolkning er desværre ikke saa levende, som den kunne være.

1923 oplyses: Rigtig god kkg, 5 fam til IM, godt besøgte bibellæsn og ungdomsmøder. 1931: Kkg 9 pct, som hidtil. 1942: Kkg 4 pct, nogen, men passiv kirkelighed, megen ligegyldighed, ungdomsm i pgd, sdsk, santalkr, kirkeblad. 1951: Kkg 5 pct, folkekirkelige, velvilje, ingen kirk retn, ungdomsf (75), mdl børnegudstj i kirken (50). 1959: Kkg 4 pct, mghmøder i pgd. 5 gange aarl. Se iøvr ovf. 1963: Kkg 2 pct, alm folkekirkelige. Praktisk talt ingen af de kirkelige retninger. Børnegudstj i kirken (30).

Hylke kirke, lige ved den jyske længdebane. Skib og kor er romanske, af granitkvadre paa skraakantsokkel. Syddøren benyttes. Senmiddelalderligt taarn, der senere fik mansardagtig pyramidetag, nyere vaabenhus mod syd. Skib og kor er hvælvede. Altertavle fra 1878 med maleri (A. Fritz: Opstandelsen), 1953 opsattes et krucifix, skaaret af billedskærer E. Kahl Kristensen i moseeg, opgravet i Hylke mose; figuren er af lys eg, korset af mørk eg, i korsets kant en guldbelagt fure. Prædikestol fra 1641. Romansk granitfont med rebsnoninger og kors. Ligsten i taarnet. 175 sd. Orgel.

Et gammelt ord siger, at »Eske Brok og Oluf Top bygged' Hylke kirke op«. De to herrer, hvoraf den første i hvert fald havde tilknytning til Hylke, har dog ikke bygget kirken, men muligvis nok bygget »den op«, d v s givet den taarn og hvælvinger. Antagelig er det deres gravsten, der er indmuret i vaabenhusets sydvæg. I 1917 ophængtes en pompøs, men ikke særlig skøn »series pastorum« paa skibets nordvæg. Kirken blev restaureret (mildt) i 1943 og er vel vedligeholdt. Forskellige har i tidens løb betænkt kirken med gode gaver. Gdjr Mads Møller, Ustrup († 1918) skænkede midler til opførelse af ligkapel og til et 4 st pneumatisk orgel. Rentier L. A. Pedersen († 1929) testamenterede c 20.000 kr til kirken. Og gdjr, frk Ane Marie Andersen Toftlund († 1949) testamenterede 10.000 kr til kirken (brugt

til udvidelse og reparation af orgel, restaurering af kirkens midtergang, tunghøreanlæg, lampet i koret, alterbibel, krucifix).

Mackeprang, s 58, 338.

Folketal: 1850: 975, 1901: 872, 1921: 988, 1960: 821.
Altergæster: 1873: 946, 1892: 840, 1922: 400, 1934: 400, 1945: 150, 1962: 200.
Menighedsraad: 1922: 1 IM, 1 soc, 4 u p, 1934: Gr og u p, 1945: 2 gr, 4 u p, valg, 1961: 6 u p.
Kommunevalg: 1943: Venstre 171 (6), borgerlig fællesl 88 (3). 1962: Upolitisk. Fmd: Gdjr **Aage Stougaard.**

Sognepræst

Indt 1859: a) 80 rug, 30 byg, b) 30 rdl, c) naturalier, d) 300 rdl, e) 106 td ld, 7 td hartkorn. Afgift: 1000 rdl. Gl bindingsværkspgd. 1870: Regul 1312 kr, netto 3716 kr. – 1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd opført 1868.

15. 26. aug 1848–24. nov 64 (ord kat Odense 10. febr 43): **F. C. Pedersen,** fl t Skelund-V, se der.

16. 20. febr 1865–29. sept 72 (sp Lyksborg, Slesvig 6. aug 63, afsat af tyskerne 28. okt 64): **Rasmus Winther Assens Ferslev,** * 17. marts 29 Aalborg. Forældre: Kbmd Jens Laasby Michael F og Anna Marie Dorthea Assens af Aarslev-Tilst. Stud Aalb 47, c 54² (h_1), ord kat Stubbekøbing 23. april 63, † 29. sept 72. ~ 17. okt 63 Elisabeth Thomasine Thamsen Madden, * 25. marts 25 Dublin, † 31. dec 99. Forældre: Artillerifficer Robert M og Elisabeth Maria Madden. – Fætter: Assens, Gaverslund, Assens, Græsted-M, og Assens, Rødby-R. – Stamt 2.

17. 23. dec 1872–28. maj 80 (hjpr Hvirring-H 31. okt 62): **S. R. Ostenfeld,** fl t Skibby, se der.

18. 11. aug 1880–15. juni 92 (rkp Kattrup-Ø-T 23. okt 76): **R. B. Brorson,** fl t Vindinge, se der.

19. 27. aug 1892–28. juli 99 (kst præst Sct Hans hospital 1. aug 86, og hjpr hos domprovst Gude): **V. E. S. Henningsen,** fl t Grejs-S, se der.

20. 25. sept 1899–18. jan 1912 (1. ord kat Holmens k, Kbhvn 27. juli 95, till præst Kommunehospitalet 96): Provst **J. T. Bollerup,** provst Voer-Nim herr 30. marts 02, fl t Brendekilde-B, se der.

21. 13. maj 1912–13. okt 18 (ord kat Garnisons k, Kbhvn 22. okt 08): **J. J. Volf,** fl t rkp Vor Frelsers k, Aalborg, se rkp Sct Mikkels k, Slagelse-sp Hejninge.

22. 3. marts 1919–31. marts 38 (hjpr Kettinge-B 24. jan 18): **L. M. N. Skov,** fl t sp Skanderborg-S-S, se der.

23. 15. aug 1938–18. juni 46 (højskolel, Galtrup 36): **G. V. Jørgensen,** fl t Veggerslev-V, se Tilst-K.

24. 20. nov 1946 (rejsepræst Santalmiss 16. maj 46): **Jakob Rod,** * 28. maj 21 Brønderslev. Forældre: Togfører Martin Laursen R og Laura Christine Pedersen. Stud Aalborg 40, c 45² (l-106). ~ 22. juni 46 Karen Margrethe Østergaard, * 25. juni 23 Varde. Forældre: Manufakturhdlr Johannes Christensen Ø og Christiane Kirkegaard. – Hustrus søster ~ Bernsted, Ejlby-M.

Skr missionsteoretiske artikler i Nordisk Missionstidsskrift. Udg 47: Evangeliet blandt Boroerne. 61: Folkereligion og kirke.

Litt: Østj hjemst, 1942, s 26 f (B. Christensen: Fra H sogn i ældre tid), Khst saml 4 r I, 493 f, 6 r II, 588, 668 (se R. B. Brorson). Khst Saml 7 R III, 550 (Birgitte Gjøes brev om H pgd ved Henning Heilesen).

KATTRUP—ØRRIDSLEV—TOLSTRUP

Kattrup sogn, 1462 ha, er højtliggende og bakket (Loddenhøj 115 m) sand- eller lermuldet jord, nogen skov, Tebstrup sø mod vest. Byerne: K med fh fra 1906, Møballe, Overby, hg Borupgaard, flere større gaarde.

Ørridslev sogn, 1753 ha, som hovedsognet, en del skov. Byerne: Ø, Ørskov, stationsbyerne Tvingstrup (338 indb) og Hovedgaard (610 indb) med kommunal realskole, højspændingsværk m m. Sognet er fra 1907 egen kommune.

Tolstrup sogn, 1114 ha, som hovedsognet, enge mod øst, østjysk natur, skovløst. Byerne: T, Gedved (623 indb) med seminarium, fh, hotel, alderdomshjem (»Nørrelide«), Lille Gedved, Eldrup, Tammestrup.

Ved Gedved har der været en hellig kilde.

Af den ældre præstehistorie

Kun een sp er forflyttet herfra (1862). Flere af sp var tillige provster. Den ældste præstehistorie ligger i det dunkle. Wiberg angiver hr *Jørgen,* hvis søn, *Niels Kattrup,* blev sp i Ring-F, som nr 1 i præsterækken efter ref. Derefter: *Ole Nielsen Krogstrup, Jens Hindsholm, Chr. Zitscher* († 1678) og provst *Jens Krabbe* († 1699). Provst, konsistorialassessor, mag *Søren Glud* (1699–1742) huskes ikke for det gode. Han opførte sig godt i den første tid, men blev urimelig og ilde lidt af alle, han generede biskoppen paa mange maader, var saa haard mod sin hustru, (der var datter af biskop, dr Hans Ochsner, Aarhus), at hun maatte lade sig separere fra ham. Han indebrændte 23. jan 1742, da pgd brændte. *Frederik Schandorph* (1742–57), biskop Hygom omtaler ham ikke, og der mærkedes ingen pietisme. *Hans Vilh. Kaalund* (1757–78) af Bogø havde 6 sønner, hvoraf een blev sp i Gosmer-H. – *Søren Pertou* (1779–97) og *Hans Fønss Brandt* (1797–1839) af Asperup-R var rationalister, mindes som brave mænd.

Tiden efter 1839

Pastor *A. F. Leunbach* (1839–62), fader til biskop L, Lolland-F, var højkirkelig, af Mynsters type, førte stort hus. I disse aar skete de begivenheder, som fik afgørende betydning. 1850 aabnedes den jyske længdebane, og der opstod 2 stationsbyer i pastoratet, 1854 aabnedes højskolen i Gedved. Den blev 1859 købt af *Peter Bojsen,* og 1862 oprettedes Gedved seminarium. Pastor L opførte 1844 den store præstegaard.

Pastor *K. A. Sparre* (1862–84) var ivrig landmand, en proprietærtype, selskabsmand, passede sit embede, men derudover kom han ikke. Pastor *R. Balslev* (rkp her 1862–72) var afholdt og gjorde et godt arbejde, men det blev *Niels Lindberg,* (rkp her 1872–76) man særligt huskede. *Johannes Vinther* har i Begtrups gr hj i 19. aarh, III, 1932, s 22 f, fortalt om *Lindberg* og forholdene her:

»Lindberg havde boet ved Store Tuborg og dagligt været sammen med Grundtvig. Ja, han var der paa Grundtvigs dødsdag.

Han boede efter *Grundtvigs* død en kort tid paa Tuborg, idet han allerede forinden havde begyndt at søge præsteembede, og efter et par

forgæves ansøgninger blev han den 7. oktober 1872 kaldet til residerende kapellan i Kattrup, Ørridslev og Tolstrup sogne ved Horsens med bopæl i *Gedved*, hvor han blev religionslærer ved seminariet. – Der var indgaaet andragende fra 127 beboere i de nævnte sogne om at faa ham som præst, og der gik paa forhaand ry af hans lærdom og hans bogsamling, der sagdes at være paa 3000 bind.

Det blev en stor forandring for den tidligere redaktør og timelærer saa vel som for hans hustru at komme fra det den gang idylliske Store Tuborg til »det skønhedsforladte Gedved«, som fru Lindberg sagde, hvor udsigten over Øresund erstattedes med en kartoffelmark og et gadekær, men værst var det, at kapellanboligen var saa indskrænket, at møbler og bøger maatte sættes paa loftet og Lindbergs skrivebord forkortes betydeligt for at kunne faa plads. – Adgangsvej til huset var der ikke, saa man maatte balancere paa et dige ned til byvejen, hvor køretøjet holdt.

Da foraaret kom, blev imidlertid efter andragende kapellanboligen betydelig udvidet efter Lindbergs praktiske forslag og anvisninger. Han havde ikke glemt sit haandværk og plejede at sige, naar noget var skævt: »Det kan jeg se med mit snedkerøje.«

De nye kapellanfolk fik nu indrettet et smagfuldt hjem med mange billeder og kunstgenstande og endnu flere blomster, til hvilke de fik bygget et drivhus med dør fra havestuen. Og det bedste var, at egnens beboere, uanset stand og stilling, fik adgang til dette smukke hjem, hvor der var aabent hus hver fredag aften.

Sligt var man ikke vant til i Horsensegnen, hvor præstehjemmene med deres højere kultur kun var tilgængelige for »folk udenfor bondestanden«, og der gik snart ry af den folkelige tone, de nye præstefolk anslog. Pastor *Lindbergs* kundskabsfylde baade paa det aandelige og det praktiske omraade, som han udmøntede til alle, der havde lyst at spørge ham, i forbindelse med hans muntre sind og hjertelige imødekommenhed kunne nok skabe velvære for gæsterne, og hans hustru stod ham bi med gæstfrihed. Hun underholdt med sang og musik. *Bjørnsons* sange med Kjerulfs melodier, folkesange, som »Solen skinner over urter og græs« og »Hvor har du været, Lord Donald, min søn«, hørte til hendes repertoire.

Tjenesterne i de tre sognekirker fordeltes mellem de to præster, saa de skiftevis havde 1 eller 2 søndagsgudstjenester, og da der snart meldte sig sognebaandsløsere til Lindberg baade fra øst og vest, maatte han to gange om maaneden holde møder for disse og fik da god brug for sit køretøj. Han var selv kusk og behandlede hesten med stor omhu og nænsomhed. Mange drøje ture havde han ved vintertide paa daarlige biveje og med vognlygter, der blæste ud i storm. En nat, da han kom fra et møde, var det saa mørkt, at hverken han eller hesten kunne se vejen, og de maatte holde stille et par timer til henimod kl 3, da det begyndte at lysne. »Men jeg sad jo lige saa trygt der under Vorherres vinger som dem derhjemme, der laa de og sov i deres senge«, sagde han.

Niels Lindberg havde ikke veltalenhed eller noget godt taleorgan, men de, der lærte ham at kende, kunne ikke undgaa at faa sympati for ham og tillid til hans ord, der var prægede af tro og hjertelig mildhed: »Hans jævne og troværdige, evangeliske vidnesbyrd om synd og naade var udtryk for, hvad han selv følte og havde gennemlevet. Han var tit dybt bevæget, og der var en særegen inderlighed i hans bøn: »Vi takker dig, vor himmelske Fader, fordi du tog imod os, som vi var, uden at vi kunne gøre et eneste skridt tilbage til det faderhus, som vi egenraadig forlod.« – Vidnesbyrdet om menneskets afmagt og Guds kærligheds almagt gik gennem al hans prædiken.«

Min moder, der var flittig kirkegænger, sagde, at hun gennem Lindbergs forkyndelse først ret havde faaet øjet op for Vorherres kærlighed til mennesker.

Som religionslærer paa seminariet blev han meget afholdt for sit muntre sind og sin venlighed. I frikvarteret tegnede han ofte et humoristisk nissebillede med kridt paa den sorte tavle eller lod som indledning sin sølv-snustobaksdaase, en mindegave fra eleverne paa Blaagaard, gaa rundt i klassen, og der opstod da et nyse-kor, som først skulle udrase, inden undervisningen kunne begynde.

En af de ældre, modne elever, *Kristensen-Randers*, udtalte, at hvad eleverne særlig skønnede paa, var Lindbergs kristelige frisind, hans levende følelse for sandhed og ret og for den rette menneskeværdighed. Af den forlorne velærværdighed var han en afgjort fjende. – En anden elev skrev om ham: »»Tænk selv«, kunne man sætte over denne del af Lindbergs gerning. Dogmerne behandlede han med overlegen frihed. – Han kunne gøre sig lystig over alt, hvad der hed system, man sagde tit: »Lindberg duer ikke til eksamen.« Sandt nok, men des mere var han værd for den personlige udvikling. Ingen kunne give bedre klarhed over hovedsagen ved kristendommen, den enkeltes tilegnelse i frihed af Guds naade, »hvis det skal blive til alvor«, end Lindberg. De gamle rationalister med deres bortforklaring af undere kom han ofte tilbage til. Med lune kunne hans skarpe forstand tumle med deres fortolkninger, saa der ikke blev en trævl igen af dem... Hans sande, barnlige tro fik man indtryk af i hver time. Hvor kunne graaden ikke tit kvæle hans røst, naar han talte om Guds kærlighed til syndere.«

Mit hjem i Ørskov laa lige langt fra de tre sognekirker, og det var i mange aar skik, at mine forældre indbød præsterne og navnlig kapellanen i Gedved, naar de havde to gudstjenester, til at komme ind hos os i mellemtiden og spise frokost. Derved blev de snart kendt med pastor *Lindberg*, og da jeg i aaret 1874 skulle konfirmeres, kom jeg til at gaa til forberedelse hos ham. – Vi var ikke flere konfirmander, end at vi kunne sidde i hans studereværelse, hvor reolerne og pulten med et læs af opslagne bøger ellers tog en artig plads. Vi lærte kun nogle salmer udenad, som han forklarede og sang med os. Opstillingen paa kirkegulvet spillede den gang en betydelig rolle for konfirmander, men da vi spurgte ham, hvorledes vi skulle staa, sagde han, at vi kunne jo staa i samme tilfældige rækkefølge, som vi sad i omkring hans bord. – Den 4. oktober foregik kon-

firmationen i Tolstrup kirke. Under løftets aflæggelse knælede vi ved alteret, hvilket ellers ikke var skik, og de to salmer »Han som paa Jorden bejler« og »Min Mund og mit Hjerte« blev sungne og har siden altid mindet mig om den gode præst, der var blandt gæsterne ved konfirmationsgildet og holdt en tale for mig.

Om *Niels Lindberg* den gang sagde forstander *P. Bojsen*, at han var »ansat ved Livgarden for det gode humør«. Han fortalte anekdoter og reciterede i højtidelig operastil ganske dagligdags udtryk. Naar hans hustru gjorde indsigelser mod hans syngen ved bordet, undskyldte han sig med, at »Don Juan« i operaen ogsaa synger ved maaltidet. Han havde vist nok gaaet meget i Det kgl Teater og var i alt fald meget interesseret i skuespilkunst. Til dilettantkomedierne paa seminariet lavede han med assistance af *Martin Kristensen* et teater og malede baade proscenium, fortæppe og to dekorationer. Over scenen var malet to dragefigurer med en skaal imellem sig, hvoraf den ene drak, og den anden gjorde mine til ogsaa at ville til fadet. Man sagde, at dette billede skulle symbolisere Højre og Venstre.

Lindberg, der var saa stiv i latinen, morede sig ofte med at »latinisere« almindelige ord og kaldte saaledes stegt flæsk for »flescium stectium«. – Sad børnene uroligt ved bordet, havde han den skik at henvise dem til at se paa farbror Jørgen eller paa mig, hvor artigt vi sad. – Mellem de to brødre var der et meget smukt forhold trods deres forskellighed i alder og temperament. De havde begge svage lunger, og Niels Lindberg sagde undertiden spøgende, at han kun havde én lunge og var en dødens kandidat, men han blev dog 57 aar, hvorimod Jørgen Lindberg, der døde 1882 som præst i Hodde ved Varde, kun blev 36 aar gammel.

Jeg var meget videbegærlig, og da jeg mærkede, at jeg kunne tale frit til disse mine lærere, spurgte jeg dem dygtigt ud og fik mange interessante oplysninger. Navnlig var N. Lindberg uudtømmelig, da han baade var videnskabsmand og praktiker. Hans alsidige viden undrede mig den gang ikke, da jeg var saa naiv at tro, at det var, fordi han var præst. Først senere hen i livet, da jeg lærte andre præster at kende, fik jeg en anden mening. – Han havde to passioner, der ikke var nemme at forene, nemlig hang til videnskabelige studier og lyst til at tale med alle mennesker, han kom i berøring med, og til at hjælpe dem til rette, hvor han kunne. Men alle disse samtaler og besøg tog hans dag, og studierne maatte da dyrkes om natten. En gang hørte jeg i Torrild præstegaard en disput mellem ham og en gammel dame, der ville overbevise ham om det unaturlige ved dette natteliv, idet hun henviste til dyrene, der sov om natten, men Lindberg afvæbnede hende straks ved at henvise til nattergalene og rotterne.

Han havde i København paabegyndt at skrive en besvarelse af universitetets prisopgave i arabisk og ventede paa landet at finde den fornødne ro til at fuldføre den, men dels blev han optaget af sin praktiske virksomhed, og dels havde han den ærgrelse, at en stuepige i uvidenhed havde brugt hans optegnelser til at tænde op med i kakkelovnen. – Han røg megen tobak, og naar han sad ved sine bøger, havde han foruden en kop stærk kaffe at holde sig vaagen ved, dampen oppe paa en af sine lange piber, af hvilke han havde en samling, som han bød sine gæster, og dengang havde man ikke skrupler ved at ryge paa andres piber.

Lindbergs store interesse for politik og deltagelse i Venstres grundlovskamp i 70erne og 80erne ville det paa dette sted være for vidtløftigt at udrede. Hans meget frisindede meninger og skrappe pen vakte ofte forargelse, men traf han personligt sammen med modstanderne, blev disse i reglen afvæbnede ved hans sjældne elskværdighed. Provst Guldberg i Vær sagde om ham, at han havde en engel i sit ansigt, men en djævel i sit blækhus.

Sin ungdomsven, pastor *Otto Møller* i Gylling, besøgte han gerne trods deres modsatte standpunkter i politik, der undertiden truede med at skille dem som saa mange andre, men venskabsbaandet holdt dog til det sidste. – Da Dagmar Lindberg i 1876 blev fremstillet i kirken, havde man opfordret fru Otto Møller til at bære barnet og hendes mand til at udføre den kirkelige handling for dog at faa Gyllingpræstens besøg, hvilket var en sjældenhed. – Der var fire faddere, hvoraf den ældste, provst Monrad, var 78 aar og den yngste kun 16 aar. Lindberg var saa glad den dag, at han, da man efter bordet gik rundt og takkede for mad, i sin overgivenhed kyssede sin gamle ven, Otto Møller, paa kinden. Møller blev forlegen og rødmede, men Lindberg lo hjerteligt. – Otto Møller bemærkede engang til Lindbergs om deres lille søn, Jakob: »Jeg kan ikke forstaa, hvem den dreng er saa køn efter«.

Efter 4 aars virksomhed som præst i Gedvedkirken fik Niels Lindberg opfordring til at blive valgmenighedspræst i Kerteminde og Dalby og blev kaldet dertil 1876, (se der III, 131 f).

Pastor *P. C. Møller* (1885–1903) var en fornøjelig, følelsesbetonet mand, flittig til husbesøg, havde god kirkegang om sin hjertelige forkyndelse. Han tog, skønt sjællænder, sin plads blandt jyderne, deltog i sognets anliggender og havde en forunderlig evne til at sætte folk i humør. Han holdt vel besøgte bibellæsninger, men derudover var der ingen særlig mødevirksomhed, bortset fra enkelte IM møder og møder paa seminariet. Blandt kapellanerne, der tillige var religionslærere paa seminariet, mindes man især *Jens Kjær* (1888–99), en ydmyg og kærlig mand, der ved sin redelige færd vandt sig mange venner, han var en solid grundtvigsk præst. *Henning Skat Rørdam* (rkp 1899–1903), søn af biskop Skat R, blev senere seminarieforstander i Jelling og Haderslev, en levende prædikant og en fremragende skolemand, ivrig for sløjd.

Provst *Jul. Jensen* (1903–28) var en præst ud over det almindelige, se ndf. Hans omfattende læsning, hans lynsnare tanke, hans Kierkegaard-studier og religionsfilosofiske viden, forbundet med hans hyggelige, menneskelige færd gav ham autoritet, hen var ægte og afholdt ikke blot i sine sogne og i sit provsti (se ndf). I disse aar gennemgik sognene en stærk udvikling, og han havde den glæde, at kirkegangen voksede i hans sidste aar her. Medens hans forgænger *P. C. Møller,* var »sammen-

spist med de store«, holdt provst J og hustru sig uden for større selskabelighed. De gik tidligt hjem fra gilder, naar de var med. De havde hjerte for smaafolk. Men i disse aar blev den store gode præstegaards jord stykket ud til et par i forvejen store gaarde og til oprettelse af et nyt gaardmandsbrug, saa faktisk kun skoven blev tilbage.

Provst *P. Clausen* (1928–48), en repræsentativ skikkelse, dygtig administrator, skoledirektionsmedlem, grundtvigsk, meget brugt som foredragsholder, anset og afholdt, flittig i sine embeder, omtales med stor respekt.

Om kirkelivet i disse sogne skriver provst *P. Clausen:* »Der er aldrig gaaet noget aandens sus hen over egnen mellem Horsens og Skanderborg; de kirkelige vækkelser i grundtvigsk og indremissionsk retning gik vel ikke ubemærket hen, men de fik ikke varig betydning for de tre sogne. Dette betyder dog ingenlunde, at det var en ligegyldig og uinteresseret befolkning, der boede og virkede dér; de fulgte ikke blot godt med i alt, hvad der angik deres erhverv, hvad enten de dyrkede jorden eller drev et haandværk, men under de politiske stridigheder i 80erne tog de livligt del for eller *imod* provisoriet, navnlig *imod,* hvorom der den dag i dag fortælles adskillige træk, og i andelsbevægelsen gik de aktivt ind baade for mejeri, slagteri og brugsforening. Men særmeninger vedrørende de kirkelige forhold mærkedes kun lidt. Man holdt sig til sognets kirke og dens forkyndelse og var glad for den. Vel havde den landskendte *P. Bojsen* begyndt en højskole i Gedved i Tolstrup sogn og senere omdannet denne til et seminarium, hvortil han fik knyttet saa betydelige mænd som forstanderne *Martin Kristensen* og *Jens Byskov;* men dels var højskolens levetid ikke ret lang og dens elever væsentligst fra andre sogne, dels var sognets befolkning ikke synderligt højskoleinteresseret, saa de møder, der blev holdt paa skolen, hørte op af sig selv, da højskolen afløstes af seminariet. Højskolen fik aldrig stort rykind af elever, heller ikke seminariet gik godt i de første aar, men som tiden gik, blev det kendt og anerkendt. Selvfølgelig fik Gedved præg af seminariet, men i pastoratet mærkedes det kun lidt, og betydning for de kirkelige forhold fik det ikke ud over det, som fulgte af, at kapellanen i Gedved i mange aar tillige var religionslærer paa seminariet. Foruden de nævnte forstandere skal blot anføres 2 af lærerne fra den tid, nemlig den senere valgmenighedspræst i Ryslinge, *Karl Povlsen,* og den senere højskoleforstander i Ollerup: *J. Kristensen-Randers.*

Pastoratet omfatter tre sogne. Hvert sogn har gn aarene dannet sin egen kreds, ikke mindst de to stationsbyer, Hovedgaard og Tvingstrup, i Ørridslev sogn, hvilket medførte, at der kun sjældent kunne blive tale om større fællesmøder, f eks i forsamlingshuse, hvoraf der fandtes to. De to kirker, Ørridslev og Tolstrup, laa et par kilometer fra de tættere bebyggelser og kunne derfor ikke rigtigt blive samlingsstedet for de store tilhørerskarer. I Kattrup derimod laa kirken i byen, og her var der som regel en trofast menighedskreds samlet. Hyggelige var kirkerne dengang – som andetsteds – ikke; de er senere, da de blev selvejende, blevet restaurerede og fremtræder nu i en værdig skikkelse udadtil og indadtil.

Mange gamle i de tre sogne mindes endnu tiden fra slutningen af forrige aarhundrede med tak, ikke for de store kirkelige begivenheder eller noget stærkt aandeligt røre i sognene, men for det personlige sammenhold om de evige livsværdier.«

Provst *A. Senstius* har virket som sp siden 1948.

De residerende kapellaner:

Pastor *V. C. Poulsen* (rkp 1904–12) har i Kr Dbl 13. juni 1955 fortalt om sine præsteaar her, hvor han fandt, at selve præstegerningen var lettere her i de 3 sogne end i hans tidligere to sogne i Vestjylland. Her havde aldrig været nogen religiøs bevægelse, og der stilledes ingen fordringer til præsterne ud over præstegerningen og de kirkelige handlinger. De fleste gik op i deres landbrug, hingsten »Aldrup Munkedal« og andre berømtheder interesserede dem betydeligt mere end kristendom og kirke. Seminarieforstander *P. Bojsen* skal have udtalt, at naar han skulle holde foredrag om svin, blev han hentet af en gaardejer i landauer og fik 50 kr for foredraget, men naar han skulle holde et kristeligt foredrag, blev han hentet af en husmand og fik 10 kr. Pastor *Poulsen* omtaler ogsaa arbejdet som lærer ved Gedved seminarium, og den slemme omgang ved eksaminerne. Gedved seminarium var den gang paa det sorte bræt hos censorerne, men professor *N. A. Larsen* (skolekonsulent og censorformand), som til at begynde med var imod *P. Boisen,* blev efterhaanden hans ven. N. A. Larsen fandt, at det gik lidt for uordentligt til her i *Byskovs* første tid (N. A. Larsen var udpræget ordensmenneske). Pastor *M. Holm* (1912–18) var en dygtig og alvorlig prædikant, og en stor pædagog, hvis lærergerning paa seminariet fik betydning for mange af eleverne. Holm var KC ligesom pastor *V. Juul-Petersen* (1918–21). Om pastor *Borre Larsen* (1922–25) se ndf. Han døde 1925, kun 26 aar gl. Provst *A. Senstius* var rkp her 1925–48, derefter *G. Ovesen* (1948–63). I hans tid ophørte rkp at være religionslærer paa seminariet 1953. 1964 blev *E. Nissen* rkp.

1918 flyttede indremissionær *Niels Lauritsen Kring* og hustru Ane fra Bredsten til Hovedgaard. Han arbejdede for et missionshus, men døde 1924 (DnA 1926, s 54). Han afløstes af miss *Jul. Em. Hansen* og derefter *C. Søndergaard Christensen.* Den 4. novbr 1926 indviedes huset af pastor *Asschenfeldt-Hansen.* Siden 1943, da Søndergaard Christensen forflyttedes til Hedensted, har der ikke været indremissionær i H, men en trofast lille kreds. Fabrikant *Otto Steffensen,* Tvingstrup, og gaardejer *Boldt,* Aaes, har ført arbejdet videre med søndagsskole og møder. Der har i en aarrække været afholdt regelm gudstjenester i missionshuset ved sognepræsten, der ogsaa har en moderække hver vinter.

Bestyrer *Axel Jørgensen,* De gamles Hjem, har været indremissionær.

Proprietær *Ejvind Bojsen* (* 1873, † 55) søn af seminarieforstander P. Bojsen, ejede Lethenborg, som hans fader havde ejet i mange aar, til 1936, han havde været med »Valkyrien« til Østasien 1900, sad inde med mange

tillidshverv (fm Dsk Andels-Kulforretning, Horsens Andelssvineslagteri og repræsentantskabet for Østjysk Smørexport og »Horsens Folkeblad« mm. Han boede fra 1930 i Bakkehuset, Hovedgaard.

Gdjr *Karl Pedersen* (* 73, † 55) gdjr i Ørskov fra 1899, direktør Kreditforeningen af kommuner i Danmark 1938–49, sogneraadsmedl 03, sogneraadsfmd 16–29, amtsraadsmedl 22–43, landstingsmd (Venstre) 32–46), talrige tillidshverv.

Blandt lægfolk nævnes iøvrigt kirkeværge, gdjr *Hans Yding* († 45), K, realskolebestyrer (fra 1916), *Chr. V. R. Munch*, Hovedgaard, virksom i mghr, lærer *Jens Pedersen* (lærer i Ø 1915–55) var fmd f Ø Mghr, amtsskolekonsulent *A. Hjort Hald* (amtsskolekons 1940–59), gdjr *A. Svendsen*, kirkeværge i T.

Kirkelivet er uden retningspræg, god kirkelig interesse i Ø sogn, ungdomsm ved sp i pgd, 2 sdsk, idrætsforening, 2 fh. Ringe kirkelig interesse i T.

Ø fællesskole købstadordnet, har realafdeling, skolefbd med Vedslet. Skoleinsp *N. A. Hagen*. Statsseminariet har 9-klasset øvelsesskole med realafd. Skoleinspektør: *Erling Hansen*.

1922 oplyses: Kkg jævnt god, bedst i K, velvillig, men ikke meget kirkeligt interesseret befolkning. Ungdomsarbejde tiltrænges. 1931: Kkg 8–5–6 pct, vaagen befolkn, 3 fh, lidt IM, over gr og u p. 1943: Kkg 8–4–5 pct, kirkelig interesse, men ogsaa mange ligegyldige, 3 fh, lille IM sm, ungdomsm, Santalkr i T. 1951: Kkg kan ikke opgives. Uden særpræg, men særdeles god kirkelig interesse. Smaa IM smf, ungdomsf, idrætsf. 1959: Kkg 3–2½–3 pct, uden særpræg, særdeles god kirkelig interesse, 2 smaa IM smf, 2 sdsk, idrætsf, ungdomsm, 3 fh, jævne forhold. 1963: Kkg 3–3 og 2–3 pct, se ovf, den kirk int størst i Ø, ringe i T, 2 fh, Santalkr, DdU.

Kattrup kirke. Skib, kor og apsis er romanske, af granitkvadre paa skraakantsokkel. Korbuen, norddøren og et par vinduer er delvis bevaret. Senere er opført lavt taarn (nu med pyramidetag) og vaabenhus mod nord. Hovedrestaur 1850–51, da kirken fik ny hvælvinger. Altertavle med maleri fra 1896 (N. P. Mols: Christus), indfattet i rester af en renæssancetavle. Romansk granitfont med dyrefigurer og løvværk. Prædikestol fra 1601. En stolegavl fra 1579, andre fra Chr IVs tid. Ligsten. 150 sd. Orgel.

Mackeprang, s 52, 234, 246.

Ørridslev kirke ligger ensomt. Skib og kor er romanske, af fraadsten. Korbuen, syddøren og de højtsiddende vinduer (tilmurede) er bevarede. Sidst i middelalderen tilbyggedes taarnet, med sadeltag, og vaabenhuset mod nord, dette er i 2 etager. Sengotiske hvælvinger med kalkmalede dekorationer fra c 1500. Værdifulde kalkmalerier i korbuen fra c 1125, hører til landets bedste (Kain og Abel). Ny altertavle (Th. Jensen: Gethsemane) fra 1867. Alterstager fra 1596. Firkantet, romansk granitfont. Barok prædikestol. Ligsten. 225 sd. Orgel.

Mackeprang, s 25, 32.

Tolstrup kirke ligger ensomt. Skib og kor er romanske af granitkvadre og fraadsten paa skraakantsokkel. Syddøren, med halvsøjler, er bevaret. Flere oprind vinduer ses (tilmuret). Sidst i middelalderen tilbyggedes lavt taarn (med senere pyramidetag) og vaabenhus mod syd. Kirken er flere gange restaureret, 1899 erstattedes de gl hvælvinger med bjælkeloft i skibet, kor og taarnrum har sengotiske hvælvinger. Ny altertavle med egetræsrelief (Jesus med barnet) af billedskærer V. Fjeldskov. Den gl altertavle (Ecce homo) i taarnrummet. Firkantet romansk granitfont. Renæssancepræ dikestol, rest 1870, med evangelistbilleder. Lille krucifix over korbuen. Klokke fra 1430. Ligsten. 100 sd. Orgel.

Mackeprang, s 25, 30, 33, Uldall: Kirkeklokker, s 162.

Folketal: 1850: 603, 676 og 639, 1901: 608, 1116 og 731, 1921: 608, 1291 og 913, 1960: 500, 1448 og 1058.

Altergæster: 1922: 262, 225 og 132, 1934: 208, 290 og 190.

Menighedsraad: 1922: 1 IM, 18 u p (gr), 1934: 2 IM, 17 u p (gr), 1945: do, 1957: 19 u p, 1961: K: 6 u p, Ø: 2 IM, 5 u p, S: 7 u p (gr).

Kommunevalg: Kattrup-Tolstrup: 1943: Soc 70 (1), venstre 250 (5), BF 99 (2), Husm 45 (1), 1962: Soc 152 (2), Venstre 323 (4). BF 262 (3). Fmd gdjr **F. Lyse.** Ørridslev: 1943: Soc 164 (2), Venstre 261 (3), BF 134 (2), Tjenestemd 47 (0), 1962: Soc 294 (3), Venstre 279 (2), u p 218 (2), fmd gdjr, agronom **M. Hellesen** (V).

Sognepræst

Indt 1899: a) 79 rug, 186 byg, 173 havre, b) 10 byg, 5 rdl, c) naturalier, d) 600 rdl, e) 48 td ld, 5 td hartk. Grundmuret, god pgd med kvist, opf 1844. – 1870: Regul 3680 kr, netto 4926 kr. – 1913: 1. kl, 1946: 2. kl, 1958: 12. kl. – Pgd opf 1844.

11. 23. nov. 1839–14. maj 62 (sp Ikast 15. aug 34): **A. F. Leunbach,** fl t Elmelunde, se der.

12. 8. aug 1862–19. nov 84 (sp Søby-S-H 16. april 49): **Kristian August Sparre,** * 23. jan 12 Marienborg, Damsholte. Forældre: Godsforvalter Rasmus S og Johannæa Coster af Magleby, Møn. Stud Sorø 31, c apr 37 (1), huslærer hos konsejlspræsident J. Estrup, sp Christiansø 9. aug 41, afsk 19. nov 84, † 1. jan 88. ~ 5. sept 41 Mette Christine Margrethe Caroline Mackeprang, * 11. dec 21 Kbhvn, † 26. aug 88. Forældre: Regimentskirurg Hans Marcus M og Caroline Vilhelmine Carlsen. – Søn: Sjelle-S. – Fætter: Dorph, Øster Egesborg.

Om pastor S, se ovf.

Hjælpepræst hos pastor Sparre

1882–84: (Sønnen): **O. Sparre,** se Sjelle-S.

13. 28. jan 1885–5. febr 1903 (sp Haversley-B 31. aug 77): **Peter Christian Møller,** * 9. nov 39 Friheden, Høsterkøb. Forældre: Proprietær Henrik Flint M og Sophie Julie Jeppesen. Stud von Westens inst 59, c 67[1] (h[1]), studerede musik og kirkeliv i Rom og Napoli, musiklærer, kkp Ringsted-B 11. april 74, afsk 5. febr 03, † 7. okt 09. ~ 22. maj 78 Laura Albertine Schau, * 29. jan 60 Ringsted, † c 1957. Forældre: Bogtrykker, red af Sjællandsposten Christian S og Henriette Cecilie Dørge.

Pastor M, der ivrigt dyrkede musikken, led i de senere aar af nyre- og blærelidelser, for hvilke han gentagne gange søgte kurophold i udlandet, og som til sidst tvang ham til at søge sin afsked. Han døde efter en blæreoprera tion. Stiftede ved sit sølvbryllup et legat (1000 kr) for en fattig i pastoratet. Som emeritus prædikede han jævnligt på Kbhvns sygehjem. Se ovf.

14. 31. marts 1903–3. sept 28 (sp Øland 27. juli 93): Provst **Jens Peter Julius Jensen,** * 18. juli 61 Viborg. Forældre: Farvermester Christen J og Margrethe Eusebia Feddersen. Lærereksamen 82, lærer Viborg. Stud priv 87, timelærer Kbhvn kommuneskoler, c 93[1] (1), provst Voer-Nim herr 10. maj 13, r af Dbg 22, afsk 3. sept 28, † 25. febr 49. ~ 17. juli 85 Charlotte Christiane Frederikke Larsen, * 21. april 64 Stenløse, Ølstykke herr, † 11. maj

40. Forældre: Lærer Poul Christian Severin L og Johanne Christine Greibe. – Datter ~ Langer, Langaa-T-V. – Dattersøn: Gøtke-Hansen, Raaby-S.

Provst *Axel Langer* skriver: Provst *Jul. Jensen* plejede at sige, at han »aldrig havde været ung«. Noget var der om det, idet han altid var meget arbejdsom. Som 16-aarig i snedkerlære. Som 18-aarig paa Jonstrup Seminarium. Som 21-aarig lærer ved Borgerskolen i sin fødeby, Viborg. 1887 student efter privatundervisning hos dr phil Imm. Bang, prof J. P. Bangs far, som var lærer ved Katedralskolen.

En ualmindelig frodig begavelse med viden og kunnen paa mange felter, støttet af en »beget« hjerne og et jernhelbred og et sjældent haandelag. Smigen i en mejeriskorsten paa Øland, opført af en stedlig murer i halvfemserne, var beregnet af ham og vidner – sammen med solide og smukke egetræsmøbler i børnenes hjem – om en ikke helt almindelig landsbypræst. Sognefolket i Kattrup, som mærkede, at han var kyndig i deres forskellige gøremaal, sagde jævnligt: »Hva' ka' provsten itt!«

Som lærer ved Ny Vestergades Skole i København 1887–1893 tog han samtidig teologisk embedseksamen »om natten«, idet han delte studiebøger med sin ungdomsven, *J. C. Langer* (se Vorning-K-H) og laante hans notater fra forelæsningerne paa universitetet, hvor han selv var afskaaret fra at komme. Der maatte tjenes ekstra ved undervisning paa handelsskole og teknisk skole om aftenen, idet familien i københavnsaarene voksede til 7 personer. Da han indstillede sig til eksamen, blev dette ukendte menneske da ogsaa hilst af prof *Fred. Nielsen* med: »Om De saa svarer som en engel, faar De ikke det laud!« Han fik det.

I familiekredsen var han ualmindelig hyggelig – skønt altid læsende, hørte han alt, hvad der blev talt om og gav sit besyv med, ofte meddelende af sin overordentlig vidtspændende læsning, saavel klassikere som de mest moderne. Af skønlitteratur læste han i de sidste 30 aar helst engelske romaner, frydende sig over disse forfatteres fortrolighed med Bibelen.

Søren Kierkegaard hørte til hans stadige læsning, saavel som Novum testamentum paa græsk. Han evnede lynhurtigt at spore det karakteristiske i et nyt værk, det være sig teologisk eller filosofisk. Paa filosofiens, specielt religionsfilosofiens omraade var han særdeles velbevandret. – Skønt han kun et par gange var med til større, landsomfattende præstekonventer, vidste man dog om ham: »Jeg mærker, at det er en anbefaling i præstekredse at være provst Jensens ven« (J. C. L.).

Hans dagligdag: Op kl 4 om sommeren, 6 om vinteren. I have og paa værksted til 9. Provstesagerne ekspederet 9–12. Middagshvile 12–14, derefter syge- og husbesøg. Helst i seng kl 21, sommer som vinter.

Ingen egentlige omgangsvenner, hverken paa Øland eller i Kattrup, men mange hjertevenner, vundet paa husbesøg hos syge og døende, ikke mindst i den spanske syges aar, hvor han dag efter dag drog af sted med madpakke i lommen. Den blev nydt paa grøftekanten eller gaaende paa vejen for at der ikke skulle voldes uejlighed nogetsteds, hvor der var sygdom til huse.

Hans kirkelige stade: Vel hvad man ville kalde højkirkelig.

Replik fra en samtale med vennen, J. C. Langer, c 1920: »Man *kan* jo trække grænserne for IM saa snævre, saa at *du* kommer udenfor – og saa vide, saa at *jeg* kommer indenfor.«

Meget betydelig baade som prædikant og som sjælesørger. Han havde manges og meget forskellige menneskers fortrolighed (biskop *Olesen* og indremissionær *Niels Kring* blandt disse). Han forstod – fra tiden i Hanherrederne – vækkelsen, dens betydning og dens lægprædikanter, saa at de faa og smaa IM-venner i pastoratet vel var af dem, der bedst forstod ham, og i provstiet var han elsket af saa særprægede missionsfolk som dem paa Endelave. Det var fest for dem og for ham, naar turen gik dertil, af og til med ham ved roret i en lille tomandsbaad, og saa benyttedes lejligheden altid til at faa provsten til at tale ogsaa i samfundet.

Han havde den oplevelse, at kirkegangen afgjort steg mod slutningen af hans 25-aarige virketid i Kattrup. »Qui bene latuit, bene vixit«.

Engang ca 1920 oplevede jeg at være med til et IM-møde i gymnastiksalen ved Hovedgaard Realskole, hvortil jeg fulgte provst J. – Han fulgte saadanne møder i sit pastorat uden særlig indbydelse. – Denne aften talte een af de mere kendte indremissionærer. Da han kom, skred han med hoven mine hen mod provst J og sagde i kommandotone: »De indleder!« Svaret faldt med et smeld: »Nej!« Hvorefter det sagtmodigt lød: »Saa vil De maaske slutte mødet for os?« Svaret lød i høflig tone: »Maaske!« Han sluttede. Saaledes sikrede han sig mod dolke i ryggen, naar han ikke nøje kendte den, han havde for sig.

Gennem en del aar samlede provst J stof (nedskrev) til en eventuel doktordisputats om Søren Kierkegaard. Men da *Eduard Geismars* værk udkom, havnede hele herligheden i ilden uden at det var set af nogen, end ikke af familien. (Axel Langer).

I Horsens Folkeblad okt 28 staar følgende under overskriften: Afskedsfest for provst Jul. Jensen, Kattrup«:

»Søndenvinden sled i skovenes træer og hvirvlede de sidste forpjuskede rester af sommeren til jorden, da folk i aftes stævnede mod Hovedgaard for at tage afsked med deres gamle provst.

I saa stort tal, at man maatte begrænse sig, havde hans sognebørn meldt sig, da menighedsraadene indbød til afskedsfesten. 300 mænd og kvinder var samlet omkring »Gæstgivergaarden«s festsmykkede kaffeborde, da provst Jensen og frue ledsaget af propr *Yding*, Kattrup, og seminarielærer *Gjødesen*, Gedved, satte sig paa hædersplads erne for at tilbringe nogle sidste timer sammen med dem, hvis sjælesørger provsten i 25 aar har været. Det blev en uforglemmelig stund. Mange var de, der nu i en vemodig afskedstime ønskede at tolke deres følelser overfor det bortdragende provstepar.

Propr *Yding* bød velkommen og udtalte: vi har indbudt Dem her i dag for at sige tak for det kvarte aarhundrede, De har været her. Tak

for det liv, De har ført som menneske og borger. De var altid rede til at hjælpe, og jeg vil takke for Deres præstegerning, særlig for de mange sygebesøg, jeg ved, de syge glædede sig til Deres besøg. De trøstede de paarørende og vejledede dem til at søge hen, hvor trøst er at finde. En sommermorgen, da vor lille pige døde, kom De ned i mit hjem, og De bragte os noget, som ikke kan betales. Tak for Deres forvaltning af sakramenterne! Deres skriftetaler gik til hjertet. Deres kraft og myndighed havde De fra Deres indre overbevisning. Først og sidst tak for det glade budskab fra prædikestolen søndag efter søndag. De har lært os, at selv om vi er syndere, er der salighed at hente. Jo oftere jeg hørte Dem, jo gladere blev jeg derfor, og det er med vemod, vi nu siger farvel. Tak for de gode aar Deres ord har lydt i de tre kirker!

Seminarielærer *Gjødesen,* Gedved, talte om det harmoniske samliv, der er levet mellem ægtefællerne i Kattrup pgd og udtalte: jeg mindes en anekdote om en ældre kone, der spurgte sin voksne datter: er det mig eller er det far, der holder af risengrød? Saaledes kan man udmærket tænke sig provstinden sige: er det mig eller er det far, der staar op kl 4 om morgenen? Vi ved godt, der har været tunge tider i pgd, men i fællesskab har de baaret byrderne og søgt trøst, hvor provsten altid viser hen. Tak til provstinden for hendes stilfærdige færd iblandt os! Tak for, hvad hun har udrettet i hjemmet og ude!

Amtsraadsmedlem *K. Petersen,* Ørskov: Jeg vil takke provsten for arbejdet udenfor kirken blandt menigheden, idet jeg tror, provsten der rager meget højt op som præst. Der er ikke mange hjem, provsten ikke har været i; vi saa ham under den spanske syge vandre fra hjem til hjem uden at ænse den farlige sygdom. Vi er mange, der har prøvet en haard sygdom, og vi ved, hvad det betyder, naar provsten træder ind og sætter sig ved sygesengen, og jeg tror ikke, han tager fejl, naar han siger, han har haft glæde af disse besøg. Vær forvisset om, at de mange gange har høstet frugten af den sæd, De saaede. .

Skatteraadsformand *Richter,* Kattrup: Jeg vil takke provsten for hans gerning i skolen, det var en fornøjelse, naar vi var paa visitats. Hans kæphest var dansk grammatik, og det glædede ham, naar børnene svarede korrekt. Jeg har beundret ham, naar han paa sin milde maade overfor læreren paatalte noget, der skulle rettes; de lærere, der kender provst Jensen, taler næppe om skolekonsulenter. Særlig vil jeg takke provsten som medlem af skoledirektionen; jeg ved, de to amtmænd, vi har haft, ser paa ham som jeg. Det var let at behandle sagerne, der kom fra provsten, han er klog og besindig. – Men vi har ogsaa været noget imellem. Jeg husker engang, vi skulle ud at køre sammen, vi diskuterede en sag, der dengang optog alle stærkt, og vi var alvorligt i totterne paa hinanden. »Hør kusk, De har vel intet hørt?«, sagde provsten. Alligevel fortalte rygtet den næste dag i Kattrup, at jeg havde været oppe at skændes med provsten. Det var Flensborg, provsten som den gode danske mand, han er, ville have . . .

Lærer *Jørgensen,* Gedved, bragte en tak fra pastoratets skolelærere. Vi rystede ikke af skræk, naar han kom, vi var klar over, at vi stod overfor en mand, der forstod sig paa skolegerning. Paa samtlige læreres og lærerinders vegne kan jeg vist roligt sige, at vi ikke ønskede provsten ombyttet med skolekonsulenten. Det var en forstaaende ven, der gav os sine raad og gerne krydsede en klinge for os; han var en børnenes ven, der var fest over hans besøg, han var ingen bussemand, men den rare mand, der talte mildt og godt kunne finde paa at uddele en præmie i form af en slikpind. Vi siger tak for dygtig, forstaaende, frisindet tilsyn og trofast venskab.«

Provst *A. Senstius* tilføjer, at provst Jensen altid var en klog vejleder for en ung præst og en frisindet medarbejder. – – –

15. 20. dec 1928–1. okt 48 (sp Vinding-Bryrup 13. okt 13): Provst **Claus Peter Clausen,** * 2. dec 80 Stouby. Forældre: Gdjr Niels C og Mariane Pedersen. Stud Horsens 99, c 06[1] (h_1), lærer Holsted efterskole 06, realskolebestyrer Brædstrup 07, provst Tyrsting-Vrads herr 1. nov 21, provst Voer-Nim herr 14. febr 29, r af Dbg 34, afsk 1. okt 48, Dbm 48. ~ 9. nov 07 Anna Østergaard, * 19. marts 79 Stouby. Forældre: Proprietær Jens Ø og Karen Nielsen.

BM Vestbirkegnens hovedkreds af DdU 14–28, Fmd Plejehjemsf i Aarhus stifts sydlige del 35–55, Kredsfmd Kr foren t børns redning 25, Medl af amtsskoledirekt Skanderborg amt 35–48, Fmd Tiendeafløsningskomm i Aarh st 31–55.

16. 1. nov 1948 (rkp Kattrup-Ø-T 15. juli 25): Provst **Agnar Senstius,** * 11. nov 95 Hellerup. Forældre: Kommunelærer Georg Jacob S og Louise Rasmine Henriksen. Stud Øregaards gymn (Plockross sk) 13, c 20[2] (l), lærer Gedved sem 22–53, provst Voer-Nim herr 8. nov 48, r af Dbg. ~ 7. april 26 Else Halskov, * 23. maj 02 Esbønderup. Forældre: Førstelærer Rasmus H og Anna Nielsen.

Medl amtskoledirekt Skanderborg amt 49, Medl sprogforeningens tilsynsraad, Censor lærereksamen.

Skrev: Træk af europæisk musiks historie (Alverdens viden IV, 1940). Medarb 62: Min far var lærer.

Residerende kapellan

Særligt forpligtet over for Tolstrup sogn. Rkp var tillige seminarielærer 1862–1953, dog ikke 1918–25). – Nettoindt 1870: 2196 kr. – 1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Embedsbolig fra c 1870 i Gedved.

21. 19. marts 1849–14. dec 55 (hjpr Horne, Fyn 48): **L. C. B. Fog,** fl t Nim-U, se Skydebjerg-O.

22. 10. marts 1856–31. maj 62 (hjpr Aarslev-Tilst 13. nov 52): **J. M. Valeur,** fl t Alling-T, se der.

23. 13. sept 1862–10. juli 72 (hjpr Dreslette 3. juli 60): **R. Balslev,** fl t Gangsted-S, se Vigerslev, Fyn.

24. 7. okt 1872–16. aug 76: **Niels Lindberg,** fl t valgmgh, Kerteminde, se der.

25. 23. okt 1876–11. aug 80 (hjpr Gamborg 30. sept 71): **R. B. Brorson,** fl t Hylke, se Vindinge, Fyn.

26. 19. okt 1880–19. marts 85: **Ole Jensen,** fl t Skjolde, se Hylleholt.

27. 4. juni 1885–26. aug 88 (hjpr Tyrsted-U 2. dec 84): **J. Faurschou,** fl t Frøslev-M, se Harring-S.

28. 17. okt 1888–10. maj 99: **J. A. N. Kjær,** fl t Storvorde-S, se Vraa-E.

Pris for dette hefte:

Pris 16,25 kr (incl oms og porto). Beløbet bedes venligst snarest (inden 3 uger) tilsendt P. N., Valdemarsgade 27, Kbh V. *Postgiro 2 15 42*. De sparer den dyre opkrævningsporto ved selv at indsende beløbet. Trykning og oms skal betales om en maaned.

Patronatet for Dansk Præste- og Sognehistorie:

Baun, C., biskop, Viborg. *Birkelund*, Palle, rigsbibliotekar, Kbhvn. *Fabricius*, L. P., dr theol, sognepræst, formand. *Fabritius*, Albert, dr phil, kgl historiograf, Kbhvn. *Fuglsang-Damgaard*, H. dr theol, biskop, Kbhvn. *Holt, Paul*, seminarierektor, Aarhus. *Riisager, Vagn*, mag art, provst, Randers. *Sommer, Otto*, kordegn, Horsens (redaktionssekretær). – *Topsøe-Jensen*, Helge, dr. phil, overbibliotekar, Kbhvn. *Redaktørens adresse er fra 1. maj: Vestersøgade 54, Kbhvn V.*

Meddelelse til abonnenterne!

For at fremskynde værkets afslutning vil Aarhus stift blive delt i 2 bind. 1) Aarhus–Skanderborg amter, 2) Randers amt. Disse to bind vil blive udsendt samtidig, saa der i 1964 kommer 7 hefter (i st f 4 i 1963), antag et hefte c hveranden maaned. Randers amt 1. hefte er udsendt. Randers amt trykkes paa Missionstrykkeriet.

DUPLEX-TRYKKERIET